

KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS

írta, gyűjtötte és szerkesztette: Varga A. Tamás és Vercseg Ilona

e könyv elkészültét a következő műhelyek tevékenysége segítette:

az eredetileg Népművelési Intézet, majd Országos Közművelődési
Központ, jelenleg Magyar Művelődési Intézet műhelye, Beke Pál,
Huszerl József, Péterfi Ferenc és a szerzők;

a Beke Pál által szervezett Szakmai Kollégium;

a Közösségfejlesztők Egyesülete;

a „Mesteriskola” hallgatói;

a Közösségszolgálat Alapítvány munkatársai;

a megyei képzésekből alakult közösségfejlesztői egyesületek Hajdú-Bi-
har, Békés és Komárom megyékben;

a pécsi Janus Pannónius Tudományegyetem szociálpolitika szakos,
közösségfejlesztő szakirányt választott, nappali tagozatos hallgatóiból ala-
kult KÖZ-TÉR egyesület és más

tanítványok és követők

Budapest, 1998

Lektorálta:
Gergely Attila

Borító: Gergely Gábor és Varga A. Tamás

A kiadást a Nemzeti Kulturális Alap
és a Közösségfejlesztők Egyesülete támogatja.

ISBN 963 651 414 3

Kiadja a Magyar Művelődési Intézet
Felelős kiadó: Földiák András igazgató
Felelős szerkesztő: Varga A. Tamás
Nyomdai előkészítés: i&i Kft.
Nyomás: VEL Kft.

Tartalom

Bevezető.....	9
---------------	---

ELSŐ RÉSZ A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS MOZGÁSTERE

I. FEJEZET

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS IDENTITÁSA.....	15
A gyökerek.....	15
A közösségfejlesztés sajátosságai.....	17

II. FEJEZET

A KÖZÖSSÉG.....	25
Bevezetés a fogalom értelmezésének problémáiba.....	25
Közösség – társadalmi struktúra.....	27
Mihez képest <i>nem</i> közösség a <i>ma</i> közössége?.....	27
A közösség és a teljes ember.....	28
Közösség és társadalmi megosztottság.....	29
Közösség – a politikai bevontság elvesztése.....	30
Kereszténység és közösség.....	31
„Közösség és társadalom” dichotómiája.....	32
Összefüggés a szabadság, az egyén figyelembevételével és a közösség elvesztése között.....	34
Közösség = csoport.....	38
Csoport és közösség.....	39
Közösség = minőségi csoport?.....	39
Eszményi közösség – szocialista társadalom?.....	40
Kollektivizmus vagy közösségiség? Makarenko közössége.....	41
Közösség és társadalmilag értékes tevékenység.....	43
Közösség – érzelem és racionalitás kettőssége.....	45
A közösség hatása az egyénre, a kultúra vonatkozásában.....	45
Közösség és lokalitás.....	46
Közösség és helyi intézmények.....	48
Mit jelent a közösség tagjának lenni?.....	49
A közösségek társadalmi szerepe.....	49

III. FEJEZET	
A FEJLŐDÉS.....	53
A <i>fejlődés</i> , mint a <i>fejlesztőmunka</i> kulcsa	53
A fejlődés koncepciói.....	54
Fejlődés = gazdasági növekedés koncepció	54
A gazdasági fejlődélmélet kritikája	56
A fenntartható fejlődés – sustainable development	57
A „nem állami szintű” együttműködés	57
Közösségi művelődés.....	57
IV. FEJEZET	
A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉRTÉKEI ÉS ETIKÁJA.....	59
Értékek	59
Etika	61
Szabad-e beavatkozni?.....	61
Az állam és a közösségfejlesztés kapcsolata.....	63
A közösségi munkások etikai dilemmái.....	65
V. FEJEZET	
LOKALITÁS, SZOMSZÉDSÁG.....	69
A szomszédság, mint a közösségi cselekvés színtere	70
A szomszédság meghatározása	70
A szomszédság, mint funkcionális közösség	72
A szomszédság jelentősége a nagyvárosban	72
A szomszédság növekvő szerepe	73
Az életképes közösség.....	74
A szomszédság és az idő dimenziója	75
Szomszédságtípusok	75
VI. FEJEZET	
A TÁRSADALMI NYILVÁNOSSÁG.....	77
A társadalmi nyilvánosság – közösségfejlesztői megközelítésben	78
A központi és helyi kommunikációs eszközök	79
A központi orgánusok és a közösségi média	80

MÁSODIK RÉSZ

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS, A KÖZÖSSÉGI MUNKA MÓDSZEREI.....	83
---	----

VII. FEJEZET

A MÓDSZEREK KIALAKULÁSA	85
Bevezetés.....	85
A közösség által vezetett fejlesztés folyamatának fázisai	86
A módszerek kialakulása.....	90
Az első kísérletre visszanezve.....	94

VIII. FEJEZET

AKTIVIZÁLÓ MÓDSZEREINK	97
Helyi önszervező-köri mozgalmak.....	97
Párbeszéd körök – a svéd tanulókör	97
Tankatalógus	105
A „közösségi felmérés” gyűjtőmódszere	108
A módszer kifejlesztői	110
A közösségi felmérés alkalmazásának általános céljai	111
A települések kiválasztása	112
Motivációk helyi cselekvésre	113
Hogy' lehet ezt elkezdni?.....	114
<i>Interjú a közösségfejlesztésben</i>	115
Nyilvános beszélgetések	117
A mintakérdőív.....	125
Mintakérdőív	126
<i>Tematikus beszélgetések „közösségi felmérés” ürügyén</i>	128
A „Jövőműhely” módszere	130
A „közösségi felmérés” (folytatás)	139
A kérdőívben érintett témák.....	139
A kérdőívek véglegesítésének problémái.....	146
A véglegesített kérdőív szétosztása és összeszedése	149
A fogadtatás	150
A közösségi folyamat dinamikája	151
A nyilvánosság folyamatos biztosítása	151
A kérdőívek értékelése.....	152
A cselekvési terv	153
Eredmények.....	154
A módszer alkalmazhatósága, a SWOT-analízis	166

IX. FEJEZET

A HELYI NYILVÁNOSSÁGOT SZERVEZŐ MÓDSZEREK.....	169
Nyilvánosság-erősítő lépések	169
Helyi hírek, információk, események tudatos kezelése:	
hírek keletkezésének segítése.....	169
Helyi vonatkozású külső hírek gyűjtése;	
külső kapcsolatok ápolása	170
A helyi információs csatornák, nyilvános fórumok	
tudatos kiépítése, működésük felerősítése	170

X. FEJEZET

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉST FEJLESZTŐ MÓDSZEREK.....	173
Szektorok közötti együttműködés, partnerség	173
Együttműködési- és fejlesztési tervek	175
Cselekvési technikák.....	178
Hogyan alakítsunk egyesületet?	178
Hogyan szerezzünk tagokat, hogyan vonjunk be embereket?.....	179
Az alapszabályról.....	181
Hogyan szervezzünk és vezessünk nyilvános gyűléseket?	182
Jelentések, beszámolók írása.....	184
Public Relation.....	185
Küldöttnek lenni.....	187
Hogyan szervezzünk kampányt vagy akciócsoportot?	188
Aláírásgyűjtés megszervezése.....	190
Tüntetés, demonstráció megszervezése	191
A lobbyzásról	192
Ingyenes tanácsadó szolgálat létrehozása.....	193
Közösségi ünneppsorozat, fesztivál szervezése.....	194
A pénzszerzés ABC-je	195

XI. FEJEZET

GAZDASÁGFEJLESZTŐ MÓDSZEREK	197
Közösségi alapú, önszervező közösségi vállalkozások.....	197
A helyi gazdasági fejlődés.....	199
A gazdaságfejlesztés közösségi folyamata.....	200

XII. FEJEZET	
A TELEPÜLÉSEK MEGISMERÉSÉRE ÉS FELTÁRÁSÁRA KIALAKÍTOTT MÓDSZEREK.....	207
HARMADIK RÉSZ	
A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS, A KÖZÖSSÉGI MUNKA INTÉZMÉNYEI.....	213
XIII. FEJEZET	
A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS KÜLFÖLDÖN	215
Előjáróban	215
A közösségi/szomszédsági munka külföldi kialakulásának vázlata	216
A szociális munka kialakulása	216
A társadalomkutatás kialakulása	217
A settlement közösségfejlesztő központ	218
A szociális munka szakmásodása és szakosodása	219
Fejezetek a mai európai közösségfejlesztésből	221
Egyesült Királyság	221
Az angol közösségfejlesztés történelmi háttere.....	221
Közösségfejlesztési trendek	223
Egyesült Királyság – Wales.....	226
Alan Twelvetrees előadása:	226
Hollandia.....	227
Fred Stafleu előadása:	227
Belgium.....	230
Valami keveset az országról.....	230
A belga közösségfejlesztői hálózat.....	230
Egy példa – a „North-District” – az Északi-Városrész project	233
Németország.....	233
Armin Kuphal előadása.....	233
Franciaország	236
Írország.....	239
Katalónia, Spanyolország.....	241
Olaszország	243
Portugália	243
Svédország	243

XIV. FEJEZET

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉPÜLŐ HAZAI HÁLÓZATA ÉS KAPCSOLATRENDSZERE	245
A Közösségfejlesztők Egyesülete	245
Fórumok szervezése	245
A nyilvánosság szervezése – Parola, Parola-füzetek, Civil Rádió	246
Képzések szervezése – Civil Kollégium Alapítvány	248
Hálózatépítés – Közösségszolgálat Alapítvány.....	249
Közösségi Adattár	249
Külföldi kapcsolatok	249
Zárszó – lezárul egy „hőskor”?.....	250
Jegyzetek	252
Felhasznált irodalom	260
Válogatás a közösségfejlesztéssel kapcsolatos hazai irodalomból	266
Mutató	274
Summary	282

Előszó

Könyvünkben kísérletet teszünk arra, hogy megfogalmazzuk a közösségfejlesztés, közösségszervezés, közösségi munka *szakmai profilját*. Előljáróban azt hangsúlyozzuk a leginkább, hogy szeretnénk elkerülni a végleges megfogalmazásoknak még a látszatát is. Nagy ugyanis a külső és a belső kényszer is arra, hogy megragadjunk, néven nevezzünk, be- és lehatároljunk, rendszerezzünk egy éppen változatosságában izgalmas, élő és örök mozgásban lévő valamit – szakmát? –, de már az első kísérletek után ráébredünk arra, hogy kezünk között a dolog élettelené és unalmassá válik, ezért ott hagyjuk a vele való bibelődést, hogy később az egészet újakezdjük... A közösségfejlesztés mozgásterét is lehetetlen egyszer s mindenkorra meghatározni, mert lényege éppen az örökös mozgásban jelölhető meg, abban az állandó viszonyulásban, amely a mindenkor változó politikai, gazdasági és társadalmi környezethez köti.

A közösségfejlesztés, ez a hazánkban mintegy húsz éves múltú visszatekintő foglalkozás első, átfogóbb jellegű leírására vállalkozunk könyvünkben. Mi, akik a '70-es évek második felétől közösségi és helyi fejlődésben gondolkodunk – az akkori Népművelési Intézet munkatársaiként, s az ország kísérleti művelődési házainak vezetőivel összefogva –, természetesen fokozatosan ébredtünk rá, mit is kell tennünk a helyi művelődés-fejlődés szolgálata és önmagunk hasznosabbá tétele érdekében. Már meglehetősen tapasztalattal rendelkezünk, amikor 1989-ben megalakítottuk a Közösségfejlesztők Egyesületét, hogy keressük a hozzánk hasonlóan gondolkodó és cselekvő embereket, szervezeteket és partnereket találjunk szerte az országban és Európában. Közösségépítő mozgalmunk, a helyi és kistérségi fejlesztések, valamint a közösségfejlesztés tanítása során szerzett tapasztalataink növelték biztonságérzetünket, hiszen számos pozitív visszajelzést kaptunk működésünkről, de egyidejűleg óhatatlanul kételyeink is támadtak munkánk társadalmi hatásait illetően. Az e könyvben leírtak az e két ellentét között feszülő viszonylagos eredményeken alapulnak.

Ma már ott tartunk, hogy akár több oldalról is megközelíthetjük a közösségfejlesztést – társadalomalakító reformkonceptió- és módszer, a közművelődés- és felnőtt-oktatás új módszere, alakuló humán segítő szakma, szociális munka, a települési- és térségi tervezés- és fejlesztés új útja, a civil társadalom fejlődését és megerősödését szolgáló módszer, stb. Ott tartunk már, hogy a különféle nézeteket vallók inspirálják egymást, tanulnak egy-

mástól, vitatják egymás álláspontját, hiszen nincs – és véleményünk szerint, e szakma jellegéből adódóan soha nem is lesz – leszűrt és egységes nézetrendszer. Azért vállalkozunk most mégis következtetéseink közreadására – tudva, hogy munkánk néhány esetben még csak a probléma felvetéséig jut el, s több helyütt a szélesebb körben folytatott, hosszú szakmai párbeszéd során kiérlelődő konszenzusok után kiált –, mert tapasztalataink lehetővé, a közösségfejlesztés iránt megnyilvánuló fokozódó érdeklődés pedig szükségessé is teszik e tapasztalatok összefoglalását. A legfontosabbnak most azt tartjuk, hogy egyáltalán már létezik kiindulópontunk, vannak elméleti kapaszkodóink, amelyekkel lehet azonosulni és tovább gazdagítani, de lehet tagadni és ellenükben mást is felmutatni, s vannak már alkalmazható módszereink is. Úgy gondoljuk, hogy mindez – még ha kezdeti is, de –, már nem egy rossz stádium. Reméljük, hogy e könyv sok jövődől kollégánknak ad segítséget szakmai felkészülésében és azt a bizonyos párbeszédet hamarosan velük folytathatjuk tovább.

Feltétlenül szükségesnek tartjuk még előre bocsátani azt, hogy könyvünk elsősorban a mi saját gyakorlatunk összefoglalása, nem pedig „a” közösségfejlesztése, „a” közösségi munkáé. Ez persze nem jelenti azt, hogy e tapasztalati anyag még nem nyert összevetést a külföldi munkákkal. Azt sem jelenti, hogy könyvünk ne tartalmazna külföldi kitekintést – ezt meg kell tennünk, mégpedig a viszonyítás lehetőségének biztosítása érdekében. Jelenti azonban azt, hogy most nem vállalkozunk e „foglalkozás, mint olyan” általunk is ismert elméleteinek, koncepcióinak és gyakorlatainak együvé szerkesztésére. Jelenlegi feladatunkat saját munkáink összegzésében látjuk. Úgy érezzük ugyanis, hogy nagy értékkel, nevezetesen saját tapasztalati anyaggal rendelkezünk, amely szakmaépítő erényei mellett alkalmas arra is, hogy egy sajátos perspektívából közelítsen minden előzményhez, kortárs-külföldi munkához, s hogy integrálja ezek bizonyos részeit. Másként szólva, e tapasztalati anyag segítségével elkerülhetjük a külföldi gyakorlat pusztá másolását, honosítását, bevezetését, stb., vagyis a szerves átültetés helyett az egy foglalkozás szerves fejlődésére ad jó esélyt. Hogy e lehetőséggel jól éljünk, az jelen- és jövőbeni munkatársaink közös felelőssége.

A könyv első része jórészt Vercseg Ilona munkája, a többi közös vállalkozás. Mint az a hivatkozásokból és a belső címlapon felsorolt műhelyek neveiből is látható, a hazai közösségfejlesztés tartalmát, s így a könyv anyagát is több szakember közös szakmai útkeresése, beszélgetései és vitái, közös helyi fejlesztései és tanításai-tanulásai formálták. E szakmai közösség egységét, az együttműködés intenzitását mostanra ugyan megtépázta és átrendezte az „új kor”, mindez azonban semmit sem von le annak értékéből,

amit e közösség együtt végzett, s részben végez még ma is. A szélesebb körben a mi szűkebb műhelyünk a Beke Pál, Huszerl József, Péterfi Ferenc és a szerzők neveivel jelölhető meg.

Számosan vannak természetesen olyanok – népművelő és szociális munkás barátaink itthon és külföldön –, akik együttműködésükkel és bírálataikkal „kívülről” segítettek, vagy épp a tőlünk függetlenül végzett saját munkájukkal sarkalltak bennünket.

Magyar barátaink közül elsősorban Gergely Attilának tartozunk köszönettel, aki a '70-es évek végi, meglehetősen elszigetelt útkeresésünkre ablakot nyitott az amerikai szociológia és közösségi kutatásról írott tanulmányával és lefordított anyagával, s később is sokat segített elvi támogatásával és szakmai bírálataival.

Köszönettel gondolunk a „szomszéd műhelyek” közül Brunda Gusztávra, Gosztonyi Gézáéra, Pörös Bélára, Lantos Tamáséra, valamint a Zala-karra, mert viszonyunkat mindig is az egymástól tanulás és egymás méltánylása, a kölcsönösség jellemezte.

Sokat tanultunk követőinktől, pl. a budapesti Nap-Klub Alapítvány munkatársaitól; és tanítványainktól, elsősorban a pécsi Janus Pannonius Tudomány Egyetem Szociálpolitikai Szakának közösségfejlesztő szakos hallgatóitól.

Helyi fejlesztéseink nem valósulhattak volna meg néhány nagyszerű helyi vezető nélkül, akik közül kiemelkednek Lóránt József, Targuba Miklós (Zalaszentlászló); dr. Kancsal Károly (Bakonyszentkirály); Apáthy György (Csenger), Jónás József (Cserkút), Mózes Ernő (Kunszentmiklós).

A helyi cselekvés igazi motorjai azok a helyi lakosok, akik született közösségfejlesztők és akik azon túl, hogy sikerre vitték a helyi cselekvést, sok tekintetben gazdagították a közösségfejlesztői szakmát is. A „nagy öregek” közül ilyen a most eltávozott, de velünk tovább élő Nagy Bálint (Bakonyszentkirály), és számosan vannak a fiatalabb korosztályokból is, akiket lehetetlen mind felsorolnunk.

Külföldi kollégáink közül a legnagyobb hatással a francia Paul Blin barátunk volt ránk, akivel 1984-től kezdődően önszervezőlakossági- és települési cserék százait bonyolítottuk. Bár Paul korai halála most drámaian átírja ezt a történetet is, a segítségével kiépült kapcsolatok már nélkülünk is tovább folytatódnak. A számos barátság, szerelem, házasság, testvérvárosi kapcsolat, itt- és ott-tanulás stb. mellett e kapcsolat legfőbb értéke számunkra talán az, hogy egyenrangúsodtunk Európában. Paul és kolléga-barátai – a leginkább talán Louis Caul-Futy, Edmond Gaudy és Bernard Kohler – mutatott fel nekünk először példákat a kistérségi együttműködésre, a

gyermek- és ifjúsági közösségi munkára, a munkanélküliség közösségi úton történő befolyásolására.

Rajtuk kívül az angol Paul Henderson és a német Angelika Krüger segítette a legtöbbet abban, hogy szakmaépítő munkánk során a kérdő- és felkiáltójelek a helyükre kerüljenek, csakúgy, mint mi magunk Európában. Különösen Paul Henderson problémáink iránti állhatatos érdeklődése segít minket felismerni és tudatosítani az újonnan keletkező csapdákat. Az ő inspiratív magatartása arra is készítet minket, hogy az új kihívásokra keresett szakmai válaszoknál újra és újra felülvizsgáljuk szakmánk kompetenciáját.

Hálásak vagyunk a jó szakmai beszélgetésekért, az együttműködésért John Grayson és Marion Horton kollégáinknak, a yorkshire-i *Northern College* munkatársainak, akik elsősorban a Civil Kollégium megvalósításában segítettek. Jelentős szakmai ismeretekkel, élményekkel gazdagodtunk Josefina Fernandez i Barrera katalán, Peter Brewer, Marjorie Mayo, Hannah Reynolds, Judith Reynolds, Francis Sealey angol, Charlie McConnell skót, Hans Andersson svéd, Margaret Barry ír, Henri Braackenburg, Fred Stafleu, Koos Vos holland, Armin Kuphal német, Joe Szakos amerikai, Claude-Alain Chesaux svájci kollégáinkkal való, több éves együttműködésünk során is.

„Halottaink is”, bizony, „itt-ott, egyre többen”. Paul Blin kiheverhetetlennek tűnő, minapi halála és Bálint bácsi kora nyári elvesztése megújult erővel idézi elénk a korábban elvesztett, de velünk élő kedves kollégákat, Szentpéteri Zoltánt, Kígyós Sándort, Nyers Sándornét, Gál Pétert, a holland Wim van Rees-t és Sjef Theunis-t, az angol Graham Swain-t...

Hosszan sorolhatnánk végül barátaink és családtagjaink neveit, akik szeretetükkel, bizalmukkal, biztatásukkal és türelmükkel mellettünk álltak-állnak, s akiknek minden bizonnyal a leghálásabbak lehetünk.

A Szerzők

Budapest, 1998. július 15.

ELSŐ RÉSZ

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS MOZGÁSTERE

I. FEJEZET

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS IDENTITÁSA

A gyökerek

A közösségfejlesztés (*community development*) vagy közösség-szervezés (*community organisation*) a múlt század második felében és a századelőn, az Amerikában robbanásszerűen végbemenő település-fejlődés körülményei között kapta a döntő lökést ahhoz, hogy szakmává szerveződjön. A hasonló törekvések, főleg a II. világháború utáni kölcsönhatások révén, Európában is megerősödtek és fokozatosan intézményesültek. Az amerikai és a nyugat-európai, abban is elsősorban napjaink angol és holland gyakorlata határozza meg e szakma fő irányait.

A *nyugati gyakorlat* társadalomjobbító szándékból született, amely a közösségi problémafeltáráshoz és megoldáshoz járul hozzá a maga szakmai eszközeivel. Megjegyzendő, hogy a mintegy fél százados európai gyakorlat során a közösségfejlesztés nagy önállóságra tett szert, kapcsolata az öt útra bocsájító szakmákkal, – így a később „anyaszakmának” definiált *szociális munkával* is – elhalványult és önálló szakmaspecifikus jegyeket vett fel.

A közösségfejlesztés *hazai gyakorlatának gyökerei* a '70-es évek második felére nyúlnak vissza és *közművelődésiek*. Ez nem idegen egyébként a nyugat-európai gyakorlattól sem, egyfelől nem idegen a *community education* felnőtt-képzési gyakorlatától, másfelől a *settlement* intézményétől sem, amellyel sok rokon vonást fedezhetünk fel. A *settlement* ugyanis egyfajta közösségi-szociális központ, vagyis a mi legjobb értelemben vett *művelődési otthonunkkal* hasonlószerű intézmény. (A *settlement* intézményrendszere ma is él, kiegészülve információs- és néhány más mai funkcióval). Egyszóval a nyugati gyakorlat sem idegen attól a forrásvidéktől, ahonnan mi a munkánkat származtatjuk.

A hazai munka – függetlenül gyökereitől, s hasonlóan a nyugati gyakorlathoz –, itthon is önállósuló-félben van, s egyre jobban körvonalazódik nemcsak saját identitása, de filozófiája és stratégiája is. Működési példái – különösen a rendszerváltásig – gyakran érintkeznek a közművelődéssel, s frazeológiája sem mindenütt egyezik a szociális munkáéval. Nyilvánvaló, hogy a közösségi szociális munkában, illetve a közösségfejlesztésben megkezdett szakmaépítési munka irányultságát egy, a jelenleginél nagyságrendekkel kiterjedtebb gyakorlati munka, vagyis a jövő fogja eldönteni.

A sokban eltérő gyökerek ellenére a hazai közösségfejlesztés napjainkban növekvő mértékben *közelít* is a nyugat-európaihoz. Ennek okai közül nyilvánvalóan az új rendszer kiépüléséből fakadó *új típusú problémák* megjelenése az elsődleges, de hasonlóan fontos az *európai trendek* térhódítása is, amelyeket mi új kihívásként élünk meg és megpróbálunk megbirkózni velük. Az új problémák megoldásának kényszere és az európai trendek megismerése korszerűsíti, európaiasítja a mi gyakorlatunkat, vagyis a korábbi gyakorlat egyre inkább közelít az európai standardhoz. Nyilvánvaló jelentőséggel bír továbbá a hazai szociális munkában az utóbbi években kifejlődött nyitás a közösségi munka felé, csakúgy, mint a hazai települési-térségi tervezésben és menedzsmentben kibontakozó kezdeményezések is. Egyre inkább felismerődik és megfogalmazódik az igény, hogy a társadalmi részvétel a tervezésben és a helyi fejlesztési folyamatokban is érvényesüljön. Napjainkban *több szakma felől és szinte egyszerre megkezdődött ugyanannak a követelménynek a felismerése*: semmi mással nem helyettesíthető módon fontos az, hogy megszülessenek helyben megoldások és ebben a helyi állampolgárok cselekvően vegyenek részt.

Mindemellett jelentős különbségek, ill. *hangsúlyeltolódások* is fennállnak a nyugati és a mi gyakorlatunk között. Mivel a nyugati és magyar működési területeket, értékeket és etikát egy nemzetközi együttműködés keretében folyamatosan felülvizsgáljuk, mintegy „standing conference”-t, – vagyis a szakma és a változások viszonyát felülvizsgáló beszélgetéseket – tartva évente kétszer, megpróbálva behatárolni, hogy mi a mi saját ösvényünk abban a rendkívül széles mozgástérben, amit az európai problémák nyújtanak. Úgy látjuk, hogy míg a nyugati gyakorlat elsősorban a *kirekesztés* (exclusion) elleni harcra irányul a közösségfejlesztés szakmai eszközeivel (sőt, az angolok újabban már egyenesen az „inclusion”, a „*belefoglalás*” hangoztatásával fogalmazzák meg társadalomalakító céljukat, vagyis hogy belefoglalják a helyi embereket a helyi folyamatokba és hogy részt vegyenek a helyi problémák megoldásában); addig a magyar gyakorlat – pontosabban a mi általunk, tehát a Közösségfejlesztők Egyesülete és társszervezetei által vitt gyakorlat napjainkban – és jó ideig még bizonyára – elsősorban a helyi társadalmak *demokratikus önszerveződésére és együttműködésére* helyezi a hangsúlyt, s e tekintetben a nonprofit szektorral is jelentősen érintkezik. A nyugat-európai gyakorlatra is jellemző a nonprofit szektorral való szoros együttműködés, de míg ott a helyi közösségek főként megrendelőként vagy pl. képzések esetén felhasználóként, vagyis piacként viselkednek, addig mi elsősorban azon fáradozunk, hogy egyáltalán megszülessen és megerősödjön a nonprofit szektor, vagyis legyenek helyi közösségek, amelyek strukturálják

a helyi társadalmakat, s amelyek később akár már hasonló módon, tehát megrendelőként is viselkedhetnek a közösségfejlesztés iránt, akár csak nyugati társaik.

Úgy látjuk továbbá, hogy míg a nyugati kollégák meglehetősen konkrét célcsoportokkal dolgoznak (szegények, nők, bevándoroltak, lakásbérlők, gyermekeiket egyedül nevelők, stb.), addig mi „mindenkit” megszólítunk egy adott lokalitásban és azokkal működünk együtt, akik a velünk való együttműködést elfogadják, vagy éppen igénylik. Valószínű azonban, hogy ez a „boldog” állapot nem tart sokáig. Nem tarthat sokáig, mert a nagy társadalmi újrendeződés folyamata lassan nyugvópontra ér, s hamarosan háttározottabb kontúrokkal kirajzolódik, hogy kik a változás vesztesei és nyertesek. Sőt, minden bizonnyal már el is dőlt, csak épp az érintettek, a vesztesek nem hiszik még el, egy ideig még várnak a csodára, sorsuk jobbra fordulására. Azért sem tarthat sokáig ez az állapot, mert az emberek mégiscsak, ha lassan is, de elkezdik felismerni érdekeiket, megszervezni és néven nevezni magukat és csoportjaikat... „mi az állástalanok egyesületébe tartozunk”, „létminimum alatt élünk”, „nagy családosok vagyunk”, stb. Társadalmi, következésképpen szakmai folyamataink is tehát egyre hasonlóbakká válnak más európai országokéhoz. Le kell azonban szögeznünk, hogy mindent megteszünk annak érdekében, hogy munkánk integritása megmaradjon – vagyis inkább szomszédsági, mint célcsoportokkal való munkát folytassunk –, valamint azért, hogy hazai gyakorlatunk ne veszítse el sajátos karakterét, legjobb hagyományait, a közösségi művelődéssel való szerves kapcsolatát.

A közösségfejlesztés sajátosságai

A közösségfejlesztés szóösszetétel értelmezését, számunkra valóvá tételét természetesen nem kerülhetjük el. Nem csoda, hogy az új kifejezést és szakmát gyakran övezi bizonytalanság és értelmezési zavar. Találkoztunk már olyan szociális munkással, aki a hagyományos kiscsoportok – dalkör, ifjúsági klub, nyugdíjas kör, színjátszó csoport stb. – létrehozását gondolta közösségfejlesztésnek. Találkoztunk olyan népművelővel, aki úgy gondolta, hogy egyetlen emberi társulás, csoport belső életében kell minőségi fejlődés érlelődését elősegíteni, s ez a közösségfejlesztés. Más humán szakemberek úgy gondolják, hogy közösséget nem lehet fejleszteni, mert a közösség már maga egy minőségi együttlét, nem emberek pusztá csoportja, hanem minőségi többlettel rendelkező, magasabb rendű társulása, amelyik vagy magától kialakul, vagy

sem, de fejleszteni nem lehet – következésképp az egész dolog egy blöff. Ismét mások – és mi is – úgy gondoljuk, hogy napjainkra mind a *közösség*, mind a *fejlesztés* fogalmai meglehetősen problematikusakká váltak.

A későbbiekben látni fogjuk, hogy a *közösség* fogalmára különböző jelentésváltozatok rakódtak a történelem során, s épp a közelmúltunk bővelkedett olyan példákkal, melyben a közösségiség magasra emelt, ideologikus mércéjét meg sem közelítette a társadalmi gyakorlat, következésképp a közösség-ideál elvont, eszményi maradt. A *fejlesztés* szótól való ódzkodás is negatív történelmi tapasztalataink eredménye, hiszen átérteltük, miként akarnak „új típusú embert” kifejleszteni, kinevelni. Mikor mindezt egy nemzetközi konferencián különféle nemzetiségű közösségfejlesztők előtt elmondtuk, jót derültek a dolgon, de ők sem ajánlhattak e kifejezések helyett semmi mást, mivel ezt a szakmai tevékenységet, amit mi több mint két évtizede végzünk, azt ők is közösségfejlesztésnek hívják, Európában mintegy harminc-negyven éve, Amerikában pedig a '20-as évektől kezdődően. Közösségszervezőnek, közösségi munkásnak is nevezik magukat. S ha nem is tudunk, nem is lenne célszerű kitalálni más elnevezést, fogadjuk el a nálunk már évek óta egyre nagyobb teret hódító, másutt már elterjedt és elfogadott fogalmat, csak tisztázzuk pontosan, hogy mit is jelent számunkra?

Mit sugall tehát itt és most a *közösségfejlesztés* kifejezés? A legtipikusabb értelmezések: 1. a közösségiség csorbát szenvedett, tehát a meglévő közösségek nem eléggé „közösségek”; 2. nincs elég közösség, tehát közösségek társadalmi hiányáról beszélhetünk; 3. településközösségek fejlesztése kívánatos.

Mindhárom fő értelmezési lehetőségnek megvan a maga jelentősége és funkciója szakmánkban.

1. A közösségiség valóban csorbát szenved napjainkban, mégpedig nem csak a közelmúlt hamisnak bizonyult, mert demokrácia nélküli közösségisége folytán, hanem évszázadok óta, a tradicionálisból a modern társadalmakba történő átmenet folyamatában. Meglazultak az azonos világértelmezést, értékeket és normákat közvetítő hagyományos közösségek, a törzs, a család, a rokonság, a polisz; az e közösségeknek életteret adó föld tömeges kultúraformáló funkciója folyamatosan csökken s a belőle élő települések egyre kevésbé tarthatók meg egységes egészként; a megnövekedett városok kiterjedtségük nagysága és személyek száma miatt éppen nem a közösségiség, hanem az individualizmus, ha nem éppen a társadalmi atomizálódás szimbólumaivá váltak; s a szocializációban a család helyett egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak az ún. másodlagos ágensek, a tömegtársadalom intézményei.

Lehetséges-e egyáltalán közösségről beszélni a modern társadalmakban? Reméljük, hogy a „Közösség” fejezet ad egyfajta választ e bonyolult kérdésre.

2. Beszélhetünk arról is, hogy a modern társadalmak, s így a miénk is, általában közösségihiányosak, sőt, a miénk még a többinél is inkább az (1), mert nálunk a szovjet érában kialakult egy sajátos „individualizmus”, amely a közösségiség gátjává vált (2). E gát viszonylagosságáról csak most, a nagy társadalmi átrendeződés éveiből visszpillantva lehet reálisabb képünk, hiszen a mából sokaknak úgy tűnik, hogy akkor még volt valamiféle közösségiség, míg ma mindenki, egyre tudatosabban, a saját, piac-definiálta érdekeit nézi. E vákuumnak valószínűleg az is oka lehet, hogy a civil társadalomnak, az újonnan alakult egyesületeknek és alapítványoknak, a funkcionális érdekcsoportoknak, a kulturális szabadidős- és hobbicsoportnak még nincs megfelelő társadalmi kiépültsége, ereje, ismertsége és pozitív élménytartalma, annak ellenére, hogy társadalmi súlyuk talán máris túlszárnyalja a korábbi közösségeiket. Az is szerepet játszhat e bizonyos nosztalgiában, hogy a biztonságérzetünket tápláló megszokások eltűntek az életünkből, s bár korábban – joggal – bíráltuk akkori közösségi lehetőségeinket, innen nézvést azok egy hagyományosabb – mert zártabb, lassabban változó, s így jobban kiismerhető – társadalmat jellemeztek.

3. Végül beszélhetünk a településközösségek fejlesztésének szükségességéről – de mi célból is...? Mihez képest nem közösségek, vagy nem fejlettek a települések? Tartja magát az az álláspont, hogy a „térbeli kötöttségek szerepe egyre csökken a társadalom életében” (3), de a számítógépek korszakában az a megközelítés is egyre inkább teret hódít, hogy a lokalitás szerepe ismét növekszik (4).

Nálunk ma – és előreláthatólag még évekig – új és nagy élmény a lokalitás, a szűkebb haza visszanyert jelentősége, azé, amelyért felelőségünk még átélhető; új lehetőség a főként helyi szinten kifejezhető állampolgáriság, s a modern társadalmakra jellemző közösségiség megélése a demokratizmus helyi alapintézményeiben.

Magyarországon a rendszerváltás után minden település önkormányzata önálló lett, s településszintű önkormányzatok határozzák meg egy-egy település fejlesztésének irányait. A helyi önkormányzatok mozgásterét természetesen befolyásolják a térség, az ország fejlesztési lehetőségei, s a parlament minden évi költségvetése, s az abban megfogalmazott célok. Ez a függőség azonban minden települést közel egyformán érint, témánk szemszögéből néz-

vést tehát adottnak kell vennünk az országos szint lehetőségeit és programjait, s át kell térnünk a lokalitás szintjére.

Az 1989. évi fordulat után, az 1990. évi önkormányzati választások eredményeként egy olyan új helyi hatalom született, amelyiknek úgyszólván egyik napról a másikra szembe kellett nézni a ténnyel, hogy felette (a korábban megszokott módon) nem dirigál senki, s hogy jelentős mértékben tőle függ az adott település működtetése és fejlesztése. S a következő önkormányzati választásokon e testületek természetesen arra is rádöbbenek, hogy ezt a hatalmat a helyi választópolgárok osztják és újraosztják.

Tudjuk, hogy társadalmunkban a polgárok oldalán is nagy hiátusok vannak, hogy a helyi társadalom nem működik, mert nem szervezett. Tudjuk, hogy minden település szellemi és fizikai megújítására volna szükség. És azt is tudjuk, hogy ez sok esetben azért nem tud megtörténni, mert a helyi társadalom nem működik, s a lakosok és az önkormányzat is csak a megszokott klisékben tud gondolkodni és cselekedni, hiszen így szocializálódott. Az új rendszer nem feltétlenül hozott mindenütt új rendet, s az emberek még nem váltak polgárrá abban az értelemben, hogy még nem tanulták meg: mit kell és mit lehet tenni egy polgári demokráciában a helyi fejlődés érdekében. Kormányainknak e tanulási folyamat és a fejlődés érdekében már eddig is tömérdek helyi fejlesztési projektet kellett volna elindítaniuk és támogatniuk.

A közösségfejlesztés a helyi emberekből, a humán, természeti- és gazdasági erőforrásokból, alulról építkezik. Közösségi úton, a civil szervezetekkel és az aktív helyi polgárokkal tárja fel a helyi közösség szükségleteit, azok kielégítésének lehetséges módjait és elkötelezi a helyieket saját problémáik közösségi megoldása, a helyi cselekvés mellett. A szükségletek felkutatása nem csak a gazdasági-infrastrukturális területre szorítkozik – bár arra is –, hanem és elsősorban a humán erőforrásokra, vagyis az emberek hozzáértésére, tehetségére, szorgalmára, ötleteire, képességeire. A közjóra irányuló cselekvéshez a közösségi munkások – legyenek akár külső fejlesztők, akár helyi polgárok – alternatívákat dolgoznak ki, megszerzik a szükséges információkat, külső segítőköt vonnak be – akár más települések képviselőit, akár szakembereket, országos szervezetek képviselőit, stb. A közösségi folyamatban résztvevők természetesen együttműködnek az önkormányzatokkal is, hiszen optimális esetben a képviselőtestület a civil kezdeményezések képviselőiből összeállt, választott testület. Együttműködnek tehát, de a helyi kezdeményezést nem hagyják pusztán az önkormányzatokra.

Történelmi okok miatt jelenleg ez nagyjából éppen fordítva történik. Fejlesztésen ma a legtöbb helyen általában csak az infrastrukturális-gazdasági fejlődést értik, tervezésen pedig az önkormányzatok kezdeményezéseit, melyeket

az általuk felkért szakemberekkel és alkalmanként a lakosság fizikai segítségével, társadalmi munkájával valósítanak meg. E kezdeményezésektől a lakosság jórészt távol marad, általában nem is tud az elképzelésekről, még akkor sem válik számára értelmezhetővé az egyes cselekvések háttere, oka és módja, ha az önkormányzat a maga csatornáin keresztül tisztességesen tájékoztatja is a helyi polgárokat. Közösségi hálózat, működő civil társadalom nélkül az információk nem kerülnek közösségi használatba, ahol az emberek meghányják-vetik, a maguk számára értelmezik azokat. S mivel így nem tudnak a tervekről és a folyamatban lévő ügyekről, hozzáadni sem képesek saját elképzeléseiket, s nem tudnak cselekvően részt venni a megvalósításban sem.

A közösségfejlesztés legfőbb aktivizáló módszerei – mint később látni fogjuk –, a közösségi feltárás és a közösségi tervezés, de emellett számos más, pl. a helyi nyilvánosság, vagy a helyi munkahelyteremtést érintő módszert is kidolgozott már. A feltárás során megmutatkoznak a helyi problémák és azok súlya, a helyi erőforrások és a befektetési hajlandóság (ismét nem csak pénzre, hanem pl. tanulási szándékra, közösségben való munkálkodásra, tehát emberi befektetésekre gondolunk), s elkezdődik az emberek elköteleződése és felelősségvállalása a közösségi folyamatban. Megmutatja a feltárás azt is, hogy mi a helyi és mi a térségi probléma. Kiepíti a helyi és a települések közötti kommunikáció csatornáit, melyeken keresztül a civil szférára támaszkodni lehet. A tervezés ezek után a problémák rangsorolása, időrendiségének felállítása, a felelősök megtalálása, ami után beindulhat a helyi cselekvés.

Míg a településfejlesztés vagy területfejlesztés elsősorban az adott körzet infrastrukturális fejlesztésére irányul, addig a közösségfejlesztés a helyi társadalmak közösségi fejlesztésének eszköze. Helyi társadalmon differenciált egyéni és kollektív szükségletek, kapcsolatok és viszonyok sajátos fejlettségi fokon intézményesült rendszerét, az adott helyi keretekben élők egymásra hatását értjük. Ebben természetesen megjelenhet az infrastrukturális fejlesztés is, de csak mint az egész része és csak esetenként, akkor, ha az azzal a munkamegosztásban hivatalosan foglalkozók nem tudják a helyi közösség által megkívánt mértékű fejlesztést felmutatni, s a civil társadalom megszerveződése indokolt e hiányok mérséklésére.

A humán fejlesztés, mint már utaltunk rá, egy adott terület emberi viszonyainak fejlesztése, a tehetségek felkutatása és az egész közösség számára történő kamatoztatása révén, az együttműködéssel és a konfliktusokban is közös nevezők keresésével szerveződő civil társadalmon keresztül. Az államnak, a helyi önkormányzatnak fel kell ismertetni a civil társadalom jogos szerepét, mint ahogy a civil társadalomnak is az állam szükségességét és mindkettőnek tisztába kell jönni azzal, hogy hol kezdődik és hol végződik saját feladatuk és

hogyan egészítik ki kölcsönösen egymást? Kierlelődött demokratikus gyakorlat hiányában ez a folyamat nem megy könnyen nálunk, nagy szerepátfedések vannak. Vannak kormányzati kezdeményezések, amelyek civil szerveződésként viselkednek (pl. települési önkormányzatok szövetségei), s állampolgári kezdeményezések, amelyek, legalábbis részben, állami feladatokat oldanak meg, mert a szerveződés pl. még nem kapta meg a megfelelő támogatottságot... De a helyi cselekvés és cselekvők közösségei számára sem körvonalázódott még pontosan saját maguk és önkormányzatuk szerepe. Hosszabb gyakorlat fogja megértetni és szabályozni, mi a joga és feladata a civil szervezeteknek, mi a helyi önkormányzatnak és mi az államnak. A helyi cselekvés megoldhat konkrét hiányokat – üzemeltethet bölcsődét, óvodát, rendbe hozhat egy lakóházat, stb. –, de minden szempontból kívánatosabb, ha érkei érvényesítésének módjait megtanulva, „kikényszeríti” az önkormányzattól e hiányosságok megszüntetését, ill. ha adott esetekben „belátja”, hogy igénye kielégíthetetlen, mert pl. gazdaságtalan, és más megoldásokat keres.

A módszerek száma tetszőleges határig sokasodhat, nincsenek pontról pontra betartandó eljárásmodok. Minden módszer alapja az egyszerű kapcsolat-felvétel, a beszélgetés, az egymás meghallgatása, a másik véleményének megértése és méltányolása, az emberek beszélgetése saját problémáikról, más települések, országok életének, vállalkozások és problémahelyzetek, tehát minták és példák megismerése, stb. Innentől kezdve nemegyszer már „magától” fogalmazódik a közös cselekvés.

A közösségfejlesztés (community development), vagy közösségszervezés (community organisation) felfogásunkban elsősorban települések, térségek, szomszédságok közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztését jelenti, amelyben kulcsszerepe van a polgároknak, közösségeiknek és azok hálózatainak, valamint a helyi szükségletek mértékében a közösségfejlesztőknek is, akiknek bátorító-ösztönző, informáló, kapcsolatszervező munkája életre segítheti vagy kiegészítheti, megerősítheti a meglévő közösségi erőforrásokat.

A közösségfejlesztés

- Mint *alkalmazási terület*: alkalmazza a településszociológia, a településtervezés, a néprajz, az antropológia, a pedagógia, a szociálpszichológia, a jog és a gazdaságtan egyes eredményeit és módszereit;
- a *határterületein lévő főbb szakmák*: közművelődés, felnőtt-képzés, szociálpolitika, közösségi szociális munka, településtervezés, településmenedzsment;

- az eredményeként megjelenő *jellemző tevékenység* mindaz, amit a lakosság önmaga végez el annak érdekében, hogy önmagán segítsen a helyi társadalom- és gazdaságfejlesztés, a környezetvédelem, az egészségügy, a lakáshelyzet, az oktatás, a kultúra, a művészetek, a szabadidő, valamint a (helyi – térségi – városi) nyilvánosság és közösségi információáramlás megszervezése terén, városokban, városkörnyéken és vidéki térségekben egyaránt. Ez a tevékenység vonatkozhat lakossági tervezésre, fejlesztésre és szolgáltatásokra az élet minden területén;
- *Főbb partnerei*: civil szervezetek, önkormányzatok és társulásaik, regionális kutatási központok, a munkaügy- és a vállalkozásfejlesztés szervezetei, képzési szervezetek, információs adattárak.
- *Kulcsszavak*, amelyek a leginkább jellemzik:
 - közösségfejlesztés, közösségszervezés, közösségi (szociális) munka;
 - közösség, fejlődés, lokalitás – szomszédság, társadalmi nyilvánosság;
 - helyi cselekvés, helyi fejlesztés, társadalmi tervezés, társadalmi akció, szomszédsági munka, kistérségi- és regionális fejlesztés, városfejlesztés, közösségi gazdasági fejlesztés;
 - önszerveződés, önkéntesség, önszervezés, érdekérvényesítés, részvétel, partnerkapcsolatok építése.

Fontosnak tartjuk azt is meghatározni, mit *nem* tartunk közösségfejlesztésnek – mert a *közösségfejlesztés* kifejezést elég gyakran használják ilyen esetekben alternatív fogalomként. Nem tartjuk közösségfejlesztésnek a szervezet- vagy csoportfejlesztést, tehát azt, amikor egyetlen, helyi-települési kötelekeitől elvonatkoztatott emberi társulás életében akarunk minőségi változásokat elérni. Természetesen erre is befolyással lehet egy helyi közösségi folyamat, de mi nem ezt tartjuk munkánk fő irányának, hanem azt, hogy egyáltalán szerveződjenek helyi közösségek, strukturálódjanak és váljanak közössé bizonyos akaratok, elköteleződések.

A közösségfejlesztés lényege tehát a lokalításban, a helyi, településszintű vagy regionális cselekvésben és fejlesztésben jelölhető meg. A lokalitás, mint újdonság, nagyon erőteljes lehetősége és pozitív élménye a rendszerváltás óta Magyarországnak, ezt minden problémája ellenére is tudjuk, ez adja az általunk eddig kidolgozott közösségfejlesztési filozófiának vagy elméletnek az alapját. Az „elmélet” szót nagyon bátoritanul mondjuk, mert hiszen mi önálló elméletet nem alkotunk, de azokat a fogalmakat, amelyekkel dolgozunk, megpróbáltuk a magunk számára értelmezni és ebben a lokalitásnak nagyon nagy, mégpedig a közösségiséggel erőteljesen összefüggő szerepe van.

II. FEJEZET

A KÖZÖSSÉG

Bevezetés a fogalom értelmezésének problémáiba

A *közösség* szó ma valahogy rosszul cseng a fülünkben. Megannyi más fogalomhoz hasonlóan most ennek a szénája is rosszul áll, mert jelentése és alkalmazása a közelmúltban elváltak egymástól, s így ideologikus, elavult, kissé bombasztikus és hamis kelléke lett egy letűnő világ kelléktárának. Vagy mégsem? Hiszen a *közösség* szót megtartottuk vágyott emberi viszonyaink kifejezésére s ami miatt most belefogtunk e fogalom elemzésébe, az éppen erre épülő szakma, a közösségfejlesztés miatt történik, amelynek ez alapfogalma, s amelyben éppen úgy fogalmazódik meg leggyakrabban a közösség, mint hiány, mint ami nincs, de kívánatos lenne, hogy legyen, sőt, mint aminek „világra jövedele” elő is segíthető.

Elemzésünk során kiderül majd, hogy e szónak nem csak ma, hanem mindig is erős *értéktartalma* volt – méghozzá a leggyakrabban pozitív –, olyanmire, hogy más fogalom aláminősítésére is alkalmazták („nem pusztán csoport, de közösség”). Széleskörűen használt fogalomról van szó, amely kifejezhet *embercsoportot* (ifjúsági, amatőr közösség); *minőséget* (közösségi-, közösséghiányos, vagy éppen atomizált társadalom); nem individuális (értsd: önző), hanem közösségi; közösségi érdek-egyéni érdek, sőt egyenesen közösségi (értsd: szocialista-kommunista) társadalom, stb.; *lokalitást* (helyi- vagy faluközösség); *közös alkotást* (közösségi színház, közösségi létesítmény, kommunális beruházás); *érzést, szándékot*, a valahova tartozását (közösséget érzek veled) vagy éppen az elszakadás szándékát (nem közösködöm veled); *képességet*, az együttműködésre (közösségi ember); *gazdálkodási formát* (a „közös”-ben, vagyis termelőszövetkezetben gazdálkodik); *azonos eszmék, célok, azonos értékrend* vállalását; egy, az elbürokratizálódott tömegtársadalommal szembeni *életmódot* (kommuna); *etnikai és kulturális értékekhez tartozást* (x.y. vallási, emigráns, stb. közösség tagja); *nemzeti – állami – politikai együvé tartozást* (Európai Közösség, Brit Nemzetközösség); stb.

„A magyar kifejezést kapcsolatba lehet hozni a „köz” szóval, de akár a „közös”-sel is. Hasznos utalásokat nyújthatnak a „közügy” és a „köztesség” fogalmai is.” (5) A *község* a régi irodalomban a *közösség* szó alakváltozata. S hasonló a helyzet az angol nyelvben is, ahol *community* minden település, de

community a csoport is, s mindkét használat szorosan érintkezik a *common* (köz, közös) szóval. Míg nálunk a szakirodalom szinte csak az *emberek közössége*, s főleg a szociálpszichológia, a csoportelmélet felől közelítette a témát, a nyugati szociológiában ugyanolyan érvénytel használják a hely, a lokalitás megjelölésére is.

Feltétlenül meg kell tehát vizsgálnunk e fogalmat tágabb kiterjedtségében. Egészen egyszerűen szólva, mióta ember létezik, közösség is létezik, míg a csoportelmélet csak a mi századunkkal egyidős, s eleve nem arra vállalkozott, hogy e kérdést történetiségében vizsgálja és magyarázatot adjon pl. arra, hogy miért van a közösség-szónak érték-jellege? E fogalom – valamit jelölendő – létrejött, s onnantól kezdve századokon át különböző jelentéstartalmakat szívott magába. Mai szemléletünkben többnyire hiányzik ez a történelmi dimenzió, értelmezésünk nagyon is csoportelméleti, vagy a közelmúlt politikája által leszűkített, s így el van takarva előlünk az a gondolati gazdagság, amit egy gyűjtőszó az idők folyamán magába integrált.

Szükséges az elemzés a szó jelentéstartalmának kiterjesztése érdekében is. A történelmi elemzés a jövő értelmezési, sőt cselekvési kereteit is befolyásolhatja a közösség-elmélet nálunk kevésbé idesorolt dimenziója, a *lokalitás* bekapcsolásával. Központosított társadalomban a lokalitás szerepe, így értelmezése sem merült fel, s a demokráciára törekvés, s benne az új közigazgatási struktúra, valamint az új társadalmi-szakmai cselekvési lehetőségek (pl. közösségi munka) felvetik e kérdés tisztázásának fontosságát.

A közösség-fogalomnak óriási irodalma van, ami nem is csoda, hiszen egy olyan tág fogalomról van szó, amelyik szorosan érintkezik a különböző emberi együttesek: a csoport, a társulás, a társadalmi rendszer alapfogalmaival; ugyanakkor a társadalom tudati megnyilvánulásaiival is, az értékek által szabályozott erkölccsel-szokásokkal, a vallással, a politikával, a mindennapi élettel – a legszélesebb értelemben vett kultúrával. Így valamennyi társadalomtudomány, a filozófia-teológia, a néprajz, a szociológia, a szociálpszichológia, a kultúraelmélet, a politológia stb. is foglalkozik vele. Miről van tehát szó?

„Úgy tűnik, mintha sok szociológusnak meglenne a saját elképzelése arról, hogy mi is valójában a közösség, ám ebben igen sok a zavar” – írják Bell és Newby angol szociológusok 1972-ben. „A szociológusok, csakúgy mint akárki, nem maradtak érintetlenek a szó érzelmi felhangjától. Mindenki – a szociológusok is – szeretnének közösségben élni, ám a kérdés jóval bizonytalanabb, ha a fogalom a kollektív életre, rendszerekre és társadalomra vonatkozik. A szubjektív érzések, amelyeket a közösség-terminus felidéz, ilyenformán ahhoz a zavarhoz vezetnek, hogy mi is valójában a közösség (empirikus leírás) és mit gondolnak a szociológusok, hogy lennie kellene (normatív előírás).” (6)

Közösség – társadalmi struktúra

(7)

A társadalmi rendszerszemlélet fő teoretikusa, Talcott Parsons közösség-definíciója: (a közösség) „a társadalmi rendszer szerkezetének egyfajta megjelenése, amelyik vonatkozhat személyek területi elhelyezkedésére és cselekvéseikre is.” (8) Parsons és követői „a társadalmi rendszert rendkívül általánosan határozták meg, társadalmi rendszernek nevezve minden olyan társadalmi alakulatot, interakció rendszert, ahol a cselekvők meghatározott szituációban közös magatartásszabályok, normák, értékek által szabályozva lépnek egymással kapcsolatba.” (9)

A közösség-fogalommal lefedhető társas struktúrák köre tehát meglehetősen széleskörű. Továbbblendít bennünket a fenti általános meghatározáson egy olyan közelítés, amelyik tipikusnak mondható a tekintetben, hogy felveti a fogalom dichotóm, kettős meghatározottságát. „A közösség egy társadalmi struktúra leírása empirikus és normatív színezettel. Vonatkozik egy társadalmi egységre, mint olyanra és vonatkozik ezen egység értékes voltára, amennyiben létezik vagy pedig kívánatos voltára, amennyiben nem”. (10)

„A közösség-fogalom normatív jellege a szociológia történetével magával lehet kapcsolatban. Ezért e történet megértése nem különálló vagy periférikus valami, hanem inkább az a mód, amellyel a közösségfogalom – mint önmaga cselekvését meghatározó szó – érték-jelentései megérthetők.” (11)

Mihez képest *nem* közösség a *ma* közössége?

Robert Nisbet 1967–70-ben nagyrészt feltárta a közösség-eszme változásait a szociológiai hagyomány kialakulásán belül. Megállapítja, hogy az a társadalom- és politikaelmélet fontos eszméje volt a 18. században és a 19. század elején, különösen ezen időszak német gondolkodói számára. Az eszme gyakran úgy vetődött fel, mint a közösség *újralfedezése*, vagyis azzal a kérdésfeltevéssel együtt, hogy hogyan is volt azelőtt? Mi vezetett a közösség-fogalom későbbi hangsúlyaihoz? Mi az, amit újra felfedeztek?

A német társadalomelmélet nagy teoretikusai, különösen Herder, Schiller és Hegel megállapítják, hogy a görög *polis*ban létezett a legteljesebb közösségiség, különösen Periklész Athénjában. E tudósok úgy gondolták, hogy a polis egyfajta községi-közöségi szervezetként állt fent és interakcióikban messze túljutottak a lokalitás határain. A polis kultúrája homogén, mindenki

részvételét biztosító és mindenki számára nyitott volt; a vallás, a politika, a művészet és a családi élet összefonódott egy szoros és kötött szokásrendben. A német társadalomtudósok túlideologizálták és idealizálták a görög városállami képet és úgy vették, mint egy paradigmát, melynek alapján bírálhatják a nyugat-európai elcsökevényesült, erőtlenséget tükröző társadalmakat. A görög kultúrából vették közösség-ideáljukat és úgy érezték, hogy a homogén, demokratikus, tősgyökeres közösség a modern világban elvesztette fényét, vagy nem is létezik.

A közösség és a teljes ember

A német gondolkodók úgy találták, hogy a görög közösség a *teljes embert* bevonta a társadalmi érintkezésbe, ami azt jelenti, hogy a közösségben az emberek társadalmi szerepeik teljességében és nem csak töredékében, részlegesen érintkezhetnek egymással. A közösségen belüli valamennyi interakció az odatartozó kötelek szövetségén belül ment végbe, s az emberek nem csak „funkcionálisan” viszonyultak egymáshoz. A modern élet azonban, fokozódó munkamegosztásával és városias tömegtársadalmával lerombolta a teljes ember eszményét. A modern társadalomban az ember korlátozott és enervált lény és társadalmi kapcsolatai mindinkább széttöredeznek.

Schiller írja le először a *Levelek az ember esztétikai neveléséről* című, 18. század végi tanulmányában, hogy a „társadalmi kapcsolatok a munkamegosztás következményeként estek szeletekre”.

E nézőpontra voltak a német gondolkodók és közösségről alkotott elképzelésük, miszerint az a teljes embert, és nem csak egyes vonatkozásait kapcsolja be az emberi kapcsolatokba, még mindig a legfőbb szerepet játssza a közösség-eszmében, mint ahogy tovább él e német gondolkodók azon felfogása is, hogy a „közösség kiemeli az embert saját személyes partikularitásából és önértékéből, így az ember a közösségben egy kevésbé szűk és kevésbé részekből álló társadalmi gyakorlatot él és ez erőt ad azoknak, akik a közösséget a testvériség és az együttműködés konkrét megvalósulásának látják”.

Nisbet a teljes emberről szóló elemzésében azt írja, hogy ez a közelítés vált a közösség-eszme középpontjává a 19. századtól: „A közösség a megértett emberi teljességen alapul inkább, mintsem az ember által a társadalmi rendben birtokolt egyik vagy másik szerepet vizsgálja elkülönülten.” (12) Bizonyos, hogy a közösségi viselkedés modern világban való gyengülésébe belejátszanak az urbanizációs folyamat eredményeként veszteségként megjelenő, burkolt jellegű társadalmi kapcsolatok is.

Louis Wirth vitatkozik ezzel: „A városiasodott ember jellegzetessége, hogy erősen szeletekre bomlott szerepekben érintkezik egymással. Nagyobb függőségben van elemi szükségletei kielégítését illetően, mint a vidéki ember, és így nagyobb számú szervezett csoporttal is érintkezik, ugyanakkor azonban „kevésbé függ” egyes személyektől és másoktól való függőségét korlátozza a mások cselekvésének töredékes volta is.” (13)

D. E. Poplin 1972-ben azt állítja, hogy ma is léteznek azért közösségek, melyeknek tagjai ma is teljes emberként szemlélik egymást, olyanokként, mint akiknek lényegi jelentőségük és értékük, személyiségük van, míg a tömeg-társadalom közösség nélkül élő emberei mint silány végeredményre tekintenek egymásra és nem tulajdonítanak lényegi értéket és jelentőséget a személyiségnek. (14) Poplin tehát kísérletet tesz arra, hogy a 19. századi, közösségre vonatkozó szociológiai hagyományt felelevenítve visszafoglaljon valamennyit az emberi teljességből.

Közösség és társadalmi megosztottság

A munkamegosztás nem csak a személyiség megosztottságához, hanem – a funkciók fokozatos differenciálódása miatt – egy mély társadalmi megosztottsághoz is vezetett, amelyik a gyakorlati érdekek felismerésén alapul – mindent átfogó példája ennek a társadalmi osztályfejlődés. Az osztálykapcsolatok megosztják a korábbi homogén közösséget. Ha a közösség vállalt értékeket – és érdekeket tételez fel, akkor a társadalmi osztályok és érdekcsoportok társadalmon belüli fejlődésének közvetlen és rövidtávú érdeke általában ellentétben áll a közösség létének fenntartásával.

Rousseau volt egyike az első gondolkodóknak, aki meglátta, hogy „a rész-érdekek munkamegosztásból fakadó kifejlődése ellentétes az egységes közösség fejlődésével” és az *Első beszélgetés a tudományokról és a művészetekről* c. munkájában azt írja: „Vannak orvosaink, földmérőink, kémikusaink, csillagászaink, költőink, zenészeink és festőink, de nincsenek állampolgáraink.” (15)

Marx még tovább vitte ezt az álláspontot, az ipari kapitalizmus részeként szemlélve a szeletekre bomlott társadalmat és személyiséget, amelyik felcserélte az együttműködés és testvériség közösségi erényeit a konfliktusra és a versenyre. A kapitalizmust úgy tekintette, mint amelyik „kivetkőzteti” a történelmileg kialakult közösségeket szokásaikból, társadalmi lény mivoltukból és a társadalmi élet közösségi vonásait „felcseréli” a versenyére és a pénz kapcsolataira. A közösség értékeihez való folyamodás ezért gyakran és egyidejűleg az ipari kapitalizmus kritikája és jelentős, hogy a Marx által elképzelt ki-

fejlett kommunista társadalomban a társadalmi osztályok a gazdaság egyeduralmával együtt eltűnnek és ebben az új közösségben nem lesznek kizárólagos működési területek. Rousseau a *Társadalmi Szerződés*ben szintén kereste azt a közösség-fogalmat, amelyik csak akkor tudna megvalósulni, ha a munkamegosztáson alapuló élősdie részérdekek megszűnnének. (16)

A közösségfogalom így mind a konzervatívok, mind a romantikusok, mind pedig az iparosodás vagy ipari kapitalizmus radikális kritikusai által használatos volt, kifejezendő a modern társadalom emberének kellemetlen helyzetét, és az ilyen értelmű szóhasználat gyökeresen befolyásolta a fogalom érték-jellegű dimenzióját.

Közösség – a politikai bevontság elvesztése

A következő fő jellegzetessége az ember jelenkori meghatározottságának, mely a szociológiai hagyományok formálóit foglalkoztatta, és amely a közösség-témában valóban hatással volt a kortárs gondolkodásra: *a szervezetek és a bürokrácia növekedése* általában, de különösen a politikai szférában.

Egy közösségben – mondhatnánk – az ember integráns alkotónak érzi magát a élet minden területén, nincs tudatában semmiféle megosztottságnak a saját közösség iránti attitűdjé és aközött a mód között, ahogyan a közösség szervezi a maga életét, kifejezésre juttatja elképzeléseit. A szó legteljesebb értelmében tagja tehát közösségének. De az ipari forradalom fejlődésével a politikai, gazdasági és társadalmi hatalom egyre növekvő mértékben elvonódik, elidegenedik, melynek következtében az ember egyre kevésbé érzi otthon magát a társadalom világában, „elidegenül” attól a társadalomtól, amelyben él. Hegel ismerte fel ezt a folyamatot a római köztársasági kormány hanyatlásánál, de bármilyen is a történelmi érvényessége a római társadalom beszűkülésének, Hegel máig érvényesen összegezi a modern élet szervezetével történő individuális szembenállás gondolkodásmódját.

„Az állam képe, mint a saját tettek eredménye, eltűnt a állampolgár lelkéből. Az „egész, mint olyan” gondozása és felügyelete egy vagy néhány emberen nyugszik. A halmazban, mely az egészet formázza, az egyes ember része oly jelentéktelen (az egész viszonyában), hogy az egyén vagy nem is ismeri fel ezt a viszonyt, vagy nem tartja szem előtt. Minden cselekvés és minden cél valamilyen személyes cselekvéssel függ össze és nem az egészért vagy az eszméért történik.” (17)

Az ember és a modern állam kapcsolatának e megközelítése Hegel óta paradigmává vált és ettől kezdve a közösség-fogalmat a nagyszámú szervezet személytelenségének ellenpontjaként is használják.

G.F. Thomason pl. így ír 1969-ben: „A városiasság úgy tekintendő, mint amelyben a társadalom közösségi szövete megnyírbálódott a személyes izoláció, apátia, törvénytelenység és szabályozatlanság feltételei között, s ily módon elveszítettük azt a képességünket, hogy valamihez tartozónak érezzük magunkat. Tisztán érzelmi válaszokat várunk el a városias civilizáció gépezetétől, amelyik megtagadja tőlünk azt a lehetőséget, hogy közösségi csoporton keresztül tanuljunk és ugyanabból a forrásból társadalmi és érzelmi támogatást is kapjunk. „A közösség újraalkotása vált új ideállá, a közösségi munka ezt tűzte ki célul maga elé.” (18)

Kereszténység és közösség

Sajátos jelentősége van a közösség eszméje és valósága közötti különbség megtételében a kereszténységnek, mely sokak szerint a közösség igazi paradigmája, sőt, az egyház és a közösségfejlesztés kapcsolatának áttekintésekor valaki egyenesen azt írta: „A *Biblia* a közösségfejlesztés egyfajta története. Számba veszi a kudarcokat és profetikusan rámutat azokra a tényezőkre, amelyek hozzájárulnak a jó kapcsolatokhoz; keresi az örökkévalóságot.” (19)

Azok, akik a keresztény tanításokkal foglalkoznak, tudják, hogy az egyház az örökkévalóságra mutat és hogy egy keresztény számára a teljes emberi létezés kívül és túl van a közvetlen társadalmon, amelynek tagja. Péter Apostol szerint a keresztény ember a Földön „idegen – külföldön”. Aquinoi Szent Tamás írja a *Summa Theologicae*-ben: „Az ember nem tartozik sem létezésének teljességével, sem mindazzal, ami ő maga, a politikai közösséghez.” (20) Ez a transzcendens dimenzió, a Krisztusban való egyesülés elve az, amely a keresztényi együttműködés legfőbb értelmét megadja, a túlvilági közösség elérése érdekében. (21)

A közösségiség általános hanyatlásától sokan a kortárs keresztény kultúra szerepe felé fordították figyelmüket, s a közösség hiány és a szekularizáció közötti tagadhatatlan összefüggést kezdték el vizsgálni. Ha a közösségiség, a maga transzcendens dimenziójával, a kereszténység értékeiben való osztozást is jelenti, akkor miért ne fedezhetnék fel újra hiányát egy olyan világban, amelyben mindinkább a világi erkölcsiség uralkodik?

„Közösség és társadalom” dichotómiája

A munkamegosztás és az eredeti közösségtől fokozódóan eltávolodó társadalom és egyes társadalomtudósok figyelme a múlt század végén ismét az ideáltipikus közösségek felé fordult.

Ferdinand Tönnies német szociológus 1887-ben megjelent *Közösség és társadalom* című szociológiai alapvetésében a közösség-fogalom máig ható elemzését adja, de már megjelenése idején sokaknak nosztalgikus-idealiztikus műnek számított, amely egyoldalúan negatívan állítja be az ipari kapitalizmus társadalmait. Ugyanakkor a közösség és társadalom fogalompárosa „az általános szociológiaelmélet olyan nagy dichotómiáinak sorába illeszkedik, mint a státus-szerződés; elsődleges csoport-másodlagos csoport; szent-evilági stb.” (22) Mint Tönnies írja: „Minden valóságos akarás ezek között a szélsőségek között helyezkedik el... Amit ezek képviselnek, ideáltípusok és olyan szabványul szolgálnak, melyek révén a valóság felismerhető és leírható.” (23)

„Az emberi akaratok viszonyait, tehát a kapcsolatot vagy valóságos és szerves életnek tartjuk- ez a közösség (*Gemeinschaft*) lényege –, vagy ideális és mechanikus képződménynek – ez a társadalom (*Gesellschaft*) fogalma.” (24)

„Közösség”

- minden bizalmas, otthonos
- kizárólagos együttlét
- rokonok, barátok, szomszédok
- régi
- eleven organizmus

„Társadalom”

- a nyilvánosság, a világ
- egymástól független személyek puszta egymásmellettsége
- új
- mesterséges képződmény

Jellemző társadalmi viszonyok

- rokonságon, szomszédságon, barátságon alapulnak
- cserén, ésszerű kalkuláción

Központi intézmények

- család, családjog, kiterjedt rokonsági kapcsolatok
- állam, tőkés gazdaság

Intézmények sorrendje

- családi,
- falusi–,
- kis- nagyvárosi–,
- városi élet
- nemzeti–, nemzetközi élet

A gazdaság alapformája

- föld
- pénz

Jogtípus

- családjog
- szerződési jog

A társadalmi ellenőrzés típusa

- megegyezés
- szokás
- erkölcs
- vallás
- konvenció
- törvényhozás
- közvélemény

KÖZÖSSÉG

„A közösség elmélete az emberi akarat teljes egységéből mint eredeti és természetes állapotból indul ki. Az emberi akaratok leszármazás és nemi jelleg következtében egymáshoz kötődnek... és a legenergikusabban három viszonyban fejeződnek ki: 1. az anya és a gyermekei közötti kapcsolatban; 2. a férfi és nő mint házastársak közötti viszonyban; 3. a testvérek egymás közti kapcsolatában.” (25)

„A vér közössége, amely a lényeg egysége, a hely közösségévé fejlődik, amelynek közvetlen kifejezőmódja az együtt lakás; a fejlődés következő állomása a szellem közössége, az ugyanabban az irányban történő, azonos értelmű együttes hatás és tevékenység.” (26) „1. rokonság, 2. szomszédság, 3. barátság.” (27)

TÁRSADALOM

Olyan emberek köre, akik „csakúgy, mint a közösségben, békésen élnek és laknak egymás mellett. Nem állnak azonban lényegi kapcsolatban egymással, hanem inkább el vannak egymástól választva, s míg a közösség esetében a kapcsolat minden elválasztás ellenére is fennáll, itt fordított a helyzet: az emberek minden kapcsolat ellenére egymástól elkülönülten élnek.” (28) „A társadalomban mindenki egyedül van, s állandó feszültség van közte és a többiek között.” (29)

„A társadalom olyannak tűnik, mintha egymástól elválasztott egyénekből állna, akik azonban az egész társadalom érdekében tevékenykednek akkor, amikor számukra úgy tűnik, hogy a saját érdekükben dolgoznak.” (30) Mindenki függőségbe kerül mindenkitől.

Tönnies összefoglalása

„A. Közösség

1. Családi élet = egyetértés. Ebbe az ember egész érzületével, gondolkodásmódjával beletartozik. Sajátos alanya a nép.

2. Falusi élet = szokás. Ide tartozik az ember egész kedélyével. Sajátos alanya a község.

3. Városi élet = vallás. Ide tartozik az ember egész lelkiismeretével. Sajátos alanya az egyház.

B. Társadalom

1. Nagyvárosi élet = konvenció. Ez átfogja az ember minden törekvését. Sajátos alanya éppen a társadalom.

2. Nemzeti élet = politika. Ez átfogja az embert minden számításával. Sajátos alanya az állam.

3. Nemzetközi élet = közvélemény. Ez átfogja az embert teljes tudatával együtt. Sajátos alanya a tanultak köztársasága.” (31)

Összefüggés a szabadság, az egyén figyelembe vétele és a közösség elvesztése között

A közösség eszméjének újrafelfedezése, mely a társadalomtudósok gondolkodására az utóbbi 150 évben nagy hatással volt, valóban megtörtént, de beállításunk hamis lenne, ha azt mondanánk, hogy a közösség elvesztése feletti fájdalom érzése lenne az egyetlen megközelítési módja e problémának.

A közösségi eszmével átitatottak közül sokan különböző helyekre tették a hangsúlyt, sőt voltak és vannak olyan közösség-elmélettel foglalkozók is, akik úgy vélik, hogy a közösség egyáltalán nem veszett el, ehelyett valójában egy liberalizációs és emancipációs fejlődésről beszélhetünk.

Sok gondolkodó, különösen a 17–18. században, újszerűen közelített a témához: a kezdeti piacgazdaság, az iparosítás, a szakosodás, a városiasodás idején megkíséreltek egyetértésre jutni az emberi természetről és a világban betöltött helyéről, és ezzel közvetve új érveket sorakoztattak fel a régi közösség elvesztésének szükségessége mellett. Ez a gondolkodás nem a hagyományokban kereste az életmód, a szokások, az emberi társulások alapjait, hanem a szabad emberek megegyezésében, kölcsönös hozzájárulásaiban.

Alapvető realitásnak a feudális társadalom merev státuszcsoportjai alól „felszabadult individuumot” tekintették, és a társadalmi kölcsönhatások minden formáját úgy fogták fel, mint e valóságos, szabad, öntudatos individuumok motivációinak és vágyainak építményeit, akik szabadságukat és öntudatukat éppen a társadalmi kapcsolatok közösségi formáinak elvesztéséből származtatják. E mesterséges alakzatokat csak a ráhagyatkozás kellékeinek vették, amelyekből az ember semmit sem nyert, olyannyira, hogy éppen nélkülük képes öntudatra ébredni; amit a közösség határainak áthágásával tettek, az nem más, mint hogy eltávolítottak a személyes törekvések útjából egy sor akadályt. Az emberi társadalom e társadalmi szerződés felőli megközelítése tulajdonképpen a társadalmi valóság megértésére tett rendszerező, az individuumot alapul vevő kísérlet volt.

E teoretikusok, akik az individuum különböző vonatkozásait hangsúlyozták, szemben a korábbiak közösségi vonatkozásaival, jórészt Grotius, Hobbes, Hume és Bentham voltak és hasonlóan erős hatást gyakoroltak a társadalomtudósokra, mint a közösség teoretikusai. Amint azt Nisbet kiemelte, e gondolkodók – nem meglepő, de – egyáltalán nem rokonszenveztek a közösség el-

méletével: „A csoportokat és egyesületeket, amelyek nem tudták igazolni magukat, a történelem lomtárába hajították. A 17–18. század természetfilozófusainak vizsgálódásainak csak néhány hagyományos közösség állt ellen. A család általában persze elfogadott volt, bár Hobbes használ egy hallgatólagos megállapodás-féle jogot a gyermek-szülő kapcsolat védelmére. Céh, kolostor, kommuna, faluközösség – mindezeket úgy szemlélték, mint amelyek a természetjogban lefektetett alapok nélkül működnek. A racionális társadalomnak csakúgy, mint a racionális tudásnak, távol kell lennie mindenféle hagyománytól. (32)

Eszerint a közösség elvesztése éppenséggel szükséges feltétele volt az öntudat egyenrangúsodásának, az önirányító személyiségnek és – a 18. század végére, amikor is elérkezett az idő a közösség újraformálásának támogatására, Jeremy Bentham, az utilitarista filozófus megkísérelt egy teljes társadalom- és erkölcsfilozófiát felépíteni a személyes motivációkon alapuló életpályák szükségességéről.

Ám a közösségiség eszméjétől átitatott gondolkodók között voltak, akik megkíséreltek újra értelmet adni a közösségnek a modern világban, s olyan közösségről kezdtek beszélni, amelyik immár beszámítja az individuumok személyes szabadságfokát is, amelyet a közösségellenes gondolkodók úgy tekintettek, mint a hagyományos közösségek hanyatlásának legfőbb jótéteményét. Az individualizmus fejlődése felszabadította az embert a hagyományos elsődleges közösség kényszereitől, de el is vesztette azokat. G.B. Parry (1964) a hagyományos közösségek értékeinek kétértelműségét hangsúlyozza Locke nézőpontjából:

„Ha ez a rendszer tagjainak adott egy kis mozgásteret és ajánlott egy kis változatosságot az életre, azt a csoport törvényein és érzésein alapuló védettség helyett adta, az állandó és előre látható státusz bizonyossága helyett; s a jól megalapozott, közösségileg vállalt hit helyett a csoporttársak iránti szolidaritás érzését ajánlotta az egyes csoportokban.” (33)

A közösség személyekre gyakorolt kényszerei már eltávolodtak gondolkodásunktól, de ami ismét előbukkant a közösségben gondolkodók számára, az a tömegtársadalom, amelyik egyedül hagyta az individuumokat, anélkül, hogy képesek lennének támaszt meríteni az elsődleges közösségekből. Youngusband (1968) mondja: „a hagyományos közösség felbomlása felszabadította az embereket azoktól a dolgoktól, amelyeket nem szeretnek, de magukra hagyta őket.” (34) Felmerül tehát a kérdés: van-e valamilyen módja a közösségiségnek, amelyik képessé teszi az embert a szabadságra, ugyanakkor össze is tartja a szolidáris együttműködésre?

A pusztán individualista vagy pusztán közösségi megközelítés hiba lenne. Mint láttuk, a közösség természetrajzát megragadni akarók sokféleképpen próbálták leírni a közösséget, s azt is láttuk, hogy néhány gondolkodó véleménye szerint a közösségiség eszméje az individualizmus korában is megőrizhető. Az autonómiára, a szabadságra, a függetlenségre és az önrányításra súlyt helyező elméletek mindegyikében helye és szerepe van egy korszerű közösség-felfogásnak. Hegel, Schiller, Marx, Bosanquet, Thomas Green és Raymond Williams mind képviselői ennek az irányzatnak. Minar és Greer (1969): „A mi feladatunk a közösség értékeit elvonni azokból a történelmi mintákból, ahol előfordultak és lefordítani ezeket a sémákat egy kiterjedt nagyvárosi világ szerkezetére.” (35)

E rokonszenves szintézis azonban sajnos meglehetősen szorosan érintkezik a közelmúlttal a nagyszabású történelmi kísérletével, amelyik egy kívánatosnak megjelölt célnak próbálta megfeleltetni az emberek teljes élettevékenységét, gondolkodásmódját, egész társadalmak működését, s amelynek kudarca sokat ártott a modern közösségiség hitelének, az annak lehetséges-ségébe vetett hitnek. Ezekben az országokban a *közösségi* a *szocialista* szinonimájává vált, míg az *individuális* az ennek ellenálló, sőt ezzel szembe-szegülő *polgári* (értsd: *nem* szocialista, tehát *ellenzéki*) magatartásmódé. Szocialista volt minden, ami a társadalom hivatalos céljaival megegyezett, s polgári mindaz, ami attól eltért. Ez a gyakorlat megszüntetni igyekezett a közösségi hagyományokat (is), s az új közösségteremtő igyekezeteket pedig erőteljesen behatárolta, miközben a legteljesebb értékű önkifejezést és szabadságot deklarálta. A tulajdon, s ezzel az önrendelkezés elvétele, mely lassan kiölte az önszervezés képességét, „az állandó ideológiai átnevelő kampányok”, a hamis optimizmust előíró „közösségi társadalom” hazug jelszavai és gyakorlata pedig éppen hogy egyfajta negatív „közösségi” élményt adtak a lakos-ságnak, amely ennek következtében a diktált „közösségi” szintekről egyre inkább visszahúzódott, visszamenekült a magánszférába, az egyetlen olyan élet-térbe, ahol még önálló döntési lehetősége maradt (vagy csak annak illúziója, hisz tudjuk, hogy ott is utolért a hatalom). Nem véletlen, hogy a korosztályi sajátosságai szerint működő (és szerencsére azért nálunk, ha korlátozottan is, de működni tudó) közösségi élet elsősorban a fiatalokra volt jellemző. Hankiss Elemér '80-as évek eleji kutatásai kimutatták, hogy a magyar társadalom közösségghiányosabb és individualistább, mint pl. az amerikai.” (36)

Látni fogjuk, hogy a magas szinten interpretált hazai marxizmus közös-ség-elmélete is zátonyra futott a gyakorlat vizén, s a '70-es évek végétől, '80-as évek elejétől értelmiségi körökben már szalonképesebb volt csoportról, mintsem az ideologikus, bizonytalan és leszerepelt közösségről beszélni. Ennek

oka az ideológiai kiábrándultságot követő új igyekezet, a tisztább, egyértelműbb fogalmak keresése volt, mely inkább kevesebbet jelölt, mint amiről szó van, de ügyelt arra, hogy annak valóban megfeleljen. A csoport ideológiamentes fogalom, amelyért meg is „bűnhődött”, mert hozzá képest a közösséget egy minőségi többlettel rendelkező emberi alakzatnak jelölték. Ám a marxista csoportelmélet nem tudott semmit sem kezdeni ezzel a minőségi többlettel, vagyis a csoportban folytatandó közös tevékenység dimenziójával, mert éppen ez az, amit a hivatalos politika teljességgel behatárolt és céljainak alárendelt.

Centralizált és hierarchizált társadalmi struktúrában sokáig szó sem lehetett a nyugati városszociológiában olyannyira elterjedt lokalitásról, a helyi közösségekről vagy kisebb alegységeiről, az ún. szomszédságokról. A nyolcvanas évek eleji, a helyi társadalommal és helyi hatalommal foglalkozó elméleti és empirikus szociológiai munkáknak, valamint az első, a helyi társadalom egészére kiterjedő, helyi közösségeket fejlesztő kísérleteknek éppen az volt az újdonsága, hogy felfedezték a lokalitást, mégpedig a maga komplexitásában: hatalmi, gazdasági, szellemi-tudati, lelki, történelmi azonosságában és közösségiségében, vagy éppen ezek hiányában, s felfedezték, hogy egy atomjaira szétesett, nem strukturált, nem szervezkedő, nem összefogó (helyi) társadalom védtelen a hatalommal szemben és általa szinte a végletekig függőségben tartható. Ám az elméleti munka és a korlátozott nagyságrendű kísérleti gyakorlat csakúgy, mint az állampolgári cselekvés lehetőségeinek kitágítása, csak egy demokratikus társadalomban hathatja át az osztálytársadalmi működést.

Persze a régi és folyamatosan felbomló struktúrákat nem követik azonnal az újak, s a keletkező vákuum már bonyolultabban láttatja a közösségek és a piacra és versenyre szervezkedő társadalom közösségiségének lehetőségességét, s azt sem lehet már olyan pontosan tudni, hogy mi írandó a korábbi gyakorlat, mi a tömegtársadalmak és az emberi fejlődés e foka, és mi az emberi természet számlájára. Az önérdék természetesen erőteljesebben kér teret magának az ál-közösségiségnél, melynek intézményesültsége és kiépültsége azonban – ideig-óráig – mégiscsak a közösségiség érzetét kelthette, s a pillanatnyi intézményhiány riasztóan hat, még akkor is, ha az új közösségiség már a társadalom fejlesztésében való cselekvő részvételre szerveződik és új típusú, gazdasági, politikai és kulturális-szabadidős közösségiséget ajánl, míg korábban csak ez utóbbit. Mégis és máris felmerül a gyanú: nem újabb utópiát dédelgetünk-e akkor, amikor a piacgazdaság talaján megszülető közösségiségről álmodozunk, amikor a demokráciát, mint mindenre gyógyírt hozó megoldást, mint a társadalmi együttműködés teljességét vetítjük a jövőbe?

Mielőtt e nagy kérdés kihívásával megpróbálnánk szembenézni, nézzük a fentiekben vázlatosan előrevételezett közelmúlt közösségiségét a rendszere-sebb elemzés tükrében!

Közösség = csoport?

Mint láttuk, először a 18–19. századi filozófia kezdett el a közösség kategóriájával foglalkozni, a közösséggel, mely olyan régi, mint az emberiség, de csak ekkortól válik problematikussá, majd századunktól a szociálpszichológia figyel meg és rendszerezi az emberi viselkedést és annak szabályait, a csoportok életének szintjén.

„A XIX. században Comte-nak 1830-ban megjelent, a pozitivizmusról (a tudomány feladata a jelenségek leírása és rendszerezése, nem magyarázata) szóló műve nagy lépés előre, mert az emberi és társadalmi jelenségek tudományos vizsgálhatóságára vonatkoztak.” „...majd a század második felében az evolúciós elméletnek az emberre való kiterjesztését érintő viták nyomán radikálisan új felfogás keletkezett a tudományos szemléletnek az emberi viselkedésre való kiterjesztéséről.” (37)

Mi a csoport?

A szociálpszichológia klasszikusainak munkáiból Pataki Ferenc így foglalja össze, a csoport fogalmát: „Valahányszor a csoport fogalmát használjuk, mindig az ún. kiscsoportokat értjük rajta. A fogalmat ezzel két irányban is elhatároljuk. Egyfelől elkülönítjük... az ún. makrostrukturális csoportoktól (társadalmi osztályok és rétegek). Másfelől elhatároljuk az ún. statisztikai (vagy feltételes) csoportoktól (pl. színházba járók, autóval rendelkezők stb.).

A kiscsoportra az jellemző, hogy általában korlátozott számú tagjai (2–25 fő) a szabad... társ- és csoportválasztások vagy a személytelen társadalmi betagolódás gépezetének működésén nyugvó, tartós, személyes kontaktusban élnek. Tevékenységeik egymásra vonatkoznak és kölcsönösen függnék egymástól, s e tevékenységek szerveződését és megosztását azonos cél szabja meg. A csoport tagjai között állandó jellegű információcsere és kölcsönös véleménybefolyásolás zajlik. A csoporttagok kapcsolatai meghatározott módon megszilárdulnak és strukturálódnak, kölcsönösen egymásra vonatkoztatott szerepek rendszerébe épülnek. E struktúrákra és szereprendszerre hagyományok és szokások, tekintélyi, vezetési és befolyási hierarchiák, normák és értékorientációk (vagyis a csoportot alkotó egyénektől függetlenül létező objektívációk) épülnek, amelyeknek betartása végett a csoport kialakítja a maga ellenőrzés és szankcionálási rendszerét. Mindezek nyomán a csoportban kialakul határai-

nak, elkülönültségének és saját csoportlétének tudata („*mi*”-tudat). A csoport létének objektív, külső környezeti feltételei és belső – strukturális, ideologikus és pszichikus – viszonyai együttesen alkotják összeforrottságának (kohéziójának) és a külső hatásokkal szembeni ellenállóképességének mértékét.” (38)

Lewin gondolatmenetének kiindulása a kölcsönhatás, a csoport, mint *dinamikus egész*. „A csoport lényege nem a tagok hasonlósága vagy különbözősége, hanem kölcsönhatása, egymástól való függése.” (39)

Csoport és közösség

Lewin, Mérei és az amerikai Merton is értékmentesen használják a közösség fogalmát, sőt, az előbbieket szinonimaként is (40).

Robert K. Merton szociológus is az interakció kritériumát helyezi középpontba, de ő már a két fogalom, a csoport és közösség megkülönböztetése érdekében. „Természetesen minden csoport egyúttal közösség is, de azok a közösségek, amelyeknek tagjai nincsenek egymással interakcióban, nem tekinthetők csoportoknak.” (41)

Merton kevésbé szoros köteléknek tartja a közösséget, mint a csoportot, mert azt mondja, hogy gyakran „nagyszámú olyan embert jelölnek vele, akik között az esetek túlnyomó többségében semmiféle társadalmi interakció nem áll fenn, noha egyazon társadalmi normákat tartanak magukra érvényesnek.” (42) Ennek alapján fogadja el Talcott Parsons megállapítását: „Ezeket a struktúrákat közösségeknek nevezhetjük: az idetartozó emberek közös értékeket vallanak, ezért összetartozónak érzik magukat, s ennek folytán morális kötelességüknek tartják bizonyos szerepelvárások teljesítését.” (43)

Közösség = minőségi csoport?

Heller Ágnes szerint viszont „A csoport a társadalmi integrációk legalacsonyabb, legkezdetlegesebb, legrimitívebb foka.” „...egy ...magasabb rendű integráció, a közösség” (44) „A csoport lehet közösség, de lehet közösség több csoport egysége, lehet réteg is.” (45)

„A tradicionális társadalmak hanyatlási periódusában jelent meg a választási lehetőség, mely szerint az ember – anélkül, hogy elbukna – otthaghatja tradicionális közösségét és újat választhat. De innen származik az is, hogy az ember megszűnik születésétől fogva közösségi lény lenni – végigélhetik életüket anélkül, hogy bárminő közösség tagjaivá válnának.” (46)

„A csoportba véletlenszerűen kerülünk, a közösséget tudatosan választjuk (Saulus-ból Paulus, aki otthagyta azt a közösséget, amibe beleszületett)... Amennyiben individualitásom és az adott csoport szerves, lényegi és állandó korrelációba kerülnek egymással... akkor már nem egyszerűen csoportról, hanem közösségről kell beszélni.” (47)

A tudatos választás alapja a „viszonylag homogén értékrendszer”, melyet az egyén nem sérthet meg. (48)

Marx gondolatmenetét idézi Márkus Mária és Hegedűs András, miszerint „a termelési eszközök magántulajdona megszüntetésének célja nem egyszerűen a termelőerők gyorsabb fejlődésének elősegítése s nem is csupán az ember ember általi kizsákmányolásának megszüntetése, hanem éppen az egyén felszabadítása a dolgok s az idegen-dologi hatalmakként jelentkező társadalmi erők és viszonyok uralma alól és olyan feltételek biztosítása, amelyekben az ember autentikus egyéniséggé, azaz személyiséggé fejlődhet.

Ez a gondolatmenet elválaszthatatlanul összeköt olyan egymástól sokszor elszakított fogalmakat, mint közösség és individuum vagy kollektivitás és individualitás... Természetesen nem mindenfajta kiscsoport tölt be a fentiek értelmében valódi közösségi funkciót, mert hiszen ezek jelentős részben véletlenszerűek (nem a résztvevők tudatos választása alapján jönnek létre, s amelyben az emberek egymás számára „cserélhetők”, azaz legtöbbször pusztán úgy lépnek fel, mint bizonyos funkciók hordozói), és ami ennél talán még fontosabb, sokszor lényegüknél fogva éppen a partikularitást erősítik.” (49)

Ezek alapján a társadalmi csoportok következő típusait különböztetik meg: kollektivizáló, dehumanizáló, quasi, kompenzációs közösség és a legfontosabb, a humanizáló közösség, „amely az előzőek értelmében segíti tagjai személyiségének kifejlődését, elsősorban azért, hogy az egyén partikularitásának olyan meghaladását valósítja meg, amely előrelépés az ember nembeli lényege kibontakoztatásában... Számunkra ez a típus jelenti az... új életmódnak megfelelő közösségi formát.” (50) Ez a szocialista társadalomban megvalósítandó közösség-típus, a Vitányi Iván által harmadfokúnak nevezett közösség, melyben az „egyéni autonómiáját megőrizve egyesül közösségbe.” (51)

Eszményi közösség – szocialista társadalom?

„Közösség = társadalmilag jóváhagyott, konstruktív értékek jegyében szerveződő, demokratikusan vezetett csoport.” (52)

Kalocsai Dezső: „Egy közösség minőségében, szilárdságában, távlataiban, perspektíváiban az egyik legdöntőbb tényező... éppen az, hogy mennyiben tud

nem csupán a mára, hanem a holnapra szólóan is hatékony, mozgósító erkölcsi-politikai értékeket, eszméket adni az egyéni társadalmi elvárásoknak megfelelő tevékenységhez. Sőt, nem csak adni, hanem működtetni és megőrizni is azokat.” (53)

E közösségek funkciója:

„...a közösség az egyén számára nem csak eszközzé, hanem céllá is válik. Olyan eszközzé és céllá, melyben jelen van a magány leküzdése, a társas szükségletek kielégülése, a másoknak való segítség igénye és ezáltal mások számára hasznossá válás igényének kielégülése, a másokkal való törődés alapján kialakuló öröm és bánat, a tenni vágyás stb., általában az érzelmi gazdagodás szükséglete is.” (54)

„Ma már nyilvánvalóan látható, hogy a közösségiség megvalósítása, fejlesztése egy egész történelmi korszak műve lesz. Ahogyan az individualista szemléletet és magatartást évszázadok magántulajdonosi, gazdasági, politikai viszonyai formálták és erősítették, megszüntetésük sem lehet pár év és csupán csak propaganda és erkölcsi nevelés kérdése. Ugyanakkor fennmaradásuk szívóssága sem az ember „örök” természetében rejlik, hanem a gazdasági, társadalmi fejlődés ellentmondásaiban gyökerezik” – írja 1981-ben Kalocsai Dezső. (55)

E gondolkodás gyökerei a kollektívizmus gondolkörébe nyúlnak vissza.

Kollektívizmus vagy közösségiség? Makarenko közössége

Makarenko: „A kollektíva olyan embercsoport, amelyet a társadalmi céloknak alárendelt közös célok egyesítenek.” (56)

Makarenkóból indul ki minden szovjet kutató, ám fenti, alárendelő felfogásának erőteljes kritikája is megszületett.

A „kollektívizáló közösség... haladó célokat szolgál ugyan, de mert az egyént teljesen alárendeli a közösségi érdekeknek, tagjai nem fejlődhetnek személyiségekké. Történelmileg ide kell sorolnunk a primitív közösségek legkülönbözőbb típusait, de szükségszerűen ez válik uralkodóvá ott is, ahol a kollektívista eszmék jegyében folyó átalakulás olyan körülmények között megy végbe, amikor a polgári társadalom egyik funkciójaként kibontakozó individualizálódási folyamat szélesebb méretekben még nem zajlott le.” (57)

Pataki: „A kollektívizmus általános eszmeköre a proletár szolidaritás gyakorlatából és tapasztalatából nőtt ki, s ennek a gyakorlatnak a „visszfényeként” vált a világtörténelem színpadára lépő munkásmozgalom értékdeklarációjának egyik vezető elemévé, a proletár erkölcs tartalmas mozzanatává. Eb-

béli minőségében mindig is két arcával jelent meg a gyakorlatban. Egyrészt normatív rendeltetést teljesített: szabályozni törekedett az egyén társadalmi magatartásának általános irányát és tendenciáját a másik emberhez és emberi társulásokhoz (családhoz, szomszédsághoz, réteghez, osztályhoz, nemzethez stb.) fűződő kapcsolataiban. Másrészt mércéül szolgált annak megítélésében, hogy „mi és milyen mértékben valósul meg az életben” (Lenin), vagyis milyen a társadalmi szolidaritás, a kollektivizmus mindenkori állása a valóságban, milyen a viszony a normatív „kellés” és a reális „van” között.” (58)

Mint tudjuk, a kollektivizmus szembeállította az egyéni és a társadalmi érdeket. „A szocializmus első éveiben a kollektivitásnak sajátos mítosza alakult ki, amely... a munkahelyi szervezetekről vallott nézetekben jelentkezett. Ezek szerint az egyén, az egyéni érdek és az egyéniség kifejlődésének lehetősége teljes egészében alá kell hogy rendelődjen az egyes emberek számára csak igen absztrakt formában megjelenő „magasabb rendű” (össztársadalmi, osztály, vállalati stb.) érdekeknek, s így a munkahelyi szervezetekben előtérbe került az általunk „kollektivizálónak” nevezett közösségi funkció... Mindez csak elősegítette, hogy a kollektivitás eszméje olyan formában váljon uralkodóvá, amely az individuum kialakítását nemcsak hogy nem igenelte, hanem azzal, hogy a közösségi érdekekkel szembenállónak tüntette fel, háttérbe szorította, és eszményesítette a szocialista ember monolitikusan elképzelt típusát. Az így kialakult modellt viszonylag csekély változtatással vették át európai országok.” (59)

„Valóságos érdekkonfliktus esetén – legyen bár szó gazdasági, politikai, szervezeti vagy bármely más érdekről – mindig az átfogóbb, egyetemesebb érdektípus alkotja a „túlsúlyos mozzanatot”. A valódi nehézségek természetesen e ponton kezdődnek: a kollektíva elvének gyakorlati érvényesítésével”.

(60)

„A kollektivizmus eszményéből eredő normatív követelmények ...hajlamosak arra, hogy elszakadjanak a közösségi viszonyok és alakzatok szociológiailag elemezhető, konkrét és valóságos történeti állapotától s tisztán ideológikus képződménnyé alakuljanak át. Mintegy a valóság felett lebegnek s így vagy az erőtlen moralizálás, a deklaratív kinyilatkoztatás vagy az erőszakolt voluntarizmus forrásává válnak.” (61)

A szovjet kiscsoport-kutatásban megfigyelhető, hogyan próbálták a szocialista közösség sajátos dimenzióját megtalálni.

Közösség és társadalmilag értékes tevékenység

A. V. Petrovskij a nyugati szociálpszichológia csoportelméleti bírálatában ezt írja:

„Az interakcionista szerint „a kiscsoport olyan személyek csoportja, akik bizonyos ideig kapcsolatban vannak egymással, kölcsönhatásban lévő emberek együttese, akiket közvetlen (személyes) kapcsolat vagy kapcsolatsor fűz össze, mégpedig úgy, hogy a csoport minden egyes tagjának tudomása van a többiről.” Ezeket a meghatározásokat és a hozzájuk hasonlókat egyrészt az jellemzi, hogy a kiscsoport sajátosságait szándékosan elpszichologizálják, kiragadják a szélesebb társadalmi kontextusból, holott éppen ez adja meg minden valóságos csoportnak a realitás státuszát (hacsak nem valamiféle laboratóriumi műcsoportról van szó), másrészt pedig az, hogy a definíció sajátosan pszichológiai része csupán a csoport felszíni kapcsolatainak és viszonyainak bemutatására szorítkozik, azaz nyilvánvalóan leegyszerűsíti a kérdést. A kiscsoport effajta értelmezése semmiképp sem alapozhatta meg a kollektíva adekvát szociálpszichológiai koncepcióját.” (62) E nyugati kutatók „...elhangyolták a csoporttevékenység tartalmi vonatkozását, többnyire jelentéktelen anyaggal dolgoztak.” (63)

A szovjet kutatók tehát a társadalom oldaláról közelítenek, a kollektívák társadalmi célirányosságát hangsúlyozzák. „Sajnos, éppen a kollektívának e minőségi sajátosságától megfosztott értelmezése jellemzi a ...kísérleti eljárásokat.” (64)

Megoldás: „A csoporton belüli kölcsönhatás problémáját össze kell kapcsolni azzal a tartalommal, amely a csoportkommunikációk útján hat a személyiségre.” (65) „Azokban a közösségekben, amelyek valamilyen társadalmilag hasznos tevékenységben egyesítik az embereket, az alkalmazkodás igazi alternatívája nem a negativizmus (nonkonformizmus, ellenállás, függetlenség, stb.), hanem a valódi, nem csupán látszólagos közösségbe tartozás sajátos minősége, amely egyben a személyiség csoportbeli önmeghatározása is (kollektivistikus önmeghatározás).” (66)

„A valóságos közösségekben az egyének társulásukban és társulásuk által egyúttal szabadságukat is elnyerik” (67)

Makarenko elsődleges kollektívája: „Az elsődleges kollektívának azt a kollektívát kell neveznünk, amelynek tagjai állandó szakmai, baráti, életmódbeli és ideológiai érintkezésben vannak.” (68)

„A kollektívában olyan szociálpszichológiai jelenségeknek kell feltárulniuk, melyek minőségileg különböznek az emberek véletlenszerű halmazaiiban, társulásaiban, diffúz csoportjaiban stb. előforduló jelenségektől.” (69)

Petrovskij az elsődleges kollektívát másutt úgy értelmezi, mint az a közösség, amely a szocialista értékek realizálója és közvetítője. (70)

„A kollektívában azok az emberek közötti kapcsolatok és viszonyok játszanak meghatározó szerepet, amelyeket a közös tevékenység céljai, feladatai és értékei, tehát reális tartalmai közvetítenek” (71)

„A kollektíva ebből a szempontból olyan csoport, amelyben a személyközi viszonyokat a közös tevékenység társadalmilag értékes és a személyiség számára jelentős tartalma közvetíti.” (72)

Tudjuk, hogy nem sikerült a „minőségi többlet” dimenzióját megragadni, legalábbis nem a gyakorlat által igazolt szinten, mert az a bizonyos „társadalmi célokkal megegyező”, „társadalmilag hasznos”, „társadalmi értékeket előtérbe helyező” stb. tevékenység manipulált és konkrét elvárásaival már eleve behatárolta a közösséget önként keresők mozgásterét. Ha mégis összefogtak, az nem, vagy szintén csak erősen behatárolt mértékben hozott számukra kézzelfogható hasznot vagy eredményeket, s így a „közösségiség” degradálódott. Ez a közösségi lehetőség nem igényelt kreativitást ellenkezőleg: az engedelmességet, a beilleszkedést szorgalmazta, s végképp nem tűrte a határokat próbálgatók kritikáját, ellenszegülését, nem vállalta sem a konfliktust, sem a párbeszédet és így nem jöhetett létre valóságos konszenzus sem. Ez a „közösségiség” lényegében az elit által kitzított célok megvalósítására, vagy teljes társadalmi részvétel helyett a szabadidős – társas – kulturális együttműködésre szólította fel az embereket.

E kényszerpályáról persze mindig is akadtak – korszakonként többen vagy kevesebben –, akik letértek és megpróbálták független közösségi elképzeléseiket megvalósítani. S bár az elit e törekvéseket állandóan korlátozni igyekezett, minden időszakban születtek példa erejével ható eredmények, melyek kikezdték a hatalom egyoldalú beállításait és működési mechanizmusát is. S bár e törekvések nem lebecsülhetők, hiszen ezek adják ma a folyamatos építkezés bizonyos előzményeit, mindannyian tudjuk, hogy rengeteg alkotó energia ment, s megy még ma is veszendőbe, s hogy ma, mikor a társadalom önszerveződése oly nagymértékben meghatározza a válságból való kilábalásunkat, rendre tapasztaljuk a mozdulásra, az összefogásra, a közösségi-együttműködő megnyilvánulásokra való képtelenséget. Ezért is lenne olyan nagy szükség most hazánkban a közösségiséget, az önirányítást – önszervezést segítő szakmákra, a közösségi munkára.

Mielőtt a közösség számunkra most talán legfontosabb dimenzióját, a lokalitást vizsgálnánk meg, elevenítsünk fel egy szintén széleskörűen elfogadott elméleti konstrukciót, Max Weber-ét, és térjünk ki még röviden a közösség és kultúra kapcsolatára is!

Közösség – érzelem és racionalitás kettőssége

Max Weber, az elméleti szociológia egyik legnagyobbja, Tönnies terminológiáira emlékeztetve megkülönböztet *közösséget* és *társulást*. „Közösségnek nevezük a társadalmi kapcsolatot, ha a társadalmi cselekvést... a résztvevők szubjektíve átértett – érzelmi-indulati vagy tradicionális – összetartozásán alapuló beállítottság jellemzi.

Társulásnak nevezük a társadalmi kapcsolatot, ha a társadalmi cselekvést racionálisan motivált érdekiegyenlítődéson vagy ugyanígy motivált érdekkapcsolódáson alapuló beállítottság jellemzi.” (73)

Weber megállapítja továbbá, hogy a társadalmi kapcsolatok többsége „részben közösség –, részben társulás jellegű.” (74). Szerinte sem a tulajdonosságok, sem a szituáció vagy a viselkedés közös volta, sem a közös nyelv önmagában nem teremt közösséget, csak akkor, ha „ennek az érzésnek az alapján viselkedésükben valamiképpen egymáshoz igazodnak.” (75)

A közösség hatása az egyénre, a kultúra vonatkozásában

„Akkor kezdünk el kultúráról beszélni, mikor annak egésze már nem a miénk.” (76)

A modern korban kultúrák totalitása helyett a szubkultúrák koráról beszélhetünk. Simmel óriásinak érzi a szakadékot az egyéni és az össztársadalmi kultúra között, vagy – Simmellel szólva – „az individuális kultúra visszafejlődik – az objektív kultúra túlteng.” (77)

Ugyanő állítja, hogy „a modern kultúra fejlődését az a „túlsúly” jellemzi, amit az objektív szellem uralmának nevezhetne a szubjektív szellem felett.” (78) Vagyis, az emberiség által létrehozott kulturális javak és az egyén fejlődése félelmetesen aránytalan.

Poplin így foglalja össze a létrejött eltolódásokat:

„népi”	„városi”
egyöntetűség	sokféleség
elszigeteltség	mozgékonyosság
kultúra szervezettsége	kultúra felbomlása
szakrális túlsúly	világi túlsúly
közösségi túlsúly	individuális túlsúly (79)

Mindez „az egyre fejlődő munkamegosztásból származik, mivel a munkamegosztás megköveteli az egyéntől, hogy egyre inkább egyoldalúvá alakítsa műveltségét. Az egyoldalú hajszában elért legnagyobb haladás igen gyakran az egyén személyiségének az elsekélyesedését eredményezi. Az ember egyre kevésbé tud megbirkózni a tőle független kultúra túlzott növekedésével, az egyéniség jelentősen veszít értékéből, talán kevésbé a tudatosságban, mint a gyakorlatban és érzelmi állapotának homályos teljességében, amely ebből a gyakorlatból következik. Az egyén pusztán kis csavarrá vált a dolgok és erők hatalmas mechanizmusában, amely megfosztja minden haladás lehetőségétől, a szellemiségtől és értéktől, annak érdekében, hogy átalakítsa azt szubjektív formájából egy pusztán objektív élet formájává. Rá kell mutatnunk arra, hogy az effajta kultúrának a nagyváros az igazi küzdőtere.” (80)

Közösség és lokalitás

Mint arra már felhívtuk a figyelmet, a *közösség* szó nagyon gyakran a *lokalitás* szinonimája: közösségi iskola, közösségi gondoskodás, közösségi központ, stb. sőt község-közösség értelemben is fedik egymást. Ám „a közösség, vagy a szomszédság meghatározása olyan mértékben nehezedő feladat, amilyen mértékben egyre mobilabbá válik a társadalom, és az emberek közös érdekeik alapján tartoznak közösségekhez, mely érdekekre saját munkájuk, neveltetésük vagy társadalmi gyakorlatuk és a hely, ahol élnek, egyaránt hatással van.” (81)

A lokalitás, az elhelyezkedés, a földrajzi hely fontos komponense a közösség-eszmének. A német közösség-elméletnek, mint láttuk, két szava volt a közösségre: a *Gemeinde* és a *Gemeinschaft*. Az első egyértelműen a helyi közösségre vonatkozik, a másodiknak ezen kívüli értelme van. Ahogyan König 1968-ban *A közösség* című munkájában megállapítja (82), a fogalom két használata nagyon közeli kapcsolatban volt egymással. A *Gemeinde*-ben a lokalitás vagy a hely határozza meg a közösséget, mert az a középkorban a földhöz egyenlő jogokat élvező állampolgárok teljességére vonatkozott; s a *Gemeinschaft* szó, mely szintén használatos volt ebben az időben, egy olyan földdarabra vonatkozott, amelyet szabad emberek közösen birtokoltak.

Ez az állapot azóta megváltozott. A *Gemeinde* megőrizte eredeti értelmét és idiomatikusan úgy fordíthatjuk: *neighbourhood* = *szomszédság*; a *Gemeinschaft*-nak ma szélesebb értelmű vonatkozása van, mint volt: az emberek közötti kapcsolat minőségét jelenti egy adott helyen vagy lokalitásban vagy egy bizonyos csoporthoz tartozva. Angolul szintén két értelemben használjuk

a közösség szót: lakóhelyi közösség (residence community; Gemeinde); és erkölcsi közösség (moral community; Gemeinschaft).

A társadalmi alakzatok kialakulásának korai fázisában, a görög poliszban a közösség fogalom egyaránt jelentette az emberek csoportját, összetartozását és azonos helyhez kötöttségét, lokalitását is. Ez a társadalmi struktúra Simmel szerint úgy jellemezhető, hogy „egy viszonylag szűk csoport szorosan elzárkózik a szomszédos idegen, ellenséges csoportok elől... „az ősi polisz... ugyanolyan jellegű volt, mint a kisváros. Az állandó, létét fenyegető veszély a közeli és távoli ellenség részéről, erős egységet alakított ki politikai és katonai téren egyaránt. ...az athéni élet egyedülálló színessége csak azáltal válik érthetővé, ha figyelembe vesszük, hogy máshoz nem hasonlítható individualizált egyéniségekből álló nép harcolt a kisváros nem individualizált állandó külső és belső nyomása ellen.” (83)

Míg az athéni településközösség szervező ereje a közös ellenség és az ellene összefogott „polisz”; a feudalizmus emberéé – mint már láttuk – a „föld”; a munkamegosztás emberéé a megnövekedett „város”, mely a térség nagysága és a személyek száma miatt a szabadság egyfajta szimbólumává is vált, e szabadságnak azonban igen nagy ára van (állandó idegi megterhelés; a tudatosság fokozódása az érzelmek rovására; a bizalom elvesztése, számítóvá válás; az objektíve mérhető teljesítmény és a pénz, mint az „értékek közös nevezője” fásult, kiábrándult magatartáshoz vezet; befoghatatlan mennyiségű kapcsolat, elkülönültség; a legmagasabban szervezett munkamegosztás – kultúratermelés – az individuuum fejlődésének elmaradása, stb.) (84)

Az amerikai szociológus, Roland L. Warren – s nem csak ő, hanem az ún. társadalmi rendszerszemléletben gondolkodók, Vilfredo Pareto, Talcott Parsons és követői – megkísérelti „a várost társadalmi rendszernek felfogni”, figyelembe véve a kulturális és tudati jelenségeket is.

Warren (1957) szerint ha a közösség valóban létezik, akkor annak az azonos földrajzi elhelyezkedésben, amely a fizikai és lelki biztonságot otthonként nyújtja, az alábbi *öt funkció*nak kell megfelelnie:

1. A szocializáció, melyen keresztül a közösség bizonyos értékeket olt tagjaiba;
2. A gazdasági boldogulás funkciója – a közösség megélhetési lehetőséget biztosít tagjainak;
3. Társadalmi részvétel, teljesítve a társasági élet iránti általános igényt;
4. Társadalmi kontroll, megkövetelve a közösség értékeinek betartását;
5. Kölcsönös támogatás, mely folyamat segítségével a közösség tagjai megvalósítják azokat a feladatokat, amelyek túl nagyok, vagy túl sürgősek ahhoz, hogy egy egyedülálló személy kezelni tudja.

Warren szerint egy tanyabokortól a nagy városokig ez az öt funkció fordul elő számtalan formában, hol formálisan, hol informálisan. De bármilyenek legyenek is a helyi sajátosságok, ezek a funkciók jelen vannak minden emberi csoportban is, melyet a szociológusok közösségnek hívnak. (85)

R.L. Warren funkcionálisan közelíti a közösséget, mert ez alkalmazható a modern nagyvárosi világban, egy olyanban, amelyik nincs nosztalgikus kapcsolatban az elveszett rurális ethossal, és amelyik hangsúlya helyének és szerepének szilárdságán van: „Lehetséges-e (ti. a specializálódás korában, a szerz.) a szakosodott részeket összhangban tartani? Tudnak-e a növekvően szakosodott érdek-csoportok közösségi célokért dolgozni? ...A konvencionális közösség-elmélet a horizontális tengelyt; a közös érdeket, a közös életet, a közös egyesületeket és intézményeket hangsúlyozza, melyek mind a lokalitáson alapulnak.” (86)

A foglalkozási csoportok problémájával kapcsolatban Goode megállapítja (87), hogy azokat, noha funkcionális csoportok, még nevezhetjük közösségnek, mert megfelelnek azok legfontosabb kritériumainak (közös identitás, közös érdek, értékrend, nyelv stb.)

Ha elfogadjuk, hogy bármely kísérlet kívánatos a társadalmi szolidaritás és kölcsönhatás érzésének visszaszerzésére – mely a rurális társadalom jellemzője volt és megghiúsult a modern világ vándorló népessége és komplex szervezetei által –, akkor – ha a közösség-szó egyáltalán jelent valamit – alapvetően számításba kell vennünk a funkcionális érdekcsoportokat.

„A legfőbb problémát az okozza, hogy a települések az iparosodás, a bürokratizálódás és az urbanizáció előrehaladtával egyre inkább veszítenek integráltságuk fokából, vagy legalábbis integráltságuk jellege alapvetően megváltozik. A település egyre kevésbé nevezhető a klasszikus értelemben *közösségnek*, és a térbeli kötöttségek szerepe egyre csökken a társadalom életében.” (88)

Közösség és helyi intézmények

K. Davis is a lokalitásra helyezi a hangsúlyt: „A közösség az a legkisebb területi csoport, amely az emberi élet minden aspektusát képes felölelni.” (89) Ugyancsak Gergely Attila hívja fel a figyelmet Martindale fejtegetésére, aki „miután az intézményt mint közösségi problémák megszilárdult megoldásait definiálja, a közösséget a következőképp határozza meg: „A közösség az intézmények átfogó rendszere, mely egy teljes életmód alapját alkotja”. Ugyanitt a közösségalkotás elveit a stabil állapot felé való mozgásban, az intézmények

rendszerének belső konzisztenciájában és a teljességben látja. Az utóbbiról írja a következőket: „Az intézménynek intézményhez való alkalmazkodása addig tart, míg egy olyan rendszer alakul ki, mely elég teljes ahhoz, hogy minden szokásos közösségi és egyéni kívánalmat kielégítsen. Röviden, ez az alkalmazkodás egy teljes életmód kialakulásával a megállapodás felé tart.” (90)

Mit jelent a közösség tagjának lenni?

Raymond Williams (1965) szerint a státuszok hierarchiájának több jelentése is lehet. Jelentheti az egyes ember számára, hogy tárgya a közösségnek, vagy inkább kiszolgálja azt, mintsem hogy tagja lenne. A „tagság a modern, individuális közösségiség összefüggésében magába foglalja a részvétel és a felhatalmazottság, a hatalom mozzanatait is, és így a funkcionális közösség megértése a modern világban döntő jelentőségű, mert az artikulált érdek tudatos elismertetését jelenti a közönsben. (91) Mindez azonban már a *demokrácia* kérdésköréhez vezet.

A közösségek társadalmi szerepe

Ha Warren funkcionálisan közelített a közösségekhez, követőinek valljuk magunkat, mert gyakorlati társadalomalakító munkánknak szintén ez a szempontja. Felszabadulva mindattól a pressziótól, amelyik behatárolta a közösségek mozgásterét és szabadságfokát; mentesülve a kényszertől, miszerint minden közösségnek egy bizonyos értékrendnek kellett megfelelnie és annak megvalósításán kellett fáradoznia; immár azt mondhatjuk, hogy *a közösség valóban értéktartalommal bíró fogalom, s számunkra ez a minőség emberek közös és szabadon meghatározott tartalmú cselekvése önmaguk boldogulása, érvényesítése, helyzetük javítása érdekében, mely közvetve a közjót is gyarapítja.*

Ennek értelmében tisztázzuk *a közösségek társadalmi szerepét a ma Magyarországon.*

A közösségi munka ma nálunk a *civil társadalom*, a demokrácia alapintézményeinek kiépülését felgyorsító tevékenység. A demokratikus intézményrendszer nem egyenlő a többpártrendszerrel, a helyi önkormányzatokkal, az emberi jogok tiszteletben tartásával, a beleszólási, képviseleti- és választási jogok gyakorolhatóságával, stb. Demokratikus társadalomban az emberek a legkülönbözőbb közösségeken: kulturális, jótékonyági, egészség- és környe-

zetvédő, önségítő, de politikai, sőt gazdasági-pénzügyi csoportosulásokon keresztül is érvényesítik akarataikat, tudásukat, aktivitásukat, kifejezik véleményüket, hozzájárulnak a társadalmi hiányok megszüntetéséhez és a közjóhoz. A demokratikus társadalom formálisan és informálisan is strukturált társadalom.

A közösségek köztudottan a *demokratizmus gyakorlóterepei*. A leszűkült élethelyzetek egyszerűsített és elgépiesített gyakorlata helyett új és teljesebb kommunikációs helyzetbe hozzák az embereket. A közösségi gyakorlat megnyilvánulási lehetőséget ad, odafigyelni és meghallgatni, érvelni tanít és elviselni másokat – persze csak akkor, ha mindenki számára fontos ügy az összefogás mozgatóereje.

A közösségek a *hatalom alternatívái* is. Strukturált helyi társadalom esetén van választási alternatíva, mint azt már a helyhatósági választáson tapasztaltak is visszaigazolták. A vezetők sokszor éppen ebben látják a közösségi munka „veszélyét”. Dehát a demokrácia nem a pozíciók örökös birtoklását jelenti. A közösség hiány és az izoláció fő okai éppen a kialakított függőségek erőssége és nehezen változtathatósága: a tulajdon elvétele; a jogi visszaélések; a gazdasági és politikai hatalom központosítása, összevonása; az erőltetett iparosítás és városokba tömörítés; az informális közösségi élet megszüntetése ill. (valós célok hiányában való) kiüresítése, stb.

A közösségek *hiánypótló intézmények* is egyben. A szüntelen változás a társadalom működésének velejárója, s nem véletlenszerű baleset, mint azt napjainkban sokan érzik. Korábbi, „beállt” állóvíz társadalmunk helyett eleven társadalmi működést érzékelünk, melyben az alkalmazkodáshoz felhalmozódott tudás rendre kevésnek vagy alkalmatlannak bizonyul, s így állandó változtatásra szorul. S ugyanígy az intézmények, melyek a felismert társadalmi hiányokat hivatottak megszüntetni, az intézmények is állandóan változnak, s működésük akkor kielégítő, ha nem is tudják tökéletesen és szinte keletkezésükkel egy időben lefedni a folytonosan keletkező hiányokat, de rugalmasan, gyorsan, alulról rámozdulnak és megszüntetik vagy legalábbis mérsékelik azokat. Szokatlan még Magyarországon, mert állami intézmények feladatmegoldásához szoktunk, szokatlan tehát, hogy magánszervezet is elláthat közszolgálati funkciókat, s ezért állami-hivatalos pénzeket is kaphat, de ez a jövő és részben már a jelen is (gondoljunk csak arra, hogy magániskolák is kaphatnak fejkvótát; vagy hogy a kulturális, szociális vagy képzésre, gazdasági cél megoldására létrejött, pályázatokon induló egyesületek is végeznek közszolgálatot). (92)

Ha a közösség hiánypótló intézmény és nem csak valami szívderítő haszontalanság, az élet sója vagy szolidáris szála (ez sem kevés!), akkor a kö-

zösségek létrejöttének serkentése és működtetése sem luxus vagy szívésség a hatalom részéről, hanem *befektetés*. Az önszervező közösségek egy sor olyan társadalmi problémát oldanak meg ingyen – vagy legalábbis költségkímélő módokon –, és gyorsan, melyeket a hatalom nem tud, vagy nem időben tud, vagy nem kellő mértékben, vagy csak nagyon drágán tud vagy tudna megoldani. A közösségek folyamatosan csökkentik a társadalmi hiányokat és fejlesztik a társadalmat, teljesebbé és értelmesebbé teszik maguk, résztvevőik és környezetük életét is.

Nem hisszük, bármennyire is ide látszik kifutni e gondolatmenet, hogy a közösségiség minden társadalmi problémát megold, „csak kellő számú közösségnek kell áthálóznia a társadalmakat”. Az alapvető fontosságú társadalmi tevékenységek formálisan szervezettek és számos alapvető, gazdasági, pénzügyi, környezeti stb. szempontnak alárendeltek. Egy társadalom teljessége azonban nem egyezik a megfelelő számú, hatékonyságú és milyenségű munkával, szakmával, formális szervezetekkel, formális intézményekkel – melyek ugye arra valók, hogy kiküszöböljék az emberi lét természetéből fakadó „véletleneket” –, a társadalmak életében szerencsére (még?) szerepet játszanak a „véletlenek”, a váratlan, újszerű megközelítések és események, a „humán erőforrások”, az élet megnyilvánulásai, melyek helyet kérnek, s ha nem is mindig könnyen, de helyet is nyernek a társadalmi élet egészében. A társadalom egy állandóan élő és változó rendszer, melyben állandóan új szükségletek keletkeznek és régiek szűnnek meg, következésképp a szükségletek kielégítésére szerveződő intézmények is állandóan változni kényszerülnek. E folyamatban az önszervező közösségek szerepe nélkülözhetetlen, sokszor ők a hiányok első felfedezői, ők tesznek először kísérletet megoldásukra és az ő jó megoldásaik intézményesülnek, hogy azután e folyamat – velük vagy más szereplőkkel –, újra előlről kezdődjön.

III. FEJEZET

A FEJLŐDÉS

A fejlődés, mint a fejlesztőmunka kulcsa

A következő elméleti probléma, amivel meg kell küzdenünk, a *fejlődés* fogalma. Ha vesszük a bátorságot ahhoz, hogy helyi cselekvésre buzdítsuk az embereket, tudnunk kellene, hogy miféle cselekvést tartunk kívánatosnak? Van-e egyáltalán olyan értéktételezésünk, amely felé segíteni szeretnénk a helyi lakosokat?

Első megközelítésben itt két dologról beszélhetünk. Az egyik az, hogy elsődleges feladatunk a helyi *szükségletek* felismerése-felismertetése. Hogy ezt kell tennünk, azt már a '70-es évek közepén is láttuk és a gyakorlat döbbsített rá minket arra, hogy ez egy nagyon bonyolult folyamat és nem feltétlenül rövid idő alatt megvalósítható. A másik dolog, amit le kell szögeznünk, az az, hogy nekünk nincs olyan céltételezésünk, mint amilyent a *közösségfejlesztés* szó műveltető jellege sugall. Vannak persze bizonyos elképzeléseink arról, hogy mi mit gondolunk fejlődésnek és igyekszünk is ezt a helyi folyamatokban érvényesíteni, de soha nem a helyi közösség ellenében és semmiképp nem megelőzve a helybeli polgárok önálló akaratának kibontakozását.

A fejlődés-konceptiónkkal szembeni igényt viszonylag könnyen elháríthatnánk azzal a szakmai érveléssel, hogy számunkra csak a *közösségiség* az érték, s hogy azután egy közösség min munkálkodik, annak felismerése az ő feladata és felelőssége.

A '70-es '80-as években ez a felfogás még működött. Akkoriban a települések elsősorban infrastrukturális fejlesztésre törekedtek, s mi úgy gondoltuk: mindegy, milyen ügyre szerveződnek együvé a helyi polgárok, mert a lényeg az, ami a megoldás keresése közben történik.

Azóta ez az akkor viszonylag egyszerűnek látszó dolog bonyolultabbá vált, többszörösen is. Elsősorban is azért, mert mindaz, ami a megoldás keresése közben történik, már nem pusztán a társadalmi felsőbbség által kitűzött lehetséges út vagy a külön kapu megtalálása és az ahhoz szükséges együttműködés – lehetőleg „konfliktusok nélküli” – kialakítása, hanem alternatívák keresése és találása, következésképp viták, érdekütközések, konfliktusok és azok megoldásának kérdései, s mindezekkel együtt vagy ellenére egy működőképes konszenzus létrehozása. A bonyolultabb viszonyrendszer azonban legfeljebb csak az együttműködés korábban pozitív élményét csökkentené, mert változat-

lanul érvényes az a tétel, hogy a lényeg a megoldás keresése közben történik, legfőlegb most nem árnyékbokszolást tanulunk, hanem valóságos mérkőzéseket folytatunk.

Nem mellőzhető azonban tovább annak a problémának a megválaszolása – s épp az infrastruktúra említésekor nem, hiszen itt találtuk magunkat először szembe a mellbevágó kérdéssel –, hogy milyen fejlődést is akarunk mi előmozdítani? Olyat-e, amely másutt már zsákutcásnak bizonyult, vagy másfajta? Továbbmenve, korábban mindig azt mondtuk, hogy az országos szintet akarjuk összekötni a helyivel. Most akár azt is mondhatnánk, hogy a világban lévő megoldási szinteket szeretnénk összekötni a helyiekkel. De hogy mit választunk ki a megoldások széles skálájából, az – tájékozottságunk mellett – mégiscsak a mi *értékválasztásunk* kérdése! Nos, akkor mi milyen értékeket vallunk magunkéink? Milyeneket szeretnénk a jövő magyar társadalmát, sőt, az emberi együttműködés minőségét, itt és most? Már a kérdés feltevésébe is beleborzongunk, annyira beteltünk ideológiával, utópiákkal, a valami elvontnak való megfelelés kényszerével. Nem akarunk erre válaszolni. Nem szabad erre nem válaszolni...

A '90-es évek változásai pedig végképp felerősítették bennünk e kérdések tisztázásának fontosságát. A szabadság és a demokratizálódás élménye, a munkanélküliség és a tulajdonossá válás gyakran sokkoló folyamatai mellett kitágultak világunk határai, megismerkedtünk globális problémákkal és összefüggésekkel, s megértettük, hogy a humán segítő szakmák nem csak *fegyverként* szolgálhatnak a különféle elnyomások és kiszolgáltatottságok ellen, hanem *eszközként* is a kiszolgáltatottság fenntartásában érdekeltek kezében. Az értékproblémák mellé újabb, immár *etikai* problémák sorakoztak fel, megannyi válaszra váró kérdés, melyek mellé az élet folyton újakat sorakoztat fel. El kell tudnunk dönteni tehát, hogy mit akarunk, miért éppen azt, és milyen erkölcsi megfontolások alapján?

A fejlődés koncepciói

Fejlődés = gazdasági növekedés koncepció

E szinte már „hagyományossá” vált közgazdasági szemlélet szerint a modern társadalmakban a fejlődés forrása és mozgatórugója a gazdaság, a fejlődéstudomány pedig gazdasági fejlődéstudomány. Ez a koncepció abból a hitből fakad, hogy korunk alapvető problémái gazdasági természetűek. Eszerint, ha a gazdasági elmaradottság és szegénység problémái megoldódnának, a társadalmi-és politikai gondok szinte automatikusan felszámolódnának.

A gazdasági növekedést a termelés növelésével kell serkenteni. A nemzeti jövedelem növelése alapvető nemzeti összcellá, sőt, szinte öncellá válik. A gazdasági növekedés eszközei: tőkefelhalmozás és megfelelő hasznosítás, tőkészegény országokban a munka termelékenységének növelése.

Nyugat-Európai kollégáinkat hallgatva-olvasva azonban azt látjuk, hogy

– a gazdasági növekedés nem csökkenti, hanem gyakran éppen növeli a társadalmi problémákat

Az Európai Közösség *Poverty* (Szegénység) programjai rendre megállapítják a fenti tényt. 1994-ben már 50 millió ember szegény az Európai Közösségben, tehát az európai ún. „fejlett világban”, 17 millió ember munkanélküli – ennek fele hosszú távú – és 3 millió a hajléktalan. (93). Igaz, hogy a szegénység relativizálódik, vagyis nem ugyanazt jelenti szegénynek lenni Svédországban, mint mondjuk Portugáliában, de mindenütt az adott társadalom lét-minimuma alatti életet jelenti. Ijesztő új jelenségek tovább „gazdagítják” a fenti képet: – pl. Londonban, de más nagyvárosokban is – egyre nagyobb méretű a kiskorúak hajléktalansága, sőt, prostitúciója; növekszik azoknak a száma, akik egész életükben munka nélkül, segélyekből élnek, stb. A szegénység nem fog elmúlni a gazdasági fejlődéssel – mondják kollégáink –, ellenkezőleg, növekedni fog, mert az európai gazdaság változásai gyors strukturális változásokat hoznak létre a technológia, a munkaerőpiac, a családi struktúra, az ideológiák és a vallás (egyházak válsága) terén. Felgyorsulnak a népmozgások és azok növekvő hatásaival is kell számolni a jövőben.

– Korunk alapvető problémái nem kizárólag gazdasági jellegűek. A túlnépesedés, a környezeti problémák, az erőszak és a háborúk, a szegénység, a bűnözés, a devianciák, a tudatlanság, a fajgyűlölet, a dekulterálódási folyamatok, az elidegenedés-magányosság, a civilizációs ártalmak – ezek korunk égető problémái és még tágíthatnánk e szomorú kört. Természetesen tudjuk, hogy az egyéni- és csoportérdekeknek, a „pénznek”, tehát az üzleti világnak is sok, esetenként meghatározó köze van mindehhez. A probléma azonban az, hogy a gazdaságban létrehozott gazdagság nem, vagy nem kellően, s az egyes országokban jelentősen eltérő mértékben segít e problémák megoldásában, míg a gazdagodás árát általában nem a kedvezményezettek, hanem mások fizetik meg. De az emberiség jövője szempontjából talán még ennél is fontosabb az, hogy az ilyen típusú növekedés nem folytatható tovább, mert felemészti természeti- és humán erőforrásait és tartalékait. S végül – vigyázat! „A fejlődés objektivitása jelszavával elveszik az emberektől a beleszólás lehetőségét saját életükbe, hogy ehelyett egyfelől ellenőrizetlen és rejtett hatalmi cselekedetek váljanak felettük gyakorolhatóvá, másfelől pedig életük előre elkészített, minden probléma és önálló gondolat ellen immunizált dobozokba kerüljön bele, még ha ezek a materiális és immateriális dobozok egyre jobban komfortosítottak lesznek is.” (94)

A gazdasági fejlődélmélet kritikája

E hangok a '60-as, '70-es évektől erősödtek fel. 1966-ban Ernst F. Schumacher az Afrikai Iroda közgyűlésén – többek között – a következőket mondta: „A fejlődés nem a javakkal kezdődik, hanem az emberekkel, az *emberek tanultságával, szervezettségével és fegyelmével*. E három nélkül minden erőforrás rejtett, kiaknázatlan, pusztá lehetőség marad. Léteznek természeti kincsekkel igen gyéren ellátott, mégis virágzó társadalmak, és a háború után bőven volt alkalmunk megfigyelni a láthatatlan tényezők elsőbbségét. Minden olyan ország, amelyben az oktatás, a szervezettség és a fegyelem magas szinten állt, bármilyen feldúlt volt is, „gazdasági csodát” produkált... Ez tehát a fejlesztés központi problémája. Ha a szegénység elsődleges oka e három tényező hiányosságaiban rejlik, akkor a szegénység elsősorban ezeknek a hiányosságoknak a kiküszöbölésével enyhíthető. Ez az oka annak, miért nem lehet a fejlesztés teremtő aktus, miért nem lehet a fejlesztést rendezni, megvásárolni, átfogóan megtervezni: miért van az, hogy *evolúciós folyamatot igényel*. Az oktatásban nincs „ugrás”, ez egy fokozatos, igencsak megfoghatatlan folyamat. A szervezésben sincs „ugrás”, hanem fokozatos fejlődés, megfelelés a változó körülményeknek. S egész pontosan ugyanez vonatkozik a fegyelemre is. Mindháromnak lépésről lépésre kell kibontakoznia, és *a fejlesztési politika legfontosabb feladata szükségképpen az, hogy meggyorsítsa ezt az evolúciót*. Mindháromnak az egész társadalom, s nem csupán egy elenyésző kisebbség sajátjává kell válnia.” (95)

Ugyanő állapítja meg, hogy a modern ipari rendszer „feléli önnön pótolhatatlan tőkéjét, amelyet elégedetten jövedelemként könyvel el... az ásványi tüzelőanyagokat, a természet tűréshatárait és az ember valóját.” (96)

Schumacher hangja csak egy a sok közül, bár a legerősebb, legtisztább, legmesszebb is hallható hangoknak egyike. Egyre többen vallják, hogy a munkaerő képzése és ellenőrzése, vagyis az a bizonyos emberi tényező vagy emberi tőke virágoztatta fel pl. Japánt. Felismerődött, hogy

– fontos a világgazdasági összefüggések vizsgálata – nincs szabad, országokénti gazdaságpolitika;

– nagyobb figyelmet kell szentelni az adott országok, régiók társadalmi, kulturális és intézményi sajátosságainak és nem megszüntetendő devianciáknak tartani azokat. Mint ahogyan a Nyugatnak megvan a saját fejlődése, kultúrája és annak megfelelő identitása, a Délnek is megvolt, de a gyarmatosítás hatására erősen nyugati befolyás alá került;

– fontos a történelmi elemzés. Lehetetlen ugyanazt (értsd európai fejlődés) szélesebb körben megismételni. Megkérdőjeleződött a nyugati fejlődésment pusztá másolásának a kívánatossága is.

Az „alulfejlett” vagy „fejletlen” terminológia a II. világháború után keletkezett és gazdasági értelmű, s nem törődik az adott nép kultúrájával, humán értékeivel, az etnikai viszonyokkal. Felismerődött, hogy glóbuszunk északi és déli féltekéjének kölcsönösen el kellene ismernie egymás értékeit, mert a gazdasági bőség mentális, kulturális és etnikai elszegényedéssel jár, ugyanakkor az etnikai elszegényedés az emberi elszegényedéshez vezet és konfliktusokhoz.

„Gyakran hallhatjuk, hogy „a tanuló társadalom” korszakának küszöbére érkezünk. Reméljük, hogy ez igaz. Még meg kell tanulnunk, hogyan élhetünk békében nemcsak embertársainkkal, hanem a természettel... is.” (97)

A fenntartható fejlődés – sustainable development

A kérdés az, hogyan alakítható „okosabbá” a gazdaság és a társadalom, a mind gazdaságilag, társadalmilag és politikailag, mind pedig a természet szempontjából fenntartható fejlődés? Hogyan állíthatjuk elő ugyanannyi, vagy még inkább kevesebb természeti erőforrással és több információval, tudással és bölcsességgel mindazt, amire szükségünk van? A gazdasági növekedés szükségszerű, de a természeti erőforrások túlzott kizsákmányolása nem tartható fenn és nem is igazságos a másoknak okozott jelen- és jövőbeni következmények miatt. A fenntartható fejlődés – ha ez a reformkoncepció egyáltalán megvalósul – új tudásokat és új technológiákat hoz létre, ezáltal lehetővé teszi a növekedést, de káros hatásainak kiszűrésére is gondot fordít – környezetvédelem, szociálpolitika, stb.

A „nem állami szintű” együttműködés

A fenntartható fejlődés ott alakul ki, ahol az emberekben mindez tudatosul és ahol együttműködnek e cél elérése érdekében. Nyilvánvaló, hogy e fejlődési szintnek már globálisnak kellene lennie, hiszen e közös problémák országonként csak ideig-óráig kezelhetőek.

Ennek az együttműködésnek az alapja a világ polgárainak szolidaritása, kölcsönös megértése és együttműködése lehetne. Új megközelítés és módszer szükséges. Alapvető kampányokkal és programokkal szükséges fejleszteni a tudatosságot és öntudatot, legfőképpen a civil társadalmon keresztül, mert ez az egymás iránti megértés és szolidaritás érzése kifejlesztésének, a negatív sztereotípiák leküzdésének előfeltétele. (98)

Közösségi művelődés

A két vilárendszer összeomlásával újra felvetődik a művelődés fejlesztésének kérdése, s nem a régi értelemben. Mint Gergely Attila írja: „minden korszakváltás kultúraváltás” (99). Igaz, hogy korunkban „az emberi lét közvetlen közegét alkotó kulturális apparátus egész adott rendszere alatt mozdult meg a talaj”. „A társadalmak életében bekövetkező átfogó és gyors minőségi változá-

sok kényszerítő erővel mutatnak rá az egyéni és kollektív versenyben maradás kritikus feltételére: a kultúrateremtő képesség jelentőségére.” „Elmondható, hogy egy társadalom életképessége döntő módon azon múlik, hogyan képes elbánni egyébként megállíthatatlanul termelődő műveltségi deficitjével.” (100).

A volt keleti blokk országaiban az új kultúrateremtő, és az alkalmazkodó képességnek egyaránt vannak pozitív és negatív példái. Nyilvánvaló, hogy létre lehet és létre is kell hozni az „intézményépítés meggyorsításának intézményeit” (101). Mi ilyen „gyorsító intézménynek” gondoljuk a közösségfejlesztést is.

Fejlesztésről alkotott elképzeléseink nagyon egyszerűen így foglalhatók össze:

– Nem hiszünk abban, hogy a gazdasági növekedés meg fogja oldani a helyi közösségek problémáit. Sőt, úgy tapasztaljuk, hogy a gazdasági növekedés nem hogy nem oldja meg az emberiség fő problémáit, hanem még fokozza is a környezeti problémákat, a szegénységet, az emberek egymás elleni kijátszottságát.

– A közösségfejlesztés fejlődés-koncepciója érintkezik a fenntartható fejlődés fogalmával. A kicsi, a hagyományokhoz, a tapasztalatokhoz kapcsolódó helyi és lehetőleg közösségi megoldásokban hiszünk, amelyekben megjelenik az önszerveződés és az önszervezés, s amelyekhez szükséges a korábbi tudások továbbfejlesztése, a művelődés, a nyitott gondolkodás és a cselekvő életforma.

– Úgy gondoljuk, hogy nekünk a nem-állami szintű együttműködésre kell helyeznünk a hangsúlyt, tehát a pénz és az államilag irányított világot egy nem-államilag (együtt)működő világ felé kell közelítenünk. Lehet, hogy ez utópisztikusan hangzik, de ezek a törekvések már ma is létező jelenségek, amelyek megjelentek az emberiség szintjén is, gondoljunk csak a Rio-i környezeti konferenciára vagy a koppenhágai nonprofit találkozóra. Megkezdődött tehát egy globális összefogás. Nagyon jól tudjuk, hogy ez minden szépsége és reményt adó jellege ellenére is milyen törekeny, mégis, ennek az állami és pénz által szabályozott világnak az állandó megakasztása, a fogaikerekbe mindig valamilyen kis emberi-közösségi szemcse bejuttatása a mi feladatunk.

– Végül és mindezekkel összhangban az emberek mindenfajta kiszolgáltatottságát és függőségeit tartjuk kívánatosnak csökkenteni, származzanak azok gazdasági-, politikai- vagy tudásbeli különbözőségekből.

A meglévő és újratermelődő igazságtalanságok mérséklésére mi lényegében egy széles értelemben felfogott *közösségi művelődést* állítunk fejlődés-koncepciónk középpontjába, azért, hogy az emberek tudatosabbak legyenek, látókörük szélesedjen, cselekvőképességük növekedjen, mert az atomizált és közönyössé tett tömegek kiszolgáltatottsága és függése az azzal visszaélő, azt kihasználó érdekcsoportoknak kedvez.

IV. FEJEZET

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉRTÉKEI ÉS ETIKÁJA

A *fejlődés* fogalomkörén túllépve, de azzal szoros összefüggésben, az *értékekről* és a szakmai *etikáról* külön is szólnunk. E problémakörök végiggondolásában a kezdőpont az 1994-es hajósi konferencia volt, ahol szakmai közösségünk gondolkodását Paul Henderson, Marion Horton és Varga A. Tamás stimulálta.

A szakmai értékek – és a később tárgyalandó etikai támpontok – meghatározása nemcsak bonyolult feladat, de hosszú folyamat is, amelynek során a szakma képviselői párbeszédnek során jutnak konszenzusra. A konszenzuson belül persze kinek-kinek egyéni stratégiát kell kidolgoznia, hiszen saját érvényességünk, hitelességünk, felelősségünk személyiségünktől, életkorunktól, életutunktól, élethelyzetünktől, műveltségünktől stb. nagyban befolyásolt. A lényeg az, hogy a szakma néhány vitathatatlan alapértékének és legfontosabb etikai szabályának elfogadásán túl legyen saját magunk-kiküzdötte cél- és eszközrendszerünk.

Értékek

Tudnunk kell, hogy megjelenésünk, viselkedésünk, megnyilatkozásaink érték-hordozók, mi magunk is értékforrások vagyunk, tehát spontánul is hatunk. Tudnunk kell, hogy minden döntésünk értékítélet, ezért tisztában kell lennünk azzal, hogy mit akarunk elérni a munkánk során? Tudnunk kell azt is, hogy mindannyiunknak vannak előítéleteink és fontos, hogy ezekkel tisztában legyünk, mert így jobban végezhetjük a munkánkat.

Az előbbiekből nyilvánvaló, hogy a közösségfejlesztés számára a legfőbb érték a *közösségiség*, amelyben a *szükségletek* feltárása és kielégítése, az ehhez szükséges *készségfejlesztés* és *tanulás*, az *együttműködés*, az egymásért érzett *felelősség* és a *szolidaritás* valósul meg (a helyi) *cselekvésen* keresztül. Leegyszerűsítve úgy is mondhatjuk: *cselekvés – közösségben*. A cselekvés önépítés, a közösségi cselekvés – önmagunk behatárolt lehetőségeinek kitágítása, megsokszorozása.

A modern közösségiségre, melynek alapja önmagunk irányítása és szervezése, új lehetőséget látunk a mai Magyarországon és Közép-Kelet Európában, mert az új, demokratikus jogállamokban a hatalom ellensúlyozására immár

elvben és gyakorlatilag is van lehetőség. A társadalmi beleszólás és ellenőrzés lehetőségrendszeréből szakmánk a demokrácia egyik összetevőjével, az *ön-szerveződéssel, a cselekvő helyi közösségek, a civil társadalom kiépülésével és működésével* foglalkozik. Az önszervező és önkéntes társadalmi részvétel ugyanis fokozza a szükségletek kielégítésének, az érdekek érvényesítésének lehetőségeit, fokozza a társadalom tagjainak szabadságát, növeli mozgásterét és összességében pozitívan járul hozzá a minőségi élethez, az élet minőségéhez. Minőségi életen nem a gazdasági javak gyarapítását értjük – bár a szegénységi szinten alul ez sem elhanyagolható fontosságú tényező –, hanem más életösszetevőkre gondolunk: *a környezetével kommunikáló, önmagáért és közösségeiért felelősséget vállaló emberre.*

Mindezekkel összefüggésben továbbá

- meg vagyunk győződve arról, hogy az emberek képesek közösen cselekedni az őket érintő társadalmi, gazdasági és politikai kérdések befolyásolásáért és hogy ez a *cselekvés* rendkívül fontos, mert általa olyan struktúrák jönnek létre, amelyek a valódi részvételhez és bekapcsolódáshoz vezetnek;
- ehhez szükséges az *önbizalom megerősítése*, a cselekvési kedv feltámasztása;
- meg vagyunk győződve arról is, hogy *minden ember hordoz valamit, ért valamihez*, ami a közösség számára hasznos lehet, s a közösség rejtett, humán erőforrásai felszínre hozhatók és fejleszthetők;
- azt szeretnénk elérni, hogy a helyi közösségi munka a személyes kibontakozásnak, az *ismeretek és új szakértelmek megszerzésének*, a képességek bővítésének is forrása legyen, előnyben részesítve a kezdeményező- és alkotókészséget és lehetővé téve, hogy az emberek inkább cselekvők, mint felhasználók-fogyasztók legyenek;
- elő szeretnénk segíti a *kiegyensúlyozottabb gazdasági fejlesztést* is, keressük a helyi, közösségi, környezetbarát és szociálisan érzékeny megoldásokat;
- hozzá szeretnénk járulni *a vidék egyenrangúsodásához*, a rurális értékek modernizálódásához, a zártabb helyi társadalmak nyitásához, mindezt azonban a helyi hagyományok és a helyi arculat, identitás megőrzésén keresztül;
- bátorítani szeretnénk a családi, közösségi és nemzetközi *szolidaritást* egy igazságosabb és békésebb világért.

A közösségfejlesztők, közösségi munkások

- tiszteletben tartják minden ember méltóságát és kultúráját;
- fontosnak tartják, hogy a saját életét ki-ki cselekvően alakítsa és hogy gyakorolhassa állampolgári jogait;

- bátorítják az embereket arra, hogy önszervező módon együttműködjenek, hogy részt vegyenek a társadalomban és önmagukat is megjelenítsék benne;
- információkkal és kapcsolatok szervezésével hozzájárulnak ahhoz, hogy a település, közösség, kistérség megvalósítsa céljait;
- segítik a helyi nyilvánosság működését;
- partnerkapcsolatokra törekednek az állampolgárok és közösségeik, az állampolgárok és az önkormányzat, az állampolgárok és a helyi/külső intézmények között;
- segítenek egyensúlyt teremteni a szükségletek, a jogok, a felelőségek és az emberi erőforrások között és a döntéshozás, a képzés és támogatás megfelelő szintjeivel kapcsolják mindezeket össze;
- tisztában vannak a rajtuk nyugvó felelőséggel és emberekre gyakorolt hatásukkal, ezért megbízhatónak, tiszteletre és bizalomra érdemesnek kell lenniük;
- igyekeznek tanulni más szakmák képviselőitől.

Tudnunk kell azt is, hogy a társadalom változásaival e kérdések felülvizsgálata időről időre indokolt és szükségszerű.

Etika

Az etika és a közösségfejlesztés viszonya arról szól, hogy mit tartunk helyesnek és helytelennek a közösségfejlesztés gyakorlatában.

Az etikai kérdéseknek eddig három nagy területe mutatkozott meg előttünk:

- Milyen alapon avatkozhat be a közösségfejlesztő a társadalmi folyamatokba? Egyáltalán, szabad-e beavatkozni?

- Az állam és a közösségek közötti kapcsolat és ebben a közösségfejlesztés helye. Mire használják a közösségfejlesztést a különféle intézmények, pl. helyi önkormányzatok, s mennyire összeegyeztethetőek a közösségfejlesztés céljai és értékei ezeknek az intézményeknek az egyéb funkcióival, programjaival?

- A gyakorlati szakember, a terepmunkás etikai dilemmái.

Ezek a szintek az absztrakciótól a mindennapi gyakorlat felé haladnak.

Szabad-e beavatkozni?

A „milyen alapon avatkozhat be a közösségfejlesztés a társadalmi folyamatokba?” kérdés morálisan és szakmailag is felvetődik. Morálisan úgy, hogy jogom van-e változások előidézésére más ember életében, s mi a biztosíték arra,

hogyan beavatkozásom a kívánt pozitív következményekkel jár, s nem épp ellenkezőleg? Szakmailag úgy, hogy birtokában vagyok-e a szükséges tudásnak ahhoz, hogy másokat valóban pozitív változtatások érleléséhez segítsék?

E kérdések természetesen súlyosak és jogosak. Ki ne vágya az „egészséges ősállapotra”, amelyben minden a helyén van, minden azt jelenti, ami és mindenki tudja a dolgát? Ahol nincs szükség pszichológusra, pszichiáterre, szociális és közösségi munkásra, sőt, tovább megyek, papra, tanárra és költőre sem, mert mindenki meg tudja oldani a saját problémáját és áttételek nélkül el tudja sajátítani a közösség tudását, maga-alkotta művészetét. Ezek a „boldog” állapotok – ki tudja, valóban azok voltak-e, ha egyáltalán voltak? – már letűntek, s helyettük az egyre bonyolultabbá váló világban kell tájékozódni. Nem megy egyedül. Aki tehát a modern világban vállalja a cselekvés felelősségét, az vállalja a beavatkozás, a „kéretlen” segítség felelősségét is. Az tudja azt is, hogy nem beavatkozni is lehetetlen, mert az ember pusztán létezésével is tényező, hát még egyéniségével, ízlésével, véleményalkotó személyiségével. Az tudja, hogy a nem-cselekvésnek is megvannak a maga társadalmi hatásai. Nem tudunk tehát mást tenni, mint vállalni a kort, a helyet, ahova születünk és önmagunkat, s arra törekedni, hogy pozitív erőforrásként működjünk rövid életünk során. A lehetőségek skálája zavarba ejtően széles.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy a beavatkozást felvállaló ember, aki egy új, humán segítőszakma képviselője, elragadtatással ismeri fel helyét a változó világban. Mert nem kétségbeejtő-e az a funkció, amit a modern társadalmak a humán segítőszakmák képviselőire rónak? „Amit mi elrontunk, azt tegyétek jóvá! Foglalkoztatok a tönkrement, szenvedélyfüggő, elszegényedett emberekkel, a munkanélküliekkel, a lepusztult, félfeudális állapotban élő vidéki településekkel, a romos bérházak városnyi tömegeivel, a kisebbségiakkal, a perspektíva nélküli fiatalokkal, a szétesett családokkal!” Minden gondolkodó emberben felvetődik a gyanú: „nem azért találódott-e ki az én szakmám, mert egyszerűbb egy pár száz fős szakembergárdát megfizetni, mint e nyomasztó és széles kört érintő társadalmi problémákat megoldani? Nem ezért prosperálhatnak ma nálunk jobban – korántsem jól – az új humán segítő szakmák, mint régebben?” Nem tudjuk feloldani, megnyugtatóan megválaszolni e súlyos kérdéseket. Helyesebb talán, ha dolgunkat e felismerés birtokában tesszük a továbbiakban és mi magunk vonjuk meg segítségünk határait. Eszerint mi, egyedül, nem vállalhatjuk e problémák mindenestől való megoldását, de felerősíthetjük a hozzánk hasonló társadalmi és szakmai törekvéseket és így „helyzetbe hozhatjuk” a helyi polgárokat, hogy befolyásolhassák az őket legközvetlenebbül meghatározó helyi társadalmat.

Egy fejlesztési folyamatban a legsarkalatosabb probléma éppen az, hogy képes-e az atomizálódott egyén egy intézménnyel – jelen esetben a közösségfejlesztés intézményével – kapcsolatot létesíteni és fordítva? Ez az intézmény az egyénért van és az egyénnek kéne azt használva alakítania. *Tartalmitlag (és illetéktelenül) nem avatkozhatunk be sem az egyén, sem az egyének közössége életébe, „csak” egy viszonyt, egy kommunikációs csatornát, egy működést segíthetünk kialakítani a vállalható felelősség mértékéig* – ha nem így lenne, sarlatánok lennénk. A közösségfejlesztésben elsősorban *a közösség által teljesített fejlesztésről van szó, és nem a közösségfejlesztők, közösségi munkások által „fejlesztett” közösségről.* Ők „csak” katalizátorok a folyamatban, amelynek kimenetele érdemben a helyi lakosoktól függ.

Az állam és a közösségfejlesztés kapcsolata

A közelmúlt magyar történelme a szerepek átrendeződésének történelme is. A korábban egyeduralkodó helyzetben lévő pártállam – gazdasági kényszer, kül- és belpolitikai nyomás hatására – megosztja, decentralizálja hatalmát, jövedelmét és szolgáltatásait. Az új szereplők az üzleti és a nem-kormányzati szervezetek szférájából kerülnek ki.

A kormányzat és az önkormányzatok viselkedése eddigi tapasztalataink szerint meglehetősen ellentmondásos, mert míg maguk hozzák létre és különítenek el pénzalapokat a nem-kormányzati, másképpen civil szervezetek támogatására, addig óvatosak is a hatalom megosztásában, vagyis féltik hatalmukat a civil szerveződésektől – nem szívesen terítik ki lapjaikat, a döntéselőkészítésbe nem vonják be őket, a nekik juttatott támogatás mértékével behatárolják mozgásterüket, stb. A hiányra szerveződők, vagy alternatív szolgáltatásokat végzők gyakran vádolják a kormányzati szervezeteket az állami felelősség áthárításával, amelyhez ráadásul nem is biztosítják a megfelelő feltételeket.

Nekünk, közösségfejlesztőknek, közösségi munkásoknak látnunk kell, hogy mire használ bennünket az állam, az önkormányzat a közte és a helyi polgárok, valamint közösségeik közötti viszonyban. Választanunk kell, hogy élészítjük-e vagy éppen elaltatjuk az állam lelkiismeretét. A szerepek újraelosztásánál, a felelősségvállalásnál perspektivikusan is látnunk kell, hogy mely problémák kezelhetők a civilek, és melyek az állami szervezetek által. Igyekezünk kell megóvni a civil szervezeteket hosszantartó vagy erejüket meghaladó feladatok vállalásától.

Azonban nem csak az állam, de valamely szakosodott (pl. környezet-, vagy egészségvédő) nem-kormányzati szervezet is e dilemma elé állíthatja a közös-

ségfejlesztőt, és pedig akkor, ha a szervezet a saját célját akarja elfogadtatni egy terület lakosságával és ehhez a közösségfejlesztőket hívja segítségül. Gyakran előfordul ugyanis, hogy e szervezetek hosszú távú érdekek szerint próbálnak cselekedni egy térségben, s ezek összeütközésbe kerülnek a helyi lakosok rövid távú érdekeket szem előtt tartó mentalitásával.

A kulcskérdés e viszonyban az, hogy kinek tartozik a fejlesztő felelősséggel? A felelősségnek természetesen több szintje képzelhető el. Jogi értelemben igenis felelős a fejlesztő bizonyos szervezeteknek, azonban az a lojalitás és odaadás, amely a fejlesztőt a közösséggel kapcsolatban jellemzi, a felelősség szempontjából megkülönbözteti más foglalkozásokétól, hiszen *a fejlesztőknek szakmai szempontból a helyi közösség érdekeinek kell alárendelniük magukat*. Ebben az értelemben a „kivel szemben lojális a közösségi munkás” kérdése morális kérdés is. A helyi közösség azonban egy bonyolult viszonyrendszerben élő, több szektorban akár egyszerre is érdekelt, többszereplős képződmény, s ha a közösségi munkások, közösségfejlesztők bármelyik szereplő pártjára állnak, akár hitelüket is veszíthetik a többi szereplő szemében. Nagyon kényes, egyensúlyi helyzeteket ritkán nyújtó folyamat ez.

Kinek az oldalán áll tehát a fejlesztő? Ez szorosan összefügg az *alkalmazási* kérdésekkel is, hiszen az alkalmazó ma még a legritkább esetben a helyi lakosság. A lakosság érdekei a megbízótól – ha az pl. az önkormányzat – különbözőek lehetnek, s ez a fejlesztőt válságba sodorhatja. Korábban e kérdések nem fogalmazódtak meg ennyire élesen, mint napjainkban, egyrészt, mert a helyi cselekvésnek sem volt ekkora tétje, másrészt azért nem, mert nem voltak kifejezetten közösségfejlesztői álláshelyek. Aki ezt a munkát végezte, az fizetett munkaköre alternatív lehetőségeként igyekezett elfogadtatni a közösségfejlesztést.

Az alkalmazások számának növekedésével e kérdés is hangsúlyosabbá válik: ki a megbízó, ki fizeti a fejlesztőt és milyen cél érdekében? Mit tegyen a közösségfejlesztő, ha valamely, a közösségen kívüli akarat érvényesítése, elfogadtatása érdekében kéri fel? Mennyire összeegyeztethetőek a közösségfejlesztés céljai és értékei ezeknek az intézményeknek az egyéb programjaival? Újra és újra át kell gondolnunk, hogy hol van a közösségfejlesztés helye az állam, az önkormányzatok, a szakmai szervezetek és a közösségek között?

A Magyarországon még nyitott kérdéshez, az alkalmazás kérdéséhez visszatérve el kell gondolkodnunk azon, hogy vajon mi a legjobb forma a közösségi munkások alkalmazására? Az-e a jó, ha a fejlesztőket a helyi önkormányzatok foglalkoztatják, vagy az, ha valamilyen nem-kormányzati szervezetben dolgoznak? Ha egyáltalán lehetőségünk nyílik befolyásolni ezt a problémát, akkor mindenképpen meg kell szívlelnünk az angolok tapasztalatát.

Az angol közösségfejlesztők zöme ugyanis az önkormányzatok alkalmazásában áll és viszonyukat meglehetősen problematikusnak találják, éppen a lojalitás-felelősség szempontjából.

Alkalmaznak közösségfejlesztőket olyan típusú szervezetek is (az ún. „charity”-k), amelyek ugyan a kormánytól kapják a támogatást, mégis függetlenek úgymond, mert fenntartják maguknak a jogot, hogy ne kövessék a kormány által képviselt irányzatokat. Ez persze nem egyszerűen kivitelezhető a mindennapok során, mert a szervezet vezető testületében sokan képviselik a kormányzati munkát, ezért a fejlesztőknek e szervezetekben is hangsúlyosan a közösség érdekeit kell megjelentetniük.

Az alkalmazás harmadik fő típusa a projektben való munka. Ez az alkalmazási mód látszólag szavatolja a teljes függetlenséget, valójában azonban itt is felvetődik a lojalitás és a felelősség kérdése, hiszen egy projekt általában valamely intézmény keretein belül valósul meg, több partnerszervezettel működik együtt és a forrásteremtés állandósuló feladatával néz szembe.

Látnunk kell, hogy a felelősség és lojalitás kérdése nem pusztán alkalmazás-függő, mert ha optimális szervezeti keretek között, abszolút függetlenül dolgozhatna is a fejlesztő, még akkor is nyitva állna a felelősség kérdése, mert a fejlesztő igen sokféle nyomás alatt dolgozik.

Ezt a kérdést a szervezettől függetlenül, önmagunkban is fontos tisztázni. Hogy ki kivel lojális, az függ attól is, hogy kivel akar lojális lenni. Minden struktúrában vannak szabad mozgásteretek, csak ezeket nem mindig akarjuk vagy merjük betölteni. Először is tehát azt kell tisztáznunk, hogy mi hol állunk.

Fontos tisztában lennünk azzal is, hogy a felelősség nagy része nem a fejlesztőn, hanem azon az intézményen, szervezeten van, amelyik őt kihelyezi. Ez különösen a közösségi gazdasági fejlesztésre áll, olyan esetekre, ahol sok a munkanélküli, a zöme hosszú távon munkanélküli és nincs sok lehetőség új munkahely teremtésére. Ilyen helyzetekben kiváltképp nem szabad ígéreteket tenni, mert az lejáratja a szervezetet, a szakmát és a helybeliek haragját vonja magára. Mindez azonban már átvezet a gyakorlati szakemberek erkölcsi dilemmáihoz.

A közösségi munkások etikai dilemmái

A helyi fejlesztések szaporodásával a *csapdahelyzetek* is mind erőteljesebben mutatják meg magukat. Néhány közülük:

– Fennáll az a veszély, hogy a helyi lakosokban *túlzott várakozást, hamis illúziókat keltünk*, amelyeknek azután nem tudunk megfelelni. A szakmai kérdés az, hogy hogyan bátoríthatunk anélkül, hogy beleesnénk ebbe a csapdába?

Súlyos szociális elégedetlenség esetén a közösségfejlesztő *bűnbakká* is válhat – itt van és mégsem old meg semmit?

Tisztázott szerepek persze sokat segíthetnek és fontos annak megértése is, hogy a közösségfejlesztés nem csodaszer, amely minden problémát megold – a mi lehetőségeink is korlátozottak.

– *Igaz-e minden esetben az, hogy a helybeliek akarata a meghatározó?*

– Minden közösségben különféle igények vannak, más a gyerekéké, a felnőtteké, a nőké, az öregeké, a munkanélkülieké, a vállalkozóké, stb. A fejlesztő azokkal dolgozik együtt, akik együtt akarnak működni vele.

– Nem minden közösség ismeri fel a szükségleteit. Pl. az egészség- vagy környezetvédelem terén nekünk kell tudatosítanunk a problémákat. Nem mindegy azonban, hogy erre hogy kerül sor, és milyen módon jutnak el a helyiek a felismerésig – saját cselekvésük, tájékozódásuk, kapcsolatépítésük útján, vagy úgy, hogy valaki megmondja nekik, mit kellene tenniük?

„Latens” és „manifeszt” szükségletek – a közösségfejlesztőnek mögé kell látnia a latens szükségleteknek és segítenie kell azokat manifesztálódni. Ha a közösség maga fogalmazza meg a szükségleteit, magáénak érzi a kielégítéséért folytatandó cselekvést.

– A kívülről jövő segítség inspiráció. Szabad-e fölébreszteni az emberekben olyan szükségleteket, amelyek eddig nem tudatosultak? Szabad-e feléleszteni pl. az elégedetlenséget? Véleményünk szerint esetenként igen, mert ez lehet a változtatási szándék, a cselekvés motorja.

– *Tartsunk-e távolságot vagy azonosuljunk a problémákkal?* Ez megint kétnyes kérdés, mert bár a távolságtartás szükséges az ügyek elfogulatlan kezeléséhez, előfordult már, hogy a fejlesztőt hideg professzionalizmussal, részvétlenséggel vádolták.

– Nem féltő-e, hogy túlzottan *magunkhoz kötjük* a helybelieket és ezzel új függőséget alakítunk ki? A közösségfejlesztő hatalmát erősíti az, hogy szakemberként tudja kezelni a problémákat. Előfordulhat, hogy szándékán kívül is kialakul valamiféle tekintélye, hatalma, akkor, ha az emberek tekintélytisztelők és új függőséget akarnak kialakítani, másképp szólva, ha nem képesek partnerei lenni a fejlesztőnek. Ennek oka leginkább a korábbi hierarchiák megszokása, hiszen a fejlesztő általában kívülről jön, „a megyéből”, vagy „a fővárosból”, s olykor minden igyekezete ellenére sem kezelik partnerként.

Nem szabad magunkhoz kötni embereket és patrónusaikká válnunk. A jó fejlesztő csökkenti a helybeliek függőségét az ő személyétől. Ez nem mindig könnyű, mert pl. a fejlesztőnek olykor aktívan közbe kell lépnie, vagy időnként úgy tűnhet, hogy nagy hatalmat vesz magára – a végcél azonban mindenképpen a helyiek függőségének csökkenése kell legyen, hiszen munkánkkal éppen a megerősödött önbizalmon alapuló, önálló helyi cselekvést kívánja elősegíteni.

Meddig van szükség a jelenlétünkre? Ne telepedjünk rá egy közösségre, de ott se hagyjuk, amíg ránk ott szükség van. Sikerek után nehéz a leválás, kudarcok esetén nehéz az ott maradás, a folytatás. Kellő gyakorlat után rájövünk, hogy a közösségi folyamatok természete a nyitottság, a folytatás állandóan többesélyes, s még akkor is, ha végképp elveszni látszik egy játszma, lehet fellendülés. Ezért a kitartó építkezést kell szem előtt tartanunk.

A közösségfejlesztő „*hatalmát*” képezheti a kívülről magával hozott és az érintett településen szerzett információ és saját kapcsolatai is. Ezek kezelése is bonyolult szakmai feladat. Nem csak arról van szó, hogy a helyben szerzett információknak azt a részét, amely személyek véleményére vonatkozik, ne adja tovább, de arról is, hogy jól értesültségével ne frusztrálja az e tekintetben hátrányosabb helyzetben lévőket. A kiválasztott helyi cselekvéshez, a probléma megoldásához szükséges információkat azonban igenis szükséges átadnia, hogy a helyi polgárok maguk tudják intézni ügyeiket.

Saját „diagnózisunk” nem arra való, hogy azt az módon közöljük a helybeliekkel. Egy értelmiségi a legtöbbször azonnal látja, hogy mit kellene tenni, de ez eddig is így volt, és ettől még nem épült fel szerves helyi cselekvés. Le kell tudni mondanunk saját elképzeléseinkről, ha azok nem fogalmazódnak meg az érintettek által.

A közösségfejlesztő *nem* „*kijáró*” ember, hanem olyan szakember, aki a helyi cselekvéshez szükséges információkat, kapcsolatokat akkor mozgósítja, amikor azokra a helybelieknek éppen szüksége van.

Az ismeretek átadásának, a képessé tevésnek módja is bonyolult szakmai kérdés. Itt a lényeg nem a „bevitel”, hanem a „*kibontás*”, vagyis az, hogy a ráismerések, elhatározások a helyi közegben szülessenek meg, meglévő élettapasztalatokból, tudásokból. Itt megint visszaérkeztünk az önbizalom és az egymás iránt kialakuló bizalom fontosságához, mert ezek a felismerések csak is bizalmi légkörben születhetnek meg. S ha mindez kialakul, a közösségfejlesztő információi – helyesen – már csak technikai jellegű segítséget jelentenek a helyieknek, amellyel magától értetődően élni fognak.

– A megalapozott *önbizalom építése* tehát a legfontosabb a közösségfejlesztésben, s ezt mindig szem előtt kell tartanunk, akkor is, amikor egy közös-

séggel dolgozunk, de akkor is, amikor a saját szerepünket vizsgáljuk felül. Sokszor a saját önbizalmunk erősítésére is szükség van, hogy ne kergessünk hamis illúziókat, ne legyenek túlzottan nagy elvárásaink, de ne is becsüljük le azokat az eredményeket, amelyeket elértünk.

– *Nem ítélezhetünk*, még akkor sem, ha az igények vagy megoldási módok a mi értékeinkkel szemben állnak, pl. helyi konfliktusok kezelésénél. Ha állásfoglalásra kérnek fel bennünket, akkor legfeljebb csak annyit tehetünk, hogy tudatosítjuk a saját értékeinket, de nem foglalhatunk állást a szembenálló felek mellett vagy ellen. A konfliktuskezelési technikákat minden közösség-fejlesztőnek ismernie kell és tudnia kell alkalmazni.

Mindez még korántsem a teljes tárháza a gyakorlatban felmerülő „csapdahelyzeteknek”. Szakmánk kidolgozása, tovább finomítása érdekében és egymást segítő, folyamatosan fel kell tárnunk és össze kell gyűjtenünk a problematikus szakmai helyzeteket, azokat, amelyek között nap mint nap lavírozunk, s amelyekben számos egyéni stratégia is megfogalmazódott már.

V. FEJEZET

LOKALITÁS, SZOMSZÉDSÁG

Ismét egy új szakkifejezést tanulunk – *szomszédság*, de e szó csak mint szakkifejezés újdonság, mert egyébként nem csak ismerős, de kifejezetten meghitt képzeteket társíthat – otthonosság, beágyazottság, védelem, néha per-patvar, háborúskodás, de mindenképpen egy viszonyrendszerben való létezés. Egyes tájegységeken, pl. Erdélyben még ma is él ez a szép kifejezés, amelyet előbb a városépítész, majd a közösségfejlesztés emelt be szakszavai közé. Szerencsére nem olyan nyakatekert ez a szó, mint néhány újkeletű, magyarra talán át sem ültethető társa, a pályázó-adományozó viszonyt kifejező „project” (tervezet, de tevékenység is), vagy az ugyan már lefordított, de nehézkes, ún. megvalósíthatósági tanulmány.

A *szomszédság* szó csak abban az értelemben új, hogy köznyelvből szak-szóvá is bővül, s a közösségfejlesztési szakmának egyik alapfogalmaként jelenik meg, mert a szomszédság a helyi közösségi munka fizikai, de – mint viszonyrendszer – pszichikai tere is. Mint annyi minden más nem, ez a munka sem előzmények nélküli nálunk, csak korábban szűkebben értelmeztük és nem így hívtuk az ide tartozó munkát, hanem lakóterületi, vagy lakótelepi klub- vagy egyesületi munkának neveztük, s valójában csak az olyan nagy lakótelepeken beszélhettünk róluk, mint mondjuk Újpalota. Persze e kifejezések használatának a továbbiakban is éppúgy megvan a létjogosultságuk, mint a szomszédsági munkáénak, ám az ok, ami miatt e szóval bővítenünk érdemes a közösségfejlesztés fogalomtárát, az e fogalom átfogó, mondhatni stratégiai jellege, melynek az egyesületi, klub stb. munka „csak” fontos részei, alkotóelemei. Ha szomszédsági munkáról beszélünk, akkor egy adott település(rész) átfogó, több szálon futó, öntevékeny, esetenként szakemberek által is segített, a helyi (megyei-, országos) hatóságokkal, szervezetekkel és intézményekkel, valamint egymással is párbeszédet folytató közösségekről és a bennük zajló folyamatokról szólunk, melyek egésze az ott élők viszonyrendszerének kifejeződése.

A szomszédság szintje az úgynevezett *grassroot*, vagyis a hajszálgökök, az alapok, az eredet, a kezdet szintje, az a szint, amelyik mindenkit egyaránt érint, legyen iskolás gyerek vagy felnőtt, önkormányzati szakember vagy ottlakó, pedagógus vagy bolti eladó. A hely azonban, ahol élünk, tanulunk, sőt gyakran dolgozunk is, csak akkor nevezhető szomszédságnak, ha az emberek úgy érzik: ismerik egymást és szükség esetén számíthatnak is egymásra, se-

gíteni is tudnak egymásnak, sőt, közös helyzetükből számukra közös feladatok is adódhatnak. Az a kör, amelyben az emberek ezt érzik, az a kör a szomszédság köre, melyhez mint egészhez is kialakul az ott élőknek valamiféle viszonya: megformálva saját szervezeteiket, tudatosan gondolják és szükségleteik szerint alakítják-építik szomszédságukat, de meglehet (és az ilyen esetek száma ijesztően szaporodik), hogy negatív társadalmi hatásra – pl. munkanélküliség, elszegényedés, gyors fluktuáció – éppen hogy felélik, pusztítják a környezetet és egymást, s e folyamat során szomszédságuk pusztá lakóhellyé vagy nyomorteleppé minősül vissza.

A továbbiakban még bőven kapunk példákat arra, hogy mi a szomszédság, a bevezetőben épp csak indokolni illik, hogy miért is használjuk? Túl az eddigieken – tehát azon, hogy szép, hogy stratégiai jelentőségű és a helyi társadalmat átfogó fogalom –, használni érdemes azért is, mert nem tesz különbséget falu és város között. A közösségfejlesztési gyakorlat – hasonlóan más országokhoz – vidéki példákban gazdagabb, s bár nem nélkülözi a városi gyakorlatot sem, az szakirodalmilag nem, vagy csak alig feldolgozott. A *szomszédság* kifejezést a nemzetközi szakirodalomban, mint látni fogjuk, a városszociológia használta először, a falunál nagyobb léptékű városokban is nyilvánvalóan keresve az érintkezés új és lehetséges köreit, még átfogható mértékét, azt, amelyik egy emberibb város tervezésének alapja lehet. S a szomszédságban, mint lokális közösségben, meg is találta ezt az egységet.

Azért is érdemes tehát használnunk ezt a fogalmat, mert az emberi közösséget mint helyi közösséget tételezi, s nem érdeklődés- vagy kor szerint szerveződött emberek közösségeként. Mint a „KÖZÖSSÉG” fejezetben már említettük, a lokalitás újdonság-ereje ma nagyon nagy társadalmi és szakmai életünkben is, mert „lehozza”, s ezzel elvben mindenki lehetőségévé és élményévé teszi a legszélesebb értelmű társadalomirányítást és a részvételt. A szomszédsági munka a szervezett és állandóan szerveződő helyi civil társadalmat és annak önirányítását is jelenti, kifejlett formában a szomszédsági tanács által koordinált különféle lakóterületi csoportokét.

A szomszédság, mint a közösségi cselekvés színtere

A szomszédság meghatározása

A szomszédság kifejezés mind a német, mint az angol nyelvben a *közelség* fogalmára vezethető vissza (102), s kapcsolatban áll a *közösség* etimológiájával is. (103)

„A szomszédságot mindenkor térben szemléljük, a közelben való együttlétként, helyi csoportként” – támaszkodunk továbbra is Elisabeth Pfeil-re. (104) A weberi háztartási közösség vagy lakóközösség folyamatosan együtt él, míg a szomszédi közösség nem érintkezik folyamatosan. (105) Az ember rokonai, barátai távol élnek lakóhelyétől, szomszédai viszont közel és így könnyebben elérhetők, ezért e két köre az ember kapcsolatainak *kiegészítő viszonyban* áll egymással. (106)

A szomszédsági közelséget adhatja a tőszomszéd, a szembeni vagy a következő utcában lakó szomszéd, de lehet egy egész helység vagy nagyobb falvak, városok részekre bontott egysége, *bizonytalanul* körülhatárolt részei. (107) A szomszédság szót általában tágabban értelmezik, mint a „szomszéd” szót. (108)

A modern várostervezés a *szomszédság* fogalmát az önálló lakótelep – *neighbourhood-unit* vagy amerikai angolul *neighborhood-unit*, azaz a szomszédsági-egység formájában fogadta el, olyan városrészt jelölve ezzel, amelynek saját külön építészeti, gazdasági és kulturális súlypontja van, és amely városépítészeti jelzésekkel világosan elkülönül a többi városrésztől. E városrészek a nagyváros egészétől viszonylag független, önálló életet élnek, tehát lakóinak tudatában áttekinthető, átélhető egységként rajzolódnak ki.

A nagyváros *szomszédságokká* való tagolásával áthidalni remélték a nagy kiterjedésből eredő károkat, bízva abban, hogy ilyen módon sikerül fölkelteni az emberekben az összetartozás, az otthoniasság érzését és a felelősségtudatot. De a városépítők munkájával létrehozott szomszédságok nagyságrendje (3000–10 000 lakos) túllépnek a személyesség határain, márpedig Riemer (Max Weberrel együtt) azt állítja, hogy „szomszédság ott létezik, ahol szomszédsági *viszonyok* alakulnak ki. A szomszédsági viszonyok lényegét az ismétlődő találkozásokon alapuló érintkezés és a szoros személyes kapcsolat alkotja egy összefüggő városi területen belül. De ez nem jelent elkerítettséget” (109). Riemer másutt ezt úgy fogalmazza meg, hogy „igazi lakószomszédság csak ott létezik, ahol belső társadalmasodás megy végbe.” (110) A szomszédságnál tehát az emberek közötti viszonyon, s nem térbeli egymásmellettségükön van a hangsúly – ez esetben mint lakók szemlélhetők.

Az USA-ban 12–100 családot felölelő szomszédsági köröket azonosítottak a kutatók, Németország vidéki településein 10–70 családosokat, egy hamburgi egy- és kétlakásos családi sorháztelepen 40 családos köröket, Los-Angelesben ez a kör a szomszéd házra és a szemben lévő házra” szorítkozott (111). Természetesen szó lehet bérházon belüli szomszédsági kapcsolatokról is.

„A szomszédsági viszony, bármennyire kötött is a térbeli alaphoz, pszichikai folyamat.” (112).

A szomszédság *tartalma*: „a károk helyrehozása, a kölcsönös támogatás és segítség, a gondozás és ápolás, a vigasz és bátorítás, a védelem és biztonság – mindez elsősorban a család és a házközösség feladata, de ha a család erejéből nem futja erre, akkor a rokonságnak és a szomszédságnak is feladatává válik.” (113) „A szomszédi viszony lényegénél fogva járulékos, kiegészítő valami és kisegítő jellegű” (114).

A szomszédsági *segítség* fajtái: segítség a bajban; ciklikusan visszatérő sürgős vagy nagyobb lélegzetű munkák esetén (aratás, házépítés, nagyobb családi rendezvényeken) segítség. Minél inkább „túlsúlyban van a típusosan visszatérő kivétel (M. Weber), annál inkább *intézményesül*. Ha a szomszédok körét tartós jellegű feladatokkal bízzák meg – mint pl. útépités és karbantartás –, és ha a közösség gyakran veszi igénybe őket ilyen feladatokra, akkor mihamarabb alapszabályokkal rendelkező intézménnyé fejlődik. Az alsó-rajnai hitelközösségek... még manapság is kitűnő példát szolgáltatnak erre... Szomszédsági alapszabályok is léteznek, Latten idéz egy 1926-ból valót” (115).

A szomszédság, mint funkcionális közösség

A közösségek funkciója, tartalma változatos képet mutat: a géphasználati közösségektől a védelmi közösségeken át, egészen a farsangoló közösségekig.

A szomszédoknak nyújtott segítség *kölcsönösségen* alapul, de nem pénzzel megfizethető üzleti, hanem csereviszonyban, amelyben a viszontszolgáltatásra nem azonnal és nem megállapított becsérték szerint kerül sor, ezzel szemben feltételezi a bizalmat és a nézetazonosságot. (116)

Amíg e közösség csak „fesztelen csoportot” alkot, addig íratlan norma irányítja, szokás és hagyomány, múltbeli átélés és szoktatás köti.” (117) „Bár képes a társadalmasodásra, természetes szomszédi közösséget alkot. (M. Weber). Ahogyan konkrétan sajátos helyzetet foglal el a család és a kommuna között, úgy formai helyzeténél fogva a „közösség” és a „társadalom” között áll.” (118)

A szomszédsági körnek még *kiigazító* szerepe és *ellenőrzési* funkciói is lehetnek, ez esetben „maga is a társadalmi rend hordozójává válik”. (119)

A szomszédság jelentősége a nagyvárosban

Egyes szakemberek, látva a nagyvárosi társadalmi folyamatokat, elképzelhetőnek tartják, hogy a szomszédságnak csökken, sőt meg is szűnhet a funkciója, mert az ember szükségletei kielégítését megfizetheti alkalmazottaknak,

a rokonokkal és barátokkal lévő kapcsolat elérhető telefonon és autóval, társas igénye kielégül a munkahelyén és baráti körében.(120) Felhózzák a Simmel által drámaian jellemzett közönyösséget, fásultságot, mely a sok ember összeczárságának következménye.

A szomszédsság növekvő szerepe

Véleményünk szerint ugyanakkor az egymásrautaltság is növekvően jelen van a nagyvárosi életben, s a szomszédsságok formai behatároltsága is lehetővé teszi az egyes körzeteken belüli szervezkedést-szerveződést, bármilyen ügy érdekében (lakásfelújítás-karbantartás, gondozási feladatok, közéleti, város-szépítő, környezetvédelmi munka, politikai részvétel, stb.) A szomszédssági körzeten belüli viszonyok ugyanis nem statikusak, hanem változhatnak, spontánul és szakmai beavatkozás hatására is – önszervező közösségek, társadalmi akciók, helyi cselekvés. A gyakorlatban épp ezért a szomszédssági munka egyet jelenthet a közösségi munkával, s ebben az értelemben a *grassroot*, a gyökerek, a társadalom legtermészetesebb közegében végzett munkát is jelenti.

A szomszédsság növekvő szerepét hangsúlyozza az angol Henderson–Thomas szerzőpáros is (1987). Ezeket a következő, s kétségtelenül a magyar társadalomra is vonatkoztatható érvekkel magyarázzák:

„Az emberek egyre több időt töltenek otthonaikban, s így a szomszédsságaikban is:

- munkanélküliek, korán nyugdíjazottak, részfoglalkozásban dolgozók és más, a munkalehetőségek szóródásában bekövetkezett változások miatt;
- demográfiai változások, pl. az idős emberek számának össznépeségen belüli növekedése miatt;
- politikai változások miatt, mint pl. az emberek átcsoportosítása különféle intézményekből a helyi közösségi gondozás munkája felé.

Az utazás és az energia-felhasználás korlátozott lehetősége és magas költségei is segítenek abban, hogy az emberek ma inkább helybeliek, mint a múltban voltak; az új technológiai fejlődés néhány irányának is vannak „helyhez-kötő” hatásai. Pl. az irodákban dolgozóknak egyre növekvő kilátásaik vannak az otthoni, vagy egy, a vállalat által a szomszédsságban bérelt irodában történő munkára. Ezek a tendenciák a helybeliség, mint társadalmi és politikai következmény felé hatnak.” (121)

Leanne G. Rivlin is felhívja a figyelmet a mikrokomputerek és általában az új technológiák helybeliséget és a mindennapi életet fokozó hatásaira (122)

Míg 1920 körül Mary Follet úgy jellemezte a szomszédságot, mint a demokrácia műhelyét, Henderson és Thomas ma (1987) úgy tekintik, mint a gazdasági újjáélesztés és az önsegítés műhelyét. (123)

Az életképes közösség

E meghatározás Wallman (1982), Schoenberg (1979), és Schoenberg és Rosenbaum (1980) elgondolásából született. Schoenberg szerint „az életképes helyi közösség az, amelyikben a lakosok együttműködnek annak érdekében, hogy a legkülönbözőbb szempontú hatással legyenek a helyi társadalom szabályaira; amelyikben a lakosok a közösségi életre vonatkozó célokat tűznek ki maguk elé és amelyikben az emberek képesek is e célok megvalósítására.” (124) Henderson és Thomas úgy egészítik ki – ezzel pontosítva is – ezt az általános közelítést, hogy „a helybeliek akkor tudnak ennek megfelelni, ha

- kialakítják annak mechanizmusát, hogy hogyan lehet meghatározni és érvényesíteni a közéleti szerepek és felelőségek megosztását. Ezeket szomszédságról szomszédságra változtatni-módosítani lehet, de minden bizonnyal mindenütt tartalmaznak pl. a személyes biztonság, az idegenek azonosítása, a közös tulajdonok fenntartása, a gyermekek viselkedése, a szemétszállítás, stb. témáit;

- helyi formális és informális szervezeteket alapítanak a kommunikáció, a vezetők megismerése, új és szükséges készségek meghatározása és kitanulása; a szomszédság különböző érdekeinek kifelé való érvényesítése érdekében;

- befolyásolják a döntéshozókat és a szomszédságra vonatkozó helyi politikát;

- kapcsolatot tartanak fenn a köz- és magánforrásokat birtoklók között;

- kialakítják a szomszédságon belüli érdekkonfliktusok, szükségletek és csoportok formális és informális cseréjét.

Meglehetősen sok eleme van a közösség életképességének és bizonyos, hogy a legtöbb munkásosztálybeli szomszédságban ezek a mechanizmusok és szervezetek nem alakulnak ki vagy maradnak fenn szomszédsági szakemberek beavatkozása és az alapvető közigazgatási és szolgáltatási forrásokkal való rendelkezés nélkül.” (125)

A szomszédság és az idő dimenziója

Rivlin úgy határozza meg a szomszédsági élet jövőbeli irányait, mint egy állandóan folytatódó, mintsem egy kiragadott folyamatot és felhívja a figyelmet az idő dimenziójára (126). Valóban, a szomszédságok számos tekintetben változnak az idők folyamán, pl. felduzzadó létszámuk következtében szomszédsági funkcióiknak az eredeti nagyságrendben már nem tudnak igazán eleget tenni, ezért kisebb szomszédságokra bomlanak, vagy a szomszédság társadalmi összetételében bekövetkező változás miatt megváltozik funkciójuk.

Szomszédságtípusok

Warren (1971, 1978) a kölcsönhatás, az identitás és a kapcsolatok szerint elemezte a lakossági társadalmi szervezeteket és e három változó alapján a szomszédsági sablonok következő hat variációját találta:

– *integráns*, vagyis *teljes*, *ép* szomszédság, melyben az emberek a nagyobb közösség normái és értékei által támogatott face to face kapcsolatban állnak egymással. Ez egy összetartó, a helyi, sőt külső egyesületekben és a döntéshozatalban magas számban képviselt terület, melyet Warren egyszerre *kozopolita* és helyi központoknak nevez;

– *egyházközségi* vagy *körzeti* szomszédság, ahol az emberek magas szintű kölcsönhatásban állnak egymással, de a tágabb közösséggel alacsony szintű kapcsolataik vannak. Ez a szomszédsági kör védelmezi saját értékeit és megszüri mindazokat az értékeket, amelyek neki konfliktust okoznának;

– *széthúzó* szomszédság, melyet az informális társadalmi részvétel hiánya jellemez, s amelyben bár léteznek hivatalos helyi szervezetek, azok vezetői, dacára odatartozásuknak, nem képviselik a helyi lakosok értékeit;

– *áthidaló* szomszédság, mely iránt lakosai meglehetősen kevésbé elkötelezettek, s akiknek szoros külső kapcsolataik vannak. A szomszédságon belüli viszonyok formálisak, és a lakosok jobban ragaszkodnak külső, mint helybeli csoportokhoz;

– *átmeneti* szomszédság, mely kölcsönös viszonyok és identitás tekintetében igen alacsony szinten áll. Ez az a terület, amelyben nagyszámú népesség szolgáltatja a városi névtelenség tipikus modelljét;

– *rendhagyó* szomszédság, amelyben nem csak a helyi, hanem a tágabb közösséggel kapcsolatban is hiányzik a részvétel és az identitás. „Úgy tekintendő, mint egy tökéletesen szervezetlen és atomizált lakossági terület.” (127)

Peter Baldock (1974) a lakosság társadalmi hovatartozása (osztálya), a lakossági stabilitás (el- és beköltözések gyakorisága), a fizikai környezet jellegzetességei, vagyis a különféle társadalmi helyzetbe tartozó emberek csoportjainak életkörülményei felől osztályozza a szomszédságokat, s e fő változókön belül hat, a munkások és alsó-középosztálybeliek lakóhelyeire jellemző „tágasabb kategóriát” különböztet meg, úgymint:

- *alacsony jövedelmű stabil terület* (általában családi házas övezet);
- *átmeneti terület* (általában a nagyvárosi lakótelepek, gyakran társbérletekkel, vegyes lakossággal, sok színesbőrűvel);
- *régóta fennálló, közepes jövedelmű terület* (családi házas övezet);
- *közepes jövedelmű új lakóterületek* (jobb önkormányzati és magántulajdonban lévő lakások együttese);
- *válságterület* (itt a kifejezés nem az életfeltételek minőségére, hanem az ott lakókat közösen érintő válságra pl. egy nagyarányú lakbéremelésre vonatkozik):
- *régi lakók – új jövevények* által lakott területek (pl. munkástelephez új bérházakat építenek). (128)

E felosztások mind hasznosak a tekintetben, hogy az adott szomszédságban folytatandó közösségi munkához a kiindulópontokat megtaláljuk.

VI. FEJEZET

A TÁRSADALMI NYILVÁNOSSÁG

Az *egyénitől a közösségig* vezető úton a helyi nyilvánosságon keresztül vezet az út. A helyi nyilvánosságba bekerült problémák, erőforrások, megoldási elképzelések mozgósító erővel bírnak, s emellett az is nyilvánvalóvá válik, hogy mit várhatnak a helyi közösség tagjai egymástól, a helyi cselekvés szereplőitől? A nyilvánosság tehát egyfelől a bevonás, az érintettség, majd a cselekvővé tétel eszköze, másfelől annak is fokmérője, hogy a képessé tétel folyamatában milyen fokú és természetű segítségre van a helyi közösségnek szüksége?

A nyilvánosság erősíti a helyi polgárok elköteleződését, a felelőssé válás és felelősségvállalás folyamatát. A nyilvánosság előtti szereplés – sőt, már a pusztán megjelenés is – kiállás a közösségi folyamatok mellett, s megerősíti a még bizonytalankodókat is.

Munkánk kezdeteikor, már a '70-es évek második felétől folytatódó „*Nyitott ház*” kísérlet, majd később más helyi fejlesztések során is felismertük, hogy a helyi cselekvés generálásában döntő szerepe lehet a helyi társadalmi nyilvánosságnak. A műegyetemi, szegedi *tankatalógusok*, a bakonyi, dombóvári, csurgói, bogyziszlói stb. *kalendáriumok*, a helyi újságok újkori „ősei”-ként viselkedő *művelődési otthoni programfüzetek*, a de még inkább az újonnan alakuló, a helyi közélet funkcióit felvállaló *közösségek*, pl. a *zalaszentgróti „főző férfiak”*, vagy a politikai botrányt kavarázó első újkori helyi egyesület, az *Újpalotai Baráti Kör* – és a sort folytathatnánk – mind-mind az erősödő társadalmi nyilvánosság első, másoknak is erőt és mintát adó és mások által is követett példái lettek. (129).

A társadalmi nyilvánosság intézményeinek kiépülése a rendszerváltás előtti években kezdődött és azóta is folytatódik. Gyakorlatilag minden új, demokratikus intézmény – így a plurális politikai rendszer, a szabadon választott parlament, az emberi jogok intézményei, a jogállamiság struktúrái, az önkormányzatok, a civil szervezetek, a helyi állampolgári akciók, a társadalmasítási folyamatok, valamint a közösségi médiák – kiépülése e folyamat nagyságrendjeit jelzi.

A társadalmi nyilvánosság – közösségfejlesztői megközelítésben

A közösségfejlesztésnek nem csak egyik központi fogalmává és egyre terebélyesedő gyakorlatává vált a helyi nyilvánosság, hanem máig is dinamikusan fejlődő területévé, hogy csak kettőt említsek újabb állomásai közül: a Civil Rádió és a Közösségi Adattár példáit. (130)

Szakmai közösségünk legelismertebb nyilvánosság-szakértőjévé Péterfi Ferenc vált. Az alábbi fejezet jórészt az ő munkája.

A társadalmi nyilvánosságot értelmezhetjük a kommunikáció színteréül szolgáló közegnek, szervezetségi szintnek, a megközelíthetőség-bekapcsolódás lehetőségének, a politikai állam és a társadalom viszonzszerkezetét megjelenítő közvetítő térnek, s talán kissé kitágítva, de le is egyszerűsítve, a társadalmi kapcsolatok rendszerének.

A nyilvánosság teret nyújt a legkülönbözőbb véleménycseréknek, információkhoz juttat, illetve segíthet az információk közötti eligazodásban, az öntudatosabbá válásban. Hozzájárulhat az önkifejezés és az önmeghatározás kifejlődéséhez, az önszerveződés és az együttműködés feltétele, biztosíthatja a humán erőforrások mobilizálódását és általában a közmegegyezés, a körültekintőbb döntések létrejöttét.

A nyilvánosság – főként a helyi nyilvánosság – jelentősége az is, hogy az embereknek lehetőséget kínál arra, hogy a helyi társadalmon belül, de a társadalom és az állam között is valamilyen módon kontrollálják a közhatalmat. A jól működő nyilvánosság a hatalom érdeke is, hiszen ezáltal javulhat a rálatása a polgárok érdekeire, problémáira és erősödhet legitimitása.

Az általunk preferált nyilvánosság helyi és *oda-vissza* jellegű, két- vagy többirányú kommunikációs folyamatokból tevődik össze, amelyben a helyi közösségeknek van kulcsszerepe. Nagyon fontos és közösségfejlesztési szempontból hangsúlyozandó ugyanis, hogy a nyilvánosság arra is lehetőséget nyújt, hogy *a társadalom működése szempontjából fontos információk társadalmi használatba kerüljenek*. Ha pl. a kormányzat egy rendeletet hoz, vagy még inkább, ha előkészít egy rendeletet, akkor ahhoz, hogy az emberek megértsék, feldolgozzák, hozzá tudják tenni a maguk véleményét, szükségük van arra, hogy a családjukkal, szomszédaikkal, barátaikkal, munkatársaikkal megtárgyalják azt. E folyamat során kerül igazán az információ megértésre, feldolgozásra, alkalmazásra, vagyis: közösségi használatába. Ha az információk használatba vétele a helyi közösségekben, a helyi orgánumokon – helyi lap, tévé, rádió – keresztül is megtörténik, akkor beszélhetünk igazán társadalmi nyilvánosságról. A mi nyilvánosság-értelmezésünkben tehát a közös-

ségek a helyi nyilvánosság alapegységei, mert lehetőséget adnak az információk értelmezésére, felszínre hozzák a véleményeket, segítenek azok mérlegelésében, esetleg konfrontálásában, s végül az álláspontok finomításában és a konszenzusra jutásban.

A központi és helyi kommunikációs eszközök

A központi kommunikációs eszközök egyik – témánk szempontjából fontos – jellemző problémája, hogy minél szélesebb körhöz szólnak ezek az orgánumok (pl. országos, vagy megyei napilap, tévé, rádió), annál inkább egy egységesítési, szabványosítási folyamat részesei. Arról tudósítanak, ami sok száz-ezer, sok millió ember számára érdekes. A helyi – sokszor perifériálisnak tűnő – eseményekkel nem foglalkoznak, s ezért – az egységesítési folyamat eredményeként – az egész ország azt olvassa, ami ezen a szinten igazán szenzáció, botrány vagy esemény, s a helyi ügyek még inkább perifériára kerülnek.

A helyi ügyek fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az elmúlt évtizedben szinte minden településen megszülettek a helyi orgánumok, van, ahol több is. A helyi események, a településfejlesztési politika, a helyi tervek és döntések, a környékbeli események, hirdetések, anyakönyvi változások, munkalehetőségek, szociális-, egészségügyi ellátás és juttatások, sőt, a helytörténet, hagyományok, népművészet és helyi alkotók, egyes emberek, családok bemutatása, stb. mind olyan témák, amelyek az országos ügyek mellett a helyi ügyekre is ráirányítják a polgárok érdeklődését és közelebb hozzák a valódi társadalmi nyilvánosságot, a részvétel és beleszólás, az ellenőrzés és felelősségvállalás demokratikus mozzanatait.

Mi azokat az orgánumokat részesítjük előnyben, amelyek közösségi munkában születnek, s nem azokat, amelyeket az önkormányzatok, vagy szakemberek készítenek, mert ezekben nem a „civil”, a lakossági szempontok érvényesülnek, hanem többnyire a politikai hatalom szolgálata, a tájékoztatás, a konfliktusok kirobbanásának megelőzése, stb.

A közösségfejlesztés módszerével a helyi nyilvánosság hatékonyan befolyásolható. Hozzáférhetővé teszi a polgárok számára a helyi orgánumokat, kiépíti bennük a lapkészítéshez, egy helyi esemény megörökítéséhez stb. szükséges önbizalmat és segít nekik abban, hogy elsajátítsák a médiák működtetéséhez szükséges alapismereteket. Nem hiszünk a fetisizált szakértelemben. A helyi érdek megjelenése a fontos és nem a technika tökéletessége. Bőséges tapasztalatot szereztünk munkáink során arra, hogy a technikai hiányosságokat az üzenet tartalma képes kompenzálni.

A központi orgánumok és a közösségi média

A központi orgánumokat nevezhetjük információközlő-közvetítő, a közösségi médiákat pedig együttműködésre építő médiáknak is. Jellemzőik:

Központi orgánumok (elfojtott funkciók)	Közösségi média (felszabadító funkciók)
Központosított és ellenőrzött program	Decentralizált program
Egy adó van és számos vevő	Minden egyes vevő potenciális adó is
Elszigetelt egyének lekötése	Az érintett polgárok mozgósítása
Passzív fogyasztói magatartásra szoktat	A résztvevőknek visszacsatolásra és kölcsönhatásra kínál lehetőséget
Szelektív depolitizálási folyamat	A politika-tanulás folyamata
Szakemberek által készített produkciók	Közösségi produkciók
Hivatalnokok által végzett ellenőrzés	Társadalmi ellenőrzés autonóm szervezetek segítségével

A táblázatban szereplő kifejezések magyarázatra szorulnak:

– Az „elfojtó” szó arra utal, hogy a médiát gyakorta a „nem-hivatalos” vélemények közlésének megakadályozására használják fel – diktált üzenetek – hierarchikus szervezet. A felszabadító funkció ezzel szemben úgy jelentkezik, hogy elősegíti a kisebbségek vélemény-nyilvánítását, bátorítja a hallgatók részvételét.

– Egy központosított és ellenőrzött program feltételezi normatív üzenetek sugárzását, a decentralizált program viszont arra törekszik, hogy szélesítse a véleménynyilvánítás lehetőségeit.

– Az előbbinél egyetlen adó jogosult arra, hogy a hallgatókhoz szóljon, míg az utóbbinál az adók és vevők közötti kölcsönhatás lehetővé teszi a véleménycserét, mely növeli a szólásszabadságot.

– A központosított és normatív média esetében a „vevő” egyedül van az „adóval” szemben, megfosztva a bekapcsolódás lehetőségétől, míg a második esetben a „tömegek mozgósítása” részvételüket jelenti.

– A passzív fogyasztói szokás olyan program befogadásából ered, melyet a „vevő”-nek nem áll módjában befolyásolni. A kölcsönhatás és a feed-back olyan kapcsolatot tud létesíteni adó és „vevők” között, melynek során az adó szintén megismeri a „vevő” véleményét.

– A depolitizálás folyamata annak tudható be, hogy a tömegeket eltávolítják a valóban politikailag motivált részvétel és az ellenőrzés valós lehetőségétől, míg a politika tanulása a részvétel során történik.

– A szakemberek által készített produkció egyedül a hivatásosok ténykedésének az eredménye. A kollektív produkciót nem-hivatásosok hozzák létre, véleménynyilvánítás céljából.

– A hivatalnokok által végzett ellenőrzés azt jelenti, hogy az államgépezet hatalmat gyakorol a média felhasználása fölött, míg a közösségek által szervezett társadalmi ellenőrzés demokratikus indíttatású.

MÁSODIK RÉSZ

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS, A KÖZÖSSÉGI MUNKA MÓDSZEREI

VII. FEJEZET

A MÓDSZEREK KIALAKULÁSA

Bevezetés

Ebben a fejezetben a szakmai működés hogyanját, az *alkalmazható eljárásokat* vesszük számba. Ezen a téren a legerősebb eddigi munkánk, hiszen az elmúlt évek során elég komoly módszerfejlesztő munkát sikerült végeznünk.

A közösségfejlesztés gyakorlatához szükség van egy alaposan kidolgozott módszertanra, azonban, ha ennek birtokában vagyunk, igen fontos az, hogy ne veszítsük el a saját intuitív érzékünket és hogy továbbra is bátran támaszkodjunk rá. Fontos tehát, hogy bizonyos mértékig mindig természetesen reagáljunk problémákra.

A módszertan nem egy felülről jött szabályrendszer, amit be kell tartani, hanem magának a gyakorlatnak az elvonatkoztatása, az abból elvont eljárási szabályok összesített leírása. A módszertan az egymástól sokszor jelentősen különböző gyakorlatot folytató közösségfejlesztők, közösségi munkások gyakorlatából, az általuk kifejlesztett technikákból, fogásokból áll össze. Nem tudomány tehát, hanem gyakorlat. Van az angolban egy olyan kifejezés, hogy „practical theory”, vagyis „gyakorlati elmélet”, olyan elmélet tehát, amely a gyakorlatból fejlődött ki és a gyakorlat elsődlegességét vallja. A magyar közösségfejlesztés igen fontos lépéseket tesz afelé, hogy a gyakorlat legyen munkájában a meghatározó.

Azt is fontos előrebocsátanunk, hogy minden közösségi munkásnak, közösségfejlesztőnek kialakul egy idő után a saját egyéni stílusa és eszköztára. A saját stílus kialakításának fontos stádiuma az, amikor a fejlesztő már a maga számára is értelmezni tudja a közösségi munka mire-valóságát, a számára legfontosabb értékeit (és már nem veszi át „egy az egyben” mások, szaktekintélyek értelmezését), és amikor már bárki kérdésére be tudja mutatni és meg tudja magyarázni, hogy milyen tevékenységet végez a közösségben. Fontos ez azért is, hogy sikerrel oszlassa el azt a misztikumot, ami e tevékenységet időnként körülveszi.

A közösség által vezetett fejlesztés folyamatának fázisai

Legáltalánosabban véve, *a közösségfejlesztési folyamat egy településen a lakosság megszólításával és bevonásával – aktivizálásával – kezdődik, majd a problémák felismerésével és azok nyilvánossá tételével folytatódik, melynek során mind többen kapcsolódnak a folyamathoz, és jutnak el a közösségben megfogalmazódó feladatok felismeréséhez és közösségi megoldásához, mégpedig ismereteik és képességeik fejlesztése útján, a lehetséges partnerekkel együttműködve.*

Ez a meghatározás, mielőtt még a részletes módszer ismertetésbe kezdünk, némi kifejtésre szorul, hogy mindjárt az elején egységben láthassuk a közösségi fejlesztési folyamat fázisait.

A fejlődés tulajdonképpen egy mozgásokkal teli közegben valósul meg. A fejlesztői munka *első fázisában* tehát először is *mozgásokat kell létrehozniunk*. Össze kell gyűjtenünk egy adott területen a cselekvő tényezőket, a köz- és magánintézmények, a helyi közösségek, egyesületek, a közigazgatás képviselőit, stb. A helyi intézmények képviselőit tulajdonképpen egy partnerkapcsolatba kell összefogni, vagyis lényegében szövetkezéssé kell alakítani, mégpedig úgy, hogy felvetjük a kérdést: mindannyian ezen a településen, ebben a térségben lakunk. Nem gondolják úgy, hogy szükséges lenne összeállniunk és közösen gondolkodniunk, hogy mik a helyi fejlődés lehetőségei?

A *második fázis* (ez persze történhet egyidejűleg is az első fázissal) az adott terület mintegy lefényképezése, *a helyzet feltárása*. Ezt a fázist hívjuk társadalmi-gazdasági diagnózissal. Ez a diagnózis három alapvető pilléren nyugszik: a lakosság, a gazdaság és a képzési rendszer feltérképezésén, elemzésén. Amikor a mérleget megvonjuk, az adatok közötti kapcsolatokat is ki kell alakítanunk. A diagnózis egyes elemei egymásra is hatnak, kölcsönhatásban is lehetnek egymással. Az adatok keresztezéséből is lehet következtetéseket levonni, pl. ha van egy elöregedő, nagyrészt szakképzetlen lakosságunk, egy sebességét apránként elvesztő iparunk és egy nem eléggé rugalmas képzési rendszerünk, akkor mindez azt jelenti, hogy a településen 5 év múlva jelentős gazdasági-szociális lecsúszás következik be.

Erről a folyamatról a XII. fejezetben még bővebben is írunk, most csak annyit bocsátunk előre, hogy a helyzet feltárásánál elsősorban a humán erőforrásokra helyezzük a hangsúlyt.

A humán erőforrások feltérképezése azt jelenti, hogy felderítjük a lakosság szellemi adottságait, lelki beállítottságát, vagyis konkrét hozzáértését, tehetségét bizonyos dolgokhoz és cselekvési készenlétét, kedvét vagy éppen kedvetlenségét, beletörődöttségét. De a humán erőforrásokba tartoznak a meglévő

közösségi cselekedetek csakúgy, mint a potenciális közösségek potenciális cselekedetei is. Ezek alapja azoknak a terveknek, elképzeléseknek a megismerése, amelyeket ki-ki magában hordoz a településsel, a régióval, az országgal és saját magával kapcsolatban is. Sok-sok terv és elgondolás létezik az emberek fejében, amelyek azonban soha nem kerülnek napvilágra, mert soha nem kérdezik meg őket. Valaki, akinek van valamilyen elképzelése, akinek valamilyen terv jár a fejében, nagyon könnyen gondolhatja, hogy ez csak az én álmom, úgysem valósul meg soha, hiszen soha senki nem kérdezte meg tőle, hogy van-e valamilyen elgondolása, vágya? A közösségfejlesztőnek az a dolga, hogy ezek a kérdések feltevődjenek és az egész közösség javára megtérüljenek.

A harmadik fázis a közösség véleményének, késztetéseinek, cselekvési potenciáljának feltárása, amely nélkül egy közösség hátrányos helyzetben érezheti magát a konzultációkon, kivált fontos kérdésekben. A hivataloknak konzultálniuk kell a közösséggel pl. földhasználati, tervezési és közlekedési ügyekben, az egészségügyi ellátás kérdésében és sok más területen. Egy jól működő és a megfelelő válaszokat produkáló felmérés segítségével pl. lehetővé válik a megfelelő helyi politika és a mindenkit kielégítő szolgáltatási rendszer kialakítása. Ezért a legkisebb közösségeknek is érdemes összefogniuk és kialakítaniuk saját közösségi politikájukat. A közösség véleményének feltárására a következő fejezetekben több módszert is ismertetünk.

A közösség véleményét nem a fejlesztők, hanem az általuk már aktivizált helyi lakosok tárják fel. Igyekeznek minél több helyi embert érdekeltté tenni saját problémáinak feltárásában, települése, szomszédai megismerésében. A továbbiakban az a cél, hogy olyan közös, lakossági cselekvési terv készüljön, amely nemcsak a településen élők problémáit és elképzeléseit tartalmazza, hanem a problémák megoldásában aktív szerepet vállaló helyi polgárok és közösségek feladatvállalását is. Egy ilyen közösségi munkában gyakorlattá válik az együttműködés, párbeszéd alakul ki a lakosság és a helyi önkormányzat között, melynek során begyakorlódnak demokratikus eljárások és a közösség részt vesz a döntések előkészítésében is. A közösségi feltárás során megteremtődnek a helyi nyilvánosság fórumai is, elsősorban a közösségek, ahol az információkat értelmezik az emberek, másodsorban azok az orgánusok, melyeken keresztül véleményeiket a köz elé tárják.

A negyedik fázis a feladatok közös rangsorolása – a tervezés.

Készítsünk „most”, „hamarosan”, „később” táblázatot a feladatok sorrendiségének és a felelősök meghatározásának céljából. A táblázat rovata azoknak az itt és most közösen meghatározandó felelősöknek a köre is, akiknek a kompetenciájába a csoport szerint az adott ügy beletartozik: helyi önkormány-

zat, helyi lakosok, helyi közösségek, orgánumok, szakértők, szakmai és érdekvéleményi szervek, munkaügyi központ, központi kormányzat, stb. Lehet a táblázatnak egy „*hogyan?*” rovata is, amelybe a megvalósítás módozatai irandók, pl. 1. lépés: képzés, 2. lépés: a szervezet (pl. szövetkezet) megalakítása, stb.

További lehetséges feladatok:

– modelláljuk a településrendezés lehetséges alternatíváit (makett készítése és a vele való közös tervezés, a makett kiállítása több alkalommal a lakosság előtt, további vélemények kérése, stb.),

– készítsünk adataink és terveink alátámasztására egy helyi térképet, amely bemutatja, mit tartanak fontosnak a helybeli emberek mindennapi életükben? A térkép formáját a település közössége határozza meg, de a teljes közösséget bátorítani kell a térkép strukturálásában való részvétellel. A lakossági tervezés ezen a ponton válhat rendkívül érzékletessé. A térkép valószínűleg elegyíteni fogja a meglévő és a vágyott állapotokat, ábrázolni fogja a fásított, sövényekkel ellátott, rendezett utcákat, a kis tavat vagy erdőt, mint szabadidős helyeket, a fontos közösségi épületeket, mint például a községháza, a templom, a közösségi ház, az iskola, a rendelő, a boltok, stb.

Az eredményeket és a térképet, vagy a településrendezési terv makettjét a település minden lakosával jó lenne megismertetni. A közösségi feltárást végző helyi lakosoknak mindent meg kell tenniük ahhoz, hogy a folyamat eredményéről szóló jelentés másolatai az emberek számára elérhetővé váljanak. Egy – vagy több – nyilvános találkozó a település lakóival jó alkalmat nyújt az eredmények megvitatására, a makettel való tervezésre, a térkép megrajzolására, és lehetőséget ad az újonnan bekapcsolódóknak az alakuló közösségek valamelyikéhez történő csatlakozáshoz.

Az ötödik fázis a közösségek megalakulása, képzések és különböző helyi tevékenységek (projektek) beindulása

A közösségi feltárást végző helyi lakosok, a kezdeményezők, a szerkesztők, a kérdezők, az értékelők stb. már maguk egy közösséget alkotnak, amelynek saját tevékenysége (projektje) maga a közösségi feltárást, és amelynek költségeire pályázhat is. Emellett a közösség mellett még számos másik is kibontakozik a tervek megvalósítása során. E közösségekkel immár önmagukon belül kell újra végigbeszélni identitásukat, feladataikat, stratégiájukat, lehetőleg bentlakásos képzés keretében.

Segíthet új közösségek megalakításánál a helyi tehetségek közjóra való munkálkodása: pl. helyi lap indítása, múzeum kialakítása, nyelvórák adása stb. – mindenütt közösségi megoldásokat keressünk!

A megoldások legeredményesebb útja a különféle önszorgító projektek támogatása. Természetesen a közösség nem lesz képes minden elvárásnak a saját maga által előteremtett forrásokból megfelelni, de nagyon sokat lehet és kell is tenni helyi szinten, mint később látni fogjuk. Külső segítség-források mind tanácsok, mind anyagi eszközök formájában rendelkezésre állhatnak, de a munka elvégzéséért maga a település vállal felelősséget.

A projektek tervezésénél számba kell venni, hogy melyek a megvalósításához szükséges emberi befektetések: közösségi szerveződések, tanulási, tájékoztatói folyamatok beindításának szükségessége; anyagi befektetések; vállalkozási, szövetkezeti formák keresése, pályázati lehetőségek; s mindehhez milyen szakmai, szaktanácsadói, információs és szervezési háttér, közösségi álláshely/ek teremtése szükséges, stb.

Számos szükségesnek megállapított feladat kivitelezése csak képzés során valósulhat meg. Maga a feltérési folyamat is egy képzés egyben – akár tudatosítjuk ezt mindjárt a kezdetekkor is, akár nem –, de képzés szükséges a számítógépes értékeléshez, az elemzéshez, az írásos összegzés elkészítéséhez is. A partnerek keresése is akkor igazán hatékony, ha azt arra felkészített emberek végzik. De a feltérás során megfogalmazódó feladatok is képzést tesznek szükségessé. A helyi projektek kulcsemberei megtanulnak pályázatot írni; a leendő vállalkozók vagy kisszövetkezetet alapítók vállalkozói- vagy szövetkezet-alapítási tanfolyamon vesznek részt, ellátogatnak sikeres vállalkozókhoz, már működő szövetkezetekhez; a falusi turizmusba bekapcsolódók vendéglátói- és nyelvtanfolyamokat, bel- és külföldi tanulmányutakat szerveznek, mert a példának van a legnagyobb mozgósító ereje; stb.

Az egyes tevékenységekhez szükséges pénz előteremtése is részben a közösség feladata. A pályázáshoz szükséges információk, a tevékenység rövid és hatásos összefoglalása, költségvetés készítése szintén megtanulandó feladat.

A hatodik fázis a belső és külső partnerek megkeresése és aktivizálása.

Az így megszületett tervet, mely valószínűleg a település társadalmi fejlesztésének terve lesz, írásban is össze kell foglalni és el kell juttatni

- a helyi önkormányzathoz;
- a régió településeinek hasonló munkát végző közösségeihez és önkormányzataihoz;
- a megyei közgyűléshez;
- a remélt partner-intézményekhez- és szervezetekhez.

A lakossági csoport és az alakuló új közösségek menedzseljék a tervet. Osszák föl maguk között, ki kivel lesz kapcsolatban és ki kivel beszél meg később személyesen is a korábban írásban megküldött tervet. Az így született

észrevételeket, megállapításokat be kell építeni a tervbe. Ez a munka egyben lobbyzás is, a feladattervben meghatározott külső segítség bevonása, aktivizálása – szakértők és pályázati támogatás, közösségi álláshely teremtése stb.

A *hetedik fázis* a szerteágazóvá vált munka *koordinálása*, az esetleg elakadó megvalósítások továbblendítése, a bátorítás, a figyelemmel kísérés, az információnyújtás, a kapcsolatok szervezése, stb. Erre a legjobb megoldás egy közösségszolgálati munkatárs beállítása az önkormányzatnál, vagy több közösségi munkás alkalmazása a kistérségben, ill. egy közösségszolgálati (információs) iroda létrehozása.

Rövid folyamatvázlatunk végén a *kistérségi tervezésről* ejtünk néhány szót.

A közösségi feltárást kistérségek esetében településenként kell lefolytatni, de a feltárást végző közösségek képviselői folyamatosan találkozhatnak és megbeszélhetik problémáikat, koordinálhatják lépéseiket. A felmérés elvégzésével felfedezzük a település sok előnyös vonását éppúgy, mint számos problémáját; tudjuk azt is, hogyan érznek az emberek fizikai és szociális környezetük jövőbeli fejlesztése iránt. A feltárást értékelése után az egyes települések jelentéseiket, vagy fejlesztési terveiket megküldik egymásnak és találkozások során át beszélnek meg felismert teendőiket, melyekhez partnereket keresnek.

A közösen jelentkező lehetőségek és a közös problémák adják az alapját a térségfejlesztésnek. A lakossági csoportokból, a helyi önkormányzatokból és felkért szakértőkből egy kistérségi tervezőcsoportot szükséges létrehozni, amelyik elkészíti a kistérség közösségi fejlesztési tervét.

E folyamatvázlat után most már rátérhetünk eddig kimunkált módszereink részletes ismertetésére, az alábbi rend szerint:

- Aktivizáló módszerek
- Helyi nyilvánosságot fejlesztő módszerek
- Együttműködést fejlesztő módszerek
- Gazdaságfejlesztési módszerek
- A települések feltárására, megismerésére vonatkozó módszerek

A módszerek kialakulása

A jelenlegi eszköztár mintegy 20 év alatt fejlődött ki, s elmondhatjuk, hogy mára leírhatóvá, taníthatóvá és megtanulhatóvá vált módszereink jó része valamilyen formában szinte a kezdetektől jelen voltak munkánkban – olyan fejlettséggel és az alkalmazásnak olyan széles körében, amilyent az akkori viszonyok megengedtek.

Mai közösségfejlesztési módszereink *előzményének* tekintjük a Varga A. Tamás-vezette, az *Egyetemisták a közművelődésért* elnevezésű *önkéntes mozgalmat*, amely a '70-es évek elején a társadalmi felelősségvállalásra tett műegyetemi kísérletek egyike volt. Ennek során 200 körüli művelődési házat mértek fel a műegyetemisták szakjuknak megfelelő szempontból és közülük egyet, a kunszentmiklósi a gyakorlatban fel is újítottak. Az *önszervező-köri mozgalom* szintén műegyetemi 1972–73-as gyakorlata arról szólt, hogy a hallgatók választhattak egy több száz témára kiterjedő önművelődési ajánlatból. Ha legalább 5 hallgató vállalkozott egy téma közös tanulmányozására, akkor szakmai segítséggel állíthatta össze programját, mert szakembert, szakanyagokat és helyiséget igényelhetett az egyetem Kulturális Titkárságától. 1973-ban 80 ilyen önszervező kör indult az „R” Klubban. Az önszervező-köri mozgalom egy másik változata a Pintér Tibor és kollégái által létrehozott 1981-es ún. „*Szegedi Tankatalógus*”, vagy az 1981-es *hajdúsági tanulóköri mozgalom*, vagy az 1984-től két évente, 4 alkalommal kiadásra került *bakonyi kalendáriumok* „*Tanítana-Tanulna*” rovatai.

Az ún. „*katalizáló terek*” bekapcsolódásra, aktivitásra serkentették az 1976-tól Beke Pál és Varga A. Tamás-vezette „*Nyitott ház*” *közművelődési kísérletben* résztvevő helyi lakosokat. A kísérletet vezető 20 művelődési otthoni igazgató közül Balipap Ferenc, Hallgató Éva, Kecskeméthyne Sedivi Lilla, Markolt Endre, Péterfi Ferenc, Takács Péter és Vattay Dénes mindmáig a közösségfejlesztés szakmaépítői maradtak. Ezekben a művelődési házakban *animátorok* bátorították a betérő lakosokat tájékozódásra, kapcsolatok kialakítása, képességeik kipróbálására és fejlesztésére, közös művelődési szükségleteik felismerésére és kielégítésére. Az *egymástól tanulás*, mint felnőttoktatási módszer, ekkor vált tudatos módszerünké, csakúgy, mint a *hétköznapi kultúra rehabilitálására* és fejlesztésére szervezett, a résztvevők tudására építő és azt mozgósító-fejlesztő *közhasznú tanfolyamok és információk*. A települések közötti *szomszédolás, látogatások, tapasztalatcserek*, majd az 1984-től szerveződő *francia-magyar lakossági- és települési cserék* – Benkő Éva, Paul Blin, Varga, Beke, Vattay, Vercseg, Hosszú Klára, Solymosi Lászlóné és mások – ugyancsak az *élményszerű egymástól tanulás* lehetőségességét bizonyították átütő erővel. Ez a felismerés vált az alapjává a minden helyi cselekvést szervesen kísérő, közös tanulási folyamatnak, majd 1994-től a *Civil Kollégium képzési szervezete* létrejöttének is.

A Huszerl-Varga-Vercseg-kifejlesztette *közösségi felmérés* módszerét – persze nem „egy az egyben”, de – alkalmazták már a Péterfi Ferenc-vezette, '80-as évek eleji *újjalotai lakótelepi munkában*, vagy a bakonyi (Varga, Vercseg 1983, 1992), a dombóvári (Balipap, 1983-), a csengeri (Beke-Huszerl-

Péterfi–Varga–Vercseg, 1987–88, majd Balipap–Beke–Vattay 1995-), csurgói (Bihariné Asbóth Emőke, 1984-), nagyrábéi (Groskáné Piránszki Irén, 1989) és más helyi fejlesztési folyamatokban.

A *társadalmi tervezés* első példái a '80-as évek elejétől, a helyi lakosok és az építészek-közösségfejlesztők együttműködései során jelentek meg. Beke, Varga, Makovecz Imre, Csernyus Lőrinc, Ekler Dezső, Nagy Ervin, Tamás Gábor állt az élén az ún. *faluház-építő mozgalomnak*, mely minden helyszínen kiegészült társadalmi tervezési és közösségi folyamatokkal. A legfontosabb helyszínek: Zalaszentlászló (Makovecz–Varga), Csenger (Csernyus, Makovecz, Tamás, Túri Attila, Siklósi József építészek és Varga), Jászkisér (Makovecz, Varga), Cered (Gergely Zsolt és Sattler Anna építészek, Pálinkás Sándorné közösségfejlesztő), Csurgó (Bihariné Asbóth Emőke közösségfejlesztő és Varga, valamint Nagy Ervin építész), hogy csak néhányat említsünk.

Az 1994-es kecskédi munkában (Keresztesi–Mészáros–Vercseg) már *teljes körű lakossági részvétellel született meg az új településrendezési koncepció*.

A *helyi nyilvánosság orgánumai* szinte az összes felsorolható magyar fejlesztési helyszínen jelentkeztek: a '80-as évek során helyi kalendáriumok – évkönyvek – falukönyvek, helyi újságok, majd kábeltévék és a '90-es évektől közösségi rádiók – köztük a legkiemelkedőbb, a *Civil Rádió* (Péterfi, 1993-). A kábeltévék közösségi használata terén Kecskeméthyé Sedivi Lilla ért el eredményeket (Balassagyarmat, 1992-). A helyi nyilvánossághoz ma már éppen úgy hozzátartoznak a kábeltévék, közösségi rádiók, mint a civil szervezetek számára rendezett fórumok, vásárok, képzések pl. Groskáné Piránszki Irén, Magyar Istvánné, Pocsajiné Fábrián Magda, Pósfay Péter szervezésében. A helyi cselekvés során egyre inkább felismerődik a megfelelő *információk* nélkülözhetetlensége és az elérésüket lehetővé tévő *közösségi adattárak* szerveződnek Huszerl József vezetésével (1993-)

A '90-es évektől *társadalmi akció* is megjelenik egy-egy helyi fejlesztésben, helyi népszavazás, aláírásgyűjtés, telefon-kampány stb. követte a lakossági akaratok kibontakozását pl. Epölön (1990), Kecskéden (1996), Budapest-Újpalotán (1997). Szomszédsági munka és alternatív lakossági szolgáltatások kialakítására tett kísérletet a Budapest X. kerületében egy munkacsoport – Gosztonyi Géza, Makk Katalin, Péterfi, Vercseg, 1996–97.

Az önszerveződés politikai, gazdasági, jogi keretei megteremtődésével, menedzselése társadalmi, szakmai, pénzügyi feltételeinek fokozatos kialakulásával ma már új kihívásoknak kell megfelelnünk. Az önszerveződés elvben és a gyakorlatban mind több településen helyi politikai tényezővé válik, s a kellő politikai-társadalmi súly elnyerése érdekében mind szakszerűbbé, kifinomultabbá, versenyképesebbé kell válnia. A helyi közösségeknek, civil szer-

vezeteknek meg kell tanulniuk *a helyi cselekvés és az együttműködés, a partnerség-építés technikáit* is. Az általuk létrehozott *fejlesztési- és cselekvési terveket* ma már egyeztetik saját önkormányzatukkal és elfogadás esetén megvalósításukban közös felelősséget vállalnak.

A partnerség-építés technikáit megtanulni persze nem csak a helyi közösségeknek, hanem a *választott képviselőkből álló testületeknek* is fontos, mint ahogyan azt Keresztesi József és Pósfay Péter képzési tapasztalatai bizonyítják (1995-). De a helyi önkormányzatokkal kapcsolatban – mint választott képviselők is – rengeteg fejlesztői tapasztalatot szereztek Balipap, Bihariné, Kecskeméthyiné, Markolt Endre, Polyák Albert és Vattay kollégáink. Az ifjúsági önkormányzás, az ifjúság demokratikus gondolkodásának kifejlődését segítik a ma már országos mozgalommá szerveződött *települési- és gyermek-önkormányzatok* (Beke, 1991-).

Az első *kistérség-fejlesztési* próbálkozásunk az 1984-ben kezdődött Dombóvár és városkörnyéke fejlesztése volt (Balipap, 1984-). 1987-ben kezdődött a fent már említett Csenger és városkörnyéke fejlesztése, majd ezt követték a '90-es évek megváltozott lehetőségrendszerében új lendületet kapott, s a térségi szemlélet térhódítása nyomán nagyobb lehetőségekkel bíró fejlesztések: a „Bugac-Majsai Homokhátság” kistérségben (Markolt, Huszerl 1992-), az „Ipoly-térség”-ben (Kecskeméthyiné, 1994-); „Tamási és térsége” (Balipap, 1994-), a „Mecsekaljai kistérség”-ben (Balipap, Péterfi, Vattay, Vercseg és tanítványaik a pécsi JPTE-ről, 1995-), „Vasvár és térsége” (Pósfay, 1996-), és hasonló törekvések indultak a „Felső-Kiskunság” kistérségének fejlődése érdekében (Mészáros, Varga, 1997-).

A *helyi gazdasági közösségi fejlesztésben* közülünk mindig is a jászszentlászlói Markolt Endre járt elől. A közösen bérelt és megművelt paprikaföld terméséből a moszkvai VIT-re látogató fiataloktól egyenes út vezetett az 1993-ban valódi szövetkezeteket alapító paprikatermesztők- és tejfeldolgozóig, majd az elsőként felismert *kistérségi munkáig*. Hasonló törekvések kísérték a mecsekaljai kistérségi fejlesztést (Vercseg, 1995-), a Gyulaj és térségében jelenleg is folyó térségi gazdaságfejlesztést (Balipap, 1995-), a szatmári fejlesztőmunkát (Balipap, Beke, Vattay, 1996-), és a Felső-Kiskunságban napjainkban zajló közösségi gazdaságfejlesztési útkeresést (Mészáros, Varga, 1997-), s ugyanitt első Községi Vállalkozásokat Segítő Szolgálat megalakulását (Mészáros, 1997).

Az első kísérletre visszanézve...

Az első hazai, tudatosan közösségfejlesztési kísérlet Bakonyszentkirály-Bakonyoszip- és Cseszneken zajlott 1983-tól, a szakmai közösség kezdeti részvételével, a fejlesztők Varga A. Tamás és Vercseg Ilona voltak. Ennek a munkának azonban több előzménye is volt. A legfontosabbak a már említett „Nyitott ház”-as kísérletek és a Balatonszabadi és társközségeiben megkezdett, építészeti irányultságú fejlesztés, Beke, Köles Sándor, Makovecz, Varga Csaba és Varga A. Tamás munkája. Ezek szinte mindegyikét évekig tartó fejlesztői folyamat követte, és más helyszíneken is megindultak hasonló munkák. Az általunk ismert, fontosabb helyszínek: *Bak, Bakonysárkány, Bányatereny, Bogyaizló, Boda, Bodaszőlő, Bokros, Bükkösd, Csabacsüd, Csengele, Csenger, Cserkút, Csitár, Csurgó, Debrecen-Csapókert, Dombóvár, Epöl, Fehérgyarmat, Földeák, Földes, Győrvar, Gyulaj, Hajós, Herceghát, Jászapáti, Jászkesér, Jászszentlászló, Józsa, Kakasd, Kecskéd, Keresztúr, Komárom-Szőny, Konyár, Kővágótöttös, Kunbábony, Kunszentmiklós, Magyarbánhegyes, Magyaránador, Mórahalom, Nagyigmánd, Nagykapornak, Nagyaráb, Pókaszepetk, Porrog Ságújfalu, Segesd Somogybükkösd, Szank, Százhalombatta, Szentpéterszeg, Takácsi, Túrje, Várong, Vasvár, Zalaegerszeg, Zalaszentgrót, Zalaszentlászló, Zsunypuszt, valamint – a fent más ismertetett kistérségi fejlesztések mellett Békéscsaba – Jamina lakótelep, Budapest – Újpalota; Szilaspaták; VIII. Nap utca és X. kerületeiben .*

1983-ban, mikor az első közösségfejlesztő kísérleti munkába kezdünk *Bakonyszentkirályon, Bakonyoszipon és Cseszneken*, még nem gondoltuk, hogy egy új foglalkozást kezdünk megformálni. Arra sem gondoltunk, hogy 14 év múlva mindezt már egy új politikai rendszerben fogjuk tenni. Akkoriban népművelők voltunk, művelődési házakban dolgoztunk és nem éreztük jól magunkat a munkánkban. Nem éreztük azt, hogy amit mi ajánlunk az embereknek, az nekik fontos. Nem éreztük úgy, hogy a mi kezdeményezésünk nélkül is együtt akarnának működni velünk. Mert mit is csináltunk akkoriban? Író-olvasó találkozót szerveztünk, kiállításokat, koncerteket rendeztünk, ún. színházi járatokkal vittük az embereket a legközelebbi nagyváros színházi előadásaira, kiscsoportokat, ún. klubokat alakítottunk a fiatalok és a nyugdíjasok számára, a gyerekekkel könyvtári foglalkozásokat szerveztünk. Nagy rábeszéléssel, reklámokkal általában sikerült megtöltenünk a művelődési házat emberekkel, de az alig fordult az elő, hogy az emberek kezdeményeztek valamit: most ezt és ezt kéne tennünk. Különösen az volt feltűnő, hogy a gyerekek, a fiatalok és az idősek voltak hajlandók a velünk való együttműködésre,

a középkorosztályok azonban nem. Bántott minket, hogy nincs számukra mondanivalónk. Az még jobban bántott, hogy láttuk: tele van az életük problémákkal, amelyekre nem találják a megoldásokat és nincsenek segítőik. A településeken nem voltak közösségek, valamilyen közös ügy érdekében együttműködő emberek. Mindenki a saját függőségei rendszerében, kiszolgáltatottan élt és már régen lemondott arról, hogy a helyzetén gyökeresen változtasson.

Az akkori népművelők egy csoportja már a '70-es évek második felében elkezdte keresni az új utakat. Azt akartuk, hogy váljon a művelődési ház közösségi házzá, tetővé a spontán és szervezett emberi együttlét fölött. Legyen a ház egy társas tér, ahova érdemes beugrani egy kis csevegésre, egy kávéra, sörre, mert mindig lehet valakivel találkozni. Az akartuk, hogy a betérők szabadon kapcsolódhassanak be különféle tevékenységekbe: varrhassanak a varrógépen, ha nincs nekik otthon; használják a menetrendet, az írógépet; legyen ott egy szövőszék, amely elé bárki bármikor leülhet szőni tanulni és persze legyen ott egy szakember, aki ebben segíti őket. Azt akartuk, hogy a helyi polgárok hozzáférhessenek a számukra fontos információkhoz; tudják, hogy hol lehet tanulni, állást szerezni; hogy milyen szolgáltatások elérhetőek a környéken, stb. Hogy közelebb kerüljenek az intézmények és használóik egymáshoz. 1976-ban elindítottuk a „Nyitott ház” kísérletet, melyet a helyi lakosok szívesen, a népművelői szakma egy része nagy ellenérzésekkel fogadott. E kísérletből nőtt ki a magyar közösségfejlesztés.

1984-re érlelődött meg az a gondolat, hogy nem a művelődési házon belül, hanem a *település szintjén* kell nekünk közösségek létrejöttét kezdeményezni. Felismertük, hogy a magyar társadalom izolált emberek halmaza, melyben alig található ú. n. alulról jövő szerveződések, közösségek. Átéltük a demokrácia hiányát. Közösségek kialakulását kell tehát kezdeményeznünk, mégpedig azoknak a szükségleteknek a mentén, amelyeket a helyi lakosok magukénak éreznek.

Mik voltak a '80-as évek elején az emberek legszembetűnőbb, manifeszt vagy látens közösségi szükségletei?

1. A meghallgatás szükséglete. „Minket nem kérdez meg senki”. A magyar népesség önérzetükben megbántott emberekből állt, a gazdasági, a politikai, sőt a kulturális szférában is követésre kényszerültek. Valakik kitalálták és megmondták nekik, hogy mit kell tenniük, sőt azt is, hogy milyenekké kell válniuk. Úgy érezték, „teljesen mindegy, mit gondolunk, arra a családunkon és a barátainkon kívül senki sem kíváncsi”. Ennek negatív következményei egyébként máig és még sokáig súlyosan befolyásolják a demokratikus berendezkedést.

2. Az egyéni és közösségi identitás szükséglete. Reális múltismeret és jövő-perspektíva nélkül éltünk és nem igazán volt tudatos viszonyunk saját sorsunkhoz.

3. Információk iránti szükséglet. Felismertük, hogy a népesség nagy része saját lehetőségei alatt éli életét, vagyis nincs tisztában a lehetőségeivel. Az akkori hierarchikus rendszerekben csak felfelé irányuló mozgásra volt – már akinek volt – lehetősége. A települések semmit vagy nagyon keveset tudtak egymásról.

4. A helyi nyilvánosság iránti szükséglet – mi történik vagy történhetne szűkebb környezetünkben? Az állami média egyeduralma idején az emberek többet foglalkoztak Chile vagy Vietnam politikai problémáival, mint a sajátjaikkal. Nem volt helyi sajtó, s nem voltak helyi közösségek sem, amelyek a rájuk vonatkozó információkat értelmezni és alakítani tudták volna.

Ezek voltak azok a szükségletek, amelyekre az első közösségfejlesztési kísérletünket alapoztuk három bakonyi faluban, 1983-tól. Az első közösséggel elhatároztunk, hogy egy évkönyvet adunk ki a helyi polgárok írásaiból: visszaemlékezések, versek, családtörténetek, falutörténet, receptek, születések, házasságok, halálozások, stb. Minden helyi lakost felkerestek a szervező helyi közösség tagjai és megkérdezték: miről szeretne olvasni a könyvben? Mi az, amihez a legjobban ért és amit szívesen megtanítana másoknak is? Mi az, ami iránt érdeklődik és amit szívesen megtanulna másoktól? Az önszerveződést bátorítandó, az első kalendárium az országban ezzel a címlistával indul: Tanítana-tanulna.

Az általunk „*Tankatalógus*”-nak nevezett részben 153 helyi polgár ajánlotta szolgálatait szomszédainak 65 különféle témában, mint pl. aerobic, állattenyésztés, bábozás, cipőjavítás, hangszeres zene, csillagászat, régi kézműves mesterségek, elektronika, erdészet, helytörténet, fotó, film, főzés, gombászás, gyógynövények, gép- és gyorsírás, háztartási gépek javítása, horgászat, kertészkedés, belsőépítészet, méhészet, éneklés, tánc, ruhakészítés, kötés, tenisz, japán kultúra, stb.

A bakonyihoz is hasonló első társadalomfejlesztési munkák azonban csak elszigetelt kísérletek voltak, s bár a demokratikus gondolkodást és a közösségfejlesztés szakmává érlelődését mindenképpen segítették, nem hatották át a társadalom egészét. Ehhez újfajta, az egyéni aktivitásra jobban építő társadalmi berendezkedésre van szükség. Ez a változás 1989-ben következett be, s bár azóta sem történt hazai döntésen alapuló, nagyságrendi változás a közösségfejlesztők alkalmazásában, a bel- és külföldi pályázati lehetőségek többször jelentősen lendítették előre a szakmafejlesztés munkáját.

VIII. FEJEZET

AKTIVIZÁLÓ MÓDSZEREINK

A helyi lakosok aktivizálása (úgy is mondják: mobilizálása), vagyis megszólítása és bevonása egy közös gondolkodásba, a megszólítottak reakciói, felelősségvállalása-elköteleződése, cselekvőképessége- és kedve, kitartása a közösségi folyamat mellett, stb. nagyon gyakran már a fejlesztőmunka elején meghatározódnak, ezért az ún. aktivizáló módszerek kifejlesztése, finomítása nem egyszerűen módszertani kérdés, hanem a helyi lakosokkal való együttműködés kulcskérdése is.

Kísérleti, szakmafejlesztő munkáink során eddig a következő **aktivizáló módszereket** dolgoztuk ki:

Helyi önszervező-köri mozgalmak

A „módszerek kialakulása” alfejezetben már ismertettük a '70-es évek műegyetemi önszervező-köreit, tanulóköreit, de ide tartoznak a helytörténeti, településszépítő, környezetvédő, természetvédő, újabban a virágosítási mozgalmak, valamint az olyan önszervező mozgalmak, mint amilyen a kőbányai Szíveség szolgálat is.

Párbeszéd körök – a svéd tanulókör

Nem mi dolgoztuk ki, de örömmel használjuk az amerikai-svéd mintájú, Hankiss Elemér és munkatársai kezdeményezésére mostanában honosodó, általunk is gyakran alkalmazott ún. „Párbeszéd-köri” módszert, amely lényegében a tanulóköröket – önképzőköröket – próbálja más néven meghonosítani.

„A SVÉD ÖNKÉPZŐKÖR: AZ AKTÍV POLGÁRI RÉSZVÉTEL ÉS AZ ÖNNEVELÉS ESZKÖZE

A svéd-mintájú önképzőkör jobb, aktívabb polgárokat nevel.

- Gösta Vestlund 1981-es tanulmánya szerint, az önképzőkörök résztvevőinek 1/3-a – tekintet nélkül a körök témájára – a körben való részvételen túlmenően aktívabban vett részt a közügyekben.
- Az önképzőkör társadalmi jelentőségének méltányolásához hasznos a *propaganda* és a *vita* szerepének megértése a modern közéletben, különösen a hatalmi és gazdasági egyenlőtlenségek fenntartásában/megváltoztatásában.

PROPAGANDA

- A propaganda céljainak megfelelő, ügyesen feltálat felligazság
- Példák:
- Hirdetések
 - Politikai platformok
 - Hadi jelentések statisztikái a harcterről
 - Tudósítások, riportok vagy szórakoztató műsorok, melyek a domináns ideológia feltevéseivel összhangban vannak
- Célja a hallgatóság befolyásolása, manipulálása.
- A propagandát nem ritkán hasonló célú más tevékenységekkel együtt alkalmazzák
- Példák:
- „Már mindenkinek van ilyen... csak neked nincs.”
 - „A Kutasi már mindent bevallott... itt írja csak alá.”
 - „A hivatalos hadi-statisztikáktól eltérő tudósítások, mint hazaárulás büntetendők”
 - Az eretnekek máglyára vetése.
- A propaganda tehát a kizsákmányolásnak és mások elnyomásának eszköze, amely a hatalom gyakorlásának mindig szerves eszköze volt, megosztva az alattvalókat s korrumpálva a hatalmon lévőket.
- A propaganda sikere a hallgatóság kritikai ítélőképességével fordított arányban van. A propagandista egyik feladata tehát az, hogy meggátolja:
 - a független adatszerzést;
 - az önálló perspektíva megteremtését;
 - az eltitkolt igazság leleplezését;
 - a szabad eszmecsérét;
 - vagy a társulási alkalmak,
 - vagy pedig a szabad gyülekezés korlátozása, illetve betiltása útján.

VITA

- A vitában való részvétel célja az, hogy saját álláspontunk helyességét, illetve az ellenkező álláspont helytelenségét bizonygassuk.
- A vita saját meggyőződésünk megerősítését szolgálja.
- A vitát meg kell *nyerni* (avagy el lehet *veszíteni*) – ez az érvelő tehetségétől éppúgy függ, mint az érv érdemességétől.
- A vita természeténél fogva az igazság részleges, szelektív bemutatását követeli.
- A vita csak a résztvevők álláspontjaival foglalkozik, kizárva minden más lehetőséget.
- A vita az álláspontokba helyezett érzelmi befektetést növeli, ezzel is nehezebbé téve egyéb lehetőségek megvizsgálását.

– A vitát nem nehéz propaganda célokra fordítani

Példa:

- menedzselt politikai „viták”
 - megőrzik a nyíltság illúzióját
 - álcázzák a platformok tetszőleges mivoltát
 - erősen színezettek a résztvevők érdekeinek megfelelően (annak lehetőségét, hogy pl. talán egyiküknek sincs igaza, általában senki sem említi meg).

A PÁRBESZÉDI ALTERNATÍVA

- A párbeszédben az álláspontok helyességét illető ítéletet felfüggesztjük.
- A cél az, hogy a különféle álláspontokat meghallgassuk, azokat megértsük, s azokból tanuljunk.
- A legfontosabb teendő, hogy meghallgassuk egymást s ezúton felfedezzük véleményeink közös elemeit.
- Az egyik fő cél, hogy a saját álláspontunk bizonygatása helyett a megoldások egyéb lehetőségeit mérlegeljük.
- A párbeszédnek nincsenek vesztesei, de amennyiben mindenki tanul s bővíti látókörét, mindenki nyer.
- A párbeszéd a résztvevők kölcsönös bizalmát, egymás iránti tiszteletét, önbecsülését, magabiztosságát, s nyelvi- és vitakészségi jártasságát növeli.

A párbeszéd felszabadít, s növeli a kritikai ítélőképességet.

Minél több oldalról világítja meg a témát a párbeszéd, annál hathatósabb ellenszere a propagandának.

AZ ÖNKÉPZŐKÖR

- Demokratikus kiscsoportos párbeszéd.
- Mindenki egyenlőként, aktívan részt vesz.
- A képzett vezetőnek nincs hatalma; szerepe az, hogy az eszmecsere párbeszédi jellegét, s élvezetes légkörét biztosítsa.
- A párbeszédnek nincs semmi nyíltan vagy titkosan előre tervbe vett, vagy elvárt eredménye.
- A résztvevők mindenben közösen határoznak.
- A párbeszéd egyik legfontosabb eleme egymás tiszteletteljes, aktív meghallgatása.
- A cél az, hogy egymás álláspontjait megvizsgáljuk, s azokat megértsük.
- Az önképzőkör a résztvevőket szellemileg felszabadítja és önbizalmukat növelve megerősíti.
- A kör munkájának egyik legfontosabb eredménye a különféle álláspontokban rejlő közös vonások közös alapként való feltárása.

Az önképzőkör a demokratikus polgári tevékenység és az önművelés élvezetes eszköze.

AZ ÖNKÉPZŐKÖR FAJTÁI

Tematikus

Egy téma sokoldalú megvizsgálására való, többnyire előre elkészített tan- és forrásanyagok alapján. Közügyi, politikai témák megvizsgálására különösen alkalmas.

Példák:

„Az atomenergia jövője hazánkban”

„Közoktatási reformlehetőségek”

„Mire költjük az adójövedelmet?”

Folyamatos

Tudás vagy jártasság elsajátítására alkalmas. A tananyagot annak folyamatos megtárgyalása, kérdezés, kutatás, kísérletezés és tapasztalatcsere útján tesszük magunkévá. A magolást mellőzzük.

Példák:

„Társalgási angol”

„Hogyan kell házat építeni?”

„Számítógépes gyártástechnika iparunkban”

Kutató

- Saját témánkat határozzuk meg;
- Annak megvizsgálására tervet készítünk;
- Tervszerű kutatómunkát végzünk;
- A kutatás eredményét formába öntjük, s bemutatjuk;
- Bemutatónk alapján elhatározzuk mi lesz a következő lépés
 - mit tehetünk a magunk erejéből?
 - milyen segítségre van szükségünk?
 - honnan?
 - hogyan érjük el ezt?

Példák:

- Helyi környezetvédelem.
- Helyi szolgálatok a nyugdíjasok és öregek számára.
- A lakáshiány, illetve drágaság helybeli megoldásai.
- Helyi vagy körzeti gazdasági fejlesztési terv.
- Falunk kulturális és gazdasági jövője.

Közös tulajdonságok:

- demokratikus párbeszéd;
- fejleszt, hasznosítja a résztvevők közösségi kapacitását;
- a résztvevők a maguk legjobbját teszik a közös asztalra;
- kihívó légkör; „egy kicsit nyújtózkodni kell”
 - kreatív együttműködés,
 - sok mindent életünkben először csinálunk,
 - erőt ad az egyénnek.

HOGYAN MÉRLEGELJÜK EGY ÖNKÉPZŐKÖR SIKERÉT?

– Megváltozott-e valami? – **A siker mércéje a változás**

– „Változás” nem okvetlenül jelent „tevékenységet”

Példák:

- Amikor emberek vitatkozás helyett egymást meghallgatják.
- Amikor a megszokott címkézés (kommunista, fasiszta) elmarad.
- Amikor aktívabban érdeklődünk a közélet iránt.
- Amikor valamit megértettünk vagy megtanultunk.
- Amikor álláspontunkat megváltoztattuk.
- Amikor a kérdés megértése az ideológia helyébe lép...
...mindez „változásnak” számít.

– Persze a tevékenység ugyancsak fontos

Példák:

- Gazdaságpolitikai újítások.
- Önmagunkra támaszkodó megoldások helybeli problémák ügyében.
- Politikai tevékenység.
- Nevelésügyi újítások.

KÉT MODELL HELYBELI VAGY ORSZÁGOS TÁRSADALMI PROBLÉMÁK MEGOLDÁSÁRA

- A probléma meghatározását hagyjuk a politikusokra, a sajtóra, azaz „valaki másra”!
- A pártok és politikusok készítsenek politikai platformokat, és tegyenek ígéreteket a probléma megoldására, ki-ki a maga módján!
- Hadd mondják el nekünk, hogy ők mit fognak tenni, s hogy nekünk mit kell tennünk. Mindezt jutalmazzuk meg őket szavazatunkkal!
- *Mi* magunk határozzuk meg mi a probléma!
- *Mi* magunk dolgozzuk ki a megoldást, a magunk szerepével kezdve. Akkor követelhetjük meg képviselőinktől, hogy a további segítséget teremtsék elő számunkra.
- Ha nem segítenek, úgy ahogy mi akarjuk, ki kell őket dobni a kormányzatból!

Egy amerikai példa:

- A probléma az, hogy a kormány túl nagy, s ezért túl magasak az adók.
- A probléma oka nem a kormány nagysága, hanem az, hogy nem igazi problémáinkon dolgozik, s az adóbevételek nagy részét másra költi.

– A társadalmi problémákat legjobb helyben, avagy a problémához olyan közeli szinten megoldani, ahogyan csak lehet.
(*Ebben megegyezünk*)

- A kormányprogramok redukálása majd lehetővé teszi a problémák helybeli megoldását. Az így elért megtakarítások majd megengedi az adók leszállítását
- Válasszatok meg, mi jobban tudjuk, mi a megoldás!
- A problémák megoldatlansága inkább a polgárság tudatlanságának és passzivitásának köszönhető, mint a kormányprogramok terjedelmének.
- A kormányprogramok korlátozása semmilyen problémát nem old meg. A megoldást a jobban informált, aktívabb polgárság közreműködésétől lehet inkább elvárni. Ha egy demokratikus társadalomban a helybeli polgárság a megoldásban nem vesz aktívan részt, akkor a tartós megoldások alapja hiányzik. S a kormány szekere is csak dőcögni tud.

Mi a megoldás ára?

Ki húz hasznot?

Mi történik az igazi problémával?

Mi a politikus szerepe egy demokráciában?

Hol és miben látható a propaganda hatása társadalmunkban?

(131)

A következőkben 2 példáját adjuk az önszervező-köri mozgalomnak: az egyik a Mánfai Önkéntes Segítő Hálózat, a másik a Kőbányai Szívesség Szolgálat.

1. Felhívás Önkéntes Segítő Hálózat-ban való részvételre – Mánfa, 1996. (részlet)

Tisztelt Mánfai Polgárok!

Olyan kezdeményezéssel kapcsolatban kérem a figyelmüket, amely az Önök életére is jelentős hatást tehet. Kérem, olvassák el az önkéntes segítő hálózat ötletének leírását:

A hálózat önkéntességen alapul. Bárki tagja lehet kortól, nemtől, iskolai végzettségtől függetlenül. A csatlakozás feltétele havi egyszeri alkalommal önkéntes segítés, munkavégzés. Ennek módja, helye, ideje az Önök képességeitől, időbeosztásától, hajlandóságától függ.

A résztvevők köréből civil közösséget, esetleg egyesületet kívánunk létrehozni... Kérjük, jelezzék csatlakozási szándékukat!

Név, foglalkozás

Kíván-e részt venni a programban?

Segítséget nyújtok

Segítséget elfogadok

Ezt a hét mely időszakában teszem

Ide írják az ötletéről alkotott véleményüket

A család többi tagjának csatlakozási szándékai, adataik

Köszönjük figyelmüket, tisztelettel: Schmidt Melinda közösségfejlesztő, Kovács Katalin családsegítő

(132)

2. Kőbányai Közösségi Felmérés

Mottó: „Én festek, mázolok, takarítok, mosok, főzök, gyerekekre vigyáztam, általában ezekben segíthetnék”

Ha a „Szívesség-Szolgalat” megszerveződne, Ön és családtagja(i) miben tudnák felajánlani másoknak segítségüket?

Erre a kérdésre 88 fő válaszolt – 42%, közülük az alábbi 136 értelmezhető felajánlást találtuk:

- adományt szervezne [1]
- gyermekfelügyeletet vállalna [27]
- egészségügyi tanácsadás, gondozás, ápolás [5]
- gépelés, számítógép kezelés, szövegszerkesztés, adatrögzítés [5]
- háztartásba besegít: [7]
 - takarít [15]
 - játszóteret [2]
 - vásárlásba [6]
 - főzésbe [2]
 - mosásba [2]
 - varrásba [4]
- hivatalos ügyintézésbe besegítene [1]
- javít-szerel:
 - vízszerezés [2]
 - villanyszerelés [2]
 - gáztűzhelyet [2]
 - autószerezés [1]
 - fűtésszerelés [1]
 - háztartási gépeket [1]
 - műszaki cikkeket [1]
 - telefont [1]
- karbantart, felújít: [5]
 - lakást fest [4]
 - kőműves [2]
 - lépcsőházat fest [2]
 - asztalos [2]
 - csempéz [1]
 - játszóter-felújítás [1]
 - tapétáz [1]
- kertészkedés [3]
- korrepetálás [4]
- költöztet [1]
- köt [1]
- kutyasétáltatás [2]
- nyelvtanítás [9]
- reklámot szervezne valakinek [1]
- ruhát adna [1]
- sport, ovis torna, baba-mama torna [1-1]
- szállítás [2]
- tanácsot adna
 - pénzügyi problémák megoldásához [1]

építkezéshez [1]

lakáskultúra, smink, öltözködés [1]

Elfogadnának-e segítséget másoktól és előreláthatóan milyen munkák esetében?

Összesen 90 fő válaszolt erre a kérdésre, a válaszadók 43%-a. A válaszokat a segítség fajtái szerinti bontásban közöljük:

„Igen” válasz 91 fordult elő, az alábbi bontásban:

igen, bármilyen munkát elfogadunk [10]

olyanoktól, akiket jól ismerünk és megbízhatónak tartunk[3]

ha a játszótér és környékünk tisztántartására vonatkozna [2]

a közösség fejlődése érdekében tett bármely lépésben [1]

kölcsönösen [1]

a szituációtól függ [1]

„olyan dolgokban, amikre mindenképp szakember kell, de így, ingyen

csereszolgáltatásért” [1]

ablakmosás [1]

asztalosmunka [2]

autószerelés [4]

barkácsolás [2]

festés [3]

lépcsőház festése [1]

gázszerelés [1]

gyermekfelügyelet [10]

hetenkénti váltásban viszonzva [1]

hajvágás gyereknek, felnőttnek [1]

háztartás [1]

játékfelújítás [1]

kertásás [1]

kisebb szerelés, javítás [6]

korrepetálás [1]

kőműves munka [1]

lakásfelújítás [4]

lakástakarítás [1]

lift szerelése [1]

mázolás [3]

műszaki cikkek javítása [2]

nyelvtanulás [3]

papírok kitöltése, elolvasása (vak anyuka) [1]

reklám, „örülnék a jó reklámnak a munkámmal kapcsolatban” [1]

szigetelés, ablak, ajtó [2]

szőnyegtisztítás [1]

tapétázás [2]

tetőjavítás [1]

tévszerelés [1]

video szerelés [1]

vízvezeték szerelés [7]

villanszerelés [3]

WC [1]

számítógép szerelés [1]
bizonytalan válaszok [2] („talán”)
elutasító válaszok [5] („nincs szükségünk segítségre”)
„sajnos, a mi problémánkon egyedül az önkormányzat segíthetne” [1]
„nem tudom” [3]
„nem látom át, hogyan működne” [1]
„nem” válasz [19]
„nem szeretek segítséget kérni, inkább megoldom magam, vagy a családom közreműködésével” [1]
értelmezhetetlen válasz [4]

(133)

Tankatalógus

A helyi emberi erőforrások – tapasztalat, tehetségek és tudás – feltárása és megjelentetése pl. a „*Tankatalógus*”-ban; vagy más helyi orgánumban – kalendárium, évkönyv, stb. Amikor először alkalmaztuk ezt a módszert, kettős cél vezetett minket. Elsősorban rehabilitálni szeretnénk volna az ún. hétköznapi kultúrát, vagyis bizonyítani, hogy mindenütt van hozzáértés, tapasztalat, amelyik valamilyen oknál fogva nem tud a közösség számára is értékesülni, s nem válik a helyi fejlődés tényezőjévé. A másik célunk az volt, hogy önszerveződésre buzdítsuk az embereket. Az azonos témában járatos és érdeklődő emberek neveinek egymás mellé szerkesztése sokak számára tette egyértelművé, hogy nem kell szakkörvezetőre, klubvezetőre várni, saját maguk is megtalálhatják egymást. Először a bakonyi térségben tettük fel az azóta is alkalmazott alapkérdéseket:

„Mit jelent az Ön számára Bakonyszentkirályon/Bakonyoszlopon/Cseszneken élni?”

„Mi a jó az itteni életben?”

„Min szeretne változtatni és hogyan?”

A kérdésekre a válaszokat helyi lakosok gyűjtötték össze és szerkesztették együvé, a Tankatalógusba.

Részlet az 1984-es bakonyi Közérdekű Közösségi Kalendárium „Tanítana-tanulna”
Név- és címjegyzékéből:
(megjegyzés: a helyi lakosok hozzájárulásukat adták nevük és címük megjelentetéséhez)

Tanítana

Tanulna

Állattenyésztés és háziállatok tenyésztése

Állattenyésztéshez, szarvasmarha tenyésztéséhez tanácsot adok
Fortenbacher Pál Kossuth u. 66.
Bakonyoszlop, Kossuth u. 19.

Háziállatok tenyésztése érdekel Zsargó Mihály, Bakonyszentkirály

Állattenyésztésben tanácsot adok
Szilas Péter László, Bakonyszentkirály,
Győzelem u.

Állattenyésztésről szeretnék tanulni, olvasni, pl. sertés, csirke, nyúl.
Nagy János, Csesznek,
Szabadság u. 20.

Ami a foglalkozásomat illeti (állattenyésztő), szívesen segítek minden rászorulóknak. Német László
Bakonyszentkirály, Kossuth u. 129.

Falutörténet

A régi aratásokról tudnék mesélni Szabó Sándor, Bakonyszentkirály, Dózsa u. 15.

Többet szeretnék tudni a sváb nemzetiség múltjáról, népviseletéről, dalairól, táncairól, szerszámairól
Nagyné Gulyás Erika, Bakonyoszlop, Kossuth u. 45.

A volt Németfalu határában létező földek dűlőnevei németül (svábul), a két falurész települései és egyéb történelmi kérdések érdekelnek
Csillag Antal, Bakonyszentkirály,
Petőfi u. 27.

A paraszti múlt eseményei, helyi hagyományok, a közösségi élet elfelejtett formái, a falvakkal kapcsolatos minden visszaemlékezés érdekel.
Szalay Ferenc, Bakonyszentkirály,
Kossuth u. 65.

Főzés

Bárkit szívesen megtanítok főzni – csoportokat is tanítok, ha helyet biztosítanak
Ambrus Vilmosné, Bakonyoszlop,
Kossuth u. 51.

Különleges étrendek receptjét szeretném megismerni
Bognár Antalné, Bakonyszentkirály,
Győzelem u. 5.

Gyümölcsfa, – telepítés, szemzés, oltás, kezelés

Gyümölcsfa telepítéshez tanácsot adok
Link György, Bakonyszentkirály,
Vörös Hadsereg u. 8.

Gyümölcsfa gondozásáról szeretnék többet tudni, s a gyakorlatban megnézni
Nagy Ferenc, Bakonyoszlop,
Kossuth u. 45.

Gyümölcsfa oltásra bárkit szívesen megtanítok
Molnár Kálmán,
Bakonyszentkirály, Jókai u. 38.

Gyümölcsfa oltáshoz, szemzéshez tanácsot adok
Biczó Sándor, Bakonyszentkirály,
Dózsa u. 7.

Hímzés

Hímzéshez tanácsot adok
Hutter Ernőné,
Bakonyszentkirály, Kossuth u. 29.

A gépi hímzés érdekel
Ugyanő

Szívesen átadom hímzési ismereteimet
Huszár Istvánné, Bakonyszentkirály, Vörös Hadsereg u. 10.

Madeira hímzés érdekel
Édesné dr. Szakács Erika
Bakonyszentkirály, Győzelem u. 2.

Japán kultúra

A japán kultúráról ismertetést vállalok
Kovács István, Bakonyoszlop,
Kossuth u. 1.

Kosárfonás

A kosárfonást megtanítanám
Amberger Albert, Csesznek,
Felszabadulás u. 5.

Megtanulnám a kosárfonást
Bittmann József, Bakonyoszlop,
Kossuth u. 7.

Méhészet

Nagyon szívesen segítek a méhészet iránt érdeklődőknek, indulásnál megsegítem méhekkel
Amberger Albert,
Csesznek, Felszabadulás u. 5.

A méhészkedést szeretném megtanulni
Dobos László, Bakonyszentkirály,
Kossuth u. 67.

A méhészkedni kívánóknak szívesen adok tanácsot
Földi Endre, Bakonyoszlop,
Petőfi u. 5

Szabás-varrás

Varráshoz tanácsot adok
Hutter Ernőné,
Bakonyzentkirály Kossuth u. 29.

A szabás-varrás iránt érdeklődöm
Nagy Sándorné,
Bakonyzentkirály, Kossuth u. 95.

Virágkertészet

Rózsafák metszéséhez tanácsot adok
Baracska Géza,
Bakonyzentkirály, Kossuth u. 21

A virágápolásról, cserjék
gondozásáról
Kirmer Lászlóné, Bakonyzentkirály,
Győzelem u. 28.

(134)

Az aktivizáló módszerek körébe tartoznak még a következők:

- A helyi jelentős személyiségekkel, véleményformálókkal készített egyéni **interjúk**;
- az ún. **nyilvános beszélgetések**;
- a **„jövőműhely”** módszere;
- a település humán-, természeti- és gazdasági erőforrásait felmérő és aktivizáló **közösségi felmérést**. Ez az első olyan módszer, amelyet 20 településen, azonos időszakban alkalmaztunk és fejlesztettünk ki 1994–95-ben.

A továbbiakban e módszerek kifejtésére vállalkozunk. Száraz leírás helyett igyekeztük beágyazni a módszereket a helyi cselekvés közegébe, *egyetlen nagy esettanulmánnyá* duzzasztva szerteágazó tapasztalatainkat. Erre a közösségi felmérés gazdag tapasztalati anyaga adta meg a lehetőséget.

A „közösségi felmérés” gyűjtőmódszere

s benne az interjúkészítés, a nyilvános beszélgetések, a jövőműhelyek, az „ajtótól ajtóig” közösségi kérdőív létrehozása, kiosztása, begyűjtése és értékelése, a tapasztalatok visszacsatolása; SWOT-analízis (magyarul GYELV-elemzés)

Előljáróban néhány, a közösségi felmérésben résztvett helyi lakos reflektál élményeire:

„*Ahol nincs olyan ember, aki a közösségért tenni akar, akkor ott, azt hiszem, megáll az élet is.*” (Egy egyesületi vezető)

„Kétfelé nem lehet ezt a dolgot csinálni – az egyik erre húz, a másik meg amarra húz. Csak a lakosság és a vezető testület együttműködése és egy irányban való működése teszi a fejlődést lehetővé.” (Egy helyi lakos)

„Az újság szerkesztő-bizottságában nagyon jó csapatmunka folyik. A munkánk révén a mindennapi életünkben is nagyon jó barátok lettünk. Nagy előrelépés volt, hogy sikerült megvennünk egy számítógépet – részben pályázati forrásból, részben önkormányzati támogatásból. Így a következő számot már meg tudjuk itthon is tördelni, nem kell Pestre mennünk. És ez is jó, mert annál többet van együtt a társaság.” (Egy helyi főszerkesztő)

„Ez a munka bizonyos problémákat fölvet, amik máskor nem kapnak nyilvánosságot. Ezek apró, pici dolgok, de valahol el kell indulni ahhoz, hogy egy 30 éves fát ne vágjanak ki, hogy aztán megbánják. Előfordult nem egyszer, hogy ésszerűtlen döntések következtében a falu szitkozódik.” (Egy helyi lakos)

„Ez a munka pozitív érzést hozott a faluba” (Egy egyesületi tag)

„Mi képviselők most döbrentünk rá, hogy az információkkal nem voltunk bőkezűek a község lakóival szemben – ehhez egy újság kellett volna már korábban is. És ez most csúcsosodott ki, ebben a munkában.” (Egy képviselő)

„Az indulásnál, azt hiszem, csak a napjaim tartalmasabbá tétele vezetett. Mára ez tudatos tenni akarássá változott, amiért hálás vagyok ennek a nagyszerű kis csapatnak.” (Egy helyi lakos)

„Községünkben hagyományai vannak a közösségi összefogásnak, csak a mai kemény gazdasági helyzetben ez spontán nem jön. Nem szerveznek semmit fölülről – minden egyes gondolatot, amelyik bennünk felébred, nekünk magunknak kell megszerveznünk, az anyagi erőket megteremteni rá, az elképzeléseket rangsorolva szervezeti keretek közé vinni, és a feladatokat elvégezni.” (Egy polgármester szavai a közösségi felmérés eredményeit és javaslatait tárgyaló képviselőtestületi ülésen)

„Szükség van mindig olyan emberekre, akik ráébresztenek bennünket arra, hogy milyen lehetőségek, milyen tartalékok rejlenek még a falu közösségében.” (Egy helyi lakos)

„Amióta ez a csapat nálunk megjelent, sokkal többet tudnak rólunk országosan is – lásd MTV adás, cikkek a megyei lapban – tehát ez a közösségfejlesztés megmozgatott valamit a falunkban. Mindenképpen nyert rajta a közösség. Olyan információkhoz is jutottunk, amikhez nélkülük soha nem jutottunk volna. A problémák feltárása, hogyan gondolkodnak róla az itteni emberek – ez a döntés-előkészítés egyik módszere lehet. És az is.” (Egy képviselő)

„Nem gondoltam volna, hogy egy ilyen kis közösség ilyen rövid idő alatt már ilyen sok eredményt tud felmutatni.” (Egy helyi lakos)

„Nagyon hasznos volt az információ, amelyik a településrendezéssel volt kapcsolatos – miben kell nekünk dönteni és hogyan tudjuk a pénzt spórolni? A javaslatok valóban megszívlelendők a képviselőtestület részére.” (Egy képviselő)

„Miért vállalkoztam a közösségi felmérésre? Tulajdonképpen az tetszett meg benne, hogy megtudhattuk, mi a falu lakosságának az elképzelése a jövőre nézve és hogy milyen széppé is lehetne varázsolni a falunkat a sok-sok feladat megvalósításával. Vannak dolgok, amik máris folyamatban vannak. S ha nem is mindent azonnal, de az elkövetkezendő évek során talán sikerül is belőlük több mindent megvalósítani.” (Egy helyi lakos)

A módszer kifejlesztői

A feldolgozás befejezéséig, 1996. januárjáig, a módszerrel a következő településeken dolgoztunk: *Cserkút, Kővágótöttös* (Baranya megye); *Szank* (Bács-Kiskun megye); *Csengele, Földeák* (Csongrád megye); *Fehérgyarmat, Földes* (Hajdú-Bihar megye); *Bakonysárkány, Kecskéd, Szőny* (Komárom megye); *Ságújfalu, Zsunypuszta* (Nógrád megye); *Porrog, Segesd* (Somogy megye); *Győrvar* (Vas megye).

Kezdeményeztük még a módszert *Csitáron és Kazáron* (Nógrád megye); *Bugacon és Móricgáton* (Bács-Kiskun megye), *Kertészszigeten* (Békés megye), *Sorkikápolnán* (Vas megye), ám ezeken a településen a közösségek vagy más módját választották a helyi cselekvésnek, vagy egyelőre még nem indult be közösségi folyamat.

A munkát anyagilag támogatta a *Magyar Művelődési Intézet*, a *Közösségfejlesztők Egyesülete* a PHARE Demokrácia Programnál nyert támogatásából, a *Közösségszolgálat Alapítvány* és a *helyi önkormányzatok*.

A közösségi felméréssel dolgozó közösségfejlesztők Bihariné Asbóth Emőke (Somogy megyei Közösségszolgálat); Groskáné Piránszki Irén, Hallgató Éva (Kelet-magyarországi Közösségszolgálat); Kecskeméthyiné Sevidi Lilla (Észak-magyarországi Közösségszolgálat); Keresztesi József (Komárom-Esztergom megyei Közösségszolgálat); Magyar Istvánné (Városi Könyvtár, Mórahalom); Mészáros Zsuzsa (a kecskédi, majd a szőnyi művelődési központ igazgatónője); Pálinkás Sándorné (Nógrád megyei Közösségszolgálat); Péterfi Ferenc (a Magyar Művelődési Intézet munkatársa); Pósfay Péter (Vas megyei Közösségszolgálat); Pocsajiné Fábrián Magda (Békés megyei Művelődési Központ); Szolnoki Ildikó (Nógrád megyei Köz-

művelődési Központ); Varga Matild (Földes, Általános Művelődési Központ). A módszer alkalmazásának segítői voltak a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem közösségfejlesztés szakos hallgatói, Boldoczki Éva, Böhm Emőke, Cser Annamária, Farkas Éva, Kass Éva és Schmidt Melinda is.

A módszer kidolgozásában, alkalmazásában a vezető módszertani szerepet Huszerl József, Varga A. Tamás és Vercseg Ilona (a Magyar Művelődési Intézet munkatársai).

A közösségi felmérés alkalmazásának általános céljai

A módszer alkalmazásával *a helyi cselekvés* megindítása a legfőbb célunk; az, hogy aktivizáljuk a helyi lakosságot; hogy minél több helyi embert bevonjunk saját problémái feltárására, szomszédjai és környezete megismerésébe, s hogy a szunnyadó cselekvőkedvet, szolidaritást és felelősségérzetet egymás iránt felélesszük és megerősítsük.

Célunk továbbá olyan közös, *lakossági cselekvési terv* készítése, amely nemcsak tartalmazza a településen élők szükségleteit, saját jövőjükre, településükre vonatkozó elképzeléseit, de amelyben a lakosok aktív szerepet is vállalnak a tervek megvalósításában. Célunk, hogy ennek elérése érdekében *az önszervező lakosok partnerként dolgozzanak együtt más civil szervezetekkel, saját önkormányzatukkal, szakmai szervezetekkel és a gazdasági élet szereplőivel*. A módszer alkalmazása során tehát célul tűzzük ki azt is, hogy a demokratikus együttműködés gyakorlattá váljon a közösségen belül; hogy segítsen a lakosság és a helyi önkormányzat közötti rendszeres és szervezett párbeszéd kialakulásában és más partnerekkel történő együttműködésben.

A közösségi felmérés célja az is, hogy a már meglévő és az alakulandó helyi közösségek működésének (új) értelmet adjon, új és társadalmilag fontos cselekvési lehetőségeket körvonalazzon és ezáltal *elősegítse e közösség(ek) tartós fennmaradását*.

A módszer célja *a helyi nyilvánosság* (további) *fórumainak megteremtése*, de mindezek felett és mindezek mellett:

új közösségek létrejötte, a helyi társadalom strukturálása.

A közösségi felmérés lényegében egy gyűjtőmódszer, több módszert magába ötvöző folyamat, s e tekintetben tulajdonképpen nem is csak egy módszer, hanem egy bonyolult, többfejezetes közösségi fejlődési folyamat, néha maga a helyi cselekvés.

A települések kiválasztása

a, Önkormányzati vagy kistérségi felkérés alapján

A helyi fejlesztői munka ideális előfeltétele az, hogy a helyi közösség megbízásából cselekvő önkormányzat forduljon a fejlesztőkhöz és kérje munkájukat. Így történt ez pl. *Bakonysárkány, Cserkút, Fehérgyarmat, Kővágótöttös, Zsunypusztá* esetében. A felkérés az esetek többségében nem jelentette azt, hogy az önkormányzatok fizettek is ezért a munkáért, de természetbeni hozzájárulásuk, szervezőmunkájuk, részvételük a folyamatban jelentős volt.

Felkérésre jött létre a munka *Bugac, Csengele, Móricgát és Szank* községekben is, csak itt nem közvetlenül a települési vezetők, hanem a kistérségi program vezetője kért fel bennünket. E közvetett felkérés később nem vált ugyanolyan értékűvé, mint a közvetlenek, mert a kistérséget alkotó települések nem mindegyike fogta fel saját érdekeként a külső szakemberekkel segített helyi fejlesztést.

b, A közösségfejlesztő választása szerint

Ma még gyakori az is, hiszen a közösségfejlesztés még nem egy országosan ismert segítő szakma, hogy személyes ismeretsége alapján maga a fejlesztő választ települést, vagy mert ő is ott él és értelmét látja a módszerrel dolgozni (*Földes, Szöny*); vagy mert korábbi fejlesztői munkája logikus folytatását látja benne (*Ságújfalu*); vagy mert érettnek látja a helyzetet és jónak a konstellációt ahhoz, hogy a módszer alkalmazásával előbbre jussanak; vagy mert szakmai kihívást érez és a módszert alkalmasnak tartja a probléma megoldására (pl. a fiatalok magas száma ellenére nincs mozgás a településen – *Csitár*, vagy *Ságújfalu*: itt az izgatta a fejlesztőt, hogy a helyi hatalomba bejutott kör képes-e civil maradni?)

A település kiválasztásában előfordult, hogy a fejlesztő a kérdéses időpontban egy közösségfejlesztői szakképzés hallgatója volt és a képzés során, amikor a hallgatók terepet választanak, a fenti okok bármelyikétől vezetve felajánlotta települését a terepmunka helyszínéül (*Kecskéd*).

Szerepet játszik még bármelyik választásnál a település néhány fontos adottsága: milyen a közlekedése; mekkora a település – arányos-e a nagysága azzal az időtartammal, amelyet a fejlesztő a településre tud szánni és amely alatt a települést kiismeri; van-e szálláslehetőség – vagyis jobbára olyan szempontok, amelyek még munkánk infrastrukturális hiányosságaira mutatnak rá. Az Egyesült Királyságban nonszensz lenne 200 km-es távolságból eljárni rendszeresen egy településre, hisz nem is lenne rá szükség – minden nagyobb

falusi és a városi önkormányzatok majdnem valamennyien alkalmaznak közösségfejlesztőket, akik egy körzetet látnak el.

A település megválasztásánál a felkérés mellett további előny lehet az, ha már létezik egy közösség, amelyik tovább akar lépni és ezért szakemberhez fordul (*Ságújfalu*). *A közösségi felmérés módszere azonban éppen azokban a helyzetekben alkalmazható a legnagyobb haszonnal, ahol – különböző okok miatt – még nem szerveződtek együvé a potenciális helyi cselekvők*, mert ez a módszer éppen az ilyen közösségek életre hívásában a legeredményesebb, hiszen a teljes felnőtt lakosságot bevonja egy gondolkodási folyamatba és mindenkinek kínál nem csak kapcsolódási, hanem cselekvési lehetőséget is, rövidebb és hosszabb távon egyaránt.

Motivációk helyi cselekvésre

„Én azért vettem részt ebben a folyamatban, mert nagy öröm számomra, amikor egy idegen azt mondja, hogy szeretne ő is egy ilyen tiszta, rendezett faluban, egymást segítő emberek között élni. Szeretnék továbbra is ebben a közösségben dolgozni és élni.” (Egy polgár)

Mindenütt fogadták, sehol nem utasították el „kapásból” a közösségi munka kezdeményezését, s talán leginkább azért nem, mert valamilyen módon mindenki vágyik a közösségre, a meghallgatásra, a törődésre, a beszélgetésre, s arra, hogy a családon kívüli világra is legyen befolyása. Mindenütt élnek magányos, munkanélküli, beteg, szegény, az életbe és a próbálkozásokba belefáradt emberek, akik igénylik a törődést és azzal többre is lennének képesek. És sokhelyütt – ha sajnos nem is mindenütt – élnek nagyformátumú, tenni akaró és tenni tudó, öntudatos polgárok is, akik vállalják a felelősséget és a munkát is. Érdekes módon nekik is hiányzik a törődés, mégpedig olyan formában, hogy gondolataikat és tetteiket a közösség igényelje.

Az, hogy valaki, egy kívülről jött ember odafigyel, mindig komoly inspirációt jelent a helybeli embereknek. Az első időkben sehol nem értették különösebben a módszer lényegét, de nem is sokat törődtek vele. Vonzotta, izgatta őket a lehetőség, „sündörögtek körülötte” – hátha valami jó kisül belőle.

Látni fogjuk, hogy a módszert különbözőképpen lehet felvezetni – egyéni vagy csoportos beszélgetésekkel, próbakérdéssel. A legjobb munkák ott születtek, ahol az emberek kibeszélhették magukat.

Nagy tanulság, hogy bár természetesen a módszert sehol nem ismerték, sehol nem is ellenezték a kipróbálását. Ez a magatartás a személyes kapcsolatokra épülő bizalmon túl főleg azt jelenti számunkra, hogy *hiány van* olyan

módszerekben, amelyek keretet és formát adnak a helyi együttműködésnek, felszínre hozzák és a megvalósulásig segítik a homályos elképzeléseket, vágyakat, a szunnyadó cselekvőkedvet. Olyan településeken is igaz ez, ahol sok cselekvőképes ember él, akik már számos esetben bizonyították is közösségi elkötelezettségüket és munkájuk nyomán jelentős eredmények is születtek. A legkézenfekvőbb teendők elvégzése után a továbbiak olyan távolinak, olyan bonyolultnak és olyan pénzigényesnek tűnnek, hogy megvalósításukba bele sem fognak, s a közösségi munka abbamarad. A közösségi felmérés számukra is kínált lehetőséget további szerepük felismerésében.

Úgy tapasztaltuk továbbá – s nemcsak e munkánk során –, hogy kevesen vagy éppen senki nem vállalja azt, hogy egy helyi közösségi folyamat élére álljon. Sokhelyütt *hiányzik a spontán helyi szervezőerő*. E magatartásnak minden bizonnyal több oka van, régi-új hálátlan szerep ez, mely kevés követőt és sok irigyet, haragost von maga után. De olykor nincsenek is olyan *nagy egyéniségek, számottevő személyiségek* a településen, akik a különféle érdekű és más-más nézetet képviselő emberek természetes vezetőivé válhatnának – vagy mert eleve nincsenek ilyen adottságú emberek, vagy mert bár vannak, sértettek és visszahúzódtak, vagy idősek. Ilyen esetekben a külső szakember szerepe alapvető, hiszen segít egymást megtalálni olyanoknak, akik eleddig különösebben nem jeleskedtek, de jószándékkal és odaadással dolgoznának egymásért és a közösségért, ha valakit maguk mellett tudhatnak.

A *felelősség vállalásának nehézségei* megint csak olyan probléma, amely igényli a közösségi fellépést. A megosztott felelősség könnyebben vállalható.

A felmérés igenlése azzal is összefügg, hogy az emberek valóban *kíváncsiak egymás véleményére*. Fehérgyarmaton pl. már az első kétórás beszélgetés végén így fogalmaztak a városi diákönkormányzatba választottak: „alaposabban meg kell ismernünk a helyi fiatalokat, jobban kell támaszkodnunk a véleményekre.”

A *nyilvánosság hiányát* ma már mindenütt felismerik a lakosok, s mivel az igazi nyilvánosság a helyi közügyekben való részvétel és a közösségi fellépés, a folyamatos együttműködés a legkülönbébb fórumokon és a médián keresztül, nyilvánvaló, hogy az ez iránti igény is létrehozhatta a részvételt a közösségi felmérésben.

Hogy' lehet ezt elkezdeni?

Minden település más és minden fejlesztőnek megvannak az egyéni módszerei, amikre esküszik, így szerencsénkre a közösségi felméréshez mindenütt

más- és más módokon kezdtek hozzá, gazdagítva ezzel a módszer lehetőségeit.

A következőkben ismertetjük az általunk alkalmazott módszereket, amelyek persze más esetekben, akár önmagukban is alkalmazhatók.

Interjú a közösségfejlesztésben

Egyszerűbben úgy is fogalmazhatunk, hogy kezdeményező beszélgetéseket folytatunk a helybeli lakosokkal, azokkal, akiket a helyi közösségi élet néhány, általunk ismert vezetője jelentős helyi polgároknak tart.

A lakosokat azzal keressük fel, hogy közösségfejlesztők vagyunk, akik szeretnénk megismerni a települést és szeretnénk – velük közösen – megtalálni azokat a cselekvési lehetőségeket, melyek révén a falu társadalmát a falu lakosai fogják tudni fejleszteni. Ehhez kérjük a segítségét. Ezek után a következő általános kérdéseket tehetjük fel:

- Milyennek látja saját települését?
- Mit jelent számára e település polgárának lenni?
- Mi a jó az itteni életben?
- Mi a rossz az itteni életben?
- Ha rajta állna, min változtatna és hogyan?
- Vállalna-e tevéleges szerepet e problémák megoldásában? Ha igen, milyen?
- Kit tartana arra alkalmasnak a településen, hogy bevonjuk ebbe a munkába?
- Eljönne-e a (mondjuk) egy hét múlva rendezendő közös és nyilvános beszélgetésre, ahova minden beszélgetőpartnerünket meghívunk?

Zsunypusztán 9, Kecskéden 32, Cserkúton és Kővágótöttösön 40, Szőnyben 50 fölötti volt a lakossági beszélgetéseket megelőző egyéni interjúk száma. Meg kell jegyeznünk, hogy akik ezzel a nagyon alapos és később a befektetett munkát busásan megtérítő módszerrel tudtak indítani, azok abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy 5–10 fős közösségfejlesztői csoporttal kezdhettek, mondjuk 4–6 napos terepmunkával. Ezek általában képzési szituációk voltak, amelyek kölcsönösen előnyösek mind a gyakorlatot tanulni akaró hallgatók, mind a közösségfejlesztő munkásokat igénylő közösségi folyamat, mind a szakmai irányítás szempontjából. E helyzetekben a folyamatosságot általában a tanfolyam vezető tanára vállalja magára, vagyis azt, hogy a terepmunka befejezése után a fejlesztői folyamatot továbbra is katalizálja.

Az interjúink során levontunk bizonyos *módszertani következtetéseket*.

1. A közösségfejlesztésben alkalmazott interjú funkciója eltér a szociológiában, pszichológiában, néprajzban stb. alkalmazott interjúkétól, vagy akár a szociográfia, vagy a közvélemény-kutatás céljaira készített interjúkéitől is. Elsősorban ugyanis nem tényeket, véleményeket akar feltárni, összegezni és azokból kategóriákat elvonni; nem is az „én” magára ismerését szolgálja vagy a meghallgatottság iránti igényt elégíti ki; nem egy mesterség, szokásrend, hagyomány stb. törvényszerűségeit igyekszik az emlékezetből felszínre hozni; s azt sem állíthatjuk, hogy csak a fejlesztők tájékozódását, a közösség problémáinak beazonosítását, a kapcsolatteremtést segíti. A mi interjúink során is redukálódhatnak ezek a szükségletek – s mindkét oldalon, az interjú alanya és készítője részéről is –, de funkciója esetünkben főként az, hogy *bekapcsolódásra*, a közösség, a helyi társadalom életében történő *cselekvő részvételre mozgósítson*. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy ami a többi interjúnál a vég–, az nálunk a *kezdeti pont*.

2. Interjúkat elsősorban a helyi közösség *véleményformálóival* (opinion leaders) készítünk. Az a személy, aki minket a településre hívott dolgozni (egy civil szervezet, az önkormányzat, valamely intézmény stb.), útbaigazíthat minket a legközismertebb, nem feltétlenül pozicionált, de közismert helyi polgárokhoz. Tőlük kérdezzük meg aztán az interjú végén, hogy kihez érdemes még szerinte elmennünk? Így a helyi lakosok szinte *közreadnak* minket, miközben *hálózatot építenek*.

3. A mi interjúink – mint a fent körvonalazott tartalom is mutatja – nem az életútra, a pályaképre, a hagyományokra, családtörténetre, stb. kérdeznek, hanem a *helyi közérzetre*.

4. Alapvető magatartásunk a segítő meghallgatás, az empatikus magatartás. Törekedjünk arra, hogy beszélgetőpartnerünk jól érezze magát az interjú közben, ezért a pozitív visszaigazolás megengedett. Ha partnerünk törekszik a kommunikációs egyensúlyra, magunkról is elmondhatunk annyi odaillő információt, amennyit szükségesnek érzünk. Ne akarjunk másnak látszani, mint akik vagyunk, mert csak önmagunk vállalásával lehetünk autentikusak. Vigyázzunk arra, hogy ne bántsuk meg partnerünk érzékenységét bizonyos kérdések firtatásával; ne igyekezzünk „mindent” kiszedni belőle, hanem csak addig menjünk el vele, ameddig magától megengedi. Akkor csináltunk jó interjút, ha utána partnerünk jól érzi magát és nem azon rágódik, hogy ezt vajon miért is mondta el, minek adta ki magát egy idegennek, és egyáltalán: kik ezek és mit kezdenek ezekkel az információkkal?

A beszélgetés végén kínálunk fel egy következő beszélgetési lehetőséget, de immár *nyilvános* beszélgetésre gondolunk, valamennyi partnerünk együttes meghívására. Tegyük világossá, hogy itt egy közösségi cselekvés indul, ami-

nek tartalmát és módszereit magunk tervezzük meg és együtt valósítjuk meg, s hogy ezt a folyamatot szakemberek segítik, s hogy ebben az ő személyes részvételét nagyon fontosnak tartjuk. Jó, ha konkrét időpontban maradvá búcsúzunk el egymástól.

5. Az interjú után természetesen nem adunk és veszünk információkat a helyi lakosoknak egymásról. A beszélgetés után a legcélszerűbb magunknak jegyzeteket készíteni, mert a magnó vagy a jegyzetfüzet használata növelheti a bizalmatlanságot. Az interjúk tartalma önmagukban soha, legfeljebb csak elemekben, pl. egy későbbi projekt-összefoglalóban vagy pályázatban kerülhetnek nyilvánosságra, akkor sem személyekhez kötődően.

6. Elképzelhető, hogy találkozunk nagy egyéniségekkel, olyanokkal, akik a közösség normáinak megtestesítői vagy ritka egyéni tudás birtokosai. Velük már készíthetünk olyan interjút vagy interjúsorozatot, amelyben életútját (Oral History) vagy mesterségbeli tudását, a helyi hagyományokat kérjük ismertetni, ám ezeket sem pusztán a helytörténeti gyűjtés céljával, hanem azért, hogy tudásukat – a helyi nyilvánossággal felerősítve – visszaadjuk annak a közösségnek, amelyből vétettek (portréfilm, verseskötet, cikkek a helyi lapba ill. évkönyvbe, iskolai tanórákon való bemutatás, stb.) Ezek az interjúk így a közösségi identitás élményt nyújtó forrásai lesznek.

Az interjúk során kialakul a fejlesztő(k)ben egy ismerethalmaz azokról a *problémákról*, amelyek a helyi embereket foglalkoztatják, nem tud azonban még a problémák között súlyozni, ennyiből még nem látszik kibontakozni a helyi cselekvés néhány fő iránya. Ehhez a nyilvános beszélgetések segítenek hozzá.

Nyilvános beszélgetések

Az első nyilvános beszélgetésen a fejlesztők feltárják a beszélgetések eredményét, ismertetik a megismert értékek és problémák körét – táblára írják vagy kézbe adják a „*problémalistát*” és elmondják, hogy bizonytalanok és egymással ellentétes véleményekkel is találkoztak. Arra kéri korábbi beszélgetőpartnereiket, hogy közösen mérlegeljék a problémák fontosságát és megoldási lehetőségeit. Ennyi általában elég a közösségi munka indításához, de a nehezebb sorsú településeken a fejlesztők külön kihívással találják szembe magukat, mert *„megjelennek ezen a ponton a szkeptikus, a kétkedő hangok is, hogy itt évek óta mozdulatlan minden, nem volt egy épkezláb rendezvény, hogy nem lehet a falubeliekkel értelmesen nyilvános beszélgetést folytatni, mert vagy nem jönnek el, vagy aki megjelenik, nem jut szóhoz a hangoskodó italos tár-*

saitól. Az is erőteljesen megfogalmazódott, hogy esélytelen ez a település, nincsen játéktere, élettere, nincsenek valóságos alternatívái az önkormányzatnak a döntéseihöz. Nagyon sokan hangsúlyozták, hogy itt nem lehet semmit csinálni, meg azt, hogy ha vannak is ötletek, ki lesz, aki kezdeményezi, aki kézbe veszi ezeket az ügyeket” (részlet Péterfi Ferenc Kővágótötöséről írott tanulmányából). Hasonló élményeket szerzett Szolnoki Ildikó Zsunypusztán: „Negatívumként említették, hogy a település elszigetelt, kevés információ jut ide, nem törődik senki Zsunypusztával. Nincs olyan hely, ahol összejöhetnének, nem foglalkozik senki a fiatalokkal. Elpanaszolták, hogy a családok nem törődnek egymással, nincs összefogás, inkább csak vitatkoznak egymással. „Pangás minden vonalon” – összegezte az egyik lakos.” E jelenségekkel, ha nem is ennyire erőteljesen, de mindenki találkozik, s nem csak a fejlesztői munka kezdetekor – *apátia, kiábrándultság, kudarcok* objektív vagy szubjektív okok miatt. Ezekben a helyzetekben kell eldöntenünk, hogy tudunk-e, akarunk-e segíteni, van-e elég erőnk és türelmünk hozzá; hogy át tudjuk-e vinni a bennük való bizalmunkat rájuk és el tudjuk-e hinni – következésképp velük is hitetni –, hogy érdemes valamit tenni? Mindkét falura vonatkozóan így döntöttek a fejlesztők, s hogy jól tették, azt majd az „Eredmények” fejezetben láthatjuk is.

A továbbiakban 2 település önfeltáró munkáját ismertetjük.

1. Kővágótötös érték- és problémalistája

(Kővágótötös Pécstől Nyugatra helyezkedik el, lakosainak száma 323 fő, a cigány lakosság az össznépesség 29,4%-át teszi ki. A falu lakossága 20 év alatt kb. 40%-kal csökkent, a cigány lakosság aránya növekedett. A falu gazdálkodási hagyományai: állattenyésztés, főként szarvasmarha- és lótenyésztés, valamint szőlő- és bortermelés. Az 50-es években ez alatt a terület alatt nyitották meg a híres Mecseki Uránbányát. Az itt élők hamarosan felhagytak a gazdálkodással, sokan települtek be bányászni – gazdálkodói tapasztalatok nélkül. Az elköltöző gazdák helyére a korábbi cigánytelepülésről, Tótvárról leköltöztek az emberek a mélyebben fekvő Kővágótötösre. Ma már sem a bánya, sem a gazdálkodás nem biztosít egzisztenciát a lakosságnak. A község a rendszerváltásig társközség volt, 90-ben önállósult, saját önkormányzata és polgármestere van. Ekkor vált igazán reálissá a kérdés: „most már akarhatnak akarni az itteniek, de vajon tudnak-e akarni?”)

Értékek, pozitívumok

- Jó a kapcsolat a cigányok és a magyarok között
- Esztétikus falukép
- Kedvező földrajzi adottságok (város közelsége, fekvése)
- Közüzemi díjak fizetési fegyelme
- Többen rendelkeznek kiterjedt kapcsolatokkal, amelyeket a falu érdekében kamatoztatni tudnak
- Alkalmazkodóképesség, életerő van a cigányokban

- Új bolt nyílt
- Lerobbant iskolarészt felújították, a községháza, a rendelő jó állapotban van
- Gyarapodott a tv vételi lehetősége (önkormányzati támogatással)
- A gyerekeket óvodába és az iskola alsó tagozatába is helyben szeretnék jártni
- Az ebédhordás megszervezett (időseknek, gyerekeknek)
- Tornatanítás is indult az iskolában
- Kötődés a faluhoz (szülőfalu, tartós ittlét)
- Az újabb beköltözések tudatos választás következményei, amit büszkén vállalnak a mostanában érkezők
- A régen itt élők nyitottan fogadják a beköltözők aktivitását
- A betelepülők pozitív magatartása, érzékenysége a falu értékeire
- Gyümölcsfákat ültetnek
- Visszajáró diákok
- A település lélekszáma nem fogy

- Gazdálkodási hagyományok
- Nívós gazdasági épületek
- Hagyományos ünnepek (bálok, búcsú, színjátszók, szüreti felvonulás, májusfa állítás, kukoricafosztás, fonó, ünnepek a régi tanítók rendezésében, szövés, teknő-, fakanál-faragás)
- Régi iskolai naplók
- Az iskola múltja

- Templomdomb virágosítása
- Utcái fásítás
- Rózsaultetési akció gondolata
- Közösségi munkában sokan dolgoznának

- Nyilvánosság működése – társas élet
(kábeltevé, kocsmá, autóbusz, szóbeliség, hangos hírmondó)
- Különféle események kapcsán megnyilvánuló összefogás (tűdősűrés, öregek napja)
- A választás kapcsán mozgások, igények fogalmazódtak meg
- A Cigány Közművelődési Egyesület kihelyezett rendezvényei
- „Még vannak a házak előtt kispadok”
- Összefogás külföldi munkák kapcsán: házépítés, patak karbantartása, útszélesítés, temető kerítése, buszváró
- Falun belül segítik egymást az emberek (tüzelő-beszerzés, disznóvágás)
- A falu kiállt a hajdani kitelepítések ellen

Problémák, hiányok

- Földrendezés, kárpótlás
- Nem elég körültekintően jártak el a kárpótlás ügyében (foci-pálya, legelő, temető)
- A kárpótlás lebonyolítása régi sérelmeket hozott fel
- Lehetne jobb a kapcsolat a cigányok és magyarok között
- Körjegyzőség kérdése
- Infrastrukturális elmaradottság (telefon, út, gáz)
- Legyen-e helyben iskola vagy sem (túlságosan költséges a fenntartása)

- Ellátási problémák (a központ messze van, a kocsmá és bolt együtt van, a bolt választéka kicsi)
- Az óvodásokat „elhordják” Kővágószőlőszre
- Az iskolába és a községházába történő befektetés túlságosan megterhelte az önkormányzat költségvetését
- A tanítónő nem vállal kulturális, közösségi kezdeményező szerepet
- Hiányzik egy ravatalozó
- A pásztorház faluképet romboló állapotban van
- Mesteremberek nincsenek helyben
- Rossz a közlekedés
- Drága a víz
- Nincs az időseknek napközi otthona
- Közhasznú munka szervezetlensége
- Kenyérellátás
- Régi sérelmek a vízbekötési díjak tartozása kapcsán
- Csatorna hiánya
- Kevés a tehén a faluban
- A faluban nincs önálló kisközösség
- A falu szélén nem hallani a hangos bemozdót
- A polgármesterrel keveset találkoznak a falusiak

(135)

2. Kecskéd problémalistája

(*Kecskéden* 1800-an élnek, mintegy 60%-ban a Mária Terézia által betelepített németek leszármazottai, valamint Szlovákiából áttelepült magyarok, s időnként 2–3 cigány család. Az utóbbi 5 évben Tatabányáról és Oroszlányból költöznek ki családok, főként az öreg házakat veszik meg.

Hosszú évtizedekig meghatározó volt az oroszlányi bánya, valamint a termelőszövetkezet, e két üzemben dolgozott a felnőtt lakosság zöme. A rendszerváltás után a bánya egy részét privatizálták, más részét egyesítették az Erőművel. A kecskédi bányászok ma már nyugdíjasok. A tsz átalakult és már nem foglalkoztat annyi embert. Többen visszaigényelték a földet és önállóan gazdálkodnak. A környei húsfeldolgozó üzem kb. 70 kecskédit foglalkoztat. Tatabányán, Oroszlányban, Budapesten, Németországban többen is dolgoznak, de egyik helyen sem csoportosan. A kecskédi intézmények (iskola, óvoda, polgármesteri hivatal, posta, takarékszövetkezet, művelődési ház) kb. 35 embert foglalkoztatnak. 150 vállalkozó van a településen! A kényszervállalkozások hamar megszűnnek, újak jönnek létre. Demográfiailag stagnálónak tekinthető település. A községet korábbi nagy társadalmi munkák, összefogás, zárt belső életet élő kisközösségek, megújuló német kapcsolatok és identitáskeresés, meglehetősen általános információhiány jellemezte színrelépésünk idején).

Problémák és javaslatok,

- környezetszennyezés
 - rádióaktív-e a salakhegy?
 - kártérítés az Erőműtől?
 - erdősáv létesítése?
 - befedése a tó iszapjával
 - légszennyezettség
 - illegális szeméttelpek
 - a környei dögtemető
 - állati és növényi szerves hulladékok
- a tó
- rendezési terv
 - faluközpont, parkolás
 - az Óvoda utca kiszélesítése?
 - egészségház, fogorvosi rendelő
 - fásítás, virágosítás, vasútállomás rendbetétele
 - sárfelhordás
 - a temetőben a régi síremlékek elrendezése
 - rossz járdák és közvilágítás
- kábeltévé
- munkanélküliek (nők, fiatalok)
 - falusi turizmus
 - német nyelvtudás hiánya középkorosztálynál
- időseknek összejövetelek, napközi otthon
- a rossz helyzetben lévő emberek felkutatása és segítése
- az üzletek árukínálatának bővítése
- fiatalok
 - egzisztenciális gondjaik
 - szórakozásuk
- képviselőtestület
 - munkájának megismerése
 - mindenkit hallgassanak meg
 - tudjunk róla, mit csinál
- cigánykérdés,
- egymás megismerése
- a gáz fontossága
- repülőtér
- csatorna (folyamatban)
- központi fűtés az Erőmű melegvizével
- néphagyományok felkutatása, ápolása
- népviselet rendbehozatala a táncsoportoknál
- kétnyelvű iskolai osztály
- az emberek egymásra találásának szükségessége
- a középkorosztálynak előadóestek
- a tevékeny közéleti csoport kibővítése
- a nyugdíjasok tényleges körülményeinek megismerése
- a pedagógusok nevelési módszereinek megbeszélése

- vállalkozók összefogása, segítése
- valamennyi kecskédi lakos véleményének megismerése
- a környező falvak bevonása egy közös gondolkodása (50 km-es körzetben)

(136)

A nyilvános beszélgetések *funkciói*:

- ráismerünk, hogy a problémák közösek;
- új megközelítésben látjuk a problémákat;
- biztonságerzetet ad, hogy nem vagyunk egyedül;
- a közösségi helyzet hozzásegít a probléma megoldásához;
- közösségi felelősségvállalás, elköteleződés jöhet létre.

A nyilvános beszélgetésre a helyi lakosok *heterogén elvárásokkal* érkeznek. Időbe, néha több találkozásba is kerül, amíg megértik egymást, hogy ki mit akar. Nagyon gazdag csoportdinamikai folyamat ez, amelyben kiderül, hogy lehetséges-e közösségi cselekedetekbe kezdeni, vagy további egyéni munkára, interjúzásra és más módszerekre van még szükség. Néha csalódást okoz az, ha kevesebben jönnek el, mint ahány emberrel egyénileg beszélgettünk. Az emberek sok ok miatt távol maradhatnak – szokatlan nekik ez a munkamódszer; nincs önbizalmuk mások előtt beszélni; korábban kudarc érte őket a nyilvánosság előtt; tartanak attól, hogy a fejlesztők mondjuk a polgármester, vagy más csoport emberei és fel akarják használni őket valamire; nem jönnek el azok, akik úgy vélik, hogy nincs szükségük ilyesmire – pl. a jómódúak, az elfoglaltak vagy éppen a szegénységük miatt sérültek, ilyenek lehetnek az átlagosnál jobban képzettek, a döntéshozók-hatalmasok, stb. Őket is be kellene vonni a közösségi folyamatba, de külön stratégiák alapján. Aki pl. eljön, de nem lehet a folyamatban benntartani, mert túlságosan elfoglalt és türelmetlen a problémák kibogozásához, vagyis ő már ott tart, ahová a többiek majd beszélgetések során át érkeznek el – fel lehet pl. készíteni egy eljövendő későbbi belépésre.

Már az első nyilvános beszélgetésen fel lehet vetni a közösségi felmérés alkalmazhatóságát, mint válaszható módszert, amellyel ha együtt akarunk dolgozni, hatékonyan dolgozhatunk. A beszélgetés elfáradásakor a beszélgetést vezetőnek meg lehet pl. kérdeznie, hogy mivel e vélemények egy szűk csoport véleményei, nem lenne-e helyes megkérdezni a település lakosságát a maga teljességében? Részt vennének-e egy közösségi feltárás megszervezésében és lebonyolításában? Röviden ismertetni lehet a munka menetét és ha a közhangulat igenlő, újabb találkozót lehet megbeszélni a lakosokkal, most már a munka konkrét megszervezésére. Megígérhetjük, hogy arra az alkalomra már

egy kérdőív-javaslatot bocsátunk megvitatásra, melyet az általuk megjelölt problémákból állítottunk össze. Felkérjük a beszélgetés résztvevőit, hogy a következő alkalomra hozzanak magukkal olyanokat, akik véleményük szerint szívesen részt vállalnának a munkában, csak még nem jutottunk el hozzájuk.

Ne siessünk azonban a kérdések formalizálásával, különösen akkor ne, ha azt látjuk, hogy az emberek szívesen beszélgetnek cél nélkül, élvezik egymás társaságát és van még mondanivalójuk egymás számára. Angol kollégáink mesélték, hogy egy Yorkshire-i falu, Reeth csoportja maga is neveti saját magát, hogy már több mint egy éve járnak össze, de még az első kérdést sem fogalmazták meg – igaz, hogy közben már számos problémájukat megoldották.

Csengelén, Földeákon, Porrogon, Segesden, Szankon stb. lakossági fórummal indított a fejlesztő: Ismerjük meg a falut! Beszélgetéssorozatot indítottak *Fehérgyarmaton és Földesen* is az ifjúság körében. A nyilvános beszélgetésre a fejlesztők a legkülönbözőbb módon meghívhatják a falu lakosságát: személyesen felkereshetik a számottevő embereket és elmagyarázhatják nekik, mire készülünk; meghívókat küldhetnek ugyancsak nekik; plakátokon, hangos bemondóban, a helyi újságban, kábeltévén és mindezek tetszőleges kombinációjával kelthetik fel a lakosság érdeklődését. Ha az első beszélgetés jól sikerül, a további beszélgetések aztán heti-kétheti rendszerességgel visszatértek és ezek során fogalmazódtak meg azok a kérdések, amelyeket a kezdeményező csoport feltett a település teljes lakosságának.

A továbbiakban a fórumok, beszélgetéssorozatok két példáját ismertetjük. Elsőként a fehérgyarmati Városi Ifjúsági Önkormányzat találkozássorozatát, majd a segesdi polgárok beszélgetéseiből adunk vázlatos ismertetést.

1. A fehérgyarmati beszélgetések

(*Fehérgyarmat* Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és egyben ország legkeletibb városa, 48 aprófalvas településhálózat központja, közel 9000 ember otthona. A térséget hagyományosan mezőgazdasági termelés jellemzi, az ipar jelenléte nem számottevő. A munkaképes korúaknak csak 59%-a rendelkezik munkaviszonnyal. A városban 3 általános iskola, 3 középiskola és középiskolai kollégium, gimnázium és szakközépiskola működik. A FIÖ – Fehérgyarmati Ifjúsági Önkormányzat – 1993 nyarán alakult meg, 6 segítő tanár kezdeményezésére. Az iskolákból a 12–16 éves korosztály jelöltekét állított, aláírásgyűjtés, választási szabályzat megalkotása, jelölőlista állítás, kampánygyűlések, városi tv-ben fórum a polgármesterjelölteknek, urnák és szavazófülkék felállítása az iskolákban, Választási Elnökség, szavazás, eredmény összesítés és 1993. nov. 5-én megalakult a FIÖ. Minden iskolából 2–2 tanuló választottak képviselőnek a fiatalok. A 13 fős önkormányzat azért jött létre, hogy alternatívákat keressen és mutasson fel a „szervezetlen” fiataloknak; hogy kapcsolatot teremtsen az iskolák és a diákok között; hogy városi szintű szabadidős programokat szervezzen; hogy kellemessé tegye a város-

ban való életet és a diákeveket. A fenti elképzelések megvalósítására 6 bizottságot hoztak létre és oda további 6–6 főt delegáltak a választók. Az *első találkozás*kor saját szerepük végiggondolására inspirálták őket a fejlesztők.)

- „– Milyen terveitek vannak és azokat milyen formában szeretnétek megvalósítani?
- Mit jelent a választott tisztség?
- Mit gondoltok az önkormányzat demokratikus működéséről?
- Mi a feladata egy települési önkormányzatnak és mi az ifjúsági önkormányzatnak, milyen formái lehetnek az együttműködésnek?
- Milyennek látjátok a várost, hogyan jellemeznétek, ha be kellene mutatni egy idegennek?
- Mit jelent itt élni, itt tanulni?
- Mi az, amit szívesen megváltoztatnátok és miért?
- Ismeritek-e a városban élő gyerekek, fiatalok veletek kapcsolatos elvárásait?
- Milyen a kapcsolat az iskolák és diákjaik között?

A fiatalok nagy lelkesedéssel készültek tisztségük betöltésére, fontos volt számukra, hogy a kampány során megismerjék őket diáktársaik és el is nyerjék bizalmukat. Most mindenki bizonyítani szeretne és teljesíteni az ígéreteit. Érződött a „nagy játék” teljes átélése. Szeretik a városukat, de kevésbé ismerik környezetét. A két és fél órás beszélgetés végére ők maguk kezdték megfogalmazni, hogy „alaposabban meg kell ismerünk a helyi fiatalokat, jobban kell támaszkodnunk a véleményükre.” Ekkor ajánlottuk fel, hogy segítségükre lehetünk ebben, de az szükséges, hogy közösen gondoljuk át, milyen témaköröket kell nagyító alá vennünk, kik lehetnek ebben segítőtársaink, az önkormányzaton és a bizottsági tagokon kívül. Tapasztalatunk szerint a gyerekek mindent maguk akartak végiggondolni: „mi vagyunk az önkormányzat”; „mi vagyunk a bizottság”. Nehezen tágult a kör az osztálytársak, az iskolatársak, a diákság irányába. A következő találkozóig az volt a feladatuk, hogy határozzák meg azokat a problémaköröket, amelyekben a többi fiatal véleményére kíváncsiak.”

(137)

2. Segesdi nyilvános beszélgetések

(A Somogy megyei *Segesd* községének ma 2770 lakosa van, s ősi kastélya és parkja pihenő- és horgászó helyként szolgál. A fejlesztő csoport érdeklődésének homlokterébe a turizmus került.

A segesdiek *tematikusan dolgoztak*, vagyis az első alkalomra témajavaslatot készített a kérdőívhez egy szűk kezdeményező csoport, s a továbbiakban ezeket vitatták meg és formálták kérdésekké. A témák a következők voltak: lehetséges közösségek – minek volt, van és lehetne ma is egyesülete vagy klubja? (pl. dalárda, mert sokan tudnak muzsikálni, fonóköri – régen szöttek itt, stb.), ki lenne alapítója, tagja, vezetője vagy támogatója pl. egy falutervező körnek, környezetbarát társaságnak, szülő-tanár egyesületnek, testvérvárosi egyesületnek, gazdakörnek, szövetkezetnek, stb.; a nyilvánosság (helyi tv, rádió, újság, hangos bementő, hangos autó, kisbíró), több közösségi alkalom szervezése; oktatás, Segesd fejlesztése, turizmus. Az alábbiakban a turizmusra vonatkozó, a 3. nyilvános beszélgetésen elvégzett erőforrás-feltárás eredményét tesszük közzé)

Turizmus-kérdéskör – erőforrás feltárás

Vendégek hívása

– Málna-, szeder- és szőlőszüretre (a nagy családoknál még élnek a régi hagyományok)

– Disznótorra

– Búcsúra

– Kemencés kalácssütés, falusi lakodalom, keresztelők, vallási szertartásokkal együtt

– Lófogatós kocsikázás a faluban

– Bemutatni a templomokat

– nagyatádi stand, gyógyfürdő, szoborpark

Segesdi nevezetességek: ágneslaki arborétum

Kié a park? A part tulajdonviszonyai és lehetősége

Vendéglátás házaknál (nyelvtudás!)

Kirándulások: Kaszó, kastély, üdülő, Baláta-tó, halastó, gyógyfürdők, szoc. otthoni

park, templom, nagyatádi séta (szoborpark, gyógyfürdő), Csokonyavisonta, Zalakaros

Lovaglás, szövés

Erdei gyalogtúra – piknikkel

Bársonymalmi halastó

Lászlómajor – népi iparművészet

Kiskastély (erdészet)

Környező városok nagyobb eseményei (kaposvári farsang, nagyatádi triatlon verseny, stb.)

Segesd könnyen megközelíthető, Nagyatád, Kaszó, a Balaton közelsége vonzó lehet, ellátása kielégítő, látnivalók a faluban is vannak (Széchenyi-kastély, zárdák, templom, helytörténeti kiállítás)

Lehetne csak a parkban lévő házakra is építeni, bár így az étkezés gondot jelenthet – akik nyaralni jönnek ide, nem valószínű, hogy mindennap főzni szeretnének

Jó pár olyan szép ház is van, ahol el lehetne helyezni a turistákat

Időszakos kiállítás rendezése az ásatási anyagból

Külföldi egyesületek egymás közötti kapcsolatai (pl. tűzoltók)

Szalonnasütés

Látogatás a Szőlőhegybe

(138)

A mintakérdőív

Nagy létszámú településen, vagy amikor nincs fejlesztői kapacitás elegendő számú interjúra és nem érezzük azt sem, hogy a spontánul résztvevő 15–20 fő jól megjeleníti a település legfontosabb problémáit és szükségét érezzük egy szélesebb körű első tájékozódásra, élhetünk a *mintakérdezés módszerével* is.

A mintakérdezés segít kiszűrni az előítéleteket és biztosítja, hogy a lehető legtöbb fontos kérdés felmerüljön a felmérés folyamán. Az alább is ismertető kérdőívet eljuttatjuk a települést valamilyen szempontból reprezentáló egy-egy emberhez, pl. régi és új lakosok, fiatalok és idősek, az önkormányzat,

az egyház, a boltos, a szövetkezet elnöke és alkalmazottja, a vállalkozó és alkalmazottja, a hagyományőrző, a kulturális szervezetek, a helyi sajtó stb. képviselőihez. Ha a fejlesztőnek sikerül maga köré gyűjtenie a cselekvő emberek egy kis csoportját – ebben a fázisban e csoport tagjai általában csak a meglévő közösségek képviselői lehetnek –, akkor ők vihetik el személyesen a kérdőívet az érintettekhez. Ha ez nem sikerül, mert mondjuk nincsenek ilyen csoportosulások, akkor postán lehet elküldeni a lapokat (ez lehetőleg elkerülendő, mert nagyon alacsony hatásfokú), vagy a fejlesztőnek kell végigjárnia a mintát.

A mintakérdőív átfogó, nyitott kérdéseket tesz fel, amelyek az élet minden területére vonatkoznak. A válaszok egésze kiadja a helyi problémák körét, e tekintetben – de csak ebben! – helyettesíthetik az interjúkat. Lássunk egy példát!

Mintakérdőív

„Hamarosan egy felmérést fogunk végezni annak érdekében, hogy feltárjuk településünk eleddig ismeretlen szükségleteit és megkeressük a továbblépés lehetőségeit. Összeállítottunk egy kérdéssort és szeretnénk megismerni az Ön elképzeléseit. Kérjük, mindegyiknél segítsen nekünk.

1. kérdés

Mi a véleménye a helyi FOGLALKOZTATOTTSÁGRól?

Válasz:

2. kérdés

Mi a véleménye KÖRNYEZETÜK állapotáról?

Válasz:

3. kérdés

Mi a véleménye a helyi IDŐS KOROSZTÁLYok helyzetéről?

Válasz:

4. kérdés

Mi a véleménye a helyi SZABADIDŐS LEHETŐSÉGEKRől?

Válasz:

5. kérdés

Mi a véleménye a helyi FIATALOK helyzetéről?

Válasz:

6. kérdés

Mi a véleménye a helyi EGÉSZSÉGÜGYI SZOLGÁLTATÁSról?

Válasz:

7. kérdés

Mi a véleménye a helyi TÁRSADALMI ÉLETről?

Válasz:

8. kérdés

Mi a véleménye a helyi ÖNKÉNTES, TÁRSADALMI AKTIVITÁSról?

Válasz:

9. kérdés

Mi a véleménye a helyi KÖZIGAZGATÁSról, AZ ÖNKORMÁNYZATról?

Válasz:

10. kérdés

Mi a véleménye a helyi OKTATÁSRÓL, MŰVELŐDÉSRÓL?

Válasz:

11. kérdés

Mi a véleménye a helyi SZOLGÁLTATÁSOKról?

Válasz:

12. kérdés

Mi a véleménye a helyi LAKÁSKÉRDÉSről?

Válasz:

13. kérdés

Van-e a fentiekén kívül mással kapcsolatos mondanivalója?

Válasz:

14. kérdés

Részt venne-e az egész település véleményét feltáró közösségi munkában?

Válasz:

KÖSZÖNJÜK IDEJÉT ÉS SEGÍTSÉGÉT!

Szankon pl., ahol csak egyetlen külső fejlesztő dolgozott, nem lett volna képes interjúkkal aktivizálni a települést. Ezért a „mintha mindig ezt csinálta volna” (s valóban, mindig is ezt csinálta) belső helyi fejlesztő, a Közösségi Ház igazgatója, Falk Miklósné segítségével a mintakérdőívet alkalmazták, s az jól be is töltötte szerepét. Másutt azonban előfordult, hogy nagyon kevés kitöltött kérdőív érkezett vissza és azokra nem is lehetett támaszkodni.

Szanki mintavétel 1994

Helyszűke miatt nem közölhetjük a Mintakérdőívre beérkezett valamennyi választ, 2 témakörön szeretnénk viszont bemutatni, miért került be nagy súllyal a „foglalkoztatottság” és miért kicsivel az „egészségügy” a kérdőívbe.

FOGLALKOZTATOTTSÁG:

- közmunkákat létesíteni a község és a legelők, földek, erdők rendben tartására;
- gazdakörök tevékenységének kibővítése;
- értékesítés összefogással;
- új munkahelyeket kell teremteni a fiataloknak;
- nőknek alig van munkahely;
- a frissen végzett fiataloknak alig van munkahely;
- nagy a létbizonytalanság;
- nincs elég munkalehetőség, s ha van, se tudni róla;
- sok a munkanélküli, főleg a fiatalok között;
- ha nem lenne olajvállalat, az emberek hogyan élnének meg?
- nem sok helyi munkalehetőség van;
- nincs remény, hogy a fiatalok munkahelyhez jussanak;
- főleg a betanított munkásoknak és a nőknek nincs keresete;
- vannak rosszabb helyzetben lévő települések is, de nálunk is több munkahely kellene;
- javulna, ha a privatizáció és a tulajdon rendezése befejeződne;
- a szövetkezetek átalakulásával megszűnt a létbiztonság, lehet, hogy átmeneti, de jelenleg súlyos probléma.

EGÉSZSÉGÜGY:

- önkéntes egészségügyiek megszervezése, foglalkoztatása, továbbképzése;
- laboratóriumi alapellátás helyi megszervezése;
- kielégítő;
- jó;
- jó, csak az egyházak ellopják az egészségházunkat;
- jó lenne egy gyógyszertár, mely a rendelési időben tartana nyitva;
- bővíteni;
- közepes;
- a hét végi ügyeletnél nem előnyös, ha a szentlászlói orvoshoz kell menni;
- hiányzik a gyermekorvos;
- néhány számítógépre szükség lenne;
- a műszerezettség kellene javítani;
- a háziorvosi szolgálatot tovább kell javítani;
- az orvosi rendelők felszereltségét javítani kell;
- sokat kell utazni.

(139)

Tematikus beszélgetések „közösségi felmérés” ürügyén

Pósfay Péter és a *győrvári* lakossági közösségfejlesztő csoport az ún. „*jövőkörnyék*” módszerével dolgozott, természetesen a módszert a helyi körülményekhez alakítva. Ez a módszer ugyanis önmagában is helyettesítheti a közösségi felmérést, annyira komplex és nagyigényű. Megteheti ezt, de csak

olyan közösségek esetében, amelyek már érettek és nem most kezdik a munkát. A győrvári közösség ilyen.

Jól alkalmazható ez a módszer még a közösségi felmérés későbbi szakaszában, amikor az eredmények alapján a jövőjét tervezi a közösség.

Győrvár, fantázia-projekt

(*Győrvár* Vas és Zala megye határán fekszik, lélekszáma 750 fő, meghatározó gazdasági szektor nincs, a munkanélküliek 72-n voltak 93-ban. Körzeti általános iskola, óvoda, idősek klubja, könyvtár jelenti az intézményi ellátottságot, itt működik a körjegyzőség és az Ekler Dezső tervezte új faluház. Orvosi rendelő, 3 bolt, 1 kocsmá. Vasúton és távolsági buszjáratokkal mind Szombathely, mind Vasvár ill. Zalaegerszeg felől jól megközelíthető).

Emlékeztető

az 1994. február 4-i győrvári találkozóról – Közösségi felmérés, 3. találkozó

JÖVŐKÉP FELVÁZOLÁSA

Résztevők száma 18 fő

GYŐRVÁR 15 ÉV MÚLVA:

(az ábrákat itt sajnos nem áll módunkban lehozni)

1. csoport:

- Új képviselőtestület értelmes, rugalmasan gondolkodó emberekkel;
- Faluház folyamatosan működik, külső-belső megjelenése esztétikus, a látogatókat meleg vendégszeretettel és színes műsorokkal fogadják;
- Létrejött egy sportcentrum, szakosztályaink az ország élvonalában szerepelnek, táncosaink világszerte ismertek;
- A faluban a személyes ellentétek megszűntek, mindenki mindenkinek barátja;
- Az emberek anyagi helyzete lényegesen javult, rengeteg a vállalkozó, akik a helyi tv-híradó műsorában hirdetik magukat;
- Minden lakásban telefon, kábeltelevízió van;
- A csatornázás megoldódott;
- A közellátás jó, megoldott;
- Az iskolában számítógépes park, nyelvi labor működik;
- Csereüdültetés a szomszédos országokból és a tengerentúlról is;
- Magánklinika működik a faluban, neves professzorokkal;
- Világhírű személyiségek fordulnak meg a településen (a kultúra, a művészet, a sport területéről);
- A helyi újságot az ország legtávolabbi pontján is olvassák;
- A helyi rendőrség kiválóan biztosítja a falu nyugalalmát;
- A szupermarketben árubőség van;
- A fiatal házasokat az önkormányzat luxuslakással és autóval ajándékozza meg;
- A gyermekek taníttatását az önkormányzat vállalja magára;
- A lakodalmakat együtt üli meg a falu;
- Osztrák-magyar vállalkozásban idegenforgalmi centrum működik;
- A gyógyhatású fürdőket idősek és fiatalok egyaránt látogatják;
- A házi beteggondozás megoldott;

- A hozzátartozó nélküli idősök barátságos hangulatban töltik el hátralévő idejüket egy jól felszerelt szociális otthonban, szakképzett ápolók között;

2. csoport:

- Megszűnt a munkanélküliség;
- Megszűntek a szociális problémák;
- Kifejlett közmű-ellátás szolgálja a lakosságot: csatorna, gáz, világítás, telefon;
- Szorosabb emberi kapcsolatok alakulnak ki;
- A halastó körül üdülőövezet alakult ki;
- 2002-ben az ENSZ főtitkára Győrvarra látogat, mert ilyen mértékű fejlődést még nem tapasztalt;

3. csoport:

A polgármester és a képviselőtestület ideális összhangban dolgozik a falu megelégedésére;

- Minden embernek megvan a munkája;
- Az emberek közösen töltik el szabadidejüket;
- Az ellátás eléri a nyugati színvonalat;
- Érvényesül az emberiesség;
- A falu minden lakója tagja a Faluház Baráti Körnek;
- Megfiatalodik a falu, növekszik megtartó ereje;
- A lakosság egy emberként mozdul meg bajban, örömben;
- A győrvári csata évfordulóján világkiállítás nyílik a faluban;
- A Faluházban színvonalas presszó működik, gyakori látogatók a külföldi csoportok;
- Irodalmi kávéház, színvonalas rendezvények a Faluházban;
- A régi óvodát teljesen felújították, újabb 5 óvoda épült azóta;
- Gázfűtés van a falu minden házában;
- Megkezdte működését a falu-tv, házi mozi, útjára indul a Győrvári Újság;

4. csoport

- A képviselőtestületben egyetértés van;
- Munkalehetőség bőven akad, az anyagi gondok enyhülnek;
- Az embereket nem csak az irigység vezérli, hanem az egymás iránt érzett szeretet, összetartás, megértés;
- Tiszta, higiénikus lesz az egész falu.

(140)

A „Jövőműhely” módszere

A módszer létrehozói Robert Jung német szociális munkás és Norbert Millert német szociálpolitikus, akiknek módszertani leírását Jordán Andrea fordította magyarra 1996-ban (141). Mi Wim van Rees-től, a CEBSD (142) fiatalon elhunyt holland igazgatójától és Hans Andersson svéd kollégánktól tanultuk meg ennek a módszernek a továbbfejlesztett változatát, 1992-ben, amikor is Gyulajon, a CEBSD vezetőségi tagjaival, helyi lakosokkal és a

Közösségfejlesztők Egyesülete néhány tagjával együtt egy napon át a „jövő-műhely” módszerével dolgoztunk. Mielőtt azonban az e műhelymunkát összegző esettanulmányt közölnénk, lássuk először a módszer leírását!

1. Előkészítés

Az emberek bemutatkoznak egymásnak, s a csoportvezető(k) elmagyarázza(ák) a módszert, amellyel a nap folyamán dolgozni fognak. Elsőként témákat kell választani, s egy példán keresztül be is lehet mutatni a módszert.

A témák legyenek pozitív célok, amelyekkel a csoport egyetért. Mindig meg kell vizsgálni, hogy a csoport egyetért-e a témával. – ha nem, el kell kezdeni keresni egy új, megfelelő témát. Példák a témákra:

- A lakóközösségi központ – mindenki ügye;
- Jó életkörülményeket a közösség idősebb tagjai számára;
- Megfelelő segítséget a fogyatékos gyermekeknek;
- Értelmes munkát a közösség munkanélküli fiataljainak;
- Értelmes szabadidős lehetőségeket – kábítószer nélkül;

2. Kritika

a, Mindenkiel jegyeztessük föl a kulcsszavakat (lehetőleg 1–1 szót), azokat az akadályokat leírandó, amelyek a cél elérését megghiúsítják. Ezt csendben végezzük (10 perc).

b, Ezután mindenki felírja oszlopokban a falra kitűzött nagy papírlapokra az általa feljegyzett szavakat.

c, A vezetők felolvassák a szavakat és értelmezik azok tartalmát, szükség esetén kiegészítik magyarázó szavakkal. Vita a szavak alkalmasságával vagy érvényességével kapcsolatban nem megengedett.

d, Szavazás. Minden résztvevőnek van 10, a kulcsszavak között elosztható pontja: adhatják mind a 10-et egy szóra, vagy egy-egy pontot tíz különböző szóra, stb. A szavazás is csendben történik – semmilyen befolyásolás nem megengedett. Ezután a vezetők összegyűjtik a szavazatokat, csoportosítják az azonos témára vonatkozó szavakat és összeadják a szavazatokat. Ilyetén módon a figyelem azokra a témákra/szavakra fog irányulni, amelyek a legtöbb szavazatot kapták: van egy listánk azokról a témákról, amelyeket a résztvevők legfontosabbnak találtak.

e, Tagadó mondatok (negatív állítások) felírása

Formáljunk kb. 5 fős kiscsoportokat. Mindegyik csoport kap egy nagy papírt és egy filcet. Egy-egy mondatban meg kell fogalmazniuk a legtöbb pontot kapott szavakat/témákat. A negatív kulcsszavak tehát tagadó mondatokba épülnek. A kész lapokat felakasztják a falra. A mondatokat felolvassák és szükség esetén értelmezik. Semmi vita!

3. Újrairás – pozitív mondatalkotás („ideális állapot”-jellegű mondatok)

a, Újra kis csoportokban dolgozunk és átalakítjuk a negatív mondatokat pozitív állításokká, vagyis feltételezzük, hogy a legfontosabb dolgok ideális állapotukban működnek. A mondatokat nem folyamatosan írjuk, hanem külön vezetjük, hogy a következő szakaszban szavazhassunk rájuk.

b, Az „ideális állapot” kijelentések bemutatása

A mondatokat felakasztjuk a falra, felolvassuk és értelmezzük. Minden csoport azonos mondatai között vannak apró különbségek.

c, Szavazás az „ideális állapot”-ot tartalmazó kijelentésekről

Minden egyes résztvevő 5 pontot kap most és azzal gazdálkodhat. A vezetők megszámozzák a szavazatokat, szétvágják a csoportok mondatlistáit és újracsoportosítják őket (ragasztót használva) összetartozó témák csoportjaiba. E csoportokat felerősítik a falra. Ez a szavazatszámolás, vágás-ragasztás akkor történik legjobban, ha ezalatt a résztvevők a következő feladaton, a fantázia terven dolgoznak.

4. Fantázia-projekt/kreatív feladat

a, Új, lehetőleg ötletes csoportbeosztás – pl. nők-férfiak, piros-kék ruhadarabot viselők, órát jobb kézen-bal kézen viselők, stb.

Minden csoportnak egy fantázia-tervet kell létrehoznia, melyhez korlátlan erőforrások állnak rendelkezésre. Ennek a projektnek valamilyen módon kapcsolódnia kell a napi témához. A csoportok lehetőleg rajzzal, ábrával, stb. illusztrálják gondolataikat, ne hosszas írásműveket készítsenek.

Fantázia-példák:

„Vidámpark”

„Kórházi várószoba kialakítása gyerekeknek”

„Szent Iván-éji ünnepség a közösség valamennyi tagjának részvételével”

b, A fantázia-projektek bemutatása

Minden csoportból egy csoporttag előadja a csoport projektjét egy döntőnek (lehetőleg ne a vezető legyen, hanem pl. egy vendéglátó, vagy más személy). A „győztes” kiválasztását díjkiosztás követi (édesség), vigaszdíj(még édesség) a többieknek.

5. A részletes vízió szakasza

a, A fantázia-projekt során keletkezett energiát és lelkesedést most az ideális állapottól egy részletesebb képre irányítjuk: hogyan is festene a feladat-vállalkozás a legsikerültebb formájában? A résztvevők képzelete megint csak szabadon szárnyalhat: nincsenek bürokratikus- vagy anyagi kor-

látok. Kihangsúlyozandó, hogy a csoportoknak csak az ideális végző képet kell megrajzolniuk, nem pedig az odavezető utat, azaz nem stratégiát kell gyártani.

b, A „részletes vízió” bemutatása

A csoportokat képviselő csoporttagok felolvassák-elmagyarázzák saját, kidolgozott „elképzelésüket”. Semmi olyan jellegű megjegyzés vagy vita nem megengedett, mint pl. a: „De hiszen ez lehetetlen!”

c, A víziók tematikus csoportosítása

A vezetők ezután szétvágják és témakörök szerint összeragasztják a képeket. Ha nagyon sok kép van, akkor először talán korlátozni kell a számukat egy 5 pontos szavazattal. Ezután a témákat a falra lehet akasztani.

Minden egyes témát részletesen ismertetünk, hogy az emberek meg tudják ítélni, helyesen csoportosítottuk-e a képeket?

d, Egy téma kiválasztása

A résztvevők ezután felsorakoznak annak a témának a lapja alá, amellyel a leginkább szeretnének foglalkozni. A cél, hogy a látomásokból realitás legyen. A csoportképzés ezen a szinten befolyásolástól mentes, önkéntes.

6. Megvalósítás

a, Minden csoport kap egy „ötletlapot” az induláshoz. A ötletlap volta-képpen egy kérdések formájában megfogalmazott utasítás-lista. Nem kötelező jellegű, csak azok hívják segítségül, akik ennek szükségét érzik.

1. Értékek – kezdhetünk-e azonnal? Milyen akadályok állnak előttünk?
Hogyan vélekednek a munkatársak, politikusok, a hatalommal bíró emberek, stb.?
2. Stratégiák. Milyen politikai, gazdasági támogatásra van szükségünk?
Kivel tudunk együttműködni? Hogyan tudjuk bevezetni, megismertetni vagy piacósítani az ötletet?
3. Cselekvés. Ki akar és tud dolgozni ezen az ötleten? Mennyi munkára van szükség?
Hogyan tudjuk eladni az ötletet? Mi a kockázat? Mi a haszon?

b, A témák megvalósíthatóságáról készített előmeneteli jelentés

Minden csoport az utasításokat, kérdéseket vagy hasonlókát dolgoz fel és egy nagy papírlapra felírja gondolatait, terveit. Egy előre megbeszélte időpontban a csoportok újra összeülnek és mindegyik csoport vázolja a többiek előtt terveit és ötleteit.

7. Záró értékelés

Végül mindenkinek lehetőséget adunk arra, hogy értékelje a napi tevékenységet. Ez jó lezárása a munkának, nemcsak azért, mert mindenki lehetőséget kap a hozzászólásra, ami jó érzés számukra, hanem mert e megjegyzések egyben új ötletforrások is a „Jövóműhely” módszerének fejlődéséhez.

„Jövóműhely” Gyulajon

A Gyulaj „felvirágoztatásán” való közös gondolkodásra is a két német társadalmi aktivista-gondolkodó módszerét ajánlották a CEBSD tagok, akik már többször alkalmazták azt saját településfejlesztéseik alkalmával.

A résztvevők köre:

- a falu társadalmi életét meghatározó személyek – 10 fő, esetünkben a helyi képviselőtestület tagjai;
- a település fejlesztését segítő közösségfejlesztői munkacsoport (Balipap Ferenc, Bihariné Asbóth Emőke, Makk Katalin, Nyers Sándorné), valamint a Községfejlesztők Egyesületének tagjaiból Beke Pál, Gergely Attila, Groskáné Piránszki Irén, Huszerl József, Pálincás Sándorné, Varga A. Tamás, Vercseg Ilona, és a
- CEBSD-tagok: Hans Andersson (Svédország), John Bell (Egyesült Királyság), Charlie McConnell (Egyesült Királyság), Emma Fasolo (Olaszország), Gilbert Dif és Christiane Foret (Franciaország), Paul Henderson (Egyesült Királyság), Armin Kuphal (Németország), June Meehan (Írország), Wim van Rees (Hollandia), Fernanda Rodrigues (Portugália), Gloria Rubiol (Spanyolország), Koos Vos (Hollandia).

Ideje: 1992. április 10–11.

Az előkészítés esetünkben úgy zajlott, hogy mindenki egyenként bemutatkozott, röviden ismertette munkáját és indokolta az adott szituációban való szerepét.

A CEBSD tagok és minden résztvevő kapott előzetesen Gyulajról egy történelmi-társadalmi-gazdasági vázlatot. Ebben a szakaszban még találkozhattunk a falu lakosságával a délelőtti misénél, tettünk egy körsétát a faluban, bementünk portákra, s ízeletét kaptunk a gyulajiak életéből és vendégszeretetéből.

A munka megkezdésekor a közös munkát vezető Wim van Rees és Hans Andersson ismertették a közös munka állomásait, értelmezték a módszert.

A *kritikai* részben a külföldiek nem vettek részt. A helyiek és a fejlesztők első feladata volt azokat a problémákat jelölő kulcsszavakat papírra vetni, amelyek akadályként jelentkeznek a település életének jobbítása előtt; azokat a gátló tényezőket, megoldatlan problémákat, amelyek megítélésük szerint hátráltatják a falu társadalmi-gazdasági fejlődését. Erre az önálló munkára a vezetők 10 percet adtak, közös megbeszélésre ebben a helyzetben nem volt lehetőség. Ezután mindenki felírta a táblára az általa fontosnak ítélt kulcsszavakat, amelyek a következők voltak:

- az infrastruktúra elégtelensége;
- a cigányság helyzete;
- a Gyulajtól elzárt erdő;
- a középosztály és a fiatalok elvándorlása;

- a munkalehetőség hiánya;
- a szegénység;
- a tőkehiány;
- a közösségek hiánya;
- a vállalkozások hiánya;
- a fásultság, beletörődés.

A problémák megfogalmazása után történt a *szavazás*. Mindenki 10 ponttal rendelkezett, amit a táblán feltüntetett kulcsszavak között oszthatott szét, fontossági sorrendben. Ezt még mindig egyénileg oldottuk meg, egymást nem lehetett befolyásolni!

A pontszámok *összesítése* volt a következő állomás, a kevés, vagy nulla pontot kapott kulcsszavak kiestek, a legtöbb szavazatot kapottakból pedig összeállítottuk a tényleges problémalistát:

- a helyi munkalehetőségek hiánya 51 p.
- a helyi munkához, vállalkozáshoz szükséges pénz hiánya 48 p.
- az infrastruktúra hiánya 28 p.
- a települési elzártság 18 p.
- a helyi vállalkozás hiánya 17 p.
- cigányság 11 p.
- természeti erőforrások birtoklásának hiánya 5 p.

A *fantázia-részbe* már a külföldiek is bekapcsolódtak, önálló csoportot alkotva.

A helyiek és a fejlesztők – arányosan szétosztva – két csoportot hoztak létre. Itt a bátor, kreatív, szabad gondolkodásra ösztönöztek mindenkit a csoportvezetők. Ebben a szakaszban szabadon lehetett kalkulálni a valóságos természetbeni erőforrásokkal is (pl. forrásvíz, gyógyvíz, erdő, stb.). Ezt a részt akár optimista jövőtervezésnek is nevezhetnénk.

Az 1. csoport a következőképpen látja Gyulaj jövőjét:

A gazdaságban beindultak a magánvállalkozások, a kertekben és az erdőben csemeterket hoztak létre. Néhányan gombatermesztéssel is elkezdtek foglalkozni. Újjáépítették a malmot, a termelősövetkezet és az egyéni termelők a gabonát helyben őrlik, s a környező falvakból is idejárnak. A malomra támaszkodva létrehozta egy pékséget is, amely a falu szükségletét és a szomszéd falvak igényeit is ki tudja elégíteni. Sikerült olyan minőségű pékárut előállítani, hogy az erdő túloldalán lévő, város illetőségű Tamásiból is idejárnak vásárolni.

Felújították a faluban levő, elhanyagolt olajütőt és a kistérségi kapcsolatok keretében a szomszéd kistelepülésekben természetett napraforgót itt dolgozzák fel, itt palackozzák az olajat.

A Csihar-halastó melletti kápolnát restaurálták és visszanyerte nagybecsű zarándokhely szerepét. A kápolna melletti forrásvizet a palackozóüzemben palackozzák és Dombóváron értékesítik.

Az infrastruktúrában is változások történtek, megépítették a műutat (5 km) Gyulaj és Üregvár között, amely összeköti a települést Siófokkal és Szekszárddal, s azóta nem kell kerülni Dombóvár felé. Az erdőt természetvédelmi területté nyilvánították. Az erdei utakon csak kerékpárral lehet közlekedni, szemlátomást megnőtt a kerékpár-

turizmus és általa a falu iránti érdeklődés. Gyulaj bekapcsolódott az idegenforgalomba, turista szállót épített és a családoknál is kialakított vendéglátó helyeket.

Mind a gazdaságban, mind az infrastruktúrában történt változásokhoz nagyban hozzájárult az, hogy a gyulajiak sokat investáltak az emberi erőforrásokba, fontosnak tartották a továbbképzéseket és átképzéseket.

A cigányok az ősi mesterségek visszatánulásával (vályogvetés, teknővájás) keresik a kenyerüket.

A 2. munkacsoport jövőképe a következőképpen alakult:

A tulajdonviszonyokban alapvető változás történt: a termelőszövetkezeteket privatizálták, s egyre erőteljesebb magántermelés jellemzi a gazdálkodást.

Beindultak a helyi vállalkozások, amelyek a helyben termelt javak feldolgozására és értékesítésére alakultak.

A falusi turizmus mozgalommá alakult. Az erdőre, a halastóra alapozva sikerült vonzóvá tenni a falut, több szolgáltatás (vendégfogadó, étterem, stb.) alakult ki, egyben munkalehetőséget is adva a falusiaknak.

A közösen kialakított helyi településpolitika és hitelrendszer a magántermelésre, a szolgáltatásokra vállalkozókat kedvezményekkel (terület- és épületbérleti, helyi adó, stb.) ösztönzi, segíti.

Az infrastruktúrában is komoly változások születtek, megtörtént a falu teljes csatornázása, a teljes közművesítés befejeződött, kiépült a vezetékes gázhálózat, megépült az új szeméttároló is. Tűzoltó-autókat is sikerült vásárolni, így valamiféle biztonságérzet is kialakult a lakosságban. (Az idősebbek még emlékeznek arra, amikor anyáik a nagy tűzvészről beszéltek, melynek során a falu majdnem porig égett).

Újfajta helyi nyilvánosság alakult ki. A helyi újság és rádió szinte egy időben jelent meg, átvéve a hajdani „kisbíró” szerepét. Hetente egy adásnappal a helyi kábeltelevízió is megkezdte adását.

Helyi alapítványt hoztak létre a falu fejlesztésére, amely az elszármazott – külföldre telepedett, vagy az ország más városában élő, de ott honos – emberek adományiból tevődött össze.

A falusi turizmus elterjedésével egyre kiterjedtebb külföldi kapcsolatokra tettek szert a gyulajiak, s kialakult egy testvér-falusi kapcsolat is.

Az egészségügyben nagy gondot fordítanak az egészségügyi szűrővizsgálatok rendszeres megszervezésének, valamint a családgondozásnak. A falu újra fiatalodik, a társadalmi-gazdasági fejlődések és változások a szülőfalujukban marasztalják a fiatalokat is. Megépítettek egy szülőotthont is az egyre szaporodó lakosság jobb ellátása érdekében.

A 3. fantáziaképet Gyulajról a CEBSD tagok állították fel:

Az új út- és vasúthálózat megépítésével kialakult egy jó tömegközlekedés.

A gazdaságban a hangsúlyt a mezőgazdasági és a turisztikai ágazatok működtetésére helyezik, szemmel látható eredménnyel.

A kormánytól pénzügyi segítséget kapott a falu lakásépítésre. Ez a program megszüntette a fiatalok elvándorlását és a turizmus feltételeit is javította.

Az önkormányzat létrehozott egy közösségi bankot, ahol nagyon alacsony kamatlábakkal lehet hosszú lejáratú hitelekhez jutni. Ennek megléte jelentősen befolyásolja a gazdasági élet frissülését.

A helyhatóság a kormányzattól kapott kölcsönökkel is segíteni tudja az újjáéledő helyi gazdaságot.

A közösségi kapcsolatok fejlesztésére és a közösségi művelődés feltételeinek javítására az önkormányzat – kölcsön segítségével – létrehozott egy közösségi találka- és fórum-helyet. Ez a létesítmény egyben képzési központ is a vállalkozók, a helyi és megyei tisztségviselők számára.

Létrehoztak egy falufejlesztési vállalatot, amelynek vezetősége a helyiekből és pénzügyi szakemberekből áll. Programjukban a gazdasági-társadalmi élet működtetésén kívül a közegészségügyi és szociális szolgáltatások javítása szerepel.

A vízió megfogalmazása és részletezése után újabb csoportokat alakítottunk. Ebben a szakaszban a külföldiek is besorolódtak egy-egy csoportba. Ismét 3 csoportban dolgoztunk, a feladat egy konkrét probléma *feldolgozása és megvalósíthatósági tervének* kidolgozása volt.

A következő probléma-csomagok között lehetet választani:

- Turizmus-idegenforgalom
- Helyi vállalkozások fejlesztése
- Megoldási javaslatok a munkanélküliség kezelésére

A projektek kidolgozásához kaptunk egy szempont-sort, amelynek segítségével megtervezhettük stratégiánkat.

A következő szempontokat kellett figyelembe vennünk:

- időperspektíva
- pénzeszközök
- partneri kapcsolatok (önkormányzat, ipar, önkéntesek)
- helyi- és regionális részvétel
- a CEBSD-kollégák erőforrásai
- stratégiai terv a projekt eléréséhez

Hosszas vita után a következő projekt-témák alakultak ki:

1. turizmus
2. infrastruktúra
3. helyi vállalkozások fejlesztése
4. képzés

Az egyik csoport a *turizmus*-téma kidolgozását vállalta, s a következő lépéseket tervezték meg:

Először is fel kell a települést térképezni. Tájékozódni kell arról, hogy kik azok a helyi lakosok, akik szeretnének foglalkozni a turizmussal. Számba kell venni azt is, hogy a falunak milyen emberi és természeti erőforrásai vannak, amelyek a turizmussal kapcsolatba hozhatók. A helyi szakembereket is számba kell venni: ki mit gondol a témáról, mit tudna vállalni benne? Ügyelni kell arra is, hogy a helyi turizmus-üzletet ne mások kaparintsák meg és birtokolják, hanem az a falu lehetőségévé váljon és maradjon.

Egy turizmusban jártas, lobbyszeresre alkalmas, másoknak el nem kötelezett szakember, projekt-igazgató alkalmazása nagyon fontos. A legjobb lenne külföldi szakembert alkalmazni, talán az olasz turizmusban járatost, mert a turisztikai üzletág kiépítése most

Dél-Európában a legjelentősebb s problematikájában a hozzánk talán legközelebb álló. Az olasz turizmus már rengeteg tapasztalattal rendelkezik, de a falusi turizmus még az építkezés időszakában van.

Létre lehetne hozni egy helyi építészövezetet, amely a hagyományos parasztházakat korszerűsítene oly módon, hogy tökéletesen megőrizze eredeti arcukat, íly módon a helyi munkahelyek teremtése és a fizikai környezet megóvása is biztosítva lenne. Pontosabban be kellene határolni azt az időt, amely szükséges a projekt létrejöttéhez. Ez a csoport szerint mintegy 5 év.

A pénzeszközöket adományok és hitelek formájában kellene előteremteni. A pénzszerzéshez fel kellene keresni a faluból elszármazott volt helyi lakosokat.

Tanácsos lenne létrehozni egy munkahelyteremtő alapítványt (10–15 millió forinttal).

Az összes állami, alapítványi, külföldi pályázati lehetőséget fel kellene kutatni.

A természet védelmében a helyi közösségeknek kellene megalkotniuk egy szabályozást: mit lehet tenni, milyen fejlesztéseket tervezhetnek a környezettel, a természeti erőforrásokkal kapcsolatban a következő időszakban, stb.

A módszer értékelése

Gyulajnak most nyílt először lehetősége az önrendelkezésre, és ez éppen ebben az időszakban tudatosult a lakosságban. Elmondásuk szerint megértették, hogy senki nem fogja megmondani nekik, mit kell tenniük. Ebben a helyzetben találkoztunk mi, fejlesztők és a külföldi szakemberek a helybeliekkel. Nyilvánvalóvá vált számunkra, hogy a gyulajiak még mindig azt várják minden külső embertől, hogy „mondják meg nekünk, mit csináljunk?” Most is ez volt az elvárásuk, de az sem okozott nekik csalódást, hogy a módszer befejezésekor nem kaptak konkrét pontokba szedett feladattervet. A pusztai érdeklődés is nagyon jólesett nekik.

A külföldiekkel és az értelmiségiekkel való együttműködés – főként a munka elején – zavarba ejtő volt a helybeliek számára, később, a munka során, természetesen feloldódtak valamelyest. A módszer szakaszainak sorrendje szinte egy nehézségi sorrendet is jelentett: a legkönnyebb volt a problémák azonosítása, álmodni már nagyon nehéz volt – gyakran előfordult, hogy a felvetett ötletet már a megfogalmazás pillanatában elvetették –, a megvalósítás pedig szinte lehetetlen. E műhelymunkában drámai erővel mutatkoztak meg a szocializációs különbségek és az eltérő társadalmi berendezkedések-szülte eltérő élményanyagok, tapasztalatok, képességek. Ez a műhelymunka mindannyiunk számára az önmagunkkal való szembesülést is jelentette. Megláttuk magunkat mások tükrében – s reméljük, ők is a miénkben.”

(143)

1992 óta számos alkalommal dolgoztunk e módszer egyéni, az érintett fejlesztő által kialakított változatával. Elmondható, hogy mi mindig valóságos helyzetekre vonatkoztatjuk a módszert, mégpedig általában a település, vagy annak egy területe fejlesztésére. Annyit tehetünk még a gyulaji esettanulmány értékelő részéhez, hogy érdemes több időt, akár több estét is szánni a módszernek, mert azok, akik nem szokták a „fejtmunkát” (ahogy egy mezőgazdaságban fizikai munkát végző asszony mondta a minap, aki részt vett

egy „jövőműhelyen”), azok tehát nagyon hamar elfáradnak és érdektelenné válnak a műhelymunka végére, holott annak részleteit nagyon élvezik. Ha megfelelő ütemben haladunk, az embereket nem csak meggondolkodtatjuk, nem csak új szempontok figyelembevételére tanítjuk, hanem aktivizáljuk is közös cselekvésre.

A „közösségi felmérésről” (folytatás)

A kérdőívben érintett témák

A közösségi felmérés kérdőíveihez visszatérve, az alábbiakban az eddig létrejött közösségi felmérések témacsoportjait összegeztük. (144)

A válaszadók adatai (Nem, kor, iskolai végzettség, foglalkozás, mióta él a településen, stb.)

A helyi identitás

Tartalma – a kérdőívben *valamennyi település* érintette valahogy (Mit jelent az Ön számára itt élni? Mit szeret az itteni életben? Mi a jó az itteni életben? Szeret itt élni? Miért?

Mi a rossz az itteni életben? Ha elmenne, miért menne el a faluból?

Mit mutatnál meg egy ideérkező turistának?)

Szimbóluma

- „A tó”
- tulajdonjogának rendezése, egyesületi kezelésbe vétele, felújítása, működési rendjének kialakítása
- „A Duna-part”
- tulajdonjogának rendezése, szabadidő part létesítése, szabadidős lehetőségek biztosítása
- „A Kisiskola”
- megtartsa-e a falu a kisiskoláját vagy sem? A képviselőtestület döntésének előkészítése a lakossági vélemények feltárásával

Erősítése

- falukönyv, kalendárium készítése
- régi szokások felelevenítése
- hagyományok ápolása
- idős, sokat tudó helybeli polgárok történeteinek megörökítése (Oral History)
- tárgyi emlékek adományozása, gyűjtése, helytörténeti kiállítás, falugyűjtemény

- Falu Napja
- Falu Díszpolgára választás

A falu működése, külső megjelenése

- faluszépítés (fásítás, virágosítás, járdák, házak homlokzata, kerítések, lakatlan porták, templom és környéke, temető, foci-pálya rendbetétele, tatarozás, öntözés, stb.);
- javaslatok összegyűjtése a faluszépítésre
- a működtetési szolgáltatások színvonala (hulladékgyűjtés, közvilágítás, utak, parkolók, zöldterület, közterület tisztasága, hó eltakarítás, hulladékgyűjtés, stb.);
- forgalombiztonsági javaslatok;
- közlekedési lehetőségekkel való elégedettség/elégedetlenség (autóbusz, vasút).

Jövőkép, tervezés, fejlesztés

- Elégedett-e az elmúlt 3 év fejlődésével?
- Milyennek szeretné látni a falut 10–20 év múlva?
- Mi az, amin változtatni kellene és hogyan?
- Ön szerint a helybeliek mit tehetnének a településért?
- És Ön mit tudna még tenni érte?
- A családi házak rendbetétele, korszerűsítése, bővítése
- Faluközpont kialakítása (közpark, parkoló, szobor szökőkúttal, bevásárlóközpont, piac)
- Faluház építése;
- Strand létesítése;
- Templom építése;
- Parkosítás, rendezés;
- Infrastrukturális fejlesztések és fejlesztési sorrend kialakítása (csatornázás, telefon, gáz, vízvezetés, útburkolatok, szennyvíztisztító, korszerű személtelep létesítése, utak portalanítása, járdaépítés, utak karbantartása, kerékpárút, közvilágítás rendezése, játszótér létesítése, összekötő utak, dűlők állapota, személtszállítás, lomtalanítás, hulladékgyűjtők felállítása, piac, temetők karbantartása, stb.);
- Tanyavilágba telefon, buszvárók;
- Közterületek, intézmények funkciójának újragondolása;
- Fiatalok otthonteremtésének támogatása az Önkormányzat által;
- Szolgáltatások színvonalának emelése, új szolgáltatások bevezetése, pl. benzinkút, gyógynövénybolt, cipőjavítás.

Munkalehetőségek

- Erőforrás feltárás:
- tudás, hozzáértés, szakértelem feltérképezése;
- egyéni vállalkozási lehetőségek felmérése;
- közösségi vállalkozási lehetőségek felmérése.
- Mely területen látja a felemelkedést?
- Milyen társulást tudna elképzelni a mezőgazdasági termelés, a gépesítés és az értékesítés területén?
- A munkanélkülieknek hogyan segítsünk?
információk, közhasznú foglalkoztatás bővítése, állás-klub létrehozása, átképzés
tervez-e vállalkozást?
- Kereskedelmi és kisipari szolgáltatások:
- elégedettség mértéke
- hiányok felmérése
- új szolgáltatások iránti igény feltárása
- Turizmus

Hogyan fogadná a faluban a turizmust; vállalkozna-e, milyen ismeretekre van szüksége, mit tudna tenni érte (ötlet, szállásadás, vendéglátás, idegenvezetés, szervezés, helyi specialitások készítése, prospektus készítése, programok kialakítása, felkészülés a turizmusra képzésen, külföldi cserekapcsolatok, testvérvárosi egyesület, stb.)

- Munkalehetőség fiataloknak:
- helyi munkalehetőség a turisztikai programokban;
- pályaválasztási kitekintő fiataloknak;
- felkészítés munkavállalásra;
- számítógép, nyelvtanulás helyben.

A település társadalma

Önkormányzat és képviselőtestület

- A tájékozottság mértéke az önkormányzat munkájáról.
- Volt-e már a falu képviselőtestületi ülésén?
- Elégedettség/elégedetlenség foka az Önkormányzat munkájával.
- Összehasonlítás a tanácsi és az önkormányzati működés között.
- Képviselők tiszteletdíja.
- Van-e helybeli ember részönkormányzati tisztségre, vállalnák-e?

Információ

- az információk szerzésének forrásainak feltárása
- önmagunkról szóló információnyújtás fontossága
- milyen módon javasolja a tájékoztatás biztosítását?

Nyilvánosság

a helyi civil társadalom

ismeri-e a meglévő civil szervezeteket, melyiknek lenne tagja, milyen új szerveződések tudna elképzelni?

ajánlat új körökre (néhány példa)

- Polgárkör, Testvérvárosi Egyesület, Nőegylet, Bibliaolvasó Kör
- Olvasókör, Hegyközség, Kézműves Kör
- Faluszépítő Egyesület, Ifjúsági Klub, Idősek Klubja, Vagyonvédő Egyesület, Cigány Egyesület, Sportlövő Kör
- Kínálat *fiataloknak*: Önismereti klub, pályaválasztási kitekintő, felkészítés munkavállalásra, cserekapcsolatok szervezése bel- és külföldön, nyelv- és számítógépes tanulás
- Ki Mit Tud-on részt vennél-e?
- Kínálat *időseknek*: Nyugdíjas Klub, egészségügyi sorozat, kirándulás, tudásuk hasznosítása a közösség javára, helytörténeti kiállítás
- *amatőr* tevékenységekben való részvétel (dalárda, színjátszó, zenekar, néptánc, stb.)
- vállalna-e *sportprogramok* szervezését, felügyeletet?
- Ismersz-e olyanokat, akik megtanítanának egy új sportágat?

együttműködés

- önkormányzat és lakosság kapcsolata;
- a környező falvakkal;
- környező falvak önkormányzatai és a saját önkormányzat (községfejlesztési tapasztalatok átadása, gazdasági együttműködés, regionális, közös sport-kulturális rendezvények, intézményi kapcsolatok, társulások, közös pályázatok)
- külföldi testvérfaluval;
- szülők és az iskola között;
- a városban lévő iskolák között.

Hogyan lehetne javítani az együttműködésen?

- szakmai segítség kérése több témában;
- szakmai tanácsok, képzés, vállalkozói, turisztikai ismeretek
- „telekocsi” bejáróknak

A nyilvánosság más fórumai

- lakossági észrevételek ötletláda

Helyi újság megjelentetése

- szükségesnek tartja-e, mit olvasna benne, fizetne-e érte, részt venne-e benne, mi legyen a címe?
- városi diákújság induljon-e?
- elégedett-e, mit javasolna még, dolgozna-e benne?

Kábeltévé

- elégedettség mérése a mostani műsorral kapcsolatban; szükséges-e, részt venne-e benne; milyen műsorokat szeretne látni, hányszor egy héten; milyen időközökben; dolgozna-e érte; szőnyi hírszolgálati csoport megalakítása a komáromi tv-ben; szükségesnek tartana-e egy helyi tv-t?

Helyi rádió

- közreműködne-e a helyi rádió létrehozásában?
- szükséges-e?

Az önszerveződés inspirálása

- Mi az, amihez a legjobban ért és amit szabadidejében szívesen megtanítana – az érdeklődő helybélieknek?
- Van-e olyan érdeklődési köre, amiről szívesen tudna többet és amit szívesen megtanulna másoktól?
- Vállalna-e, hogy az a tudás, tevékenység, amit ismer vagy szeretne megismerni, egy helyi név- és címjegyzékben a nevével és címével megjelenjen? (önképzőköri katalógus)
- helyi közösségi segítők képzése

Az önkéntes munka – társadalmi munka felmerült lehetőségei

- ötletadás
- egyesületi munka
- alapítvány létrehozása
- idősök önkéntes munkájának felhasználása a közösség javára (pl. gyermekfelügyelet, tanítás, főzés, gondozás heti 1 alkalommal)
- pályázatírás
- a közösségi felmérés eredményeként létrejövő önkormányzati és lakossági terv
- tervezés
- szervezés

- utánajárás, tárgyalás
- fizikai munka
- ingyenes géphasználattal – újságnál, falukönyvnel anyaggyűjtés, írás, szerkesztés, számítógépes- és nyomdai munka, rajzolás-grafikai munka, fotókészítés, propaganda, kapcsolatok szervezése, terjesztés
- kábeltévénél szerkesztő, riporter, operatőr, technikai feladatok, szervezés, bemondó
- szakkörvezetés
- edző
- felügyelet sportprogramoknál
- helyi csoportos tanulás
- közösségi tájékozódás
- támogatók bevonása
- kapcsolatok szervezése
- külső segítők, elszármazottak, szponzorok számbavétele
- helyi pénzgyűjtési akciók szervezése (pl. koncertek rendezése)
- falubeliek önkéntes hozzájárulása, adományai (pénz, facsemeték, palánták) stb.
- „elmondanám, amit tudok”
- „megkeresném, aki tud”

Egészségügyi, szociális, oktatási, közművelődési, szabadidővel és sporttal kapcsolatos szolgáltatások

Szociális problémák

- Milyen szociális problémát látsz a környezetekben? Hogyan segítenél ezek megoldásában?
- szociális szolgáltatások időseknek (napközi otthon, házi gondozás, meleg étel elvitelre és a klubban)
- az önkormányzati segélyezési gyakorlat véleményezése

Egészségügy

- az elégedettség/elégedetlenség foka a meglévő szolgáltatások színvonalával
- hogyan kéne fejleszteni?
- gyógyfürdők látogatása

Diabetikus Klub, Magányosok Klubja, Betegségben Szenvedők Klubja

Óvoda- iskola

- a kisiskola sorsának eldöntéséhez a lakosság véleményének megkérdezése
- Iskolánkért Alapítvány, Szülő-tanár Egyesület, óvodai idegen nyelv tanítás, vallási-erkölcsi nevelés
- az elégedettség/elégedetlenség foka a nevelési színvonalra és a fejlesztés lehetőségeire vonatkozóan
- iskolabővítés
- zeneoktatás, számítástechnika oktatása
- több idegen nyelv oktatása
- sportfoglalkozások
- háztartási ismeretek, mezőgazdasági gyakorlat, kézművesség tanítása, nyári tábor

Közművelődés, könyvtár

- faluház építése, főállású népművelő alkalmazása
- Milyen programokat látna szívesen/gyakrabban a művelődési házban? Milyen klubban, szakkörben v. rendezvényen, tanfolyam, előadássorozaton venne részt szívesen
- örülne-e egy új népfőiskolai előadássorozatnak?
- az elégedettség mérése a könyvtárral kapcsolatban
- Közösségi házat kéne létesíteni
- vállalna-e csoport- vagy szakkörvezetést?

Szabadidős- és kulturális programok

- elégedettség/elégedetlenség foka – vannak-e ilyenek a Te korosztályod számára a városban?
- milyen szórakoztató műsor érdekelné?
- tó- és szabadidőközpont létesítése, horgászat, lovaglás

Sportolási lehetőségek

- jelenleg sportolsz-e? meg vagy-e elégedve a lehetőségekkel? – mire nincs lehetőség a településen? Milyen programokon vennél részt szívesen? Mely sportág érdekli? milyen formában venne részt; igénybe venné-e az iskola tornatermét és a sportpályát?

Természetvédelem

- Mit tehetnénk a környező erdők egészségéért? Fontosnak tartja-e, hogy mi is tegyünk valamit a környező természet épségéért, a védett növények és állatok fennmaradásáért?
- Közösségi tájékozódás, egyesületi munka
- Természetjáró túrák, természetismereti vetélkedő

Környezeti gondok

- a problémák felgyűjtése a zöldterülettel kapcsolatban; a levegővel kapcsolatban; a vízzel kapcsolatban;
- a szeméttel-hulladékkal kapcsolatban;
- a környezeti problémák okozói;
- minden egyes ember teendői a környezet egészségesebbé tételéért;
- szelektív hulladékgyűjtés;
- Mi a véleménye arról, hogy a környékünkön tervezik elhelyezni a veszélyes hulladékokat?
- környezetvédelmi rajzpályázat;
- környezetvédő csoport, egyesület;
- közösségi tájékozódás, egyesület;
- közösségi akciók (papírgyűjtés, vasgyűjtés stb.), vetélkedő;
- nyári környezetbarát tábor szervezése;
- környezetbarát nevelés az iskolában.

Fontos egyéb vélemény, amit nem érintettünk

Mindenütt megadtuk a lehetőséget ilyenek kifejtésére.

A kérdőívek véglegesítésének problémái

Elmondható, hogy a legfontosabb témák *kiválasztását* a helyi lakosok mindenütt saját kompetenciájukba vágó feladatnak érezték és meg is tették.

Ugyanakkor a *kérdések megfogalmazása* szinte kizárólagosan a mi szakmai feladatunk maradt, amit aztán a helybeliek mérlegeltek, javítottak, elfogadtak vagy elvetettek. A folyamat úgy zajlott, hogy minden alkalommal egy-egy témáról beszélgettünk – néha több estén át is –, emlékek, vélemények kerültek napvilágra, s ebből a beszélgetés végén a fejlesztő óvatosan megfogalmazott egy-egy kérdést: így gondolták? A beszélgetések során kirajzolódtak a problémák kezelésének lehetséges útjai is, s ezek választható alternatívákként kerültek megfogalmazásra. A következő nyilvános beszélgetésre a fejlesztő elvitte a szakszerűen megfogalmazott kérdéseket és ekkor kezdődött a vita.

Gondot okozott, hogy a jelenlévők köre ülésről ülésre változott. Az alternatív válaszok növelik a kérdőív terjedelmét, s ez gyakran ijesztően hat, pedig a feldolgozás, sőt, a felvétel szempontjából is sokkal gyorsabb, mint ha nyitott kérdésekkel dolgoznánk.

A *nyitott- és a zárt kérdések* ügye sokunkat foglalkoztatott. Tény, hogy a zárt kérdések sokkal könnyebben feldolgozhatók, de az egyéni válaszok sokasága, új ötletek, érzelmi viszonyulások csakis a nyitott kérdések során kerülnek elő. A nyitott kérdések feldolgozása több helyütt okozott külön örömet a

helybelieknek, jól kategorizálták a válaszokat – pl. Cserkút, Kecskéd –, másutt nem is dolgozták fel őket, csak egybeszedték a válaszokat. Szankon azt a megoldást választotta a helyi közösség, hogy egy külön, ún. „interjú-lapon” teszi fel a nyitott kérdéseket, hogy a kérdőív könnyebben kitölthető legyen, s hogy attól is kapjunk válaszokat, akinek nehéz az interjú-kérdésekre válaszolni, vagy nem is vállalkozik erre. Aki kérte ugyanis, ahhoz Szankon visszament a helyi fejlesztő és lejegyezte az interjút.

A legnagyobb gondot a kérdések összeállításánál a szinte minden szereplőben, helybeliben és fejlesztőben egyaránt fellépő *belső produktív kényszer* okozta. Itt volt a leginkább tetten érhető a demokratikus együttlét szokatlansága, s hogy mennyire nehezen tűrjük a bizonytalan, nyitott helyzeteket: „legyen már valami, csináljunk már valamit!”. Sajnos, ez a probléma a szakembereknél is felmerül, aminek oka legfőként az, hogy bizonyítási kényszert éreznek, mielőbb be akarják bizonyítani a közösségfejlesztés és a magunk hasznosságát. A túl korai cselekvéssel azonban épp a bizonyítás lehetősége záródik ki, mert a munka leszűkül arra a néhány emberre, akiknek véleményét a leginkább felerősíteni van érdekesünk és a tágabb körre vonatkozóan a munka formalizálódik – kapnak egy mások által összeállított kérdőívet, amit kitöltenek, de a munka nem válik azzá, ami lehetne: *helyi mozgalommá*, amelyik állandóan újabb és újabb résztvevőket és elképzeléseket kapcsol be a közösségi folyamatba, amelyik hol kevesebb, hol több szereplővel, hogy hosszantartóan, akár évekig is meghatározó módon van jelen a település életében. A fejlesztőben meglévő bizonyítási kényszer alapvetően pozitív motiváció a fejlesztői munka szempontjából, de a hangsúlyokat máshová szerencsésebb tenni.

Nagyon fontos pl., hogy minden nyilvános beszélgetésen hangozzék el egy összefoglaló (nem feltétlenül a fejlesztő szájából!) arról, amit az előző alkalommal végeztünk; hogy mindig pontosan megjelöljük az aznapi összejövétel célját és tartalmát és hogy a végén megtaláljuk az ülés lezárásának legjobb pillanatát és megjelöljük a további együttműködés értelmét és tartalmát. Ha a fejlesztő bizonytalan, a lakosok is azzá válnak és nagyon meg fogják gondolni, hogy mire fordítják csekély szabadidejüket. Gyakori tapasztalatunk, hogy az emberek az időhiányra hivatkozás mögé rejtik el önbizalomhiányukat, s valójában emiatt nincs helyi cselekvés, mert nem hisznek abban – és megelőző pozitív tapasztalatok hiányában nem is hihetnek –, hogy nekik is sikerülhet befolyásolni a sorsukat. Hogy ez a remény és önbizalom megérjen bennük és a folyamatot magukénak érezzék, ehhez idő kell – nem szabad tehát sietetni a folyamatot.

Több helyütt nagy vitát váltott ki, hogy vajon *névtelenül* vagy *névvel* kérjük vissza a kitöltött kérdőíveket? A névtelenség mellett a szabadabb véleménynyilvánítás lehetősége áll érveként, s a név megadása mellett az, hogy a későbbi munkában tudni fogjuk, kit mi érdekel és ki mire vállalkozik? Mindkét megoldás mellett szenvedélyes pro és kontra érvek hangoztak el, s a végén a legtöbben a kompromisszumos megoldást választottuk: mindkét megoldásra lehetőséget adtunk. („Kíván-e bemutatkozni vagy inkább a névtelenséget választja? igen-nem. Ha igen, neve és címe:”) Természetesen itt is elmondható az általános igazság: jó megoldás csak az, amit a közösség választ, más kérdés, hogy ma már egyike annak a 3 közösségnek, akikkel e módszerrel dolgozom, megbánta, hogy nem csak a név és cím megjelölési lehetőséget adta, mert egyszerűen bármit akar kezdeményezni, minden megmozdulására minden helybeli polgárt értesítenie kell (jól tudjuk, hogy az újságcikk és a plakát önmagában nem elég szervezőerő).

Az „aláírni vagy sem” vita okai mélyek, s nem csak negatív történelmi tapasztalatokra gondolok most, hanem jelenkori érdekellentétekre, helybeli konfliktusokra és a felelős, nyilvánosság előtti elköteleződés nehézségére. A helyes választás attól is függ, hogy milyen kérdéseket teszünk fel? „Legyen-e bolt?” – erre a kérdésre a választ borítékolni lehet: mindenki akarja és alá is írja a nevét. De ha azt kérdezzük, hogy mi a véleménye az önkormányzat munkájáról, akkor minden bizonnyal a névtelenséget választják inkább a lakosok.

Összefüggött ez a kérdés a kérdőív szétosztásával és összeszedésével is, ill. azzal a szándékunkkal, hogy a kezdeményezők segítenek kitölteni az íveket, akik azt kérik. Volt olyan lakos, akit megvádoltak azzal, hogy a kivitt ívre még az utcán ráírja, ki töltötte ki. Ehelyütt azt javasolták, hogy dobozokat helyezünk el a településen, s aki nem akarja kézbe visszaadni, az dobja be a dobozok valamelyikébe a saját ívét. Ugyanitt azt is javasolták, hogy csak azért menjünk vissza, hogy megkérdezzük; kell-e segítség és hogy felhívjuk a figyelmét arra, hova kell bedobni az ívet.

Sajnos, az ívet kihordók és begyűjtők valóban visszaélhetnek szerepükkel és tényleg beazonosíthatják a neveket, de véletlenül is felismerhetik a kitöltő személyét, erre született a borítékban kiosztás és beszédés ötlete.

Minden döntés felelősség, aminek később előnyei és hátrányai is lehetnek, ezért fontos, hogy a közösség latolgasson az alternatívák között és úgy döntjön.

Ha a csoport úgy érezte, hogy elkészült a kérdőívvel, akkor először *próba-kitöltést* javasoltunk végezni. Ez a legbiztosabb módszere annak, hogy felülvizsgáljuk: jól, érhetően, egyértelműen tettük-e fel a kérdéseket? Mennyire

nehéz vagy könnyű rájuk válaszolni? Mennyi ideig tart a kitöltésük? A nyilvános beszélgetéseken rendre előjött a félelem: túl hosszú lesz az ívünk. A próbakitöltés során pedig meglepetéssel tapasztalták, hogy egy bonyolultnak tűnő, hosszú kérdőív kitöltése sem több egy fél óránál. A próbakitöltés után összegeztük a tapasztalatokat és elvégeztük a kérdőíven az utolsó javításokat is.

A véglegesített kérdőív szétosztása és összeszedése

Minél előbbre jártunk a kérdésekkel, annál jobban izgatta az embereket a felvétel hogyanja és az ő szerepük. A kérdőíveket annyi példányban sokszorosítottuk, ahány 14, 15, 16 éven felüli lakos van a településen. A korhatárt mindenütt a helyiek határozták meg, sőt, Fehérgyarmaton az általános iskolás korosztályokat is megkérdezték. Ezután tulajdonképpen egy *képzés* kezdődött meg a munka további menetéről. Mindannyian, akik ebben a folyamatban részt vettünk, tudjuk, hogy az egész közösségi folyamat mindvégig egyben egy képzés is – s nem csak a helyi lakosoknak, hanem a fejlesztőknek is –, e képzés tehát nem volt hangsúlyosabb az előzőeknél, csak talán ismeretátadóbb, instruktívabb, direkter jellegű célképzés volt. Az is itt említendő meg, hogy mint minden fejlesztési folyamatban, ebben is nagy lehetősége van *a közösségek egymást tanításában, a tapasztalatcserékben*, mely szerintünk a civil képzések legfontosabb eleme (a szankiak 3 fős csoportja pl. ellátogatott a kecskédiekhez; Cserkút és Kővágótöttös közösségei pedig a kistérség más falvait fogják „megtanítani” a közösségi felmérésre). Feltétlenül fontos hangsúlyoznunk, hogy a képzésben még óriási lehetőségek vannak, s hogy tudatosabban kellene élnünk a képzés lehetőségeivel.

Megbeszéltük tehát kezdeményező csoportunkkal a feladatok sorrendjét és tartalmát:

- a családok felkeresése, a célok ismertetése
- a kérdőív elkészítési folyamatának ismertetése
- a kérdőív átadása, kitöltéséhez magyarázat fűzése
- a közösen megállapított határidőre (3–7 nap) ismételt látogatás kilátásba helyezése, a kérdőívek beszedése
- probléma, kérdés esetén, konzultáció igényével a megadott időn belül a szomszédság lakosai felkereshetik a szervezőt otthonában
- a határidő lejártakor ismételt felkeresés. Ha valaki nem tudta önállóan kitölteni az ívet, annak segíteni szükséges. Minden érdeklődőt meghívtunk a következő nyilvános beszélgetésre, a kérdőívek értékelésére.
- A kitöltött ívek eljuttatása a megadott időpontban a szervezési központba.

E megbeszélések után a kezdeményező közösség felosztotta maga között a falut, saját maguk határozva meg ismeretségi körüket, s megkezdődött a szélesebb értelemben vett közösségi felmérés.

A fogadtatás

„A kérdőívek kihordása során láttam, hogy a falu lakossága is nagy érdeklődéssel fordul a felmérés felé.”

A fogadtatás mindenütt a településen uralkodó légkörtől függött. Ha sokan tapasztaltak is bizalmatlanságot, nemtörődömséget, a kezdeményezés elfogadásáról számolhatunk be. Még olyanok is, akik első meglepetésükben azonnal elutasították az együttműködést, félórát-órát beszélgettek a helyi fejlesztővel s végül elfogadták az üres ívet „majd meglátjuk” felkiáltással. Előfordult, hogy a család „ügyeletes kitöltője” töltötte ki az íveket – egyformákra (ilyen esetekben a feldolgozók mindig megállapodtak a korrekció módjában). Úgy értékeljük, hogy kezdeményezésünk a legtöbb családnál kedvező fogadtatásra talált, s az emberek, még ha néhányan szokatlanak is tartották a feladatot, vagy elfogódottak voltak is, mégis szívesen nyilatkoztak meg dolgaikban.

Tapasztaltuk, hogy többen nem tudtak mit kezdeni a nyitott kérdésekkel, egyes helyi fejlesztők szerint „kényelmi okok miatt nem töltötték ki” ezeket a kérdéseket, „nem vesződtek velük.” Jobb, ha a nyitott kérdéseket interjú formájában vesszük végig, javasolta valaki a szanki gyakorlatról hallva. Legyenek a kérdőívek rövidebbek, de jelentkezzünk rendszeresen – hangzott egy másik figyelemreméltó javaslat. Egy helyütt elkészült ugyan a kérdőív, de azokat az előregedő falu idősei nem töltötték ki, így a tenni akarók köre továbbra is nyilvános beszélgetéseken dolgozik együtt.

A helyi fejlesztőcsoport mindenütt tele volt élményekkel – „ráment a héten minden estém” panaszolták örömmel. Meglepte őket is, milyen keveset tudtak egymásról, s az is, hogy milyen nagy szükség van a beszélgetésre. A bírálatok mellett ígéreteket is szép számmal gyűjtöttek (melyeket a későbbiekben megtanultak fenntartással kezelni). Meglepő volt számukra az is, hogy milyen sokan töltötték ki az íveket. Mindenki ráérezett, milyen nagy dolog az, hogy az egész települést rávették egy közös gondolkodásra.

Mindez a gazdag folyamat persze kevésbé volt gazdag olyan helyeken, ahol az előkészítésbe kevesebbet fektettek, ahol elsiettek a kérdések megalkotását és ahol végül 5–6 emberrel dolgozván csak, az iskolásokat vagy a postást bízták meg az ívek széthordásával. De még ezeken a helyeken sem a kitöltött ívek mennyiségével volt a baj – tehát a kérdőív még így is betöltötte a véleményfeltárás funkcióját –, hanem a közösségi folyamat dinamikájával.

A közösségi folyamat dinamikája

A közösségi felmérés egy kezdeményezés-sorozat, melyben előrefutások és megtorpanások váltják egymást, több tényezőtől függően: mennyire érdekes, élményteli a munka (milyen a társaság); jól haladnak-e, látják-e értelmét; megbirkóznak-e az adott feladattal; csatlakoznak-e újak a folyamathoz; tud-e a kezdeményező mag mit kezdeni az újakkal; segíti-e a nyilvánosság a munkát, vannak-e biztató eredmények-sikerek, vagyis van-e felhajtó erő? *Ám a folyamat csak akkor válik hosszantartóvá, ha mindvégig a helyi nyilvánosságban zajlik.*

A nyilvánosság folyamatos biztosítása

„Kapcsoljuk önmagunkat!”

A folyamatos visszacsatolás szerepe a folyamatban mindvégig perdöntő. Csak úgy csatlakozhatnak mindig újak a munkához, ha rendszeresen tudomást is szereznek róla és felkelti kíváncsiságukat. A kérdőívek kitöltése után pedig nagyon fontos, hogy a lehető leggyorsabban, akár részletekben, visszajelezzük az első eredményeket – ne érezzék úgy a már sokat csalódott emberek, hogy ismét nem történik semmi. De az erkölcsi megfontolásokon túl annak is ugyanolyan fontos szerepe van, hogy megadjuk a lehetőséget az újonnan érdeklődők bekapcsolódására, egy valóságos helyi mozgalom kialakulására. A nyilvánosság felhajtó ereje óriási, minden jól sikerült akció nagy lendületet adott a munkáknak.

Több helyütt épp e felismert szükségesség szülte a helyi újságot (más kérdés azután, hogy vajon az így létrejött helyi újságok nem kezdtek-e el egy más logika alapján működni és hogy mindenütt szolgálták-e a közösségi felmérés ügyét?)

Néhol nagy nehézségek, másutt kis erőfeszítések árán, de sikerült a helyi tv-t bevonni a folyamatba és azon keresztül tájékoztatni a lakosságot. *Kecskéden* kétszer is közvetítette a helyi tv egyenes adásban a nyilvános beszélgetést, meg kell azonban mondanunk, hogy ezt sokkal inkább az MTV megjelenése, mint a mi erőfeszítéseink tették lehetővé. Az első közvetítés így egyben egy, a TV2-n lejátszott félórás műsor, a „*Kapcsoljuk önmagunkat*” – rendező Wiegmann Alfréd – része volt. Az MTV felvétele félelmet váltott ki a lakosságból és az önkormányzatból egyaránt, mégis, kétszer annyian jöttek el, mint a korábbi nyilvános beszélgetésekre és nagyon jó volt a visszhangja – nagy lendületet kapott a munka. *Szőnyben* az első közösségi összejövetelen 54-en vettek részt. A komáromi tv rögzítette a beszélgetést és a szőnyi csatormán, műsoridőn kívül, kétszer is lejátszották.

„Ne csak mi, de a helyi lakosok is pontosan tudják, hogy milyen helyzetben vannak, s ismerjék meg egymás véleményét” – összegezte az egyszerű alapigazságot Szolnoki Ildikó. Ez a közösségi felmérés egyik nagy feladata és lehetősége.

A helyi cselekvés a munka e stádiumában persze már nem csak a kérdőíves munka, hanem beindulnak a felismerten szükséges munkák – újság-szerkesztőség és tanfolyam; tó-bizottság majd egyesület; tapasztalatcserék, képzések, nyári táborok alakultak több helyütt, stb. Ezeket az akciókat is mind figyelemmel kell kísérni a helyi nyilvánosságban, nem szabad hagyni, hogy elaludjon az érdeklődés, mert akkor az egész munka kifulladásra kerül. A tv, rádió heti rendszeres beszámolójától a telefonos játékokig, az újságban a rovat-rendszerű jelentkezés, a környék lapjaiban való tudósítás, az érdeklődő vendégek fogadása és az arról való tudósítás – **így szerveződik magává az életté a közösségi munka.**

A visszacsatolás persze nem csak cikkek és műsorok formájában történhet – nyilvános fórumokat lehet rendezni; minden családhoz el lehet juttatni a részeredményeket tartalmazó röplapokat; a közösségi helyeken – művelődési ház, orvosi rendelő, önkormányzat, boltok stb. – tablókat lehet kitűzni a falra; meg lehet beszélni az eredményeket a helyi közösségekben, klubokban; össze lehet hívni az azonos dolgok iránt érdeklődőket; s az önkormányzatnak is fel lehet ajánlani egy közös ülést.

A legteljesebb módja a visszacsatolásnak a kezdeményező csoport összefoglalóját tartalmazó *füzet*, amelyet minden házhoz el kell juttatni, s amelyben újabb módját kell megjelölni a további együttműködésnek. Eddig *Kecskéden, Cserkúton Kővágóóttösön és Kőbányán* születtek ilyen munkák, másutt folyamatban van megszületésük, mert ez csak az értékelés hosszú folyamata után lehetséges.

A kérdőívek értékelése

„A kérdőívek számítógépes feldolgozásában és a szöveges részek értékelésében is részt vállaltam. Nagyon sokat jelentett számomra ez a munka, hiszen én is jobban megismerhettem a falu lakóinak véleményét.” (Egy helyi lakos)

A munka e szakaszán „új csillagok” tűnnek fel a közösségi élet egén – olyanok, akiket vonz a számítógépes munka és érdekli a falu véleménye. Általában a fiatalabb korosztályhoz tartoznak, nők, gyermekükkel otthon lévő anyukák, munkanélküli fiatal férfiak. Itt egy újabb *képzés* indul, az *információ technológiai*, melynek során a *Közösségszolgálat*, Huszerl József által készített *feldolgozó programot* is megtanulják kezelni a csoport tagjai. Nagyon érdekes és tanulságos folyamat az, ahogyan ez a csoport számba veszi a tele-

pülésen fellelhető gépeket és megpróbál hozzájuk férkőzni. Általában rögtön kiválasztódnak azok az emberek, akik segítenek, gépidőt adnak, sőt tanítanak, de elzárkózásra is van példánk, ilyenkor a magán-számítógépek ill. a *Közösségszolgálatéi* kerülnek használatba. A *pályázatírásokat* gyakran motiválta ez a szükséglet, többen meg is szereztek így a nekik szükséges gépet, amelyen azután a helyi újságot is készítik.

Az adatok beírása, összegzése, a százalékok kiszámítása, ha munka- és időigényes is, de nem nehéz feladat, s általában nagyon élvezik az emberek. Nehezebb az adatok értelmezése, az összegzés megírása, a következtetések levonása, a javaslatétel. Számomra megdöbbentő tapasztalat volt az egyik településen, hogy az emberek szembetalálkoztak önmagukkal, de ezt a váratlan ténytet nem tudták értelmezni, nem tudtak mit kezdeni vele, vagyis nem tudtak következtetésekre jutni a tanulságok révén. Nem érezték felszólítva magukat vagy nem akarták úgy érezni? Nincs erre még pontos válaszom, hiszen a folyamat most is tart.

Az értékelés fókuszában állhatnak:

- a meglévő számba vett erőforrások
- a hiányok
- az azok kihasználására vagy mérséklésére született javaslatok
- a javaslatok megvalósításához szükséges befektetések
- emberi befektetések
- közösségi szerveződések, tanulási, tájékozási folyamatok beindításának szükségessége
- anyagi befektetések: vállalkozási, szövetkezeti formák keresése, pályázati lehetőségek megragadása
- a mindehhez szükséges szakmai, szaktanácsadói, információs és szervezési háttér biztosítása, közösségi álláshely/ek teremtése

A cselekvési terv

Eleddig 3 olyan összegzés született, amelyben az értékelés egy *cselekvési tervvel* is kiegészül, s amelyeket a képviselőtestületek is tárgyaltak, s amelyet egy füzetben minden helyi család megkapott: *Kecskéden, Cserkúton és Budapesten, a X. kerületben.* (145)

A kecskédi *Cselekvési javaslatot* 1995. február 13-án tárgyalta meg a Képviselő testület mintegy 50 meghívott, a folyamatban együttműködő helyi polgár és külső szakember részvételével. A cserkúti „*Közösségi felmérés összegzése és javaslatok további cselekvésre*” c., később ismertető munkát 1996.

január 11-én vitatták meg lakossági fórumon a helyi lakosok, s ezen a képviselőtestület nagy része is képviselte magát. A kőbányai felmérést 1997 szeptemberében tárgyalta meg a testület, s a lakosság és a testület egyeztetése – bizottságain keresztül – azóta is folyamatos.

Eredmények

„Örömmel tölt el az a fejlődés, ami a faluban tapasztalható. A közművek, a tó, a sportételek, a koncerthely, az újság – valamennyi a jó közösségi munka következménye.” (Egy helyi lakos)

„Eddig jutottunk néhány hónap alatt. Lehet, hogy a külső szemlélőnek ez nem sok, ám a faluban a külső beavatkozás „dózisa” nem lehet nagyobb, mint amit a faluközösség fel tud dolgozni, magáévé tud tenni. Számtalan lépés szükséges még ahhoz, hogy valóban tartós változás, új perspektívák, valóságos mozgások induljanak meg a település belső életében. Igen sok munkát, türelmet és valószínűleg különféle képzetek elindítását is igényli az itteni munka ahhoz, hogy a belső erőforrások valóban a helyi fejlődés számára mozgósíthatóvá váljanak.” (Péterfi Ferenc)

Több helyütt felismerődött az, milyen nagy szükség lenne kistérségű szintű helyi segítőkre, fejlesztőkre, akik a folyamatot élesíteni és kezelni lennének képesek.

Az eredmények csakis részeredmények lehetnek, hiszen a folyamat majd' mindenhol jelenleg is zajlik. Vannak olyan települések, ahol első ízben éppen ez a munka adott keretet a közjóért való cselekedeteknek, így szinte robbanásszerűen tört a felszínre a helyi akarat. Másutt már megszokottabb a civil szerveződés, az önkéntes munka, s így az újonnan felszínre hozott energiák „csak” gazdagították az addigi folyamatokat, felerősítették a helyi kezdeményezéseket. Nem is tudunk még minden településről eredménylistát közzé adni, csak ahol már készültek ilyenek.

Teljesen összesített, feldolgozott kérdőívek több faluból állnak rendelkezésünkre, az érdeklődők a *Közösségi Adattárban* megtalálhatják ezeket az anyagokat.

A kérdőíveket kitöltők száma.

A kérdőívvel a közös gondolkodásba bevonandók alsó korhatárát mindenütt a kezdeményező csoport döntötte el. *Fehérgyarmat és Földes* kivételével, ahol az általános iskolások és a diákság folytatta a felmérést, a legtöbben a 14 éven felülieket keresték meg a kérdőívvel, de a 15, 16 éves korhatár is több helyütt szerepelt.

Bakonysárkányon a felmérés időszakában 986 fő élt. A helyi közreműködők 200 kérdőívet adtak ki, ebből 188 érkezett vissza, s ez a 15 éven felüli lakosok számához képest 23,1%, de ha a háztartások számához viszonyítjuk, akkor 51,3% (ez azért érdekes összevetés, mert általában családonként egy ívet töltöttek ki).

Csengelén 2900 ember él, 1200 kérdőívet hordtak szét és 700-at kaptak vissza.

Az 1078 fős *Ságújfalun* 51,68%-a érkezett vissza a kérdőíveknek.

Cserkúton 267 kérdőív került kiosztásra, ebből 137 érkezett vissza.

Fehérgyarmaton külön kérdőívet kaptak az általános iskolák alsó tagozatos hallgatói (600 fő) és a felső tagozatosok a középiskolásokkal együtt (1600 fő). Az idősebbektől 800, a fiatalabbaktól 300 került vissza.

Földeákon 3700 a lélekszám. 1400 kérdőívet osztottak ki, 712 érkezett vissza kitöltve.

Győrvárott 700 ember él, 234 kérdőívet vittek ki (ennyi háztartás van a faluban) és 200 vissza is érkezett, tehát a családok 82%-a válaszolt (a rövid, csak a helyi újság ügyeire rákérdező kérdőívre).

Kecskéden 679 kitöltött kérdőív érkezett vissza, ez a kivitt összes kérdőív 52%-a, s a 14 éven felüli lakosság 45%-a.

Kővágóötösön 250 kérdőívet vittek háztól házig a csoport tagjai, amiből 139 db érkezett vissza, ez az összesnek 55,6%-a.

Segesden a 14 éven felüli lakosság 67%-a töltötte ki a kérdőíveket.

Szankon 2649 ember élt a felmérés idején, a 16 éven felüli lakosokat kérdezték meg. 1200 kérdőívből 424 érkezett vissza kitöltve.

Szőnyben, amely egy Komáromhoz csatolt település, 5500 lakossal, 2000 ív ment ki és 796 kitöltött kérdőív érkezett vissza.

Zsunypusztán (ahol jelenleg 96 fő él), 38 családot szólítottak meg és 23 értékelhető kérdőívet kaptak vissza, ez 60,5%-ot jelent.

Porrogon is készült kérdőív, itt azonban nem kaptak vissza értékelhető mennyiségű ívet.

Egyesületté alakulás

A kezdeményező lakossági csoport, vagyis felmérést végzők köre már maga egy közösség, amely néha hivatalosan is megalakul – pl. *Szőnyi Kulturális Egyesület, CIVITAS Egyesület, Segesd*.

Általában akkor nem akarják a kérdőívvel foglalkozó emberek, hogy csoportjuk formalizálódjon (egyesületté váljon), ha nem érett meg bennük eléggé egymás vállalásának szükségessége, vagy a helyi cselekvés egyáltalán; vagy nem értik, miért lenne szükségük arra, hogy hivatalossá tegyék kapcsolatukat.

Kecskéd példája e tekintetben többszörösen érdekes. A felmérést végző csoport nem formalizálódott, de a munka során létrejött 3 közösség igen, mert ezeknél a munka folytatásának feltétele volt a megalakulás. A tó revitalizációjával foglalkozó közösség először óvatosan „tó-bizottsággá” alakult, majd mikor sikerült rendezniük a tó tulajdonjogát – a tsz-től az önkormányzathoz került, amelyik aztán nekik adta át 20 éves kezelésre –, azonnal megalakították az egyesületet, mint jogi személyt, s a belépő mintegy 80 személytől támogatásnak szánt nagyságú összeget szedtek tagdíjként.

A felmérést végző közösség gyakran azért sem látja a hivatalos megalakulás fontosságát, mert a kezdeményező csoport szerepének betöltése után átadja feladatát más közösségeknek. A dolgok jelenlegi állása szerint, amikor sokhelyütt a munka végét a felmérés elvégzése vagy a jelentés elkészítése jelenti, ezen nem is lehet csodálkozni. Az újonnan megalakuló közösségek vezetői nemegyszer éppen a kezdeményező csoport legaktívabb tagjai. Mint arra később kitérünk, a közösségi folyamat még igényelné a kezdeményező mag további együttműködését, sőt, pályázati támogatások elnyerését, lobbizást, kapcsolatkeresést stb. is, eddig azonban még sajnos sehol nem sikerült elvinnünk a folyamatot.

Mérhető eredmények:

Cserkúton

„Nem ennek a munkának a hatására kezdődött meg a közösségi munka, hanem immár hagyománya van. Több éves múlta tekint vissza a falu civil életét meghatározó 2 egyesület: A Faluszépítő és Környezetvédő, valamint a Vagyonvédő Egyesület. A magyarországi átlagnál jóval karbantartottabb, tudatos értékmegőrzést évek óta végző közösség munkájának eredménye az ideérkező idegennek is azonnal szembetűnik. A közösségi felmérésre a polgármester úr felkérésére került sor, kifejezetten azzal a céllal, hogy a választási ciklusra érvényes fejlesztési tervet segítsen kidolgozni, amely a helyi polgárok akaratára épül.

A munka közben természetesen beindultak újabb mozgások is.

- Megindult az idősök szerveződése két helybéli asszony vezetésével, akik többször találkoztak, egy hét végén helytörténeti kiállítást rendeztek tárgyi emlékeikből, kirándultak, együtt ünnepeltek.
- A fiatalok újjászerveződtek 2 helybéli fiatal vezetésével és most fogalmazzák meg terveiket.
- A helyi politikai vitává terebélyesedett kárpótlás ügyében fórumot szerveztek a megyei Földhivatal munkatársával.

- Az országos jelentőségű helyi műemlék-templom felújítására a tető átépítésére elegendő összeget pályáztak.
- Elutaztak Kacorlakra, megnézni az ország első környezetbarát szennyvíztisztítóját.
- Kétszer is fórumot tartottak 2 angol szövetkezetfejlesztővel, akik Baranya megyében vezetnek tanfolyamot.
- A falusi turizmusra felkészítő, 6 estéből álló tanulás kezdődött.
- A felmérés eredményét tartalmazó füzetet díszes borítóval minden helybeli család megkapta.

Sok egyéb mozgás is van a faluban, amelyek nem könyvelhetők el a közösségfejlesztői munka kizárólagos eredményeiként – csakúgy, mint a fentiek sem.” (146)

Földeákon

- „–A felmérésben résztvevők megalapították a „Földeák” című hetilapot;
- A felmérés eredményei alapján a művelődési házat közösségi házzá alakították, s a Látókör Kulturális Egyesület vezetője lett az igazgató;
 - Létrejött a Mobil Ifjúsági Egyesület a felmérő csoport ifjú tagjaiból, akik kapcsolatba léptek a mórահalmi fiatalokkal és sok közös találkozót, rendezvényt szerveztek a környező települések ifjúsági közösségeivel – Maroslele, Algyő, Öttömös, Bordány, Pusztamérges;
 - A település 150. évfordulója rendezvényeinek koordinálására létrejött egy Bizottság, amely máris kiadta az első komolyabb települési kismonográfiát és megszervezte az első falunapokat;
 - A Makóval, Hódmezővásárhellyel összekötő járatokat a vasút csökkenteni akarta, de a földeákiak tárgyalásokkal a járatokat megmentették.” (147)

Kecskéden

- „– Három új közösséggel gazdagodott a község, a Horgász Egyesülettel, a Hír-szolgálat Egyesülettel és a Zöld Körrel;
- az Önkormányzat és a Horgász Egyesület együttműködése során a tó medrének tisztítási műveletei befejeződtek, a mederben víz van és az első haltelepítést is elvégezték. Az Önkormányzat rendezte a tulajdonlás kérdését, az Egyesület pedig szerződést kötött az Önkormányzattal a használati jogra. Az Egyesület a jó idő beálltával a part rendezéséhez lát hozzá;
 - a Hír-szolgálat Egyesület egy lakossági újságot hozott létre, amelyet Kecskédi Tükör-nek, Kecskéder Spiegel-nek nevezett el. Az újság havi rendszerességgel jelenik meg;

- A közösségi felméréssel foglalkozó csoport elkészítette a felmérés eredményeit összegző és értékelő jelentésüket, füzetet készített róla, melyet 1995 decemberében a falu minden családjához eljuttatott;
- A feldolgozás során többen elsajátították a számítógép kezelésének alapjait, számítógépes tanfolyamot végeztek, megtanultak egy adatkezelő programban dolgozni;
- Újság szerkesztői képzésen vettek részt, ahol az újságírás, szerkesztés, tördelés stb. technikáját tanulták meg;
- A közösség felmérésre, az újságra, stb. több pályázatot írtak és nyertek (Pro Cultura Szakalapítvány, Környezetvédelmi- és Területfejlesztési Minisztérium, megyei Közgyűlés Nemzetiségi Alapja, stb.);
- Immár megközelítően pontos képünk van arról, hogy mit gondolnak a helyi lakosok településük problémáiról, milyen rangsorokat állítanak fel, milyen javaslataik vannak és miben vállalnak tevételes részvételt.” (148)

Kövágótöttösön

„Még egy jelenséget tartok fontosnak megemlíteni, ami az eddigi folyamatban számomra érdekes tanulság volt.

A beszélgetések szinte mindegyikén a falubeliek között jelen volt a helyi polgármester is. Amikor a feltárás témaköreit tárgyaltuk, szinte minden probléma felvetésekor jelentkezett és részletesen válaszolni kezdett a felmerülő kérdésekre – ahogyan az egy normális falugyűlésen történik. Csakhogy itt egy problémásor és ahhoz kapcsolódó kérdéssor összeállítása volt a feladatunk, nem a pillanatnyi problémák aktuális magyarázata, megokolása. Ez a jelenség az első időkben többször zavart engem, mint a beszélgetések irányítóját. Úgy éreztem, hogy zavarhatja ezt a folyamatot, ha mindent „helyre teszünk”, kiolthatja annak a lehetőségét, hogy a kérdések feszültséget, pozitív energiákat indukáljanak. Még tettem is néhány kísérletet ennek a helyzetnek a kiküszöbölésére: a polgármestert igyekeztem barátián kicsit fékezni a gyors válaszolás ingerében. Ám rádöbbentem, hogy hagynom kell a helyzetet a maga természetes menetében kibontakozni. Kiderült ugyanis, hogy eleddig nemigen volt a falu életében gyakorlat, hogy ilyen személyes helyzetben, viszonylag kiegyensúlyozott légkörben, az itt élőket leginkább érintő kérdésekről érdemi beszélgetés szóljon.

Tehát igen fontos alkalmak voltak ezek a találkozók a helyi nyilvánosság épülésének, s esetenként valóban kimerítő részletességgel kaptak választ estjeinken a megjelentek az önkormányzat intézkedéseiről, azok hátteréről. De már itt is felmerültek új, eddig nem kalkulált lehetőségek, s a képviselők és a

polgármester is impressziókat szerezhettek a közvélemény egy szeletéről a felmerült kérdésekben.

Volt egy másik jelentősége is estjeinknek. Bár több alkalommal előfordultak nyilvános összeütközések, viták; volt alkalom arra is, hogy italos falubeliek izgága fellépése visszavetette a dialógus menetét – egy alkalommal komolyabb sértődést is kiváltott egy helybeli az agresszív magatartásával –, végül is a beszélgetéssorozat irányultsága meg tudta őrizni progresszivitását, s akik kitarítottak, megbizonyosodhattak arról, hogy Kővágótötösön is képesek vagyunk egymás véleményét meghallgatni és megismerni.

Ismét visszatérve a közösségi fölérés menetéhez – hiszen végül is ez főzte folyamattá az alkalmilag verbuválódott társaság együttléteit –, a visszaérkező kérdőívek számítógépes feldolgozását két helybeli vállalta. Bár mi fejlesztők vittünk le egy szoftvert a feldolgozás segítésére, a helyiek nem ezt választották, hanem maguk csináltak egyet erre a feladatra. Mi ezt az szolid elhárítást, s a saját „termékükhöz” való ragaszkodást nagy sikerélményünknek tekintettük.

Az *általános iskola* ügyében meglepő elkötelezettséget tapasztaltunk a kérdőívekből az iskola megtartására. Ez az ügy más módon is a fejlesztői feladatok egyik központi témájává vált. Az önkormányzat ezekben az időkben tervezte, hogy felülvizsgálja az iskola megtartásának kérdésében korábbi álláspontját. Ez egy igen összetett probléma ebben a faluban, igen sok érv szól az iskola további működtetése mellett, de majd ugyanennyi ez ellen is. Úgy láttuk, hogy bennünket is meghaladó segítségre szorul ebben a kérdésben a helyi képviselőtestület, ezért megnyertük az ügyben egy helyszíni konzultációra az ország egyik legjobb kisiskola szakértőjét. Vele egy egész napot a faluban töltöttünk, ahol találkoztunk a polgármesterrel, a tanítónővel, az érintett gyerekek szüleinek egy részével és a képviselőtestület néhány tagjával. Igyekeztünk minden oldalról körbejárni az osztatlan kisiskola ügyét, számba venni érveket és ellenérveket, bemutatni más települések gyakorlati példáit és gondolatban végigjárni a különféle lépések lehetséges következményeit. Igyekeztünk kikerülni azt, hogy mi adjunk közvetlenül az illetékesek szájába megoldásokat, hangsúlyozni igyekeztünk, hogy a döntés lehetősége és felelősége is az övék.

A *munkalehetőségekkel* kapcsolatos válaszokból kialakuló képből kiderül, hogy ez egy olyan kérdéskör, aminek a kezelése a falun belülről semmiképpen sem oldható meg, ehhez tipikusan térségi összefogásra lenne szükség. Amit leszűrhetünk, hogy nagy a már munka nélkül lévők, de ugyancsak nagy a veszélyeztetettek köre. Kicsit váratlannak tűnt, hogy milyen sokféle kisvállalkozási forma van, amely az érdeklődésükre számot tart. Ezekben a dolgokban

igen sok információra, kapcsolatra, bátorításra lenne szükség, hogy akár önmagukban, akár másokkal összefogva kezdeményező lépéseket tegyenek az érintettek helyi vagy kistérségi vállalkozások megteremtése irányába.

A *falu ellátási helyzetére* vonatkozóan több változtatási lehetőség is felmerült, ezek egy része viszonylag kis befektetéssel, munkával az önkormányzat számára gyors és eredményes elismerést hozhatna, hiszen ezek a közhangulatot alapvetően befolyásolják, s sok esetben szervezési lépésekkel kezelhetőek, megoldhatóak lennének.

A *tájékoztatás és nyilvánosság* kérdésében úgyszintén kisebb befektetéssel lehetne eredményes változtatásokat elérni Kővágótöttösön. Itt a helyi kábel-tévé, a hangos bemondó rendszer, a hirdető és tájékoztató táblák, egy lehetséges helyi újság ügyében születtek nem csak a helyi közvéleményt érzékeltető válaszok, de igen sok közreműködést ajánló jelzés is.

A *közösségek firtatása* kapcsán jelezni kívánom, hogy ebben a faluban ezekben az években semmilyen tartós közösség nem működik. De a feltáró-fejlesztési folyamat jelen fázisában 3–4 ilyen kiscsoport körvonalazódott: főként a faluszépítés, az ifjúsági klub, esetleg valamilyen cigány közösség, sportkör, esetleg sportlövő egyesület merült fel érdemi lehetőségként. Itt is rákérdeztünk a kitöltő személyének a lehetséges aktivitására, de hatékony, vezetésre alkalmas helybelieket is kerestünk. S igen sok pozitív megnyilvánulás, ajánlkozás és ajánlás szerepel a kérdőívnek ezekben a részeiben.

Talán a legpozitívabb viszony a *faluszépítéssel* kapcsolatosan rajzolódott ki a kérdőívekből. Igazából kezdeményezőért kiált az itt összegyűlő közakarát.” (149)

Szőnyben „nagyon lelkes és tette kész csapat kezdett kialakulni... Megalakult a Szőnyi Kulturális Egyesület 68 fővel. Az Egyesület munkája:

- egyesületi üléseiken rendszeresen részt vesznek a szőnyi részönkormányzat tagjai;
- társadalmi működtetésbe vette át az önkormányzattól szerződésben a szőnyi Művelődési Házat;
- a rendezvények biztosítása mellett nagyszabású lakossági akciókat szervez (családi vasárnap, Kuckó-tábor gyerekeknek, citeratalálkozó stb.);
- Közösségi Adattárat építenek ki;
- jelenleg folyik a 830 kérdőív feldolgozása. Az Egyesület – önkormányzati támogatásban részesül és különféle pályázatokon vesz részt sikerrel.” (150)

Porrogon

- „– a felmérést végző csoport kezdeményezésére Gazdakör és Hegyközség alakult;
- alapítói lettek a Délnyugat-Somogy Civil Egyesületnek;
 - gyűjtést indítottak az evangélikus imaház építésének támogatására;
 - helyi újságot indítottak – negyedévenkénti megjelenéssel;
 - helytörténeti munkába kezdtek (falutörténet, régi dűlő- és településrész-nevek, mondák, mesék gyűjtése), emléktáblák készítése;
 - faluszépítés, virágosítás, temető gondozása, a szigeten tereprendezés ifjúsági camping számára, a faluba érkezőket köszöntőtábla fogadja;
 - a művelődési ház átalakítása többcélú intézménnyé – tervezés;
 - természetvédelem, védett madarak jegyeztetése;
 - melegvizes kutak hasznosításához javaslatok keresése és gyűjtése;
 - szárítóüzem terveinek elkészítése;
 - falusi turizmushoz nemzetközi cserekapcsolat, utazások;
 - a szőlőhegy értékeinek felkutatása (présházak, prések, szőlőműveléshez használatos mezőgazdasági eszközök), borverseny, borrendek találkozása – Hajós, Pusztamérges;
 - az elszármazottak felkutatása;
 - szülői munkaközösségi bálók, falunap, szilveszteri mulatság rendezése;
 - részvétel közösségfejlesztői konferenciákon, kirándulások;
 - pályázatok készítése” (151)

Segesden

- „– A helyi közösségi felmérést végző csoportból CIVITAS Egyesület alakult, helyi újságot is szerkesztenek, számos konferencián, találkozón vesznek részt, változatlanul kezdeményező szerepet visznek – 1994 decemberében a helyi választás eredményeként a képviselőtestület 80%-a az egyesület tagságából került ki”;
- Nyugdíjas klub, Azonos Betegségben Szenvedők Klubja, Gazdakör alakult;
 - a felmérés eredményeként népjóléti bizottság alakult, erősödött a gondozói hálózat;
 - gyermekönkormányzatot választottak, akik tapasztalatcserére utaztak Levélre;
 - kiépült egy erdélyi testvérfalu kapcsolat;
 - hasznosítási tervek táboroztatásra, tó rendezésére – Horgász Egyesület alakult;
 - lovaglás, sétakocsikázás, grófi hintók felújítása – turizmus kezdetei;
 - hagyományörzés- és teremtés, közösségi összejövetelek;
 - gyógynövénygyűjtők és népi gyógymódok – előadássorozat és túrák szervezése a gyógynövénygyűjtésre-felhasználásra, a gombaismeretre;

- „Segesdért” Alapítvány népszerűsítése;
- Somogyért Egyesület tagtoborzása;
- 1995: a 700 éves Segesd megünneplése a CIVITAS Egyesület kezdeményezésére: országos hírű eseménnyé vált;
- több sikeres pályázat” (152)

Zsunypusztán

„–Elsősorban az „anya”-önkormányzat (Nagylóc) aktivizálódott, igyekszik jobban odafigyelni a zsunypusztai lakosokra, kialakítottak egy közösségi teret (klubot) a zsunypusztaiaknak, hirdetőtáblát állítottak. Maguk a zsunypusztaiak azonban nem változtak. Sajnos nincs helyi szervezőerő (egyetlen ember sem vállalja); a széthúzás, a másra várás továbbra is jellemző.

– Talán eredmény, hogy sikerült megalakulnia egy településrészi önkormányzatnak, azonban működésük formális.” (153)

Nem mérhető eredmények:

– *Bakonysárkányon* „eddig nem jöttek létre látványos és külsőleg is észlelhető változások, Hosszabb távon azonban van esély arra, hogy a folyamatos szakmai segítő kapcsolat hatására a csírájukban létező elképzelések kibontakoznak. Ennek feltételei adottak a tekintetben, hogy a községi önkormányzattal erre az évre is megkötöttük az együttműködésre vonatkozó megállapodásunkat.

A felmérésben szereplő témakörök közül fórumot szerveztünk a lakosság számára a legnagyobb érdeklődést kiváltó témában (a 81-es főút baleseti veszélyeiről), valamint a falusi turizmus lehetőségeiről. A főútvonal problémái nagy érdeklődést (70–80 fő) és vitát váltottak ki, a fórum segítette tisztázni a helyzetet és a jelenlévő szakértők segítségével körvonalazódtak a lehetséges megoldások is. A falusi turizmus témáját már nem kísérte ilyen érdeklődés.

Fontos szerepe lehet annak, ha a község minden lakosához eljut majd a felmérés összegzése. A község további fejlődését kedvezően befolyásolhatja az a tény, hogy megalakult a Bakonytérsgégi Önkormányzatok Szövetsége, amelynek egyik vállalt célja a települések civil kezdeményezéseinek segítése és ösztönzése.” (154)

– „A *földeáki* önkormányzat gondolkodásában is változás történt. A polgármester és a testület 4–5 tagja is rendszeresen részt vettek az esti beszélgetéseken. Óriási élményként élték meg azt a sok-sok értékes ötletet, kezdeményezést, a közös együttlét örömét, amelynek eddig csak a hiányát érezték. Az ő segítő együttműködésük tette zökkenőmentessé a felhívás után elindult folyamatokat.” (155)

– Fontos beszámítanunk az eredmények közé azt is, hogy a kérdőívekben *felvetődtek megoldási alternatívák, amelyek a továbbiakban már mindenkiben munkálnak és az eljövendő évek során teret kérhetnek maguknak, s bármikor megvalósításukba kezhetnek*, anélkül, hogy tudatosulna bennük az ötlet forrása. Régi tapasztalata ez közösségfejlesztői pályánknak, s bizonyosak vagyunk benne, hogy a most még elvetettnek tűnő gondolatok sem hiába gondoltattak el.

Engedtessek meg nekünk, hogy a további nem mérhető eredményeket néhány *társadalmi tapasztalatunkba* ágyazzuk.

1. A közösségi felmérés *egy tanulási folyamat is* egyben, melyben a résztvevők felelősen és tudatosan gondolkodnak településük közügyeiről, s felismerik a civil szervezetek fontosságát, lehetséges mozgásterét és *szerepeit*.

Néha nagyon nehezen megy ez a munka. Gyakran találkozunk azzal, hogy a képviselők, polgármesterek úgy érzik: a „labda most náluk van”, ők vannak cselekvési helyzetben, tehát nekik kell (sőt szabad) cselekedni. Cinikus megközelítés is előfordul: „na jó, hallgassuk meg az emberek véleményét, úgyszincs semmi tétje.” Azok, akik már nem az első ciklusban dolgoznak, sérelmeket, negatív tapasztalatokat is elraktároztak magukban: „hőbörögnek (ti. a lakosság), de mikor megoldásra kerül a sor, sehol sincsenek.” Csakis a tapasztalás adhat választ arra, hogy melyek az önkormányzatok és melyek a civilek sajátos lehetőségei, s hogy a kettő kiegészítheti egymást. Mert igaz ugyan, hogy az önkormányzatok rendelkeznek hivatalos hatáskörrel, felkérhetnek szakértőket és pénzük is van, de a civileknek is megvannak a maguk lehetőségei: szabadabban kezdeményezhetnek, áthághatnak hivatali hierarchiákat (vagyis a kezük nincs megkötve a partnerek kiválogatásában), oldalukra állíthatnak olyan motorizáló tényezőket, mint az adományozás, az önkéntes munka, a szívesség, a szolidaritás, s nem utolsósorban nekik is megvannak a maguk pénzügyi forrásaik, amelyekkel kiegészíthetik az önkormányzatiakat.

Néhány településen a civilek bebizonyították a civil cselekvés lehetséges-ségét, szükségességét és fontosságát. S érdekes, hogy az önkormányzati mentalitás ennek hatására sem változott meg alapvetően. Úgy látszik, évtizedek tapasztalatainak és sikereinek kell felhalmozódnia ahhoz, hogy a civil cselekvés valódi polgárjogot nyerjen.

2. A közösségi folyamat vélhetően fokozta a helyi polgárok településük iránti *felelősségvállalását* is. Azt tapasztaljuk, hogy bizony elég *nagy a függőség iránti igény* s nehezen megy a felelősség vállalása. (Igen nagy különbségek vannak e tekintetben is települések között, s az is bizonyosnak látszik, hogy nincs egyenes arányú összefüggés a lakosok iskolai végzettsége és önállósulásra- felelősségvállalásra való hajlam között, hanem a helyzet ennél sokkal

bonyolultabb.) Egy közösségi folyamat során az emberek egymástól nyernek bátorságot, önbizalmat, s ez elsegíti őket a felelősség felvállalásához is.

3. Valószínűsítjük, hogy ez a munka is hozzájárult néhány új, általunk nem ismert helyi cselekvéshez, ill. felgyorsított ilyeneket, mert *inspiráló légkört* hozott létre a településeken. Olyan ez a munka, mint amikor egy kavicsot dobunk a vízbe és az egyre táguló köröket leíró hullámokat vet.

A folyamat a továbbiakban újabb lakosokat tehet érzékenyvé és cselekvővé lakóhelye iránt, s a helybeli közösség, amely máris megmutatta erejét, újabb eredményeket érhet el.

4. Ez a munka számunkra könnyű is, nehéz is volt. Könnyű volt akkor, ha az érintett településen találkoztunk fejlesztési ambícióval és az emberek között kapcsolatok nem voltak erősen megterhelve feszültségekkel, elő lehetett hívni a „jót” és ennek közösen is tudtak örülni. Szébbé tette a munkát az a légkör, amelyben az emberek örültek a megnyílt mozgástereknek és annak, hogy ők is tehetnek valamit életük szébbé, értelmesebbé tételéért.

A *rendszerváltozás negatívumai* azonban e munkában is megjelentek. A hatalmi harcok, a túlpolitizáltság jelentkezhethet egy aprócska kis településen is, néha szinte tragikomikus módon. Tapasztaltuk a települések versengését, s hogy egymást legyőzésének vágya olyan erős lehet, hogy elfedheti a közös problémák közös megoldhatóságának felismerését. Irigység, féltékenykedések, betartások lehetetlenítenek el jó törekvéseket és veszik el a kedvét a jobbért tenni akaróknak.

S éppen ezekben a helyzetekben lenne a legégetőbb a strukturált helyi társadalmak megléte. Ám óva kell intenünk attól is, hogy pusztán ettől várjuk a problémák megoldódását. Van olyan tapasztalatunk is, hogy a helyi társadalom ugyan kellően strukturált, de az egyes civil szervezetekbe tartozók egyben ellentáborok is, mélyen beásva saját lövészárkaikba. Ilyen helyzetben a civil szervezetek versengenek a hatalomért, s amíg ők nem kerülnek megválasztásra, addig nem dolgoznak együtt – még saját településük fejlesztéséért sem. Másképpen fogalmazva: nem törekednek arra, hogy alternatív programjukat civil szervezetként is megvalósítsák. A demokratikus gyakorlat bizonyára mérsékelni fogja a hatalom utáni vágy hevességét, hiszen egy megbízatás 4, (maximum 8) évre szól. Segíthet az is, ha egyszer a polgárok rájönnek: már nincs is olyan nagy különbség a hatalomban lévők és a mi életlehetőségeink, mozgásterünk között. De a hatalom ma egy kis faluban nagyobb mozgásteret, a tágabb környezettel, az országgal, sőt, a világgal való rendszeres kommunikációt is jelenti, s ezért a nagyobb formátumú személyiségek számára – érthetően – rendkívül kívánatos. Ezeket a mozgástereket ugyanakkor a civil tevékenység is megnyithatja, csak erre még nincs elegendő bizodalom és tapasztalás.

Figyelemre méltó, hogy ahol kezdeményezési kísérletünk kudarcba fulladt vagy megtorpant, *mindig valami hatalmi konfliktus áll a kudarc hátterében*. Az önkormányzat pl. ellenségének, riválisának tekinti a helyi egyesületet és a maga „főlény”-helyzetéből vagy eleve lehetetleníti a kezdeményezés megindulását, vagy hagyja, de folyamatosan aláaknázza, míg végül az csakugyan meg nem torpan és abba nem marad.

A másik ilyen rendszerváltás-okozta új és negatív tapasztalás, hogy felerősödött a munkánk iránt már a 80-as években is érzékelt, de akkor még könnyen kezelhető és hamar elmúló *bizalmatlanság*. Ez egyrészt a mi új szakmánknak, a közösségfejlesztésnek szól, s ezt mi természetesnek is tartjuk, hiszen minden újdonságnak meg kell teremtenie a maga hitelét; másrészt annak a ténynek, hogy hazánkban csak napjainkban teremtődnek meg a demokrácia alapintézményei, s így a civil szerveződések is, a maguk szokatlanságával, bizonytalanságával, de tenni akarásával és jószándékával. Néhányan ellenezték még a közösségfejlesztési folyamat elindítását is, illetve megkérdőjelezték szükségességét, pl. politikai pártok propaganda- és tájékoztató megmozdulásának vélték, s ezt a mai zavaros időkben nem is lehet csodálni. Bizunk abban, hogy a közösségi folyamat mára már számukra is bizonyította ennek ellenkezőjét.

Azt mondhatjuk e fejezetnél összefoglalóan, hogy talán azok a folyamatok lettek igazán eredményesek, ahol „kitalálódott”, „megmutatkozott” egy **NAGY HELYI ÜGY**, amelyik lázba hozta az embereket, amelyért „mindenki” szívesen munkálkodott, amelyiket tehát a helyiek szerettek és akartak. Az ilyen akciók mindig sikeresek, s az ilyen ihletett „pillanatok” egy település életében mindig nagyot lendítenek a közösségiségen és emlékezetesek maradnak. A finomabb munkálkodás, a nyomasztó gondokon – pl. a munkanélküliségen – való segítség sokkal kevésbé látványos s bár a közösségfejlesztés módszereivel nem lehetetlen, de sokkal nagyobb befektetést igényel, olyan szakmai infrastruktúrát – álláshelyeket –, amelyek ma még nincsenek. A fejlődés törékeny esélyeit azonban ma még tönkrezúzhatja az emberi butaság és hiúság, a települések és a civil szervezetek közötti értelmetlen kakaskodás. S ha nem épp ezek a beállítódottságok dominálnak, akkor is mindenütt nehézséget okoz az, hogy az emberek nincsenek hozzászokva az effajta és rendszeres munkához s hogy nagyon kevés az idejük. Akik nem jönnek mindig, azok azt remélik, hogy mások közben továbbviszik a munkát, mert szeretnék, ha megvalósulna. Nem értik, milyen törékeny még ez a munka és mennyi minden függ tőlük. Mindenképp hosszú távra kell tehát sikerrel kapcsolatos átfogóbb reményeinket beállítanunk.

A módszer alkalmazhatósága, a SWOT-analízis

(156)

A közösségi felmérés módszerével egy település, egy szomszédság lakossága minden eddig alkalmazott más módszernél hatékonyabban aktivizálható, s a megalakuló közösségek racionálisabban és részleteiben is kidolgozottan tudják megtervezni munkájukat.

Igaznak tartjuk ezt az állítást még akkor is, ha a módszer által gerjesztett lakossági közösségi folyamatok még sehol nem jutottak el a folyamat végső kiteljesedéséig – ha ilyesmiről egyáltalán beszélhetünk. Ez alatt azt értjük, hogy a folyamatokban majdnem mindig több megvalósítási lehetőség rejlik, mint amennyit a helyi közösségek ki tudnak aknázni.

Eredményesnek ítéelhetjük e módszert még akkor is, ha olyan településen is dolgoztunk, ahol az alkalmazás a folyamat elején, vagy éppen a közepén torpant meg – első benyomásra szinte érthetetlenül, hiszen már túl voltak a felmérésen, sőt, az összegzésen is, s mégis abbahagyták a további munkát. Ismét másutt végigment ugyan a folyamat, de csak nagy gonddal és energia-befektetéssel lehetett életben tartani. Mivel nem tudunk minden egyes településen ekkora energiákat mozgósítani, „rendes” (értsd nem kísérleti, módszer-kidolgozó) körülmények között valószínűleg itt sem jutott volna el a munka egy meghatározó pontra. S vannak „siker-sztorik”, mérhető és nem kicsiny eredmények, olyanok, amelyekre minden közösségfejlesztő vágyik s amelyekért érdemes ezen a pályán dolgozni.

Álljon eddigi tanulságai összegzésének végén egy SWOT-analízis, vagy ahogy magyarul mondhatnánk: GYELV-elemzés (gyenge oldal, erős oldal, lehetőségek, veszélyek)

Gyenge oldal:

- hatásos alkalmazásához hosszú távra (1–2 évre) leköthető közösségfejlesztői munkára van szükség;
- nincsenek meg és még kísérleti helyzetekre is nehezen teremthetők meg a munka infrastrukturális feltételei – a közösségi munka dologi kiadásai, a fejlesztők költségtérítései;

Erős oldal:

- alkalmas arra, hogy a teljes lakosságot aktivizálja, bevonja egy közös gondolkodásba és cselekvésbe, ebben eddig ez a legteljesebb módszerünk;
- alkalmas a helyi problémák tudatosítására, a szükségletek és az erőforrások feltárására, a cselekvőkedv felélesztésére;
- alkalmas arra, hogy ösztudássá tegye az egyéni tudásokat és ezzel új és új szempontokat vigyen be a közzgondolkodásba, hogy megadja az egyéni vélemények értékét;

- alkalmas a felelősség megosztására;
- alkalmas a nyilvánosság fejlesztésére, arra, hogy a helyi civilek hozzáférjenek a nyilvánossághoz;
- a helyi lakosok és a települések között új kapcsolatok építésére, közösségek fejlesztésére, az önszerveződés beindulására;
- jelentős személyiségek bekerülésére a nyilvánosságba (és nem politikai szerepbe, bár a politikai testületbe is bekerülhetnek), a helyi közösségfejlesztők megtalálására;
- hivatkozási anyagot, konkrét adatokat ad a lakosság kezébe;
- világosan megjelöli a célokat és a partnereket;
- képzések beindítására ad lehetőséget – tervezés, egy projekt megtervezése és kivitelezése;
- érdemi párbeszédre ad lehetőséget az önkormányzat és a helyi lakosság között;
- módot adhat a lakossági érdekérvényesítésre;
- „soha” véget nem érő folyamatot indíthat be – a tervezés, a projektek létrehozása, a pályázatok, a képzések mind-mind új cselekvéseket indukálhatnak.

Lehetőségek:

- erősítheti a demokráciát;
- a civil társadalom kiépülését és működését egy hatékony módszerrel segíti;
- új, civil társadalom hozzáértését növelő képzések iránti igényt támaszt;
- új, közösségfejlesztői szakképzési igényeket támaszt;
- befolyásolhatja a pályázatokat kiírók, a szponzorok prioritásait;
- munkahelyeket, új szakmát teremthet.

Veszélyek:

- divatként kezelése és mechanikus végig vitele;
- a szakember „terrorja” (bizonyítási kényszerből fakadó türelmetlensége), a folyamat elsietése;
- nagy a sikerre jutás kényszere;
- a kudarc több, mint egy közösség kudarca, mert újabb bizonyítékát adja az embereknek, hogy nem tudnak beleszólni a dolgokba, hogy nem tudnak változást létrehozni. Csak nagy felelősséggel szabad végezni;
- csak akkor lehet alkalmazni, ha a fejlesztő valóban hosszú távú építkezésre szánja rá magát és nem szabad elsietni, rövid távú célok szolgálatába állítani.

IX. FEJEZET

A HELYI NYILVÁNOSSÁGOT SZERVEZŐ MÓDSZEREK

Péterfi Ferenc munkája

A helyi nyilvánosságot szervező módszerek között – az előbbiektől el nem választható módon – elől állnak a helyi újságok, a kábeltévé és a közösségi rádiózás módszerei, amelyeket hosszabb-rövidebb szaktanfolyamokon sajátítanak el a helyi polgárok. Az alábbiakban nem az egyes médiumok használatára vonatkozó specifikus módszereket, hanem a helyi nyilvánosság különböző szintereire, valamennyi médiára egyaránt érvényes tennivalókat ismertetjük, melyek a helyi közösségek működésén túl erősíteni képesek a helyi nyilvánosságot.

Nyilvánosságerősítő lépések

Helyi hírek, információk, események tudatos kezelése: hírek keletkezésének segítése.

Gondolunk itt a közigazgatás, közélet, a közintézmények híreire; helyi politikai és egyházi hírekre; a civil, a gazdálkodó szervezetek, a szolgáltatások híreire; a kulturális- és szabadidős hírekre, stb.

Konkréten jelentheti ez pl. a döntési szándékok, tervek, beszámolók közzétételét; felhívásokat, pályázati kiírásokat, eredmények nyilvánossá tételét, helyben megfogalmazódó akaratok, érdekérvényesítés, helyi cselekvés hozzáférhetővé tételét; anyakönyvi változások, kinevezések, nyugdíjazások, új megbízások ismertetését; különféle sport-, kulturális- és társasági eseményekről történő élménybeszámolót fényképpel, pályázaton, tanulmányi versenyen helyi személyek vagy csoportok sikeres szereplését, stb.

Ennek a folyamatnak a segítése a helyi kormányzati, nem-kormányzati és üzleti szervezetek összefogását igényli.

Helyi vonatkozású külső hírek gyűjtése; külső kapcsolatok ápolása

Fokozatosan bővülő körökben a közigazgatási terület, a kistérség, a tájegység, a megye, az országrész vagy régió, az ország életének, működésének a helybeliség szempontjából fontos és érdekes megfigyelése, vonatkoztatása. Ezek a hírek nem a világ történéseinek lefordítását jelentik a helybeliek nyelvére, hanem inkább annak a felismerésnek a jegyében szerveződnek, hogy a kellő információk befolyásolhatják, akár meg is változtathatják a helybeliek helyzetét, életét – pályázatok önkormányzatok, civil szervezetek számára; a környezet fejlesztései, törekvései; továbbtanulás, elhelyezkedés-átképzés, a szociális szolgáltatások, járandóságok rendszere, jogi tanácsok – pl. munkajog –; az újonnan alakuló alapellátó, szolgáltató, segítő szervezetek és működésük; külföldi érdekeltségek alakulása az érintett térségben, a gazdasági fejlesztés új lehetőségei, hitelek, stb.

A „külső kapcsolatok ápolása” kitételrel arra utalunk, hogy keressék a helyi partnerek a külső partnereket, támogatókat, kapcsolatokat és a helybeli polgárokat ne csak folyamatosan tájékoztassák, de lehetőség szerint kapcsolják is be egy tágabb vérkeringésbe. Keressen a település minél több külső segítőt, informátort, de akár ügynököket, megbízottakat is tartson (a településről elszármazottat vagy bárkit, aki városban él és jó kapcsolatkészsége, ügyintézői vagy anyagbeszerzői gyakorlata van).

A helyi információs csatornák, nyilvános fórumok tudatos kiépítése, működésük felerősítése

Az egyéni tájékozódási lehetőségek fejlesztése

Ezt segíthetik a képviselői szervek, állami intézmények felelőseinek rendszeres – s a lakosság által tudott és elérhető félfogadásai; a különféle tanácsadások rendszere (egészségügyi, jogi, vállalkozási, utazási, gyermeknevelési, továbbtanulási, gazdálkodási stb.); a településeken belül gyűjtő – tájékoztatóhelyek kialakítása és a lakosság számára hozzáférhetővé tétele (polgármesteri hivatal, falugondnokok, gazdajegyzők, lelkészek, könyvtár, művelődési ház, helytörténeti gyűjtemény, egyesületi székházak).

Ezt a funkciót nagyban erősítik azok a regionális és országos információs hálózatok, amelyek – egy-egy szakterület (pl. szociális-munkaügyi kérdések, közigazgatási, környezetvédelmi, stb.) speciálisabb, tehát a település határait meghaladó – információinak gyűjtésére és közzétételére hivatottak, s ezek hozzáférhetővé válása az egyes településeken is kívánatos.

Ugyanezt a funkciót szolgálhatja hirdetőtáblák készítése, kihelyezése közérdekű és magánhirdetéseknél, plakátoknak; vitrinek készítése (egy-egy érdekes helyi esemény fotóinak, tervrajzoknak stb.). Fontos, hogy ezek a legforgalmasabb közhelyeken legyenek elhelyezve, a központban (művelődési ház, orvosi rendelő, buszpályaudvar, mozi, könyvtár, ABC, templomok, vasútállomás, piactér, tsz, ÁFÉSZ, felvásárló helyek), de a külső településrészekben is. Itt említjük meg, hogy sok településen szükség lenne az utcai feliratok, táblák rendezésére, amelyek a község külső képét alapvetően meghatározzák; az üzletek, hivatalok bejáratánál egyértelműbb kiírások elhelyezésére (nyitvatartás, félfogadás, kulcs helye, stb.), a rendszeresen hirdető intézményeknél (mozi, művelődési ház) blanco-plakát előnyomtatására, továbbá néhány a települést ábrázoló nagyméretű térkép külső elhelyezésére.

A helyi tájékoztatási feltételek javítása technikai eszközök közvetítésével

Kalendárium, falukönyv, rendszeresen megjelenő helyi újság, idegenforgalmi kiadványok, helyi képeslap, helytörténeti kiadvány – néhány azoknak a példának a sorából, amelyek a helyi nyilvánosság és tájékoztatás alakulását jól szolgálhatják.

Jó hatásfokú lehet a video felhasználása ezekre a célokra, számítógéppel összekapcsolva képújság készítésére, vagy ha erre mód van, kamerával élő felvételekkel helyi híradó készítésére. Ezek előbb egy-egy forgalmas nyilvános intézményben (presszó, ABC kirakata, mozi), később kábelrendszer kialakulásával közösségi TV műsor keretében is bemutatathatók.

Mostanában elterjedőben van a kábeles továbbítás mellett a helyi TV- és rádióműsorok sugárzás útján lehetséges közvetítése is.

Hivatkozunk a „társadalmi nyilvánosság” fejezetben már bővebben kifejtettre, miszerint a fenti kommunikációs technikák (kalendárium, helyi újság, helyi TV, rádió) a nyilvánosság szélesítésében akkor a leghatékonyabbak, ha közösségi működtetésűek.

Mértéktartással – de a helyi nyilvánosság egyik technikájaként nem mellőzve – ajánljuk a különféle helyi hangosító rendszerek ilyen célú használatát is.

Csoportos jellegű fórumok

A közösségfejlesztés az a módszer, amellyel a helyi nyilvánosság a leghatékonyabban befolyásolható, mert a helyi közösségek és kölcsönhatásuk, partnerkapcsolataik, együttműködésük, stb., vagyis jelenlétük ereje az, amely meghatározza a polgárok és intézményeik közötti oda-vissza kommunikációt. (157)

X. FEJEZET

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉST FEJLESZTŐ MÓDSZEREK

Szektorok közötti együttműködés, partnerség

Munkánknak viszonylag új eleme az a felismerés, hogy a társadalom három nagy szektorának, tehát a kormányzati, a nem-kormányzati és az üzleti szektor szereplőinek is rendszeres kommunikációt kell folytatnia és partnerkapcsolatokra kell törekednie egymással. Számos helyi, kistérségi probléma kezelése, megoldása igényelné ugyanis az együttműködést, amelynek hiányában a megoldások csak részlegesek. Mindhárom szektor ugyanis másfajta erősségekkel és gyengeségekkel, lehetőségekkel bír.

A kormányzati szektor (a központi kormányzat és az önkormányzatok) legfontosabb feladatai: a rend fenntartása, az igazságszolgáltatás; az ellenségek távoltartása, a védelem; az állam erejének állandó növelése; az állampolgárok boldogulása, jóléte; az állampolgárok hétköznapi tevékenysége és a közös célok szinkronba hozása; a döntéshozatal; a racionális központi döntésekhez szükséges ismeretanyag megszerzése – statisztika; az egyéni viselkedés befolyásolása – oktatás, nevelés; a társadalom fegyelmezése (diszciplinálása); az államapparátus és a rendőrség működtetése

Az államiság túlsúlyának veszélyei: túlzott hatalomkoncentráció és visszaélés; önállósuló intézmények („állam az államban”); diktatúra létrejötte; klikkek kialakulása, ill. túlsúlya, stb.

A nem-kormányzati szektor, a civil társadalom funkciói közül a legfontosabb éppen az államot ellensúlyozó szerep, az érdekképviselés és érdekvédelem, a hatalom megosztása, a „független” tevékenység, a nagyobb beleszólás és részvétel. Ez a kezdeményezés szférája és az új intézmények építésének szektora is – a „face to face”, alternatív és helyi szolgáltatások rugalmas, gyors és olcsó megszervezése.

A nem-kormányzati szektor működésével járó veszélyek: alacsony hatékonyság, partikularizmus, amatőrizmus.

A nem-kormányzati szektor erősödését segítheti elő a mostanában megfogalmazódott *szubszidiaritás* (kiszegítés) *elvének* alkalmazása, amely szerint egy

magasabb szintű (országos, regionális) szerveződés sohasem sajátíthat ki olyan funkciókat, amelyeket kielégítően el tud látni egy alacsonyabb szintű szerveződés is, sőt, a magasabb szintű szervezetnek támogatnia kell az alacsonyabb szintűt abban, hogy elláthassa az igények kielégítésére irányuló feladatát abban az esetben, ha az erre egymagában képtelen lenne.

Az üzleti-, vagy privát szektor feladata természetesen a termelés, szolgáltatás, de társadalmi szerepvállalásának is jelentősnek kell lennie, mert a munkaerőt, mint társadalmi összeterméket, egyre kevésbé kapja „készen”, vagyis speciális feladati ellátása érdekében részt kell vennie a munkaerő fenntarthatóságának biztosításában, éspedig nemcsak mennyiségi, hanem minőségi értelemben is – oktatás-képzés, szociális juttatások, rekreáció, stb. A cégek továbbá használói a közösségi infrastruktúrának – pl. utak –, károsíthatják dolgozóik vagy a környezetük egészségét és ezt kötelesek a minimumra redukálni és kompenzálni.

Az üzleti szektor éppúgy rá van szorulva a kormányzati és nem-kormányzati szektor támogatására, mint az reá: szüksége van pl. egy vállalkozóbarát klímára – engedményekre, infrastruktúrára, stb. –, és „nincs szüksége” – mondjuk – a környezetvédők, vagy a szakszervezet támadásaira. A forrásteremtést most tanuló civil társadalom hajlandó persze leegyszerűsíteni a magánszektor társadalmi szerepét és azt kizárólag a pénz adományozására szűkíteni, pedig a társadalmi szerepvállalás a cégeknek is érdekük: a jó image kialakítása (dolgozóbarát, megértő, közéleti felelősséget vállaló, adakozó cég), amelyért a bajban is kiállnak dolgozóik. Ha a vállalkozás környezetében lévő civil társadalom jól meg tudja fogalmazni és össze tudja hangolni helyi küldetését, akkor ezzel a környezetével kommunikálni akaró vállalkozások társadalmi szerepvállalását is sikerrel befolyásolhatja.

A civil szféra tehát leginkább a kezdeményezésben erős, itt ismerődnek fel először társadalmi hiányosságok és ezek mérséklésére a legrugalmasabb civil szervezetek tudnak a leghamarabb rámozdulni. A közszolgálati szféra a szakszerűségben, a törvényesség képviselésében, a települések üzemeltetésében erős, de a bürokratikus szabályok miatt működése kevésbé rugalmas és gyors. A magánszektor elsősorban a termelésben és szolgáltatásban erős, de a környezetével való aktív kommunikációra mind a munkaerő-újratermelés, mind a megfelelő image kialakítása miatt szükség van. A három szektor erősségeinek összeadódása és gyengeségeinek redukálása, vagyis egymás lehetőségeinek optimális kiegészítése a sikeres helyi/térségi cselekvés egyik kulcsa.

A közösségfejlesztés eszközeivel egymás megismerése, a szektorok közötti párbeszéd és a szereplőket egyaránt érintő együttműködés és konszenzus elérése sikeresen segíthető.

Együttműködési- és fejlesztési tervek

Napi munkánk során elsősorban az „*ők*” (hivatal) és a „*mi*” (lakosság) közötti együttműködésre, de a szakemberekkel, a partnerintézményekkel, s az egymással való együttműködésre is gondolunk. A lakosság és a helyi önkormányzatok együttműködését segítő eddig több együttműködési, cselekvési- és fejlesztési tervet készítettünk (Kecskéd, Cserkút, Boda, Budapest-Kőbánya, stb.), ezekből álljon itt a maga teljességében is legrövidebb kecskédi, amelyet a helyi lakosság és a képviselőtestület 1995. február 13-án közös ülésén megtárgyalt és elfogadott.

CSELEKVÉSI TERV a közösségi felmérésben feltárt szükségletek alapján
Kecskéd, 1995.

- I. A közösségi felmérés eredményének ismertetése a lakossággal, aktivizálás további közösségi munkára
 1. A jelentést tartalmazó füzet eljuttatása a családokhoz. A példányszámot és a terjedelmet az határozza meg, hogy milyen anyagi eszközöket tudunk mozgósítani.
 2. Lakossági fórum rendezése, amelyet a helyi tévé egyenes adásban közvetít. Mindenki elmondhatja a véleményét a jelentésről és további javaslatokkal állhat elő. Számítógépek segítségével további összefüggések is kérdezhetők. Telefonügyelet tartunk a kérdések felvételére.
 3. A Kecskédi Tükörben rendszeresítünk egy rovatot, amelyben folyamatosan közöljük a közösségi folyamat lépéseit, illetve a közösségi felmérés finomabb eredményeit.

Javaslat:

- A képviselőtestület és a felmérést végző helyi közösség közösen keresse a kiadás lehetőségét;
- A kiadványt az önkormányzat juttassa el minden partneréhez a megyében és az országos szervezetnek, s használja fel azt pályázatainak elkészítésénél;
- Szervezzünk szélesebb, megyei és országos nyilvánosságot kiadványunknak, mely az országban ma még egyedülálló folyamatot tükröz.

II. A felmérés eredményeire szervezhető cselekvések beindítása

1. Környezetvédelem
 - a, Közösségi tájékoztató elindítása. Ez a felmerült kérdések szakértőkkel történő lakossági megvitatását jelenti egy környezetvédelmi sorozat keretén belül;
 - b, A környezetvédő egyesület iránt érdeklődő lakosok összehívása, az egyesület munkájának megtervezése és beindítása;
 - c, Az egyesület munkája ill. a közösségi tájékoztató kapcsán ügyünk mellé álló szakemberek támogatásának megnyerése, külföldi kapcsolatok fellelése.

2. Településrendezés

- a, Beszélgetéssorozat kezdeményezése a kérdőív eredményeinek megvitatására és az indítandó lakossági akciók meghatározása;
- b, A lakosság véleményének érvényesítése a rendezési terv módosításában, ill. önkéntes munkájának szervezése a település fejlesztésében, működtetésében.

Javaslat:

- Javasoljuk az önkormányzatnak, hogy kérje és igényelje a folyamatban kezdettől részt vevő szakember, Mészáros Zsuzsa további munkáját, s ebbéli szándékát a Községszolgálat Alapítvánnyal szerződésben is rögzítse. Az alapítvány Mészáros Zsuzsa cselekvő részvételét anyagilag és szakmailag is támogatja.

III. A helyi civil társadalom összefogása

Szükséges, hogy a meglévő civil szerveződések megismerjék egymás céljait, tevékenységét; felismerjék közös szükségleteiket és cselekvési lehetőségeiket, melyek a következők lehetnek:

- információ egymásról és a megyei, országos egyesületi életről, a hasonló egyesületekről, a pályázati lehetőségekről, a kiíró alapítványokról;
- az egyesületi munka megismertetése a lakossággal;
- képzés, mely a civil cselekvések technikájának megtanulásától a civil cselekvések társadalmi szerepének felismeréséig terjedhet;
- a képviselőlet összehangolása az önkormányzattal való együttműködésben.

Javaslat:

- A civil szerveződések közötti együttműködés alapjául szolgálhatna a Művelődési Ház társadalmatisításának folyamatának. Javasolunk felkérni egy művelődési szakembert egy működtetési javaslat kidolgozására;
- Javasoljuk a T. Képviselőtestületnek, hogy fontolja meg egy közhasznú munkás alkalmazását e munkák koordinálására. A helyet a Művelődési Ház adhatná, az önkormányzattal kötött megállapodás alapján. A szükséges technikai berendezéseket pályázat útján be lehetne szerezni (fax, üzenetrögzítő, fénymásoló, számítógép, nyomtató stb.).

IV. Együttműködés a civil szervezetek és az önkormányzat között

Le kell szögeznünk, hogy

- a, Bármely, a közösség által felismert probléma kezelését csakis az önkormányzattal együttműködve képzeljük el;
- b, Tudjuk, hogy az önkormányzat a maga eszközeivel régóta, sokat és eredményesen tesz e problémák kezelésére, megoldására;
- c, Meggyőződésünk, hogy a civil szervezetek munkája kiegészíti az önkormányzatok formális lehetőségeit az informális kapcsolatépítéssel, a civil szervezetek számára elérhető források megszerzésével;
- d, Véleményünk szerint a lakossággal való folyamatos együttműködés nagymértékben hozzájárul a helyes döntések meghozatalához, a lakosság tudásának és önkéntes, társadalmi munkájának hasznosításához.

Javaslat:

- Javasoljuk, hogy a képviselőtestület minden fontosabb területen nevezzen ki felelősöket tagjaiból a megfelelő civil szervezettel való folyamatos együttműködésre, a közösségi folyamatban való rendszeres részvételre.
- A képviselők és a civil szervezetek vezetői folyamatosan tájékoztassák egymást, kérjék ki egymás véleményét, közösen dolgozzanak ki projekteket, szervezzenek akciókat és a testületi döntéseket igénylő ügyeket terjesszék be a képviselőtestület elé.

V. A közösségi tevékenység nyilvánossága

Szükséges, hogy minden jelentősebb közösségi mozgás, akció bekerüljön a helyi nyilvánosságba. Fontos ez a korrekt községi politika, de fontos ez újabb lakosok közösségi folyamatba történő bevonása miatt is.

A helyi tévéadások fontossága iránti igény szüntelenül megnyilvánul, de egy ekkora községben a megfelelő emberek és a megfelelő stúdió hiánya miatt nem könnyű előrelépni. Képzésre van szükség. Az eddigi próbálkozások alapján úgy tűnik, hogy egy tv-klub indításának van meg most az esélye

Javaslat:

- A kábeltelevízió helyi adásokra alkalmassá tétele, a munka technikai feltételeinek fokozatos javítása;
- Az érdeklődő helyi lakosoknak képzés beindítása;
- Rendszeres kapcsolat kiépítése a környékbeli és megyei médiákkal;
- A Kecskédi Tükör munkájának folyamatos segítése.

VI. A civil szervezetek és a képviselőtestület továbbképzése

Álláspontunk:

- a, Mindannyian most tanuljuk a demokráciát és félelmeink, konfliktusaink, sőt, munkánk esetleges örömtelenségének nagy része is tapasztalatlanságból, informátlanságból származik;
- b, Az állampolgárok nem ismerik a helyi cselekvés lehetőségeit és technikáit, az újonnan választott képviselők jó része is először tölt be ilyen tisztséget.

Javaslat:

- Javasoljuk a más, bel- és külföldi testületek és civil szervezetek gyakorlatának megismerését, tanulmányutak, cserék szervezését;
- Javasoljuk, hogy a képviselőtestület és a civil szervezetek képviselői kérjék fel helyi cselekvéshez szükséges képzésekre szakosodott szakmai szervezetet, a Civil Kollégiumot a szükséges képzések megtervezésére és lebonyolítására. A képzés anyagi feltételei pályázati úton előteremthetők lennének. (A Civil Kollégium a Közösségfejlesztők Egyesületéből fejlődött ki és tanáraik közül néhányan elindítói voltak a kecskédi közösségfejlesztési folyamatnak is).

VII. Projektek készítése, pályázat útján elérhető pénzforrások megszerzése

Előre látható, hogy

- a, A közösségi tájékoztatásba és folyamatokba bevont szakemberek feltehetően elköteleződnek községünknek és számunkra sokat érő szervezetekkel, programokkal, s leendő partnereinkkel hoznak össze bennünket;

- b, A lakossági tervezés során akciók fogalmazódhatnak meg, melyeknek bizonyára pénzigénye is lesz;
- c, A tapasztalatcserek, képzések, az információszerzés anyagi fedezetéről gondoskodni kell;
- d, Elképzelhető, hogy a környezetvédő munka eredményeként lassan összeállhat egy nagyobb, községünket és környezetét érintő tájrehabilitációs koncepció. Ez a koncepció lehetővé tenné, hogy szakértőket kérjünk fel annak tanulmánytervvé, projektté fejlesztésére és hogy e nagy, a községet és környezetét egyaránt érintő tájrehabilitációs projektet a nemzeti alapoknál, ill. a külföldi segélyprogramokban megpályázza. Bizonyosak vagyunk abban, hogy egy, a lakosság véleményével is alátámasztott, szakszerűen kidolgozott projekt – igaz, nagy és kitartó munkával, de – meg tudja szerezni a szükséges támogatásokat és megvalósítható lesz;

Javaslat:

- Az Önkormányzat használja ki a közösségi felmérés egyediségéből adódó előnyöket és azokat kamatoztassa projektjei kialakításánál;
- Használja ki azt az információs- és szakemberhátteret, amellyel a Közösségszolgálat Alapítvány rendelkezik, oly módon, hogy gondjaiba vonja be a közösségfejlesztőket, akik minden bizonnyal képesek lesznek kapcsolataikat bővíteni.
- Bizonyosak vagyunk abban, hogy a fentiek szerint mozgósított pénzügyi erőforrások nagyban megnövelik majd a település fejlesztéséhez és működtetéséhez szükséges, jelenleg rendelkezésre álló pénzüsszegeket.

(158)

A cselekvési terv (és persze a közösségi felmérés folyamatának) eredménye az is pl., hogy Cserkúton minden hónapban egy alkalommal találkoznak a civil szervezetek képviselői és a képviselők, megbeszélendő a falu fejlesztése-működtetése előtt álló soros feladatokat.

Cselekvési technikák

Az együttműködés módszerei erőteljesen érintkeznek a nonprofit szektorban egyre gyakrabban előforduló módszerekkel is: nyomásgyakorlás, döntések előkészítése, ülések levezetése, mindenfajta helyi cselekvési technikák. A következőkben néhány, általunk kidolgozott cselekvési technikát mutatunk be.

Hogyan alakítsunk egyesületet?

1. Miért érdemes egyesületet alakítani?

- Az emberek valamilyen cél elérésére tartós együttműködésbe fognak (pl. érdekeik érvényesítésére, védelmére, közös érdeklődésük, kedvtelésük megszervezésére, stb.);

- Hivatalos bejegyzés – jogi személyiség státuszának megszerzése – alapján jobb tárgyalási helyzetbe kerülhetnek más hivatalos intézményekkel, önkormányzati, vagy kormányzati szervezetekkel;
 - Nagyobb esélyük lesz külső támogatások, pályázati források, kedvezmények elérésére mintha magánszemélyek informális csoportjaként léteznének;
 - Nagyobb esélyük lesz arra, hogy részt vegyenek a tagságukat érintő szabályozók, rendeletek, törvények alakításában.
2. Az egyesületi forma legfontosabb jellemzői
- Nyilvántartott tagsággal rendelkezik;
 - A tagok önkéntes elhatározásából keletkezik, alapításához legalább 10 nagykorú állampolgár ill. intézmény összefogása szükséges;
 - Önkormányzó, önszervező, önigazgató elven működik;
 - Saját „alkotmánya”: alapszabálya van, amit a tagok közgyűlése fogad el;
 - Gazdálkodási tevékenységében köteles betartani alapvető pénzügyi szabályozókat, vagyonát nem oszthatja fel, azt a szervezet tevékenységére kell fordítania.
3. Az alakítás legfontosabb lépései
- Alakuló ülés megszervezése;
 - Alapszabály elkészítése és szavazással annak elfogadása.
Ebben feltétlenül határozni kell a szervezete nevééről, székhelyéről, céljáról, a tagok jogairól és kötelezettségeiről, a szervezet felépítéséről, tisztségviselőiről (a jogi képviselőről), az esetleges megszűnés körülményeiről;
 - Tisztségviselők megválasztása.
4. A hivatalos nyilvántartásba vétel módja:
- Az egyesület székhelye szerint illetékes megyei (fővárosi) bírósághoz kell benyújtani a képviseletre jogosult személy(ek)nek egy *bejegyzésre irányuló kérelmet* az aláírásukkal. Ehhez mellékelni kell az *elfogadott alapszabályt*, az *alakuló ülés jegyzőkönyvét* (a jegyzőkönyv vezetőjének és két hitelesítőnek az aláírásával), a *megválasztott tisztségviselőknek a nyilatkozatát* arról, hogy a megbízatást vállalják, s hogy büntetlen előéletű magyar állampolgárok. Praktikus, ha az alakuló ülésen készült *jelenléti ívet* is mellékelünk beadványunkhoz.
- A nyilvántartásba vételt a bíróság illetékmentesen, soron kívül végzi.

(159)

És most következzenek valóban a technikák! (160)

Hogyan szerezzünk tagokat, hogyan vonjunk be embereket?

1. Miért van szükség tagokra?

Minél többen vagyunk,

- annál többet tudunk végezni;
- annál jobban tudatosítja a csoport az embereket érdeklő és érintő kérdéseket;
- annál reprezentatívabbak vagyunk;
- annál erősebb lesz a csoport a közös cselekvéshez.

2. Mit kell átgondolni egy tagtoborzó kampány előtt?
 - Ki akar majd belépni a csoportba?
 - Mekkora földrajzi területről akarunk toborozni?
 - Mennyire formális tagságot akarunk?
 - Mik is a csoport céljai:
 - minél több embert bevonni egy-egy kérdés megvitatásába?
 - egy földrajzi terület érdekeit képviselni?
 - egy embercsoport érdekeit képviselni?
 - egy adott probléma megoldásáért harcolni?
 - egy projektet véghezvinni vagy egy szolgáltatást beindítani?
 - kampányt indítani egy adott kérdéstről egy nagyobb területen, akár az egész megyében?

3. Az első összejövétel
 - hirdessük meg;
 - szóljunk személyesen is a lehető legtöbb embernek;
 - a tagtoborzás folyamatos dolog: nem csak az első alkalomra korlátozódik, hisz akkor nem lesz még ott mindenki.

4. Formális-informális tagsági viszony
 - A formális tagság:
 - tagsági kártyával és tagdíjfizetési kötelezettséggel jár;
 - erős kötődést jelent;
 - kicsi, de biztos pénzforrás – indulásnál fontos;
 - bejegyzéshez, pályázáshoz szükséges;
 - taszíthat olyan embereket, akik csak alkalmilag szeretnének vagy tudnának segíteni;
 - rendszeres nyilvántartási munkával jár.

5. Toborzó munka
 - Sikere attól függ, mennyire tudjuk eljuttatni üzenetünket az emberekhez, és milyen bekapcsolódást kínálunk nekik?
 - Gyűléseinkre és bármilyen nyilvános összejövételre vigyünk szórólapokat, hírleveleket magunkról. Legyen egy asztal, ahol azonnal akár be is lehet lépni;
 - Legyen egy biztos emberünk, címmel, telefonnal, akit könnyű elérni;
 - A fesztiválokat, ünnepeket, bálakat stb. ne csak pénzszerzésre, hanem tagtoborzásra is használjuk;
 - Legyünk „láthatóak”, szerepeljünk: szervezzünk utcai gyűléseket, legyünk jelen egy információs standdal a vásárokon, készítsünk területünk problémáiról egy videofilmet;
 - Derítsük ki, hogyan vélekednek kívülállók a csoportról? Sokszor nagyon homogénnek hisznek bennünket, és ez taszít („csak fiatalok”, „csak vallásos emberek”, stb.)

6. A tagok megtartása

Sokszor előfordul, hogy a nagy kezdőlétszám hamarosan lepad.

 - Tartsuk a kapcsolatot a tagokkal;
 - Ismerjük meg motivációjukat és elvárásaikat;

- Tartsunk rendszeres összejöveteleket;
- Hasznos lehet egy hírlevél – de ne felejtsük, hogy ez egyirányú kommunikáció!
- A legjobb módszer a személyes kapcsolattartás;
- Figyeljünk oda munkánk módszereire: bármilyen sok munkát végezzen is egy kis munkacsoport, ha nem konzultál a tagokkal és nem ad információt, a tagok elveszítik az érdeklődésüket;
- A lehető legtöbb feladatot osszuk meg a tagsággal;
- Ne engedjük, hogy a lelkesedés lelohadjon: ha pl. tervünk külső okok miatt halasztódik, addig is keressünk és javasoljunk más tevékenységet.

Az alapszabályról

1. Miért van szükség alapszabályra?
 - Legyenek meg az eszközök és eljárások a szervezet demokratikus ellenőrzéséhez és rendezett működéséhez;
 - Legyen meg a szervezet formális identitása;
 - Világosan tegye láthatóvá a szervezet céljait és működésének módját.

2. Mire ügyeljünk az alapszabály megalkotásakor?
 - Az alapszabály nem cél, hanem eszköz;
 - Kerüljük el az agyonbürokratizálást, lehetetlen mindent előre látni és szabályozni.

3. Mit tartalmazzon az alapszabály?
 - A szervezet neve:
 - kerüljük el az összekeverhetőséget!
 - ne legyen túl specifikus, mert ez kizárhat érdeklődőket!
 - érdemes olyan néven gondolkodni, amelynek rövidítése figyelemfelkeltő, értelmes betűszót ad;
 - A szervezet céljának megfogalmazása:
 - legyen világos;
 - legyen rugalmas, de ne annyira, hogy visszaélésekre adjon lehetőséget;
 - A tagság kérdése:
 - a tagság fajtái (pl. társult- vagy tiszteletbeli tagság);
 - a tagság korlátai (ki lehet tag?);
 - A választmány és tisztségviselők megválasztása:
 - a megválasztás módja;
 - a tisztségviselők és a választmány jogai (pl. aláírás, pénztalás);
 - a szavazás érvényessége (a megkívánt létszám);
 - a mandátum időtartama;
 - a tisztségviselők és a választmány feladatköre;
 - választmány üléseinek rendszeressége;
 - Éves közgyűlések:
 - meghirdetés időpontja;
 - érvényességhez szükséges létszám;
 - pénzügyi beszámoló szükségessége;
 - Rendkívüli közgyűlések:
 - összehívásának szabályozása;
 - érvényességhez szükséges létszám;

- Pénzügyek ellenőrzése:
 - a kincstárnok szerepe;
 - a pénzszerzés módjai;
- A szervezet feloszlataása:

4. Egyéb

- Kész alapszabály-sémát csak gondos tanulmányozás után alkalmazzunk!
- A szabályokat és eljárásokat ne bonyolítsuk agyon!
- Ne fogjuk fel alapszabályt írott szentségnek!
- Eszköz legyen, és ne végcél!

Hogyan szervezzünk és vezessünk nyilvános gyűléseket?

Hiába fontos a cél, hiába választjuk meg jól a témát a gyűléshez, ha az eredményt leontja vagy a rossz szervezés vagy a gyenge levezetés, ami sokszor előfordul helyi közösségek, civil szervezetek esetében. A szervezés és levezetés legfőbb szabályai a következők:

1. Előre gondolkodás

Tisztán kell előre látnunk,

- miért tartunk gyűlést?
- kire irányul?
- mit akarunk elérni?

Mi a cél?

- a legfontosabb problémák felderítése?
- cselekvési terv kialakítása és jóváhagyása?
- kampány beindítása, tudatosság fokozása?
- helyi önkormányzat, más szervezetek képviselőinek bevonása?
- éves közgyűlés? stb.

2. A hely megválasztása:

- Terem mérete (ne legyen se túl nagy, se túl kicsi);
- Vendéglátó ipari egységben lévő terem veszélye (ital-fogyasztás, ki-bemáskálás);
- Fél órával hosszabb időre foglaljuk le a termet – maradjon idő beszélgetni, nem jó, ha „kidobnak”.

3. Az időpont megválasztása:

- Egybeesések elkerülése (népszerű tv-sorozat, helyi események, hagyományos ünnepek, önkormányzati ülés);
- Megfelelő kezdési időpont (nem korai, se nem kései);
- Péntek este és hétfőre elkerülése.

4. Előkészítés és szervezés:

- A gyűlés meghirdetése
 - szórólap minden tagnak / minden lakásba;
 - helyi újságokban, médiában;
- A meghirdetés időzítése (5–7 nappal az eseményt megelőzően);
- Az elnök személyének megválasztása;

- iránta megnyilvánuló bizalom;
- jártasság ülések levezetésében;
- érthető, hangos beszéd;
- humorérzék;

Az elnök feladatai:

az ülés megnyitása, a cél ismertetése, a hozzászólók bemutatása, a feltett kérdésekre a válaszadók felkérése, a beszédek hosszúságának ellenőrzése, a szó megadása a félénkebbeknek is, az ülés folyamatának mederben tartása, a konfliktusok kibontakozásának megállítása, az ülés összegezése és bezárása;

- Egyéb szónokok:
 - csak az üljön az elülső asztalnál, akinek valóban szerepe van;
 - nem feltétlenül kell a pódiumot használni, lehet informálisan is üldögélni;
 - tanácsadók, hivatalnokok, külső meghívottak oldalt üljenek;
 - mikrofont csak akkor használjunk, ha elengedhetetlen (a hangerő hatalma + a technika ördöge);
- Előkészítő ülés szervezése
- Egyéb írásos anyagok készítése, az üléseken való elhelyezése;

5. Az ülés levezetése és ellenőrzése:

- A termet időben nyitassuk ki, helyezzünk ki egyéb anyagokat, szórólapokat nézegetni;
- A gyűlés kezdeti szakasza:
 - a figyelem erősségének kihasználása;
 - a célok pontos elmagyarázása;
- A gyűlés középső szakasza:
 - a káoszt el kell kerülni;
 - minden kérdés jusson el az elnökséghez;
 - minden szó hallható legyen mindenkinek;
 - elől ülő, előre beszélő emberek szavait ismételjük meg;
 - a felmerülő egyéni ügyeket utóbb személyesen beszéljük meg;
 - vegyük figyelembe a hallgatóság soraiból érkező javaslatokat;
 - ne engedjük eluralkodni a szaktanácsadókat – ez a mi gyűlésünk!
 - érzékeltsük saját lelkesedésünket és meggyőződésünket;
 - figyeljünk az érdeklődés csökkenésére utaló jelekre! (másfél-két óráig tart a figyelem);
 - jó a vizuális segédanyag (film stb.), de ne túl sokat használjunk belőlük!
- A gyűlés vége:
 - össze kell foglalni, átismételni a legfontosabb pontokat és a leendő lépéseket;
 - ha az emberek már kezdenek elszállingózni, addig térjünk rá az összefoglalóra, amíg még sokan vannak – a „csúcson” fejezzük be, és ne a leszálló szakaszban;
 - álljunk az ülés után a korábban szólni nem merők rendelkezésére. Legyen világos, hogy az ülés után hol lehet információt szerezni?
 - ha szükséges, állapodjunk meg a következő ülés tervezett időpontjában;
 - állapodjunk meg abban, ki ad hírt a sajtónak?

6. A gyűlés után:
- Értékelés: jól ment-e a gyűlés? Ha nem, miért nem ment jól? (világos célok hiánya, rossz meghirdetés, rossz szervezés, túl sok kérdés megvitatása, rossz levezetés, stb.);
 - Legközelebbi hírlevelünkben adjunk hírt a gyűlésről.

Jelentések, beszámolók írása

1. Miért van szükség beszámolókra?

- „A szó elszáll...” – emlékeztető saját magunknak;
- Vizsgálat, ellenőrzés esetén: bizonylat, tanúsító dokumentum.

Előnyök:

- a. A beszámoló megírása segít a csoport saját céljainak tisztázásában;
- b. Az általunk kívánatosnak tartott mennyiségben és módon adhatjuk elő az információkat és az érveket;
- c. A tagság tájékoztatására alkalmas eszköz;
- d. Felhívja a figyelmet kampányunkra és szervezetünkre;
- e. Ellenfelünket meglepetésként érheti;
- f. Alkalmas eszköz kampány beindítására, tárgyalásra, szervezet kiépítésére;
- g. Döntések alapjául szolgálhat;

Hátrányok:

- a. Növelheti a szakadékokat a választmány és a tagság között;
- b. Tájékoztatja az ellenfelet gondolatainkról és ismereteinkről;
- c. Hetekbe telik a tények, adatok összegyűjtése és az anyag megírása;

2. Kinek szánjuk a beszámolót?

- Ettől függ a beszámoló stílusa, hossza és az ismertetés módja, a technikai és szakmai részletek aránya és mélysége.
- Nem kell feltétlenül mindent beleírunk – a jól megválogatott és szelektált információ hatásosabb;
 - Mellékeljük hozzá fényképeket, dokumentumokat, sajtókivágásokat, idézzünk hozzászólásokat, véleményeket!

3. Néhány alapvető szabály

- a. A beszámoló puszta megírásánál és megléténél fontosabb az, hogy *mit* írunk le benne és *hogyan*?
- b. A beszámoló csak egy része a munkának. A lobbyzás és a nyomon követés fontosabb!
- c. Ne érintsünk benne túl sok kérdést – keverjük helyes arányban a tényeket, az érveket és a véleményeket;
- d. Az üléseken készült jegyzőkönyvekre csupán támaszkodjunk – önmagukban ezek még sohasem kész jelentések;
- e. Ne használjuk fel összes adunkat – tartsunk vissza némi információt és érvet, amely a nyomon követő munkában még jól felhasználható;
- f. Külső szakértők bevonása a beszámoló készítésébe nem feltétlenül előny: lehet, hogy pénzbe kerül, lehet, hogy éppen azokkal áll kapcsolatban, akikkel nem

szeretnénk, ha kapcsolatban állna, lehet, hogy beszámolóknak nagyobb értéke van a maga „amatőr frissességében”, mintha profi, ámde külső szakember műve volna;

- g. A tények mindig ellenőrzésre szorulnak. Ne hagyjunk könnyű támadási felületet;
- h. Sokkal időigényesebb, de sokkal jobb, ha a beszámoló megírását egy csoport végzi: ha egy ember dolgozik rajta, a többiek kezéből kicsúszik a dolog, kevésbé fogják ismerni a tényeket, nem tudják, mi került bele, mi maradt ki stb. A munka szétsztható, átbeszélhető, mindenki kedvére megoldható;
- i. Érthető, ne bürokratikus nyelvezetet használjunk, kerüljük a közhelyeket és a szakzsargont!

4. A megírás folyamata

- a. Ne feledkezzünk meg az elejére tett összefoglalóról, amely tartalmazza a megfogalmazott ajánlásokat is;
- b. A megírás előtt állapítsuk meg, milyen fejezetekre, részekre bontjuk a jelentést, pl. bevezetés, a probléma leírása, stb. A tagolás és az alcímek legyenek világosak;
- c. Nem szükséges fényes papírra nyomni, de a borítója legyen figyelemfelkeltő;
- d. A részletes referenciákat, adatokat, statisztikákat tegyük a jelentés végére. A szövegben csak a leglényegesebbeket szerepeltessük;
- e. Ha a jelentés hosszú, készítsünk tartalomjegyzéket;
- f. A sokszorosítás legolcsóbb és legkevésbé tetszetős módja a fénymásolás. Ha a dokumentumot pénzért árusítjuk, kettős árat is megállapíthatunk (a tagság és a kívülvilág felé);

5. Megjelentetés a sajtóban

- a. Tisztázzuk, miért akarjuk a megjelentetést, és kiknek szánjuk?
- b. Nem elég, ha egy riporternek átadjuk a kész anyagot – tisztázzuk vele a fő pontokat, hogy rövidítés, átdolgozás esetén „képben legyen”. Ha sajtó-kommunikét írunk, 300 szónál ne legyen hosszabb;
- c. A helyi újságíróknak sok anyagra van szükségük – a folytatás is elhelyezhető;
- d. Az újságíró információs és visszacsatolási „csatorna” is lehet, ismerheti az ellenfél vagy vetélytárs-szervezet véleményét és munkáját. Sohase tételezzük fel eleve, hogy a mi oldalunkon áll;
- e. Nagyon fontos az időzítés: minél közelebb van a lapzárta pillanata, annál kisebb az esélyünk a bekerülésre;
- f. Ahhoz az újságíróhoz forduljunk, aki valóban érdeklődik irántunk, és ne ahhoz, akiről szeretnénk, ha érdeklődne, vagy akinek érdeklődnie kellene.

Public Relation

1. Mit jelent?

- Megpróbálunk másokat meggyőzni az általunk igaznak vélt dolgok igazságáról.
- El kell magyarázni, hogy mit teszünk és miért?

2. Miről szól és kinek?

Közösségünk, csoportunk tagjainak tudniuk kell:

- melyek a tényleges problémák, kérdések, amelyek érintik őket?
- mit csinál a csoportunk és miért? Ki miért felelős?

- milyen érveket és számadatokat használhatunk fel a valótlan állításokkal és félretájékoztatásokkal szemben?

A szélesebb közönségnek tudnia kell:

- mik a csoportunk igényei?
- hogyan érintenek bennünket a problémák?
- hogyan tudnak bennünket ők is támogatni?

Az „ellenfélnek” – ha van ilyen –, tudnia kell:

- hogy szervezettek és kemények vagyunk;
- hogy mi is ismerjük a tényeket;

A jó PR már a csata felét jelenti.

3. Gondolatok a tömegkommunikációról

- A magánkézben levő és az ún. független médiában ne bízunk automatikusan: céljaink szempontjából nem mindegy, hogy milyen érdekeltségek kezében vannak, és pedig többnyire egyre kevesebbek kezében (a hatalom koncentrálódik);
- A kisember érdekei az állami kézben levő médiában sem szükségszerűen jelennek meg.

4. Gondolatok a propagandáról

- Minél többször ismételnék el valamit, annál többen hiszik el, és ha kilencvenkilencen már hiszik, a századiknak nagyon nehéz lesz kritikusnak maradnia!
- Tudatni kell az emberekkel azt is, amiről a média nem szól: ha nincs alternatíva, akkor természetesen a meglévő hírforrásoknak fognak hinni;
- Nagyon pontosan tudnunk kell, hogy mik a céljaink, kire irányul az üzenetünk és mit akarunk velük tudatni?
- Mérjük fel, milyen forrásokkal rendelkezünk (rendelkezésre álló energia, szak tudás);
- Legyünk gyorsak: ha pontatlan vagy támadó élű hírt közölnek rólunk, azonnal válaszoljunk, különben megszűnik hír lenni!
- Használjunk fel minden eszközt: írott szöveg, film, színjáték, hangszalag, dia- és fényképiállítás, utcaszínház, ablakok és hirdetőtáblák a tanácsadó szolgálatoknál, művelődési házakban, orvosi rendelőkben, a meglévő hálózatok (pl. munkahelyi tanácsok, egyesületek, közösségi újságok felhasználása, stb.);
- Vonjuk be az embereket!
- A visszacsatolás lényeges: elértük-e a célt? Elértük-e azokat az embereket, akiket akartunk?

Ha mégis a tömegkommunikációt választjuk? Ne feledkezzünk meg az alábbiakról:

- Őket az eladható, jó sztori érdekli – nem feltétlenül a mi érveink pontos és korrekt felsorolása;
- Ők ellenőrzik, mi jelenik meg, és nem mi;
- Üzenetünkben hajlamosak szenzációt kreálni, vagy éppen kihagyják a legfontosabb pontokat és szavakat;

- Próbáljuk meg elérni, hogy megjelenés vagy vetítés előtt megvétőzhassuk az elkészített anyagot;
- A riporterek nagyon jártasak abban, hogy olyan kérdéseket tegyenek fel, amelyekre az ember olyant válaszol, amit nem is akart. Jártasak abban is, hogy fafajúnak, fanatikusnak vagy tudatlannak láttassanak bennünket. Próbáljuk előre megismerni a technikájukat, hogy felkészülhessünk, keressünk előre egy rokonszenvesebb riportert;
- A ferdítések elkerülésére sokszor alkalmas egy sajtónyilatkozat vagy kész sajtóanyag megküldése;
- Tájékozódjunk a lapzártai időpontjáról;
- Ne a levelezési rovatnak írjunk;
- Azok a rádiós műsorok, ahova betelefonálhatunk, széles közönséghez érnek el, ámde rendkívül világosnak és érthetőnek kell lennünk.

Küldöttnek lenni

1. Mit jelent?

Részt venni egy konferencián, vagy más szervezet gyűlésén, abból a célból, hogy saját szervezetünk álláspontját és határozatait képviseljük. Felelősséggel és kötelezettségekkel jár: fontos feladat.

2. Milyen célból küldjük küldöttet valahová?

- ha politikai támogatást akarunk adni más szervezeteknek és kampányaiknak, jobb kapcsolatokat akarunk kiépíteni és el akarjuk érni egymás jobb megértését;
- ha a közösségi ellenőrzést az ügy felett meg akarjuk osztani más szervezetekkel;
- ha konferenciákon a döntéshozatalt befolyásolni akarjuk;
- ha fel akarjuk használni az alkalmat arra, hogy más szervezetek képviselőivel találkozzunk és tárgyalhassunk;

3. A küldött felelőssége

- ne feledjék el, hogy nem magánszemélyként vannak jelen. Ne saját véleményüket és nézeteiket adják elő, hanem az általuk képviselt szervezetét;
- a küldő szervezet előzetesen tisztázza álláspontját és készítse fel a küldöttet arra is, hogyan szavazzon. Mindent nem lehet előre látni, a bizalom is nagyon fontos: sok múlik a csoport összetartásán, az előzetes megbeszéléseken és a küldött intelligenciáján;
- a küldött, hazaérkezése után, a lehető leggyorsabban tegyen jelentést;
- a küldött vigye magával szervezete szóróanyagait és hírleveleit, terjessze vagy árusítsa őket, és hozzon magával minél több ilyen anyagot más szervezetekről;
- a küldött használja fel ezeket az alkalmakat szervezete ismertetésére, népszerűsítésére;

4. Kit küldjük?

- különféle alkalmaknál válasszunk más és más embereket, hogy tapasztalatokat szerezzenek;
- mindig közösen döntsük el, hogy az adott esetben ki a legmegfelelőbb küldött;
- jó, ha van egy tartalék személy, váratlan események esetére;

- ha küldöttünk tapasztalatlan, küldjünk két küldöttet, vagy egy küldöttet és egy megfigyelőt;
- ha pl. hivatalos önkormányzati ülésekre delegálunk valakit, félévente-évente változtassuk meg a személyét, mielőtt gondolkodását átíratná a hivatali gondolkodásmód;
- a többletmunka és a többletköltség ellenére jó minél több küldöttet küldeni: megmutatja erőnket, támaszt jelent előadónknak, több tanúbizonytságot, beszámolót hallhatunk a történeteikről;
- a küldött legyen szervezetünk tagja: azaz köteles legyen beszámolni részvételéről a választmánynak és a tagságnak;
- mindenki előtt legyen világos, hogy a küldött visszahívható;
- a küldött nem csupán elutazik és részt vesz, hanem fel is készül szereplésére és a visszacsatolásra;
- figyelem: van, aki személyes ambíciója és érdekei miatt kíván valamely szervezet ülésén vagy kampányán küldöttként részt venni!

Hogyan szervezzünk kampányt vagy akciócsoportot?

1. Milyen helyzetek vezetnek el a szervezés szükségességére?
 - Valami incidens történik, pl. elütnek egy gyereket, kilakoltatnak egy családot – a hasonló események megelőzéséhez akcióra van szükség;
 - Nyilvánvalóvá válik a közösség valamiféle szükséglete – közösségi tér, javító szolgáltatások, stb.;
 - Több ember fordul hasonló panaszokkal egy tanácsadó irodához, amely közös cselekvést határoz el.
2. Miért szervezzük meg magunkat?
 - Az önkormányzat vagy a munkáltató jobban szeret egyéneknél velünk foglalkozni: így megosztottak vagyunk és gyengék. Erőnket és egységünket a szerveződéssel mutathatjuk meg;
 - Nem csak a fizetésért és a munkakörülményekért kell küzdenünk, hanem pl. a társadalmi juttatásokért is – ehhez a megszervezettség szükséges;
 - Néha az önkormányzat is ösztönzi a megszerveződést – ezzel bizonyíthatja nyitottságát és a lakosság bevonását. Ha csak az ő érdekeikről van szó, ne essünk bele ebbe a csapdába!
3. Milyen szervezetet hozunk létre?
 - Előbb a szükséglet, aztán a szervezet!
 - Egy kampány beindításához elegendő egy kis aktivista csoport;
 - Nem feltétlenül szükséges azonnal a kezdet kezdetén nagy létszámú, minden érdeket védeni kívánó szervezetet létrehozni;
 - Bármilyen legyen is a szervezet, két dolog legyen világos:
 - a. a döntéseket közösen hozzuk;
 - b. az egyének visszahívhatóak, és a csoport felé elszámoltathatók.
4. Igényeink megfogalmazása
 - Az igények megfogalmazása legyen tökéletesen világos;
 - Az igényeknek már a kampány legelején világosan ki kell derülniük;

- Az igények legyenek gyakorlatiasak és kapcsolódjanak a közösség által észlelt problémákhoz;
- Megfogalmazásuk legyen tág – a tárgyalópartner ne terelhesen bennünket egy-egy részlet felé;
- Igényeink hozzásegíthetnek ahhoz, hogy más csoportok támogatását is megnyerjük;
- Gondoljuk át, milyen politikai vonzatai vannak annak, amiért harcolunk;
- Sose mutassunk hajlandóságot a kompromisszumra, csak ha elengedhetlenül szükséges.

5. Ha már létezik egy szervezet

Mi történik akkor, ha arra a célra, amiért mi dolgozni akarunk, már létezik környezetünkben egy szervezet?

a. „alvó” szervezet;

b. céljának meg nem felelő, mások által ellenőrzött, másoknak „behódolt” szervezet

Veszély: Gátolja a megszerveződést, az emberek megnyugszanak abban, hogy már van, aki őket képviseli.

Lehetséges cselekvések:

a. Megpróbáljuk felrázni, felelőssé és elszámoltathatóvá tenni a létező csoportot;

b. Új csoportot alakítunk: konfliktusveszély! Fel kell mérni támogatottságukat.

6. Megerősítés

- Osszuk meg az információkat, mindig tudassuk, mi történt, miért, és milyen döntések születtek;
- Rá kell venni minél több embert, hogy feladatokat vállaljon és vegyen részt a munkában;
- Közösén gondoskodjunk és gondolkodjunk a pénzszerzésről is;
- Ne ugyanazokat az embereket küldjük mindig tárgyalni a helyi hatóságokhoz: a hatóság kiismeri gondolkodásmódjukat. Természetesen ők is hasonulhatnak, megérthetik és elfogadhatják a másik fél cselekvési rendszerét.

7. Néhány praktikus tanács

- Ne légy kiszámítható, változtasd a taktikádat, tartsd meg kezdeményező-készségedet!
- A másik oldaltól nyert engedmények ösztönzik a cselekvést saját oldalunkon!
- A helyi hatóságok szívesen hallják az „állampolgári méltóság vagy büszkeség” és „progresszív, haladó gondolkodás” kifejezéseket – használjuk ki!
- külső szaktanácsadó igénybevétele esetén is *mi* tartsuk erősen kézben a dolgokat;
- vessük tekintetünket a közvetlenül elérendő célokon túlra is: kivel és miért akarunk kapcsolatokat kiépíteni?
- túl sokat akarásnak gyengülés lesz a vége: gondoljuk inkább át, milyen hatása lesz, ha nagyobb csoporthoz csatlakozunk, delegátusokat küldünk, ernyőszervezeteket alakítunk;
- Végezetül: a demokrácia nem csupán egy szép gondolat, hanem szervezetünk erősségét jelenti.

Aláírásgyűjtés megszervezése

1. Mikor folyamodjunk ehhez az eszközhöz?

- Ne felejtjük, hogy a petíció csak egy a sok „fegyver” közül, és nem is a legerősebb;
- Önmagában sohasem elég – egy kampány részét kell jelentse, igazolván támogatottságunkat;
- Fontos, hogy a megfelelő helyre küldjük, ahol hatalmukban áll az adott kérdésben intézkedni;
- Csak akkor használjuk, ha az egyszerűbb eszközöket már bevetettük. Az aláírásgyűjtés megszervezése idő- és energiaigényes, ez az idő és energia másra is fordítható!

2. Hogyan használjuk ezt az eszközt?

Lássuk tisztán a célokat:

- döntéseket akarunk elérni;

Nem elég, ha petíciónk az illetékes fórum elé kerül, biztosítsuk a nyomon követést, lobbyzzunk a megfelelő embereknél – azt akarjuk, hogy a kérdés a közösség tudomására jusson

Az aláírásgyűjtésnek ez a legfontosabb „mellékterméke”: az emberek rádöbbennek arra, hogy érdekeik veszélyben vannak. Az aláírást gyűjtőket alaposan fel kell készíteni mindenfajta kérdésre;

- nagyobb támogatottságot akarunk elérni egy kampányunkhoz;
- alapot akarunk teremteni egy jövőbeli akcióhoz;

A petíció megmutatja támogatottságunkat, noha az érzések erejét nem tudja megmutatni;

- nyilvánossághoz akarunk jutni, reklámot akarunk

a. sajtónyilatkozatot adhatunk ki a gyűjtés befejeztével;

b. adjunk hírt a petíció sorsáról is;

- ellen-aláírásgyűjtés beindítása

Abban az esetben, ha (esetleg félrevezetéssel) már született egy első petíció.

Ne felejtjük el, hogy nem muszáj benyújtanunk a petíciót, ha nem elég meggyőző az aláírók száma!

3. A petíció formája

A következő részeket kell feltétlenül tartalmaznia:

- Kiknek, vagy mely szervezetnek címezzük a petíciót;
- Saját magunk korrekt és pontos bemutatása;
- A helyzet rövid leírása;
- Annak megállapítása, hogy mit akarunk elérni.

Ennek a két pontnak a szövegezése kulcsfontosságú: tökéletesen világosnak kell lennie, hogy az emberek értsék, mit írnak alá, a hatóságok pedig értsék, mit kérünk. Legyünk rövidek: a részletekbe könnyű belekötni. Legyünk abszolút tárgyilagosságok. Ne nevezhessenek bennünket alulinformálnak, mert ezzel hitelünket veszíthetjük.

- Előre elkészített lapok megszámozott sorokkal a nevek és címek számára. Minden lapon legyen rajta felül a petíció célja. A lapoknak csak az egyik oldalát használjuk.

4. Az aláírás-gyűjtés megszervezése
- Mekkora területen végezzük a gyűjtést?
 - Összehívni az aláírásokat gyűjtőket: mennyi időt tudnak rászánni a munkára? Ki hol gyűjt – ne legyenek átfedések!
 - Helyszínek kiválasztása: nyilvános helyek, sörözők, üzletek, munkahelyek, információs irodák, utca stb. A személyes megkeresés, a lakásokba becsöngetés a legjobb módszer.
 - Mindenkit meg kell kérdezni, nem írta-e már alá: kerüljük el a kétszeres aláírásokat!
 - Kitalált nevek és címek (még ha csak viccből is) hitelünk elvesztéséhez vezetnek!
 - Van, aki nem szeret elsőként aláírni egy ívet – mindig mutassunk meg már korábban aláírt lapokat!

Tüntetés, demonstráció megszervezése

1. Miért tüntessünk?

Azért, hogy

- nyilvánosságot biztosítsunk kampányunk céljainak;
- bevonjunk olyan embereket, akik támogatják igényeinket;
- kapcsolatokat építsünk a különféle csoportok között;
- megmutassuk kampányunk erejét.

Az alábbi tanácsok kisebb, helyi (50–5000 embert bevonó) demonstrációkra vonatkoznak.

2. Előkészületek

- Mérjük fel előzetesen, van-e elegendő támogatottságunk egy tüntetés megszervezéséhez?
- Van-e elég időnk megszervezni?
- Semmi sem rosszabb és okoz nagyobb kárt, mint ha csak néhány ember masírozik egy tábla mögött!
- Küldjük el embereinket más gyűlésekre, ahol elmagyarázhatják kampányunk céljait és támogatást szerezhettek;
- Jól készítjük elő a reklámanyagokat
 - a média számára (sajtónyilatkozatok, néhány ember felkészítése tv- vagy rádió-interjúra, tv. és rádió meghívása, betelefonálások előkészítése telefonos programokba);
 - a nagyközönség számára (plakátok, szórólapok menetelés közben boltosoknak, érdeklődőknek, munkahelyekről kijövőknak, sőt vigyünk be belőlük a munkahelyekre);
- Előre hirdessük meg, hogy a folytatást figyelemmel fogjuk követni;
- Készüljünk fel zavaró mozzanatokra, gondoljunk arra, milyen reakciókat válhatunk ki!

3. Ötletek, trükkök és figyelemkeltés

- Gördíthető falak, zenekar, utcaszínház, léggömb osztogatás – mindez szórakoztatóvá teszi a tüntetést és felkelti a média érdeklődését;
- Beszéljük meg, hogy ki fogja vinni a táblákat, ki mit fog mondani?
- A táblák legyenek elég nagyok, jól olvashatóak;
- Az idős embereket, a gyerekeket egy idő után váltsuk fel!

4. A tüntetés kezdete és vége
- Jól megközelíthető, központi helyen kezdjük;
 - A gyülekezés ideje alatt tartunk beszédet vagy szórakoztassuk az egybegyűlteket;
 - Gondoljuk meg az időpontot: milyen eseménnyel essék egybe a tüntetés (pl. önkormányzati ülés), milyen emberekhez akarjuk eljuttatni az üzenetet (más a közönség hét közben és hétvégén);
 - Válasszuk ki a céljainknak legmegfelelőbb útvonalat;
 - A rendezvény lezárását tervezzük meg tudatosan. Legalább köszönetet illik mondani búcsúzásul, vagy néhány szót a folytatásról.

A lobbyásról

1. Mit jelent?

- időt szánni arra, hogy helyi önkormányzati képviselőnkkel vagy parlamenti képviselőnkkel álláspontunkat és munkánkat megismertessük;
- szemtől-szembeni párbeszédet jelent, és nem olyan személytelen megközelítést, mint pl. a levelezés;
- politikai cselekvés: megpróbáljuk kideríteni, hogy a politikusnak, a képviselőnek mi a véleménye igényeinkről és mennyire támogat bennünket;
- helyszíne: a politikus „hazai terepe” (iroda, városháza, fogadóóra stb.) Ez a politikus számára előnyös: ő szabja meg az időhatárt, a résztvevőket, stb.;

2. Mikor lobbyzzunk?

- ha egy, a Parlament vagy az önkormányzat által hozni kívánt döntést befolyásolni akarunk;
- ha terveinkhez, vagy jövőbeni döntések befolyásolása végett, mindjárt az elején meg akarjuk nyerni egy politikus rokonszenvét és támogatását;
- ha fontos, hogy párbeszédet alakítsunk ki, konzultációt érzünk el, megmutassuk erőnket;
- ha fontos, hogy „kiugrassuk a nyulat a bokorból” – rákényszerítsük a politikust saját álláspontja felfedésére;

3. Hogyan lobbyzzunk?

- Tudjuk meg, hol és milyen szinten fog születni a bennünket érintő döntés és kinek van módja befolyásolni azt;
- Tudjuk meg, kik, milyen tanácsadók vannak a problémával foglalkozó bizottságokban, ki lesz a bizottság elnöke. Ez az információ általában a városházán megszerezhető;
- Számoljunk a köztisztviselők ajánlásainak és javaslatainak erejével – annak ellenére, hogy nem ők a döntéshozók;
- Hasznosak lehetnek a helyi és országos sajtóval való kapcsolatok;
- Szerezzünk előzetes információkat arról, akihez fordulunk, ismerjük meg rejtett érdekeit – találhatunk olyan pontokat, amelyeket érvelésünkben felhasználhatunk;
- Tervezzük meg a látogatást, gondoljuk át érveinket, vigyünk magunkkal beszámolókat, dokumentumokat. A fogadóóra ideje rövid – alaposan készüljünk fel!
- Ne hagyjuk magunkat lerázni ködös válaszokkal;
- Lépjünk kapcsolatba újságírókkal, hogy lobbyzásunk nyilvánosságot kapjon;

- A kapcsolat folytatása, a nyomon követés alapvető fontosságú. A beszélgetés minden pontjáról készítsünk feljegyzést. Küldjünk emlékeztető levelet arról, hogy szóbeli megbeszéléseinken miben maradtunk;
- Egy ígéret még nem jelent bizonyosságot – további sürgetésre és nyomásra van szükség!

Ingyenes tanácsadó szolgálat létrehozása

1. Milyen fajta tanácsokról legyen szó?

Minden annak a függvénye, hogy

- a. milyen problémákkal kell szembenézni, illetve hogy
- b. milyen források állnak rendelkezésünkre.
 - El kell dönteni, hogy általános vagy egy bizonyos kérdéskörre koncentrálni tanácsokat adunk;
 - Ha nem adunk minden problémával kapcsolatban tanácsot, álljon rendelkezésre egy lista azokról a szervezetekről, amelyek más területeken tanácsal tudnak szolgálni. Ha lehet, adjuk meg emberek neveit is;
 - Vonjunk be minél több segítőt!

2. Hogyan szervezzük meg a szolgálatot?

Hol legyen?

Ha lehet, olyan helyen, ahol más csoportok is működnek (pl. művelődési ház, közösségi ház, egyházi helyiség);

Mikor legyen nyitva?

- A mindennapos nyitvatartás vonzó lehet, de ne becsüljük túl forrásainkat és energiáinkat!
- Számítsuk be, hogy más, ezzel kapcsolatos tevékenységhez is időre van szükség (adminisztráció, képzések stb.);
- A nyitvatartási időt mindig pontosan tartsuk be!

Miből finanszírozzuk?

- Pályázatokból, helyi üzletemberek támogatásából;
- Készítsük el előre a költségvetési tervet, számoljuk ki a működési költségeket!

Képzések, felkészülés

- Rendszeres megbeszélések a felmerülő tipikus problémákról;
 - Rendszeres rövid képzések és tájékoztatók a változó törvényekről, szabályozókról: ezekre kérjünk fel szakembereket, akik önkéntesen vállalják ezt a munkát. Legyen egy szakember-listánk;
- Nagyobb földrajzi terület esetén mobil tanácsadó szolgálat is elképzelhető.

3. A szolgálat működtetése

- A nyitvatartási időben mindig legyen ott valaki: az időbeosztást pontosan meg kell szervezni;
- Mi magunk is merjünk kérdezni és tanulni!
- Valamiféle nyilvántartás vezetése elengedhetetlen: napi nyilvántartás az érdeklődőkről, ki foglalkozott velük, milyen problémával kapcsolatban és mik a következő lépések, stb. Ez akkor is szükséges, ha egy ügy hosszasan tart, és nem mindig ugyanaz a személy foglalkozik vele.

- Legyen egy nyomtatvány-gyűjteményünk: hogyan kell ösztöndíjért folyamodni stb. Legyen mellette egy típuslevél-gyűjteményünk is.
- Legyen egy listánk a hasznos címekről és nevekről;
- A tanácsadás ne „egyoldalú” legyen: mindig vonjuk be a cselekvésbe és a kezdeményezésbe azt az embert, akinek segítünk, és mondjuk el neki, hogy mit és miért teszünk?

Közösségi ünnepségsorozat, fesztivál szervezése

1. Mire jó egy fesztivál?

- sok munka, de jó szórakozás;
- megteremti saját költségeihez a forrást;
- jó eszköz a reklámozáshoz és helyi kezdeményezések ismertté tételéhez;
- alkalmat teremt a helyi embereknek a közösségi tevékenységekbe való bekapcsolódásra;
- egy kampány részeként, annak hirdetésére is megszervezhető.

2. Mikor és hol rendezzük meg?

- noha a legtöbb fesztivál szabadtéri és nyáron van, más évszakban és zárt térben is rendezhető!
- megfelelő méretű terep, park/játszótér szükségeltetik;
- lehetőleg szél-től védett helyet válasszunk!
- legyen parkolási lehetőség;
- legyenek mosdók, vízvételi lehetőség és áramellátás;
- eső esetére célszerű tartalék helyiségről gondoskodni;
- jobb, ha egy, s nem több helyszínünk van;
- figyeljünk az időzítésre: ne legyen azonos napon pl. a helyi futballcsapat mérkőzésével, vagy ne legyen az iskolai szünetidőben, ha a tanárok munkájára számítanánk;
- az időpontot minél előbb hirdessük meg;
- ne kezdjünk sem túl korán, sem túl későn;
- be kell jelentenünk a rendezvényt az önkormányzatnál;
- ne felejtjük el megkötni a megfelelő biztosításokat.

3. Az első megbeszélés

- minél több embert vonjunk be: a személyes megkeresés a legjobb módszer;
- használjuk a helyi újságokat is;
- szóljunk a helyi közösségeknek: iskoláknak, nyugdíjas kluboknak, stb.;
- tegyünk ki plakátokat a forgalmas helyeken;
- a falra tegyünk ki a napirendi pontokat, ne felejtjük el, hogy jó, ha van egy levezető elnökünk és egy jegyzetelő titkárunk;
- az egyes feladatok elosztására célszerű bizottságokat alakítani.

4. Pénzszerzés, pályázatírás

- a pályázatot időben készítjük el és adjuk be;
- tudjuk meg előre, mennyi kérhető / szerezhető meg az adott támogatótól;
- vegyük számba, kitől kérhető támogatás;

- készítsünk előzetes költségvetést, amely minél nagyobb összegről szól, de nem irreális;
- ne felejtsük el a bevételi oldalon a belépti díjakat vagy a programfüzet eladásából tervezett bevételt feltüntetni. Bevételt hoz az étel- és italárúsítás is, tombolát is tervezhetünk.

5. A szervezők

- legalább 30–40 ember munkájára lesz szükségünk: a feladatokat is szét kell osztanunk, és az időt is be kell osztanunk (pl. valaki két órán keresztül lesz ügyelő);
- mérjük fel a „munkaköröket”: szervező-koordinátor, bemondó, animátor, pénzki-fizető, információs irodás, teremrendező, stb.

6. Berendezés

- amit lehet, kérjünk kölcsön ingyen, és ne béreljünk;
- szükség lehet:
 - színpadra, pódiumra – áramcsatlakozással;
 - vízellátásra a sörösátrakban és főzési lehetőségre;
 - hordozható WC-kre;
 - raktárhelyiségre a berendezésekhez;
 - öltözőkre;
 - elsősegély helyre;
 - információs pontra;
 - teherszállító kocsikra;
 - bútorokra, székekre, asztalokra, díjakra, kötelekre, hangosításra;
 - alkoholfogyasztás, sörösátrak felállítása esetén gondoljuk meg, van-e annyi előnye, mint hátránya?

És végül, ide kíváncozik még valami, ha nem is technika, de mindenesetre egy jól sikerült ötletroham terméke.

A pénzszerzés ABC-je

- adó 1%-a
- alkotó-, játszó-, táncház
- alkalmi munkák: fűnyírás, autómosás stb.
- árverés
- befektetések
- bér munka: almaszedés, krumpli válogatás, stb.
- bolhapiac
- büfé hozott anyagból (sütemény, fánk stb.)
- csomagolópapír, képeslap
- erdei termékek gyűjtése, szaporítása
- éti csiga gyűjtése
- fellépésekből befolyó pénz
- gesztenyegyűjtés
- gomba szárítása

- kézműves munkák eladása
- gyermektalálmányok szabadalmazása
- gyermekversek kiadása
- gyógynövény gyűjtése
- gyomtalanítás, területek tisztántartásának vállalása
- helyi vállalatoktól természetbeni adományok gyűjtése
- hulladékgyűjtés – papír, vas, üveg
- ifjúsági lap árusítása
- iskolai büfé
- játékonysági estek
- kisállattenyésztés
- komplex kulturális rendezvény
- korrepetálás
- koszorúkötés
- kölcsönző nyitása
- mézeskalács
- mini ajándékbolt – népművészet
- moházás
- pattogatott kukorica árusítása
- pályázatok
- piacozás – kistermelőktől bizományba vett árukkal
- reklámok hordozása
- saját- (és felnőttek) készítette tárgyak felajánlása eladásra, sorsolásra
- szárazvirág gyűjtése
- szárazvirág kötetset
- szárazvirág termesztése
- „szedd magad” és „árusítsd magad”
- szerencsejátékok
- szolgáltatás: fénymásolás, szövegszerkesztés stb.
- szórólapozás
- szponzorok
- természetben található növényekből ékszerek
- tésztanyaklánc
- tombola
- újság, könyv terjesztése
- újságreklám
- újságkihordás
- ünnepi díszek készítése
- versenyek nevezési díjai
- video-mozi bevételei
- zsákbamaczka

(161)

XI. FEJEZET

GAZDASÁGFEJLESZTŐ MÓDSZEREK

Közösségi alapú, önszervező közösségi vállalkozások

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy mi dolga a közösségfejlesztésnek a gazdasági fejlesztéssel, hiszen a közösségfejlesztés nem lehet közvetlen *eszköze* a helyi/térségi gazdasági fejlesztésnek, mert céljai tágabbak annál. Nem lehet célja az, hogy mondjuk visszavezesse a munkanélkülieket/ fiatalokat a munka világába, mert ez a munkaügyi központ, a vállalkozásfejlesztési alapítványok stb. feladata. Nem lehet célja pusztán a „munkaerőpiac főáramán kívüli munkahelyteremtés”, a tartós és tömeges munkanélküliség kezelése, a foglalkoztatási társulások, szociális vállalkozások, vagyis a második munkaerőpiac kiépítésének segítése sem (163), mert ezek ugyancsak túlságosan leszűkítenék mozgásterét. Úgy gondoljuk, hogy épp a gazdaságfejlesztés lehet viszont *eszköze*, esetenként feltétele a közösség fejlesztésének, miként a nyomasztó gazdasági problémák hátráltathatják is azt, fontos azonban, hogy a gazdaságfejlesztés mindig a közösségi fejlődés szempontjainak *alárendelt* maradjon.

A közösségfejlesztés során egy összetett társadalmi folyamat bontakozik ki, amely az új összefüggések meglátásához vezethet, és ez akár önszervező, közösségi alapú vállalkozások, helyi foglalkoztatási projektek létrejöttét is eredményezheti.

A mi gyakorlatunkban egy közösségi alapú, közösségi vállalkozás – vagyis egy olyan önszervező, közösségi vállalkozás, amely a helyi erőforrások kihasználására és a településközösség javára egyaránt szolgál –, egy ilyen vállalkozás tehát szinte soha nem a konkrét vállalkozás megszervezésével kezdődik, hanem egy közösségfejlesztési folyamattal. Ez a folyamat érzékennyé és befogadóképesé teszi az embereket saját problémáik megoldása iránt és amelyben megszerezhetik a közös érvényesüléshez szükséges jártasságot. E folyamat során a résztvevők önbizalma, tájékozottsága-világlátása, kapcsolati rendszere, képzettsége, önmaguk megszervezésének képessége, érdekei képviselésének esélyei növekednek, s ez minden bizonnyal magával hozza az egzisztenciális problémák hatékonyabb kezelését is.

Sokat tehet egy közösségfejlesztési folyamat a gazdasági kultúra elmélyítése, a belső erőforrások megismerése és kiaknázása, a bizalom növelése terén is. Bizalom az alapja mindenfajta együttműködésnek, így a közösségi vállal-

kozásoknak is, ez pedig csak az egymással való kommunikáció, egymás jobb megismerése és közös célok kitűzése és megvalósítása során jöhet létre.

A közösségi vállalkozásokat mi mindig környezetükkel összhangban szemléljük. Fel kell tárnunk, hogy mi az, amihez a helyi emberek értenek? Mi az a helyi tudás, ami továbbfejleszhető, ami köré közösségi, de akár egyéni vállalkozások is szerveződhetnek? De azt is fel kell tárnunk, hogy miben áll a helyi közösség érdeke? Hogyan lehetne helyi munkahelyteremtéssel a közösségnek is hasznára lenni? Hogyan szolgálhatja a helyi termelés-szolgáltatás a település egészségének érdekeit?

A közösségi vállalkozásokra azoknak az embereknek van a leginkább szükségük, akiknek nincsenek kész és azonnali válaszaik az új kihívásokra és nincsenek önszervező, önérvényesítő tapasztalataik sem. Úgy tapasztaljuk azonban, hogy éppen ők azok, akik a rendszerváltás után 9 évvel még mindig azt várják – a közösségfejlesztőtől vagy a helyi önkormányzattól, bárkitől – hogy hozzanak oda munkát, teremtsenek lehetőséget és akkor ők adják a munkaerejüket. Ez, mint tudjuk, ma már nemigen működik. Minden nehézség ellenére arra kell tehát mégis törekednünk, hogy ők is képesek legyenek az önszervezésre. Nem feltétlenül azonnal vállalkozásra gondolunk – hihetetlen, hogy milyen apró előrelépések vezethetnek később nagyobb feladat felvállalásához. De bizony a jelenlegi munkalehetőség megőrzése is feladattá vált.

Mindehhez elsősorban tisztánlátás és bátorság, önbizalom és az egymás iránti bizalom kell, mert ha ez megvan, a többi képzések, partnerkapcsolatok építésével, informálódás révén megszerezhető. De épp ez az, ami a legjobban hiányzik és ebben látjuk mi a közösségi munka óriási szerepét.

Ez a lehetőség egyelőre azonban majdhogynem elvi, hiszen ma még nincsenek közösségi munkások, akik foglalkoznának a rászorultakkal. Örvendetes viszont, hogy kialakult a munkanélküliek országos hálózata, amelynek helyi szervezetei számos helyi munkahelyet teremtettek már. (164)

A Közösségfejlesztők Egyesülete már évek óta próbál utat találni a munkanélküliség problémájának közösségi kezelésére. 1994–96-ig két „szövetkezetfejlesztési” tanfolyamot szervezett Judith Reynolds, a dél-angliai Devon Szövetkezetfejlesztő Ügynökségének igazgatója segítségével. Közvetlenül a rendszerváltás után azonban a szövetkezetfejlesztési és közösségi munkának egyszerűen még nem voltak meg az infrastrukturális, az intézményi feltételei – nem volt nonprofit törvény, az Országos Foglalkoztatási Alapítvány még nem támogatott nonprofit szervezeteket. Úgy tűnik, hogy az elmúlt két évben némi javulást történt e területen, de még mindig csak egy kísérleti modell kifejlesztéséig jutottunk el. Ebben a modellben 7 helyi munkanélkülit képezünk ki a munkanélküliekkel foglalkozó közösségi munkássá. (165)

A helyi gazdasági fejlődés

Napjainkban kezdjük felismerni azt, hogy a helyi fejlődést az határozza meg alapvetően, hogy ki rendelkezik a helyi forrásokkal, és hogy a közösség tagjainak van-e ebbe beleszólása?

(166) Ha a nyersanyag, a munkaerő, a fiatalok, a pénz döntő része kiáramlik egy közösségből, az a közösség leépülését vagy éppen csak szinten tartását fogja eredményezni. Ennek az alaptételnek a tudatosításában még bőven van feladatunk.

A helyi gazdaság fejlesztése érdekében szükséges lenne, hogy valamennyi helyi szereplő – vállalkozók, munkaadók és munkavállalók, munkanélküliek – időről időre közösen gondolkodjon arról, hogy hogyan kellene összehangolniuk lépéseiket a település fejlődése érdekében.

A helyi termékek helybeni felvásárlása, hasznosítása, eladása lehet pl. egy járható út. Ez azt jelenti, hogy a helyi malom pl. ne máshonnan odaszállított gabonát őröljön, hanem elsősorban – nem kizárólag! – helybenit; vagy ne másutt termeltesse meg az exportra szánt kísérleti terményt, hanem helyben. Azt is jelenti, hogy a helyi vendéglők, szállodák ne a Metró Áruházban vásárolják meg – külön-külön! – a konyhájukhoz szükséges nyersanyagokat, hanem fogjanak össze és helyben, szerződéssel termeltesse. Azt is jelenti továbbá, hogy pl. a falusi turizmusban résztvevő családok adják el közvetlenül a vendégeknek saját termékeiket. S ha a termelők felesleggel is rendelkeznek, helyezték el terméküket, terményeiket közösen közeli nagyobb városok piacán, boltjaiban, vagy nyissanak saját boltot. E tudatosság és együttműködés nélkül a település produktivitása nem tud érvényesülni, gazdasági potenciálja szétforgácsolódik.

A helyi gazdaságot fejleszti a szolgáltatások iránti helyi szükségletek feltárása és az erre épülő új szolgáltatások megszervezése is. E szolgáltatások szerveződhetnek *forprofit* – pl. szövetkezeti – formában –, de *nonprofit*, egyesületi formában is. Vannak már hazai példák a helyi szociális karbantartó, a település-üzemeltetési feladatokra az önkormányzattal szerződött, a nyugdíjasoknak, mozgássérülteknek, stb. munkát biztosító, az idősek ellátását megszervező egyesületekre, sőt, a kisgyermek napközbeni ellátását biztosító vállalkozásokra is. (167)

Nagyon fontos lenne, hogy a helyben megtermelt pénz java helyben értéksüljön, helyben hozzon létre beruházásokat, új munkahelyeket és ne vándoroljon el már amúgy is gazdagabb vidékekre. Ehhez e kérdés tudatosítása mellett persze arra is szükség lenne, hogy a helyi hitelszövetkezetek alapításának tör-

vényi feltételei megváltozzanak és a kicsiny helyi takarékpénztárak létrehozását is lehetővé tegyék.

Próbálkozásaink során meggyőződésünké vált, hogy szinte bármely helyi közösség képes a saját szükségleteire, tudására és képességeire épülő közösségi gazdasági tevékenységbe kezdeni, egy szakmailag kellően támogatott közösségfejlesztési folyamat során. A helyi fejlődés „alfája” és „omegája” az emberi erőforrás fejlődése, s ennek megkezdése bármilyen szinten lehetséges és szükségszerű. A helyi emberek gondolkodásának, szaktudásának, felelősségérzetének, együttműködési és kommunikációs képességének stb. színvonala a legfőbb tőke, amely vonzza a befektetőket, a látogatókat, a vevőket és amelynek fejlesztése lendületbe hozza a helyi gazdaságot is.

A gazdaságfejlesztés közösségi folyamata

Célok:

- közösséget is fejlesztő munkakörök, munkahelyek létrehozása;
- jövedelmező vállalkozások létrehozása;
- elkerülni a lecsúszást;
- esélyt adni a sokrétű tapasztalatszerzéshez;
- olyan munkahelyek létrehozása, amelyek a hiányszakmákra vonatkoznak (ami hiányzik, ne hiányozzon);
- harmonikus családi üzleti vállalkozások kialakulásának segítése;
- a munkanélküliek (és a kisjövedelműek) részére jobb megélhetés teremtése.

A folyamat vázlatja:

- a, a közösség erőforrásainak felmérése, helyzetelemzés
ez megtörténhet a közösségi felméréssel, de más módszerekkel is (ld. aktivizáló módszerek!) A legfontosabb közösségi erőforrások:
 - Humán erőforrások: képességek, tudás, tapasztalatok, hagyományok, stb.;
 - Természeti erőforrások;
 - Épített környezet;
 - Gazdaság.
- b, Közösségen belül a vállalkozást látogatók csoportjának létrehozása, segítők bevonása, a csoporttagok hozzáértésének és motivációjának felmérése, az elképzelések vázolása, a csoport hatékony működtetése, konfliktusok kezelése, stb.;
- c, A kialakult csoportokban az üzleti elképzelések felvetése, a vállalkozási formák megismerése;

- d, az üzleti elképzeléseink formába öntése és csiszolása
- SWOT-analízis (erős oldal, gyenge oldal, lehetőségek, veszélyek);
 - az adekvát vállalkozási forma meghatározása.
 - a *szövetkezés*, a közösségi vállalkozás *előnyeinek* megismerése:
 - tulajdon – ennek nem csak az anyagi, de a felelősség-oldala is fontos!
 - helyi megoldásokat nyújt;
 - fenntartható, a közösségi vállalkozás életképesebb, mint az egyéni vállalkozás, mert azok a vállalkozások, amelyek mélyen a közösségben gyökereznek, életképesebbek, tovább fennmaradnak.
 - hátrányainak* megismerése:
 - kifejlesztése lassú folyamat. Annál jobb a szövetkezet, minél tovább tartott az előkészítése;
 - a termék, a szolgáltatás állandó változtatására, megújulásra van szükség;
 - egymagukban nem jelentenek megoldást a szerkezeti munkanélküliségre, csak enyhítik azt.
- e, piacutatás – a piac behatárolása, kockázati tényezők elemzése, forrás-menedzsment (árszint kialakítása, költségvetés készítése, hitellehetőségek vizsgálata, készpénz előrejelzés, továbbfejlesztés lehetőségei),
- f, tervezés, projekttervezés.

A közösségi gazdaságfejlesztés természetesen erőteljes etikai és szakmai kihívást jelent a fejlesztő számára és fokozott körültekintéssel kell dolgoznia. Le kell szögeznünk, hogy a fejlesztő ebben a folyamatban is „csak” katalizátor, aki segíti az embereket saját elképzeléseik megfogalmazásában és megvalósításában, és a folyamat végeredményéért a felelősség nem az övé, hanem a vállalkozóké. Nem szabad tehát pusztán lelkesedéssel belerángatni senkit ebbe a folyamatba. A legjobb képzéssel kezdeni, a latolgatás-fontolgtatás kezdeti stádiumát létrehozni és számba venni mindazokat a segítőköt, akikre a későbbiek során a résztvevők számíthatnak.

A közösségfejlesztő ugyanis természetesen nem gazdasági, pénzügyi, jogi stb. szakember, s feladata ebben a folyamatban nem is egy vállalkozás (kontár) megszervezése, hanem a lehetőségekre való ráismerés segítése. Amikor az ügy „komollyá” válik, tehát szükség van pénzügyi, jogi stb. segítségre, akkor a fejlesztő összehozza az érdeklődőket ilyen szakemberekkel. Jó azonban, ha ezek a szakemberek nem a helyi emberek helyett készítik el mondjuk az üzleti tervet, vagy a hitelfelvételt, hanem megtanítják őket ezek önálló végigvitelére. A közösségi gazdaságfejlesztés tehát megint csak közösségi munka, olyan szakemberek bevonását teszi szükségessé, akik valamelyest megtanultak „kö-

zösségiül”, míg a közösségfejlesztők – minimális mértékben, az összefüggéseket értve – megtanulnak „gazdaságiul.” Ezek az elvek vezetik az első hazai *Közösségi Vállalkozásokat Segítő Szolgálatot*, amely a Felső-Kiskunságban, Kunszentmiklóson kezdte meg munkáját 1997 őszén, Mészáros Zsuzsa vezetésével. A kistérségben eddig két közösségi vállalkozásfejlesztő tanfolyam szerveződött, s eredményei igen biztatóak.

A továbbiakban a cserkúti gazdasági fejlesztés terv-szinten megfogalmazott lehetőségeit ismertetjük.

Részlet a cserkúti Cselekvési terv „Gazdasági fejlesztés” fejezetéből:

- A közösségi felmérés egyértelműen azt bizonyítja, hogy Cserkúton van
- *egyéni- és közösségi vállalkozási hajlandóság* (19-en vállalkoznának a meglévő 10 fő mellett; 46-an tájékozódna a közösségben a vállalkozási lehetőségekről, de egyesületben is el tudják képzelni a vállalkozói munka egy részét 4-en; további 18 fő későbbi időpontra teszi – vagyis latolgatja – vállalkozása beindítását);
 - *konkrét elképzelések vannak* újonnan indítandó gazdálkodói tevékenységre;
 - *van tanulási kedv* (13-man jelezték, hogy érdeklődnének a vállalkozási ismeretek iránt és további 13-man kitanulna a vállalkozást);
 - *alapvetően megvan a vállalkozásokhoz szükséges iskolázottság és szakértelem, amely továbbfejleszthető*
 - a válaszadók zöme (73 fő) középszintű végzettséggel rendelkezik;
 - a település nagy állattartó- és szőlő-gyümölcsstermesztő, piacozó hagyományokkal rendelkezik;
 - szorgalmas emberek lakják Cserkútát;
 - a szolgáltatások számának bővítésére mutatkoznak korszerű igények és ez egy fizetőképes keresletet is tükröz, ami a falu kis létszámához képest igen jelentős tény;
 - a település nyitott (vagyis befogadó és kapcsolatokat ápoló más települések felé, pécsi, megyei, sőt külföldi kapcsolatai is számos családnak vannak, s a turizmussal kapcsolatos kérdéseknél 55-en „vennék szívesen, ha a faluban kissé megpepszdülne az élet a vendégektől”, stb.)

A vállalkozási hajlandóságot és a vállalkozás akadályait kutató kérdésekre a válaszadók cserkútiak legfőképpen olyan *akadályokat* jelöltek meg, amelyeket egyedül nem képesek legyőzni, vagy legalábbis legyőzésükhöz nincs elegendő önbizalmuk („nincs tőkém” 47 fő; „nincsenek tapasztalataim” 13 fő; „tartok tőle, hogy egyedül nem sokra mennék” 12 fő). Mindez a *közösségi vállalkozás léjogosultságára utal*, vagyis arra, hogy a polgárok közösen szívesebben belekezdjenének vállalkozói tevékenységbe, mint egyedül (46 fő jelezte azt is, hogy a „hasonló érdeklődésűekkel közösen keresne megoldásokat.”)

A közösségi felmérés adatai szerint a cserkútiak akár 6 féle közösségi vállalkozást is létrehozhatnának, (az adatokat ld. az összesített kérdőívben) s ezek a következők:

Értékesítési közösségi vállalkozás

kedvezményes eladási akciók; helyi termékek felvásárlása és értékesítése; bolt nyitása
Pécsett;

Szolgáltató közösségi vállalkozás

aerobic tanfolyam vezetése; nyelvtanítás; számítógép kezelésének tanítása; fodrász;
varrónő; kozmetikus; virágüzlet nyitása; fagyizó, cukrászda; magánóvoda-napközi nyi-
tása; kifőzde-vendéglő nyitása; pékség, gyermektáboroztatás; camping; lovagoltatás;
bérfuvarozás; számítógépes bér munka;

Állattartó közösségi vállalkozás

sertéshízlalás; kisállat tartás; ló tartás;

Növénytermesztő közösségi vállalkozás

virágtermesztés; biotermékek; dísznövény; gyógynövény;

Élelmiszer feldolgozó közösségi vállalkozás

zöldség-gyümölcs konzerválás; gyümölcsaszalás; szeszfőzde; borkészítés; méhészeti
termékek előállítása

Kézműves közösségi vállalkozás

kosárfonás; szövés; himzés-kézimunka; kerámiák készítése

Cserkút lakói nagyon komolyan latolgatják a *turizmus* fejlesztését mert:

- Cserkútnak esztétikus a külseje, természeti környezete vonzó, ideálisan közel van a megyeszékhelyhez, ugyanakkor viszonylagosan elkülönült fizikailag, s ez lehetővé teszi falusias jellegének megőrzését, magyarul: a környezeti adottságok kedvezőek;
- A cserkútiak szívélyesek az idegenekkel, szívesen fogadják az ide látogatókat;
- Vannak már turisztikai vállalkozói tapasztalatok a faluban, amelyek mintául és segítségül is szolgálhatnak azoknak, akik latolgatják a turizmust;
- 21-en barátkoznak a gondolattal, hogy kiadják házuk egy részét vendégeknek.

A turizmusban elsősorban kereset-kiegészítésként gondolkodnak a cserkútiak. Itt is felvetődik a közös tájékozódás és az összefogás szükségessége, aminek komoly lehetőségei vannak:

- egy-egy nagyobb akció lebonyolításában – pl. 40 gyerek kéthetes cserkúti nyaraltatása;
 - abban, hogy összehangolják érdekeiket, termékeiket és szolgáltatásaikat;
 - hogy közösen állítsák össze a programjaikat, vagyis a cserkúti kínálatot, amelyek így a cserkúti szolgáltatások szélesebb körét nyújtanák, mint egy-egy vendégfogadó családé külön-külön;
 - hogy a reklám-, piackutatás, vendégszerzés stb. feladataiban együttműködjenek ill. együtt bízzanak meg szakembert, mert így olcsóbb;
 - hogy az érintettek közösen szervezzenek továbbképzéseket;
- stb.

A turizmussal kapcsolatos közösségi tájékozódás és gondolkodás 1995. november 16-án dr. Kovács Dezsővel, aki a falusi turizmus egyik legjobb hazai szakértője, megkezdődött.

Beszélgetéseink során elhangzott olyan javaslat is, hogy akár egyetlen *faluszövetkezetet* is létre lehetne hozni, amelyik összehangolná az egyedi tevékenységeket, kiegészítésként

szítené a helyi gazdaságok lehetőségeit (pl. aki nem termeszt takarmányt, de állatokat tart, az helyben kedvezményesen vásárolhatja a takarmányt termeszto másik tagtól; a faluszövetkezet a turistákat fogadó családoknak termeltetne és el is adna helyi termékeket).

A faluszövetkezet segíthetné ugyanakkor a felesleg eladását ill. a piacra való termeltetést is – pl. zöldség-gyümölcs, de gyógynövények, szárított gyümölcs, biotermékek, dísznövények, virág, kosarak, hímzések, szöttek stb. másutt, pl. a szövetkezet által Pécsen nyitott boltban történő árusítását is.

Szervezhetné a faluszövetkezet tagjainak képzését, alkalmazhatna időszakosan szakembereket egy-egy feladat megoldására – pl. piackutatást végeztethetne, begyűjthetné a tagok számára a vállalkozásaik fejlesztéséhez szükséges információkat, végezhetné az adminisztrációs és kommunikációs munkát, stb.

A közösségi vállalkozások mellett a lehetséges *egyéni vállalkozások* tág körét is azonosították a cserkútiak.

A közösségi felmérés eredményeiből kiemelünk most néhány olyan területet, amelynek vállalkozásba vételét a cserkútiak latolgatják, s amelyeket talán inkább egyéni, mint közösségi vállalkozásban lehetséges megoldani:

fagyizó-cukrászda (12 fő); magánóvoda-napköziotthon (9+2 fő); camping (11 fő); vendéglő (10 fő); gyermektáboroztatás (7 fő); bérfuvarozás (6 fő); pékség (5 fő); kozmetikus (5 fő), stb. (ld. részletesen a kérdőív további adatait!)

E vállalkozások egy része lehetne akár közösségi (pl. gyermektáboroztatás akár egyesületben, akár a faluszövetkezetben, akár egy turisztikai szövetkezetben), akár egyéni, úgy, hogy *az Önkormányzat is hozzájárulhatna a működtetéséhez, mert a vállalkozás Cserkút közössége számára társadalmilag fontos feladatot oldana meg* (pl. egy helyi vendéglő piaci áron szolgálná ki a turistákat és önköltséges áron, önkormányzati támogatással főzne azoknak, akik ezt helyben igényelnék; vagy pl. a családi óvoda fenntartásához is hozzájárulna az Önkormányzat).

Az egyéni vállalkozók is megteremthetik maguknak azt a közösségi hátteret, amely biztonságot ad számukra és amely csökkentené kiadásait is, ha pl. alakítanának egy *önszervező vállalkozói csoportot*. Vállalkozói tanfolyamot, tanácsadást szervezhetnének a megyei szakmai szervezetekkel közösen; folyóiratokat vásárolhatnának, előadókat hívhatnának, tapasztalatcserét szervezhetnének bel- és külföldön már sikeres vállalkozások megismerésére, stb.

A gazdasági fejlesztés kérdéskörének végéhez érve le kell még szögeznünk azt, hogy egy település gazdasági fejlődése általában önmagán a falun belül nem, csak környezetével összefogva és azzal összhangban, a *kistérségben* oldható meg. Egy kis-településen belül – legyen szó akár egyéni, akár közösségi vállalkozásról –, általában nincs elegendő fizetőképes kereslet, s a vállalkozás hatékonyságát, a befektetés megtérülését ill. a hasznot döntően befolyásolja annak a körzetnek a nagysága, amelyet az adott szolgáltatás lefed.

A közösségi vállalkozásokat tehát nyitottá lehetne tenni a kistérség (szomszédos) települései felé is. A kövágótöttösi közösségi felmérés már biztos támpontja lehet a vállalkozói együttműködésnek, s a további közösségi felmérések (Bakonya, Bicsérd, Boda) új távlatokat nyithatnak meg.

Javaslataink:

Az Önkormányzatnak:

A helyi gazdasági fejlesztésében nagy szerepe lehet a helyi és a kistérségi önkormányzatoknak. Az önkormányzatok gazdaságfejlesztői szerepe abban állhat, hogy segítenek kiépíteni a vállalkozásokhoz szükséges szellemi infrastruktúrát és támogató kedvezményeket adnak (pl. olcsóbb telekár; ha olyan vállalkozásról van szó, amelyik a közösség számára is fontos feladatot old meg, támogatással hozzájárul, stb.)

E gazdaságfejlesztő politikát községenként ki kell dolgozni és össze kell hangolni, s ez a testületek feladata lenne. A munka hatékonyabbá tétele érdekében az érintett önkormányzatok közösen alkalmazhatnának a kistérségben egy rész munkaidős közösségfejlesztő-vállalkozásfejlesztőt.

Ez a személy összetartaná az egyes falvakban, ill. a kistérségben a vállalkozásban érdekeltet, segítségükre lehetne:

- a helyi- és kistérségi vállalkozói képzések megszervezésében és lebonyolításában;
- a szakemberekkel való együttműködésben az üzleti terv és az üzletmenet szakszerűsége és hatékonysága érdekében (piackutató, pénzügyi, hitelfelvételi, élelmiszerfeldolgozó, csomagolótechnikai stb. szakemberek);
- a lehetséges partnerek (megyei és országos vállalkozásokat segítő szervezetek) és szponzorok (környékbeli vállalatok) megnyerésében;
- valamint a támogatás-szerző pályázatok megírásában.

A jelenleg is folyó Baranya megyei Szövetkezetfejlesztési tanfolyam hallgatói között bizonyára találnának az önkormányzatok alkalmas és a feladatra vállalkozó személyt.

Az alkalmazás minél kedvezőbb feltételeinek kialakítására a megyei Vállalkozásfejlesztési Irodával és a Munkaügyi Központtal érdemes felvenni a kapcsolatot.

A cserkútiaknak:

Mindez csakis egyetlen módon, a cserkútiak cselekvése révén valósulhat meg. Szükséges, hogy az érintettek aktívan részt vegyenek a vállalkozásfejlesztői nyilvános beszélgetéseken és az azokon elhatározott képzéseken.

A további nyilvános beszélgetések azért szükségesek, hogy maguk az érintettek döntsék el: milyen vállalkozási formában mit akarnak csinálni, és ahhoz kitől milyen segítséget kérnek? Ahogyan a közös tervek elkészülnek, kell a szükséges képzéseket beindítani. A „nem értek a teljes üzletmenethez” (9 fő); a „nem tudom, lesz-e rá piac?” (9 fő); a „nem tudom, hogyan kell elindulni” (6 fő) válaszok is egyértelműen igazolják a tanulás iránti szükségletet.

A gazdaságfejlesztési pályázatoknál sikerrel lehetne támaszkodni erőforrás-feltárásunk, a közösségi felmérés adataira.

XII. FEJEZET

A TELEPÜLÉSEK MEGISMERÉSÉRE ÉS FELTÁRÁSÁRA KIALAKÍTOTT MÓDSZEREK

E módszerek általában a településszociológia, a statisztika, a helytörténet stb. módszereivel a verbális és nem verbális adatok feltárásából és elemzéséből állnak. Nem fontosságuk miatt hagytuk utoljára ezekkel a forrásoknak az ismertetését, hanem azért, mert egy település feltárása, diagnózis, tanulmány, sőt javaslatok készítése számos esetben bizonyulhat könnyebb feladatnak, mint a helyi cselekvés indukálása.

Az, hogy a fejlesztőnek milyen mértékben kell megismernie a helyi valóságot, nagyon kényes kérdés. Semmit nem tudni róla és cselekedni persze nem lehet, de a helyi viszonyok „teljességének” ismerete ugyanazt a „reménytelen, itt nem lehet semmit csinálni” közérzetet hozhatja létre a fejlesztőben, mint a helybeli lakosokban. Ezzel szemben a fejlesztőnek az a feladata, hogy ne ragadjon bele a részletekbe és ne hagyja a helyi cselekvés lehetőségessébe vetett hitét megingatni. Az adatok feltárása persze maga is lehet a közösségi cselekvés kerete, módja, amely később, ezen indíttatás talaján, más irányokat vesz fel. Ugyanakkor rá kell mutatnunk arra a tapasztalatunkra is, hogy egy „igazi” feltáró munka a közösségfejlesztés szempontjából pótcselekvéssé is válhat, mert késleltetheti a cselekvést, sőt, legrosszabb esetben éppen annak megkerülésére is szolgálhat. A legszerencsésebb, ha tudatosan elkerüljük a csapdát, s úgy tárjuk fel az adatokat, hogy közben a következtetéseinkre építhető közösségi cselekedeteket is folyamatosan mérlegeljük.

A „mit és mennyit” kérdésében talán az a legjobb, ha hagyjuk, hogy a helyi közösség vezessen bennünket tájékozódásunkban.

Ha a jelentős helyi polgárokkal folytatott beszélgetések felmutatják valamely cselekvés lehetőségét, akkor a folyamatot a konstruktív cselekvés felé kell mozdítani és a fejlesztőnek valószínűleg a településre vonatkozó tények gyors áttekintésére kell szorítkoznia.

Ha azonban egy cselekvés terve megfogalmazódik, akkor a helyzet első benyomásnál szélesebb körű tanulmányozására, az elmélyedésre is szükség lehet, mondjuk pl. annak vizsgálatára, hogy egy helyi önkéntes szolgáltatás megszervezésére van-e helyben kereslet, nincs-e a közelben hasonló szolgáltatás, stb. A javaslatok idő előtti, vagy nem kellően átgondolt megvalósítása nagyfokú könnyelműség lehet, de a cselekvés eredménye időszerűtlennek, feleslegesnek is bizonyulhat.

A közösségről való tudás – a közösségi munka szempontjából – csak akkor értékes, ha használják is, mégpedig arra, hogy elősegítsék az állampolgári cselekvést, a közjóért való cselekedeteket. Ezért tartjuk hatékony módszernek a közösségi felmérést, mert ott a közösségről szóló tudást maguk a helyi polgárok szerzik meg. Mindezek alapján talán érthetővé válik az is, hogy miért gondoljuk e tájékozódást munkaeszköznek, s nem végterméknek: azért, mert célunk az egészséges, életerős, növekvő közösség, amelyikben a polgárok résen vannak saját szükségleteikkel és lehetőségeikkel kapcsolatban és cselekvőek egy olyan helyi társadalom építésében, amilyent ők maguk szeretnének.

Ezek után most már bátrabban ismertethetjük a beszerezhető adatok, információk körét. Mindig abból kell kiindulni, hogy a szükséges adatok elérhető-e már valamilyen formában? Ha igen, az időt, pénzt, energiát érdemesebb egy, a meglévő feltételeket javító helyi cselekvésre fordítani. Ha nem, információkat kell szereznünk, de *mindig be kell tudni határolni, hogy mit akarunk tudni*. „Mindent” tudni lehetetlen és nem is szükséges. A „mit kell tudnunk” kérdéshez a helyi polgárok által kifejezett helyi akaratot kell ismernünk, tájékozódásunkhoz ennek ismerete adja meg a vezérfonalat.

A közösségfejlesztő és a helyi közösségek is tájékozódnak írásos forrásokból, ám legfőbb forrásaik maguk a helyben élő emberek. A legfontosabb és legnehezebb a hihetetlen sebességgel változó jelenünk megértése, s ehhez a legtöbb ismeretet mindig a jelentős helyi polgárokkal, véleményformálókkal és az általuk ajánlott további lakosokkal folytatott interjúkból, a civil szervezetek vezetőitől ill. hiteles képviselőitől, a közelmúlt közéletében szerepet játszott lakosoktól, a közszolgálatot betöltőktől (polgármester, jegyző, képviselők, tanárok, óvónők, lelkészek, orvos, állatorvos, boltos, kocsmáros, postás, stb.) tudhatjuk meg.

Készíthetünk velük életút-interjút, szervezet-történeti interjút, szakmatörténeti interjút, de legfőképpen és elsősorban ún. közérzet-interjút, kikapogandó a cselekvési hajlandóságot. (168)

Sokat segít tájékozódásunkban a település/szomszédság alapos bejárása, *a hétköznapi élet megfigyelése*. A közterületek használatának módja és színvonala árulkodik az ott élő lelki állapotáról, kulturális szintjéről, szociális helyzetéről. Minél több otthonba jut el a fejlesztő, annál nagyobb biztonsággal igazodik el az egyes véleményekben, közösségi akaratokban. Az interjúk készítésénél vidéken viszonylag egyszerű bejutni az otthonokba, bár ott is jó, ha velünk van *helyi közvetítő*, míg városokban meglehetősen nehéz, néhol lehetetlen helyi közvevítő nélkül.

Az írásos forrásokat a leggyakrabban *a népesség megoszlására* vonatkozó statisztikai adatok megismerése és elemzése miatt keressük, mert pl. tudnunk kell mondjuk 5–10 év távlatában a népesség korosztályok szerinti megoszlását (előregedő vagy fiatalodó település?), s ennek a lakáshelyzettel, az óvodai-iskolai kapacitással való összefüggéseit, vagy a helyi értelmiség távlati lehetőségeit. A *népességszám és annak mozgása* a hely munkaerő-megtartó képességére utal. Fontos megismernünk ezeket az alapadatokat annak érdekében is, hogy tudjuk, van-e elegendő számú, aktív korú helybeli lakos a helyi fejlődés megvalósításához, vagy a település inkább szociális gondozásra szorul? Meghatározó létszámú *kisebbség* esetén fontos a rájuk vonatkozó statisztikai adatok ismerete is, csakúgy, mint a *vallási összetételre* vonatkozóké.

Ha a lakossági akarat pl. a helyi munkahelyteremtés irányát jelöli meg, nélkülözhetetlen megismernünk a helyi népesség *társadalmi összetételére* vonatkozó adatokat – iskolai végzettség, szakképzettség, tipikus szakmák, foglalkozás szerinti megoszlás, alkalmazottak és vállalkozók, munkanélküliek és járulékosok, stb. E témakörnél már nem csak statisztikai adatokat kell elemeznünk, hanem mélyebb összefüggéseket is kell kutatnunk: a munkára vonatkozó információk elérhetősége; a segítő szervezetek, intézmények hatékonysága; a munkatevékenység korszerűsége/korszerűtlensége; a fiatalok munkához jutási esélyei és lehetőségei; a hozzáértés hagyományai; tipikus szakmák, a tanult és a végzett szakmák viszonya; közmunkák, közhasznú munkák; a megélhetési stratégiák, kiegészítő jövedelmek szerzésének módjai; a munkához való viszony.

Mindezek az információk nem csak írásos, de szóbeli tájékozódás útján is megszerezhetők és a település történelmével is szoros összefüggésben vannak.

A település történetét a legélményszerűbben a „nagy öregek” élet(út)-történeteiből, elbeszéléseiből ismerhetjük meg, de levéltári forrásokból, dokumentumokból, helytörténeti munkákból, egyháztörténeti dokumentumokból, néprajzi gyűjtésekből, monográfiákból is. Fontosak lehetnek a helyi intézmények saját iratanyagai, a képviselőtestületi jegyzőkönyvek, településrendezési tervek, az egyesületekre, gazdálkodókra stb. vonatkozó megyei- és országos címtárak, a Helységnévtár, a KSH adatai 1892-től, a Településtörténeti Tanulmányok, a Település- és Népiségtörténeti Értekezések, stb. de a szociográfiai, a szépirodalmi művek is.

A közösségfejlesztési folyamat iránya egyre gyakrabban a helyi *társadalmi viszonyok* formálása, a konfliktusok feloldása, az együttműködés feltételeinek megteremtése. A helyi társadalmi viszonyok megismeréséhez ismernünk kell azt, hogy mennyire nyitott vagy zárt egy település. Nyitottságon azt értjük, hogy egy település milyen számú és kiterjedtségű külső kapcsolattal bír, s in-

kább ezek, vagy a belső kapcsolatok határozzák meg a település társadalmi, gazdasági, kulturális viszonyait. Meg kell ismernünk – és még inkább a helyiekkel kell megismertetnünk! – a helyi identitást és annak tartalmát (ld. közérzet interjúk, közösségi felmérések, a legjobb tehát, hogy ők maguk bontják ki!), a helyi politikai élet és érdekcsoportok erőviszonyait; a helybeliek informális kapcsolatait, az egyház társadalmi-jótékonyági tevékenységét, a civil szervezeteket és mozgalmakat, a település nyilvánosságát és abban a közösségek szerepét; az együttműködés, a kommunikáció, konfliktusok mibenlétét és természetét; a helyi társadalmi élet eseményeit.

Egyetlen fejlesztési iránynál sem kerülhető meg az *önkormányzat- és képviselőtestület* működésének valamelyes ismerete, mely vonatkozik a képviselőtestületi élet, a közigazgatás és az önkormányzat viszonya, az önkormányzat kapcsolat- és információs rendszere, az önkormányzat gazdálkodása, az önkormányzat által kivetett helyi adók, az önkormányzat és szövetségesei, partnerei ismeretére. Nyilvánvaló, hogy számunkra a legfontosabb az önkormányzat településpolitikája és az állampolgárokkal és azok közösségeivel való kapcsolattartás gyakorisága, módjai.

Komplex és partnerségen alapuló *településfejlesztés*nél mindezek tényszerű feltárása mellett elengedhetetlen további területek megismerése, mint amilyen – a település/térség *táji feltételei, adottságai* (éghajlat, domborzat, talajviszonyok, nyersanyag, földminőség);

- a közlekedés-földrajzi helyzet, forgalmi fekvés (a környező települések távolsága, elérhetősége, utak, kapcsolatok, stb.);
- a település fizikai „teste”, építészete hajdan és ma; az utcák és közterületek, középületek állapota, a közművesítettség foka; a település szerkezete, tagoltsága, bel- és külterületek, telepek, a települési és társadalmi tagozódás összefüggése;
- az utcanevek, településrészek nevei, dűlő- és határrész nevek, történetük;
- a település rendezési terve;
- a település és a környezetvédelem jellemzőinek, adatainak ismerete mind alapvető egy komplex fejlesztési terv elkészítésénél, amelyet azonban nem a közösségfejlesztők, hanem erre specializálódott szakemberek készítenek el. A közösségfejlesztő feladata ebben a munkában a lakossági akaratok, elképzelések és a tenniakarás mellérendelése a szakmai- és hivatali elképzelésekhez, a partneri együttműködés kialakítása, a társadalmi tervezés folyamatának létrehozása. Ennek megvalósítása érdekében azonban természetesen ismernie kell a tervezésben résztvevő partnereket, pl. a megyei Területfejlesztési Tanács prioritásait és pályázatait, a térségben működő MTA Regionális Kutatóintézetének elképzeléseit, a helyi tervet készítő munkatársakat.

Ma már ezek a tervek általában térségi szinten készülnek, egész egyszerűen abból a felismerésből, hogy egy település problémái nem oldhatók meg településszinten. A térségi tervezés *a települést környezetében* vizsgálja: közigazgatási- és természetes vonzáskörzet, a környező településekhez fűződő viszony alakulását a történelem során, jövőbeni kapcsolatainak kívánatos alakulását. Fontos tudni az egyes települések sajátos funkcióit a térségben, valamint azt is, hogy mi az együttműködés és mi a verseny tárgya, és milyen együttműködési irányok fogalmazhatók meg. A közösségfejlesztő mindezekhez – meglehetősen tudománytalanul – „csak” a helybeli akaratot rendelheti. Ez a „tudományon kívüli”, lényegtelennek tűnő mozzanat valójában azonban minden fejlesztési folyamat kulcsa, ugyanis készüljön bár a legkorszerűbb, legnagyobb igényű, legszakszerűbb terv, az csak terv marad, ha azok, akikre vonatkozik, nem valósítják meg.

A helyi *gazdaságfejlesztésnél* elsősorban a munkaadással, közvetítéssel foglalkozó ellátó szervezetek munkáját tanácsos megismerni, így a helyi munkaügyi központét és a vállalkozásfejlesztési alapítványt. A közösségi munkahelyteremtésben különösen fontos a munkaügyi központok lehetőségeinek ismerete és használata, pl. közhasznú munkás, vagy polgári szolgálatos alkalmazására, de a fejlesztői munka során megfogalmazódó képzési szükségletek redukálásában is nagy szerepe lehet ennek az intézménynek. Bátorítást adhat a vállalkozást latolgatók számára a sikeres vállalkozók megismerése is.

Irányulhat a fejlesztési folyamat *a szociális ellátás, a szolgáltatások számának és minőségének javítására* is. Ez közösségfejlesztői szempontból alternatív, önszerveződő szolgáltatások közösségi létrehozását jelenti (pl. napközi otthon, iskola, információs központ, job-klub, fogyatékosokkal való foglalkozás, szívesség-szolgálat, öregek napközi otthona, stb.), melyhez természetesen meg kell ismerni az önkormányzat szociálpolitikáját, intézkedéseit, támogatási- és segélyrendszerét, a szociális intézményeket és tevékenységüket és a már létező civil szolgáltatásokat. Nagyon fontos, hogy az új szolgáltatás valódi hiányt fedjen le, s ne már létező szolgáltatást kettőzzön meg, hiszen ez továbbélésének és sikerének titka.

Bármely irányú fejlesztésnél fontos a *helyi kultúra sajátosságait, a helyi szellemi életet* megismerni. A fejlesztőnek alkalmazkodnia kell a közösségi együttlét formáihoz (pl. búcsúk, bálók, hagyományok, stb.), a hagyományokhoz és szokásokhoz, s együtt kell működnie a kulturális-közösségi intézményekkel. A fejlesztői folyamat nem csak találkozási helyeket igényel, de művelődési szükségleteket is feltár, amelyeket egy jó együttműködés esetén a művelődési, oktatási, közösségi, szociális intézmények jól ki tudnak elégíteni.

HARMADIK RÉSZ

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS, A KÖZÖSSÉGI MUNKA INTÉZMÉNYEI

XIII. FEJEZET

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS KÜLFÖLDÖN

(170)

Elöljáróban

A helyi cselekvés, a közösségi élet korunkban a világon mindenütt, a gazdag országokban is, bátorításra, segítségre szorul. A jóléti államokban az önszerveződés- és önkéntesség meglehetősen magas szintű kiépültsége jött már létre. Az állam, a helyi önkormányzat és a nagyobb, nemzeti- vagy regionális szintű szervezetek és – egyre növekvő mértékben – az üzleti szektor anyagilag is támogatják a közösségi munkát 1–5 évig terjedő projektek, közvetlen költségvetési támogatás, ill. adományok formájában, szakmai háttérét (képző intézmények) és fizikai terét (közösségi intézmények) biztosítják. Az önkéntesek által termelt értéket évente pénzben is kifejezik és erkölcsileg megbecsülik. Az állampolgárok nagyjából ismerik a közösségi munka lehetőségeit és problémáik megoldásánál tudatosan alkalmazzák – felkérlik a segítő szakembereket feladataik megoldásához. Léteznek közösségi munkás álláshelyek, általában a helyi önkormányzatok, de szakmai intézmények, egyetemek vagy közösségi központok, gyakran maguk a közösségek, egyesületek is alkalmazzák őket. A kapcsolat állami- és önkéntes szervezetek között persze itt sem harmonikus, hiszen az önkéntességen alapuló, legtöbbször *nonprofit* *NGO*k aktivitásukat gyakran a kormányzatot bírálva fejtik ki, mert úgy gondolják, hogy a mindenkori kormányzat a legfőbb felelőse és oka a társadalmi igazságtalanságoknak. Gyakori, hogy a jóléti országok más országokat segítenek önkénteseik és közösségeik révén. Bátorításra szorul a közösségi munka a déli féltekén, a csekély demokratikus hagyománnyal rendelkező országokban és természetesen a posztoszocialista államokban is, éppen mert társadalmiuk strukturálatlanok, vagy nem eléggé strukturáltak és az emberek nem bíznak eléggé érdekeik érvényesítési lehetőségében. De még az olyan erősen demokratikus ország, mint Svédország sem mondhat le a közösségi munkáról, és pedig periódusonként más és más okokból. Vagy azért, mert mint pl. a '20-as években, gyorsan kellett jól képzett tömegekre szert tennie és az állami intézményrendszer nem volt képes tömegeket képezni, vagy pl. napjainkban azért, mert a túlzott állami gondoskodás hatására tömegek váltak önállótlanná és közömbössé.

A közösségfejlesztésnek több nemzetközi szakmai szervezete jött létre, melynek működését különböző projekteken keresztül az Európai Közösség és a nagy nemzetközi alapítványok támogatják.

A közösségfejlesztés legrangosabb nemzetközi szakfolyóirata az Oxfordban megjelenő *Community Development Journal*.

A közösségi/szomszédsági munka külföldi kialakulásának vázlata

Mint azt könyvünk „Bevezetés”-ében már jeleztük, a külföldi közösségfejlesztés szorosan érintkezik a szociális munkával, ezért története is szorosan összefügg annak kialakulásával.

A szociális munka kialakulása

„Az egyszerű társadalmakban nincsenek szociális munkások. Az árvákra, az özvegyekre, a fogyatékosokra és az öregekre a nagycsaládi közösség vagy a törzs visel gondot. A megszokottól elütő viselkedést tolerálják, tisztelik vagy megtorló intézkedésekkel büntetik. Az az igény, hogy legyenek szakemberek, akik a rászorulókat gondozásukat megtervezik vagy egyesek nonkomform viselkedését megváltoztatják, nagyrészt a modern társadalom terméke.” (171)

A szociális munka kialakulásában a középkori egyházi tradíciók, az egyházközösségeken keresztül érvényesülő állami szolgáltatások, melyek a szegény-törvényekhez igazodtak, s a jog, az orvoslás, az oktatás szakmáinak hatása érvényesült. A 19. században kulcsszerepet nyertek a jótékony egyletek, melyek egy nem dolgozó, de iskolázott osztályra, s annak is elsősorban női szereplőire támaszkodtak. Szerepet játszott a szociális munka fejlődésében a társadalomkutatás is, mert tanulmányozták a városi szegénységet és osztályozták, majd erkölcsi állapotuknak megfelelő tudatos segítséget nyújtottak, önkéntes ügynökségeken keresztül. „Mindez hozzájárult a középosztály morális uralmának közvetett megerősítéséhez.” (172)

„A szociális munka bölcsője a 19. sz. második felének Angliája. Ezt másolták – hasonló gazdasági fejlettség mellett – az Egyesült Államokban a 20. sz. korai éveiben.” (173) A II. világháború után a szociális munka helyet kapott az állami szolgáltatások között. Érdekes viszont, hogy a közösségszervezés-közösségfejlesztés önálló szakmává válása viszont az Egyesült Államokban következik be az 1920-as évektől, míg az Egyesült Királyságban „csak” az 1960-as évektől épül ki a közösségfejlesztés, mint több ezer főnek kenyeret adó foglalkozás.

A szociális munka történetét sokan és részletesen megírták már, míg a közösségfejlesztés kialakulásához nekünk a *társadalomkutatás* fejlődését is meg kell megvizsgálnunk. Segítségünkre lesz ebben Gergely Attila, aki ezzel a témával szakdolgozatában foglalkozott. (174)

A társadalomkutatás kialakulása

Gergely Attila leírja, hogy 1840-es évektől Amerikában is felgyorsult a *városokba költözés*. 1860–90 között a leggyorsabb az ütem, milliós városok alakultak. Igen gyakori, hogy valaki kisvárosban született és világvárosban halt meg – ugyanott. Elmondható, hogy Amerikában a falusi társadalomból a városi civilizációba történő átmenet később kezdődött ugyan meg, mint Európában, de gyorsabban és teljesebben zajlott le, mert intenzívebben felbontotta a régi világ közösségeit. A drámaian növekvő, a falvakat elhagyó és városokba költöző emberek száma és a városok mérete, s e folyamat – számos más hatása mellett – *új társadalmi problémakezelési- és beavatkozási módokat hívott életre*.

A viharos gyorsaságú városiasodási folyamat egyik kísérőjelensége a megbontott egyensúlyú helyi közösségek búcsúja, településük történetének megírása volt. E, kezdetben *városellenes irodalom*, mely „a hagyományos közösség, a múlt, a falu, a vidéki társadalom iránti elvágyódás ideológiáját eredményezte” (175), egyben a kezdeté egy, a 1870-es évektől a *helyi társadalmakat vizsgáló mozgalomnak* is. 1876 Philadelphiában megrendezik a centenáriumi vásárt, ahol bizottságot szerveznek az egyes helységek jelenét és múltját feldolgozó *kutatás* egységes szempontjainak megállapítására, sőt, szabványosított kérdőívbe foglalták mindezt és nagy mennyiségben az egész országban szétosztották. Minden nagyobb helység megtalálta a maga helytörténetészeit, akik lokálpatrióta krónikát írtak és eszményítették a helyi nagyságokat. 1900-ig tartott a legtermékenyebb időszak. Ekkor alakult ki, amit később kiforrottabb szakmai formájában „*community study*”-nak neveztek.

„Az egyre kiterjedtebb irodalom egyre kevésbé a város elvetésének, s egyre inkább a *város elfogadásának*, kényszerítő problémái megoldásának, a városi környezet átalakításának perspektívájában gondolkodott.” (176)

A jobbító szándékú cselekvések közül az első a *social gospel* elnevezésű, vallási indíttatású keresztény mozgalom volt, melyhez később más, főleg a nyomornegyedekkel foglalkozó reformmozgalmak csatlakoztak. Az amerikai szociálpolitika előfutárai W.A. Muhlenberg és Ch.L. Brace. Muhlenberg ki akarta emelni a nyomornegyedek gyerekeit családjukkal együtt az ún. keresztény ipari közösségekbe, Brace lelkesz pedig gyerekekélyező társaságot hozott létre a fiatalok bűnözés megelőzésére New Yorkban, melynek 40 évig a titkára volt. Ez a mozgalom a '70–80-as évekre bontakozott ki és kapja a „so-

cial gospel” nevet. Az egyház és a városi reform összekapcsolására törekedtek.

1865 Cleveland – Amerikai Keresztény Bizottság alakul *a városi társadalom vizsgálatára*, tanulmányozzák az európai városokat is és 35 város szegénynegyedéről készítenek felmérést.

1894 Chicago – a világkiállításon megszervezik a Szabadelvű Vallási Társaságok Amerikai Kongresszusát, majd 1905-ben a Krisztus egyházainak Amerikai Szövetségi Tanácsát.

Jelentőségük a helyi társadalomkutatásban:

- tanulmányokat, felméréseket végeztek, s így tudatosították a városi Amerika problémáit;
- megcáfolták az illúziót, hogy az evilági siker és kudarc csupán erény ill. bűn következménye lenne.

Gergely megállapítja, hogy „a városszociológia kezdetei is elválaszthatatlanok a nyomornegyedek elleni örökös küzdelemtől”. (177)

Még három reform-mozgalom volt előzménye a gyakorlati társadalomkritikának:

- az ún. *muckrakers-mozgalom* 1880-tól;
- *a Progressive Movement* – a századfordulón; és a mi szempontunkból a legjelentősebb, az ún.
- „*settlement*”-mozgalom.

A settlement közösségfejlesztő központ

„Az első amerikai *settlementet*, vagy ahogy ők nevezték, „*szomszédsági céh*”-et Coit állította fel egy New-Yorki bérházban. A *settlement-mozgalom* eredetileg a bevándorlás és a szegénység problémáira reagált: fiatalok, főleg értelmiségiek telepedtek le nyomornegyedekben, házukat egyfajta *közösségfejlesztő* központtá alakítva. Eleinte egy londoni *settlement*-nek, az 1884-ben alapított *Toynbee Hall*-nak a mintáját követték. Később a kezdeményezés nevelési mozgalommá fejlődött és az egyetemek is bekapcsolódtak. J. Addams és G. Starr 1889-ben alapították Chicago-ban a *Hull Házat*, amely később a leghíresebbé vált. (Először a környék gyermekeinek állítottak fel óvodát, később klubokat, napközit, munkaközvetítő irodát és felnőttoktatási programokat szerveztek hozzá)”... „1895-ben... már mintegy 50 telep működött szerte az országban és számuk egyre nőtt. Ezeknek a telepeknek az aktivistái egyre gyakrabban lettek *köztisztviselőkké* az állami- és helyi kormányzat egymás után alakuló jóléti osztályain és a sikeres telepek programjait a helyi kormányzat egyre gyakrabban vette át.” (178)

A helyi kormányzatok 1910 körül kezdték el felállítani *városi jóléti osztályait* – nem egy helyen a lefolytatott felmérések (*social survey*) hatására.

így pl. elsőként egy 1909-ben Kansas City-ben készült munkanélküliségvizsgálat indította el a jóléti osztály szervezését, melynek első vezetője, L. Halbert írta a következőket: „A városi problémák mérésének egyetlen módja a szociológiai tényrögzítés átfogó rendszerének kiépítése a városban... Minden család épp annyira megérdemli a feljegyzést, mint minden telek, s minden egyénnel éppúgy el kell számolni, mint minden dollárral.” (179)

A szociális munka szakmásodása és szakosodása

Az amerikai R. Perlman és A. Gurin segítségével követjük tovább e fejlődésmenetet a szociális munka szakosodása irányába: „A filantrópok, a reformerek és a legkülönbélebb önkéntes egyesületek erőfeszítéseinek eredményeként új kormányzati- és önkéntes szervezetek alakulnak”. (180) Pénzsegélyek, szociális szolgáltatások, törvények születnek a hátrányos helyzetűek védelmére, az egyéni jogok biztosítására és a méltányosabb elosztásra. A szegények felemeléséért folytatott munka hamar szakosodik és szakmásodik. Harc indul a gazdasági alapok megteremtéséért és a szolgáltatások összehangolásáért: közösségi pénztárak, népjóléti hivatalok alakulnak. Ezek szakmai vezetői a 20-as évek közepétől egyre többször *közösségszervezésnek* (community organisation) nevezték tevékenységüket, hogy megkülönböztessék tevékenységüket az egyéni eset- vagy csoportmunkát végző társaiktól. Munkájuk a lakóterületi közösségek társadalmi problémáinak kezelése volt. (181)

A szakma fejlődésének új- és új lendületet adott:

– az I. világháború utáni gazdasági válságot követően Roosevelttel *New Deal programja*: állami támogatások, társadalombiztosítás, állami lakásprogram és szövetségi törvények pl. a szakszervezeti jogok védelmére;

– a II. világháborút közvetlenül követő, a feketék, latin-amerikaiak és puerto-ricóiak *társadalmi akciói*: *Harc a szegénység ellen*, melyeket a szövetségi és helyi kormányok is támogattak. Ez a program politikai erővé szervezte a szegényeket, harcolt a döntésekbe való beleszólásért, s azért, hogy az új szociális szolgáltatások a szegények közelében alakuljanak ki és a szegények ellenőrzése alatt működjenek. Részbe volt a programnak a faji megkülönböztetés leküzdésére alkalmas szakképzés és munkaközvetítés, a jogi tanácsadás a lakással kapcsolatban, a hitelezőkkel való tárgyalás, a hitel- és vásárlási szervezetek létrehozása, a személyre szervezettebb egészségügyi ellátás;

– az '50-es években indultak be az ún. *harmadik világbeli országok közösségfejlesztési programjai*. Ezeket az ENSZ szorgalmazta, hogy létrejöjjenek *önsegítő* (self-help) *projektek* és a településszintű döntéshozatal is meg-

szülessen. A program alapelve, hogy a gondok és szükségletek maguk az érintettek által fogalmazódnak meg, szerepet játszott a '60-as évekbeli új vezetői réteg kialakulásában. Általánosan elismertté vált az érintettek részvételének elve.

E tevékenységek azonban nem befolyásolták döntő mértékben a szegénység problémáinak megoldását;

– Új terület jelentkezik a '60–'70-es évek társadalmi válsága által kikényszerített szociális, segélyezési, város-felújítási programok hatására, *a társadalmi tervezés*, amit „új szociálpolitikának” is neveznek.

A társadalmi tervezés nem csak a közösség, hanem az államok és az összszövetség szintjén is szorgalmazza a tervezést és a cselekvést. Tökéletesített rendszerű humán szolgáltatások, a változások kikényszerítésére szerveződött önkéntes csoportok, új intézmények és szervezetek, gyakorló szakemberek szervezik a lakosságot és adnak tanácsokat, de a szervezeteknek is megvannak a politikai- és programtervezői. (182)

A '70-es évek végére elfogadottá válik a *közösségi képviselők* bevonásának politikája, akik a különféle programok tervezésének, irányításának és működtetésének részeseivé váltak, ám befolyásuk sajnos nem volt akkora, hogy maradandó változásokat értek volna el a szegénység elleni küzdelemben. Ugyanez mondható el a közösségszervezésre is, amelyből „hiányzott a jelentős társadalmi változások érdekében történő politikai alapozás” (183)

„Az utóbbi években növekvő érdeklődés tapasztalható a cselekvést megalapozó elemzés és a megfelelő politika kialakítása iránt. E „szociálpolitika” vagy „társadalmi tervezés” érdeklődés messze meghaladja a jóléti szféra hagyományos határait. Mi több, szorgalmazza a tervezést és cselekvést nemcsak a közösség, hanem az államok és az össz-szövetség szintjén is. Foglalkozik e különböző szintek között a hatalom és az erőforrások megoszlásával is. Mindezekből sokrétű gyakorlat bontakozott ki, amely a humán szolgáltatások megváltoztatását és tökéletesítését célozza, s amely jellemzi a változások kikényszerítésére szerveződő önkéntes csoportokat csakúgy, mint az intézményeket és szervezeteket. Gyakorló szakemberek működnek a kialakult szervezetek keretein kívül tevékenykedő lakossági csoportok szervezőiként és tanácsadói-ként csakúgy, mint a szervezetek politikai és programtervezőiként. A gyakorló szakemberek iránti kereslet mind az Egyesült Államokban, mind más országokban nő.” (184)

Fejezetek a mai európai közösségfejlesztésből

A '90-es évek Európájában a közösségfejlesztés kiindulópontja a szegénység, a depriváció elleni harc, a társadalmi megújulás, a demokratikus képességek elsajátítása, a szociális szolgáltatások és hálózatok kiépítése – általában a negatív társadalmi jelenségek mérséklése szociális és közösségfejlesztő programokon, projekteken át.

Az első igazán kiterjedt, több országot átfogó közösségfejlesztői program az Európai Unió ún. *Szegénység Programja*, amely a '90-es évektől több fordulóban került meghirdetésre.

A program alapelvei:

– *Multidimenzionális megközelítés* – ne csak pénzt adjanak a rászorultaknak, de komplexen kezeljék ügyüket – lakásügy, képzés, alkalmazás, művelődés, stb. együtt kezelendő!

– *Partneri viszony* – az intézmények és a helyi szint (az összes társadalmi partner) működjenek együtt a problémák megoldásában.

– *Részvétel* – minden jobbító törekvés az érintettek aktív részvételével fogalmazódjon és valósuljon meg. Ne a technokrata megközelítés érvényesüljön az ügyek előremozdításánál, hanem mindig vonják be a helyi lakosokat is.

Egyesült Királyság

Az angol közösségfejlesztés történelmi háttere

Az angol közösségfejlesztés, közösségi munka történetének meglehetősen nagy irodalma van. (185) Munkánknak most nem célja a foglalkozás szisztematikus ismertetése, éppen csak arra törekszünk, hogy valamiféle értelmezési keretet adjunk, kivált a közösségfejlesztés szempontjából olyan fontos ország esetében, mint az Egyesült Királyság. Ezért választottuk Alan Twelvetrees egyik előadásának részletét a történelmi háttér felvázolására. Nyilvánvaló, hogy e tézisek nem szólnak a gyökerekről – settlement házak, stb. –, ám ezeket fentebb már bemutattuk vázlatosan.

„Az én hátterem:

1. Nagy-Britannia volt az első ipari ország (mások jobban csinálták).
2. Nagy Britanniának volt egy nagyon hosszú periódusa mindenfajta polgárháború vagy idegen hódítás nélkül.

3. Az arisztokrácia feudális hatalma, a szegények és a munkásosztály kettős elnyomásával biztosította az osztályok közötti megosztottságot, amely nagyon erős maradt Britanniában még a 20 században is, s ez tükröződik pl. politikai pártjainkban és oktatási rendszerünkben is.

4. Egy sor oknál fogva a szegények támogatása, mint olyan, az Egyesült Királyságban alacsonyabb, mint más gazdag, nyugat-európai országokban. Ez, kiegészítve alacsony keresetekkel és alacsony hatékonysággal, oda vezetett, hogy Britanniában sok ember szegény maradt.

5. A közösségfejlesztési tevékenység 1919 tájékán kezdődött el Britanniában, amikor is az I. világháború után az állam (tanácsi) lakásokat bocsátott rendelkezésre. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy azok a szegény emberek, akik a belvárosi nyomornegyedekben éltek ugyan, de erős társadalmi beágyazottságban, nehezen viselték, hogy kiragadják őket osztályukból és társadalmi környezetükből és tanácsi lakásokba kerüljenek, a városon kívüli lakótelepekre.

6. A két háború között és az 1960-as évekig a közösségfejlesztési munka néhány nem-kormányzati szervezet munkáját jelentette a tanácsi lakótelepeken. A közösségfejlesztők segítettek az embereknek társadalmi cselekvések megszervezésében és a jobb lehetőségekért folytatott kampányaikban. A közösségfejlesztést akkoriban a szociális munka egyik ágának gondolták.

7. Valamiféle fellendülés következett be a közösségfejlesztésben a '60-as évek végén és a '70-es években. Ennek oka egyfajta civil nyughatatlanság volt, a kormányzattal való elégedetlenség, ugyanakkor a kormányzat részéről is megfigyelhető volt valamiféle elszánás arra nézvést, hogy szolgáltatásaira új megoldásokat keressen.

8. A '70-es évek eleji kísérletezések időszaka rövidre sikeredett a komoly pénzügyi válság miatt, valamint azért, mert a közösségfejlesztők munkaadói – a szociális osztályok az önkormányzatoknál csakúgy, mint az NGO-k – speciális teljesítményt kezdtek megkövetelni alkalmazottaiktól.

9. A '70-es évek végétől a '90-es évek elejéig bizony meglehetősen gyenge időszakot jegyezhetett a közösségfejlesztés. Miközben a Thatcher-kormányzat az önségítést prédikálta, ennek feltételeit nem biztosította.

10. Mégis, a '90-es évek elején ismét valamiféle fellendülés kezdődött.

11. Felismerést nyert, hogy nem pusztán a szegénység létezik – még mindig! –, még a „jobb környékeken” is, hanem hogy a szegénység ellenálló maradt mindenféle őt enyhíteni akaró programmal szemben.

12. Azt is felismerték, hogy az anyagi szegénység együtt jár az alacsony iskolázottsággal, a rossz egészséggel és lakáskörülményekkel, stb.

13. Ennek következményeként a '90-es évektől számos kormányzati program kezdett el súlyt helyezni az ún. „közösségi konzultációkra”, a felhasználók bevonására a szolgáltatások tervezésébe, és így tovább.

14. Miközben ez egy üdvös változás volt, két gyengesége is kiütközött. Az első: e programok feltételezték, hogy a szegények közösségei már megszervezték és hogy viszonylag könnyen fognak konzultálni. A második: e programok még mindig nagyon „szektorálisak”, vagyis csak az egészséggel, vagy csak a lakásügyekkel foglalkoztak például, megközelítésük nem volt holisztikus. Az is elmondható, hogy általában nagyon rövid időtartamot öleltek fel e programok.”

Alan ezután felsorolja azt a 6 előfeltételt, amely szerinte e helyzetet változtatna: hosszú távú elkötelezettség; partnerkapcsolat a kormányzat, a települések és az üzleti szektor között; jól képzett közösségfejlesztők; a helyi közösségek általános és hosszú távú támogatása; a programok csatlakozása a „fősdorban” lévő programokhoz; a programok alapját képező pénzeket a központi vagy a helyi önkormányzat biztosítsa.” (186)

Közösségfejlesztési trendek

A konzervatívok hosszú uralma sokat ártott az közösségiségnek, a szolidaritásnak, mondják angol kollégáink. A 1994. elején Paul Henderson a következő átfogó megállapításokat tette az angol közösségfejlesztés társadalmi kontextusát illetően.

„1. Az ellentmondásosság kontextusa

a, Növekszik a centralizáció, a kormány magába olvasztja a non-accountable (az ún. nem-felelős, „*quango*”, azaz „kvázi-ngo”) szervezeteket, növeli ellenőrzését a források felett és nem választott testületeket állít fel. Mindezek által a helyi demokrácia gyengül.

Ezzel egyidejűleg a kormány miniszterei a „partnerség” és a „részvétel” elveit hangsúlyozzák.

b, A „piac-ideológia” erősödik, az individualizmust támogatják társadalmunkban. A „jóléti állam” (amelynek szükségességében a Konzervatív és a Munkás Párt történelmileg konszenzusra jutott) mélységesen meggyengült. A tevékenységek és programok egyre növekvő számban szerződéseken alapulnak, pl. a szolgáltatást csak annak megvásárlása után teljesítik, gyakran verseny keretein belül.

Másfelől az országot a jogok nyelvén keresztül mutatják be: pl. nemzetközi szinten Britannia írta alá az Egyesült Nemzetek Gyermek Jogaira vonatkozó

konvenciót, nemzeti szinten arra bátorítanak bennünket, hogy figyeljünk a „fogyasztói jogok”-ra, gyakran halljuk az „állampolgári jogok” kifejezést is.

c, Teljesen új társadalmi helyzet alakult ki, amely a közösségek széthullásának (munkanélküliség, szegénység), a demográfiai változásoknak (az idősök növekvő aránya) és az identitásra vonatkozó politika térhódításának eredménye (az emberek inkább közös érdekek alapján szervezik meg magukat: nemek, nemzetiségek, mozgásukban korlátozottak, mintsem szomszédságaik szerint).

Másfelől azonban azok, akik a társadalmi- és közösségi fejlesztésben részt vesznek, folytatják értékeik, alapelveik és módszereik artikulálását.

Ezek az ellentmondások persze nem jelennek meg ilyen tisztán. Általánosságban azt mondhatom, hogy a közösségfejlesztés mindhárom ellentmondás gyengébbik oldalán helyezkedik el. A '90-es évek Egyesült Királyságában a „közösség” jelentőségét kifogások érték. Vajon nem arra használják-e ezt a politikusok, hogy eltakarják vele azokat a töréseket, amelyeket a piac és az individualizmus nyomása okoztak a társadalomban? Hogyan használják pl. az intézmények, különösen a helyi önkormányzatok? Számukra a „közösség” funkcionális fogalom, amely segít nekik elhelyezni saját szolgáltatásaikat! Olcsón! És hogyan viszonyul ez ahhoz a tételünkhöz, hogy a közösségek azt fejlesszék ki, amit akarnak és hogy minél több hatalmat szerezzenek meg?

2. Programok

A programoknak széles és komplex skálája alakult ki.

A *kormányzat* olyan programokat kezdeményez, amelyek megerősítik a vállalkozásokat – pl. a gazdasági fejlődés került gondolkodásuk fókuszába, de van azért lehetőség a társadalomfejlesztésre is (*City Challenge, Task Forces, Urban Development Corporations*). Új országos intézményt hoztak létre, a Nemzeti Újjáépítési Ügynökséget. A „*Városi Kihívás*” programot, amelyik a közösségfejlesztés számára fontos volt, eltörölték Angliában, míg Skóciában és Wales-ben megmaradt.

Az *önkéntes szervezetek* továbbra is érdeklődést mutatnak a közösségfejlesztés alkalmazása iránt, pl. a gyermekekkel foglalkozó szervezetek, mint amilyen a *Save the Children* Alapítvány, vagy az egyházi szervezetek.

Az *üzleti szektor*. A vállalatokra egy kormányzati nyomás nehezedik, hogy vegyenek részt az újjáépítési partnerségi programokban, hiszen a közösséghez tartozás jó testületi politika. Szervezetem, a *Community Development Foundation* egy kampányt vezet – „*Streets Ahead*” –, a magánszektorra bátorítva közösségi projektek támogatására.

3. Közösségfejlesztés

Hogyan hat mindez a közösségfejlesztésre? Először néhány reményteljes gondolat:

1. A közösségfejlesztés kiszélesedett – lakásügyek, egészségügy, gazdasági fejlesztés, családok támogatása, közösségi művészet. E területek vagy szakmák – különbözőképpen persze, de mind – kapcsolódnak a közösségekhez, ezért a közösségfejlesztés felajánlhatja számukra is alapelveit és módszereit.

2. A jó gyakorlat evidenssé vált – ld. pl. a Rural Action (vidéki cselekvés) esettanulmány-kötetet!

3. A gyakorló közösségfejlesztők, közösségi munkások a változások elérése tekintetében kifinomultabbakká váltak. Ez az intézményekben való munkára éppen úgy igaz, mint a közösségekben végzett munkára. Az Egyesült Királyságban több helyi önkormányzat is kifejlesztette saját közösségfejlesztési stratégiáját.

4. A regionális és országos szervek elkötelezték magukat a közösségfejlesztés folyamatos támogatása mellett – ld. pl. a Skót Közösségfejlesztési Központ megalapítását.

Ugyanakkor azonban

– a közösségfejlesztést egyre inkább a vállalkezési szféra felé gördítik, távolabb a jóléti- vagy a művelődési szektortól;

– a közösségfejlesztés komoly problémákkal szembesül a forrásteremtés, a képzés és a kutatás terén.

Következtetések

A közösségfejlesztés egy nagyon nehéz társadalmi klímát élt túl. Hogy ezt meg tudja tenni, annak meg kellett fizetnie az árát: elcsúsztatták-tolták a vállalkozási kultúra felé, a közösségi csoportok finanszírozása bizonytalanná vált, s néhány példa kétségtelenül bizonyítja, hogy az új „partnerség-kiegyezés” „lefölözte” (vagyis kiemelte) a legtehetségesebb közösségi vezetőket, s ezáltal a közösségek gyengültek.

A jövő kulcsa a stratégiáktól függ:

– a foglalkozáson belül;

– az intézményeken – elsősorban az önkormányzatokon – belül;

– a gyakorlatban: egy csomóban kellene tartani egyazon időszakban a különbözőféle ügyeket, pl. a bűnözésre, a munkanélküliségre, a politika-csinálásra adott közösségi válaszok esetében.

(187)

A továbbiakban idézett előadások egy nemzetközi szemináriumon hangzottak el (ld. Jegyzetek!)

Egyesült Királyság – Wales

Alan Twelvetrees előadása:

„A Community Development Foundation (Közösségfejlesztési Alapítvány) walesi irodáját vezetem.

Alapítványunkat 25 évvel ezelőtt a kormány hozta létre, valószínűleg véletlenül, mert mindig is eléggé rázós volt a kapcsolatunk velük. Az Alapítvány feladata, hogy a közösségfejlesztési munkát segítse, ezen belül az én feladatom a wales-i terület. Wales-nek 3 milliós népessége van, de a munkánk nagy része a dél-walesi völgyek területére vonatkozik, itt körülbelül 1 millió ember él. Erről a területről szeretnék most beszámolni.

Dél-Wales hagyományos iparága a bányászat volt. 1900-ban 200, 1970-ben 50 bánya működött e területen, míg 1997-re csupán kettő maradt. Mint bizonyára tudják, a bányászathoz mindig kapcsolódik egy-egy hagyományos ipar is és egy kereskedelmi kultúra. Amikor a bányák bezárnak, akkor nagyon nehéz e kultúrát az új körülményekhez igazítani.

Ezekben a dél-walesi bányákban a bányászoknak nem volt különösebb iskolai végzettségük, viszont jól fizetett munkájuk volt, közel az otthonukhoz, és az volt az elvárás, hogy ez így is maradjon, hiszen apáik, nagyapáik is mindig így éltek. Amikor egy iparág összeomlik, akkor a kultúra is összeomlik és létrejön a kirekesztettség helyzete. Az emberek – múltbeli élményeik alapján – egy olyan világot szeretnének, ami örökre eltűnt. Dél-Walesben nincsenek munkahelyek, viszont ha az ott lakók gondolkodását, hozzáállását, képességeit nézzük, akkor azt mondhatnánk, hogy ha lennének is új munkahelyek, nem kaphatnák meg ezeket, mert nem rendelkeznek azzal a tudással, ami ehhez szükséges lenne. A földrajzi adottság – sík vidékről van szó –, illetve saját gondolkodásuk is ellenük működik. A másik dolog, amelyet Önök is bizonyára megtapasztalnak, az az, hogy a modern kapitalizmus egyszerre hozza létre a vagyont és a szegénységet is.

Felmerül a kérdés, hogy mit lehet tenni ilyen helyzetben? Nincsenek egyszerű megoldások. A munkánk arra irányul, hogy ezekre a problémákra valamilyen megoldást találjunk. Úgy érezzük, hogy *hat elem* kell ahhoz, hogy a sikeres megoldást meg lehessen találni.

Az *első* ilyen tényező egy külső program, akár nevezhetjük *közösségfejlesztésnek* is. A közösségfejlesztők azon dolgoznak, hogy kapcsolatokat hozzanak létre a helyiekkel és próbálják felkelteni az érdeklődésüket, az önbizalmukat növelni és ösztönözni valamilyen cselekvésre.

A *második* nagyon fontos tényező az *együtműködés*. Ez azt jelenti, hogy valamennyi szervezet – kormányzati, nem-kormányzati- és gazdasági-szervezetek – együtt tudjon működni. Ha a kormányzati programokat összekapcsolják, integrálják egyéb programokkal, akkor sokkal sikeresebbé lehet mindent tenni.

Nagyon fontos a *harmadik* tényező, e munka *koordinálása*. Mind a külső programok, mind a szervezeti együttműködés nagyon nagyfokú felkészültséget igényel.

A *negyedik* tényező a programok *állandósága*. Szenvedünk attól, hogy nagyon rövid távú programokkal dolgozunk, ahelyett, hogy mondjuk 10–20 évre szóló programokkal dolgozhatnánk.

Az *ötödik* a programok *flexibilitása*, igazíthatósága. Itt arról van szó, hogy a kormányzati programokat igazítsák a helyi közösségekhez. Mert ez sokszor nem így működik. Ezért tartjuk fontosnak azt, hogy a kormányzati programoknál együttműködjünk, hogy ez a program valóban hozzá tudjon járulni ahhoz, amit a közösség önmagától meg tud szervezni.

A *hatodik* egy nagyon fontos tényező: megszerezni a kormányzati és nem-kormányzati szervezetek *elkötelezettségét* a programok iránt. Itt ugye az a paradox helyzet áll elő, hogy a közösségek maguk nem tudják megszervezni ezeket a dolgokat s valóban segítségre van szükségük, másrészt viszont ezek a szervezetek sokszor nem hajlandóak hosszú távú elkötelezettséget biztosítani és ezért sok esetben 2–3 év alatt kifut egy program. Elkezdődik valami, tart egy ideig, aztán abbamarad, esetleg megint elindul – nagyon nehéz tehát a hosszú távú támogatottságot megtalálnunk és ezért még nagyon sokat kell dolgoznunk.” (188)

Hollandia

Fred Stafleu előadása:

„Tegnap, amikor elolvastam a magyar közösségfejlesztésről szóló összeállítást, akkor azt gondoltam, hogy végül is akár ki is cserélhetném a magyar anyag címét arra, hogy *Közösségfejlesztés Hollandiában*, és akkor már meg is oldottam volna a feladat. Ennek az lehet az oka, hogy a közösségfejlesztés stílusát és metodikáját mindenütt befolyásolja az angolszász környezet, amelyből származik. Igyekszem öt percben összefoglalni, hogyan is néz ki a közösségfejlesztés Hollandiában.

Mit jelent a közösségfejlesztés a holland társadalmi környezetben?

Ez volt az első kérdés. A holland kifejezés a közösségfejlesztésre az *Opbouwwerk*. Ez azt jelenti, hogy a közösségnek a felépítése, megkonstruálása, létrehozása. A szervezetem neve: Landelijk Centrum Opbouwwerk, vagyis a Közösségi Munka Országos Központja. A közösségfejlesztők a *Samenlevings-opbouw* kontextusában dolgoznak, ami annyit jelent, hogy közösségfejlesztés.

A közösségi munkát úgy lehetne meghatározni, hogy szakmai segítségnyújtás a közösségeknek, hogy javítani tudják életminőségüket és az életkörülményeiket. Itt a hangsúly az *önsegítésen* és a részvételen van. A *részvétel* a közösségfejlesztés sine que non-ja. A közösségi munkás nem vezető, hanem egyfajta tanácsadó, mobilizátor.

A közösségi munkások különböző fajta közösségekben működnek.

A „standard” típusa a közösségnek a *helyi közösség*, tehát egy település, egy szomszédság, vagy egy városnak egy kerülete. Ezt úgy is szoktuk említeni, hogy *területi közösségi munka*.

Mások bizonyos speciális kategóriákban dolgoznak: nőekkel, ifjúsággal, bevándorlókkal, stb. Ebben az esetben úgy szoktuk nevezni a közösségi munkát, hogy a *kategóriákra vonatkozó közösségi munka*.

A harmadik fajta közösségi munka az ún. *funkcionális közösségi munka*. Ide tartozik az a munka, amit különböző intézmények számára végzünk: egyházaknak, különböző lakásszövetkezeteknek, egyéb szervezeteknek.

Bárhol dolgozzanak is a közösségi munkások, mindig ugyanazokat az alapelveket követik: a közösségeknek maguknak kell elvégezni a munkát, a közösségi munkás csak tanácsadó, egyfajta mobilizátor. Az önsegítés a közösségfejlesztésnek alapvető tézise.

Mire helyeződik a közösségfejlesztés fő hangsúlya?

A második kérdésre azt válaszolhatom, hogy a közösségfejlesztésnek három fázisát tudjuk megkülönböztetni a második világháború óta.

Az *első* fázis volt az az időszak, amikor arra volt szükség, hogy a sérült közösségeket helyreállítsuk a falvakban, városokban. A *második* időszak – ez elsősorban a '60-as évekre tehető – az ún. városi megújításnak-felújításnak a korszaka volt, amelyben a közösségi munkások azt a feladatot kapták, hogy egyfajta szociális iránymutatást adjanak az érintett embereknek.

Végül a *harmadik* az elmúlt időszaké, amit úgy nevezhetnénk, hogy a társadalmi megújítás periódusa. Úgy is szokták ezt az időszakot nevezni, hogy a nagyobb városokra vonatkozó politika, ahol a hangsúly elsősorban a különböző témakörökre, pl. a bevándorlókkal kapcsolatos munkára, a személyes

biztonságra, a kábítószerrel, a bűnözéssel, az erőszakkal és a környezettel kapcsolatos kérdésekre helyeződik.

A szakma kiterjedtsége – a szakemberek száma, hálózatok, alkalmazási kérdések

Egyáltalán nem könnyű pontos számot adni arról, hogy hányan dolgoznak a közösségfejlesztésben Hollandiában. Ennek az az egyszerű oka, hogy akik ezen a területen dolgoznak, bár közösségi munkát végeznek, mégsem mindig nevezik őket közösségfejlesztőknek, közösségi munkásoknak. A másik ok pedig az, hogy a közösségfejlesztők nagyon különböző, sokszor egymással össze sem vehető területeken nevezik magukat közösségfejlesztőnek.

Becslésem szerint ma 400 és 700 körüli lehet a számunk Hollandiában. A legtöbben különböző magánszervezetekben, magánalapítványoknál dolgoznak, melyeket az önkormányzatok támogatnak. Országos szinten van egy szervezet, amely összefoglalja a közösségfejlesztést. Ez a szervezet a már említett Landelijk Centrum Opbouwwerk, vagyis a Közösségi Munka Országos Központja Hágában működik. Ez elég kicsi platformot jelent és elsősorban az Egészségügyi- és Jóléti Minisztérium támogatja. E központ munkájához különböző szervezetek kapcsolódnak, ilyen pl. az Elmaradott Területek Alapítványa, a Közösségi Munkások Szakmai Egyesülete, a Közösségi Munka Ellenőrzésére létrejött Állandó Bizottság, a dr. Gradus Hendriks Alapítvány, amely egy professzort alkalmaz, aki a rotterdami egyetem filozófiai tanszékén egy speciális helyet tart fenn a közösségi munka számára, és végül, a központunk egy havi kiadványt is megjelentet, amelyet MO/Saenlevingsopbouw-nak, vagyis közösségfejlesztésnek neveznek.

Munkánk speciális vonása, amit fontosnak vagy érdekesnek tartunk

A negyedik kérdésre válaszolva szeretném felhívni a figyelmet egy könyvre, amelyet az idén (tehát 1997-ben. a szerk.) adott ki a Toronto University Press Kanadában, „*Community Development around the World*” (Közösségfejlesztés az egész világon) címen.

Ebben a könyvben hat országból és hat kontinensről találnak tanulmányokat: Kanada Észak-Amerikát reprezentálja, Chile Latin-Amerikát, Ghana Afrikát, Izrael a Közel-Keletet, Bangladesh Ázsiát és Hollandia Európát.

E tanulmányok a közösségfejlesztés mai, tehát legújabb állapotát próbálják bemutatni a különböző országok, különböző aspektusok – történelem, struktúrák, elméletek, képzés és kutatás – figyelembe vételével. A tanulmányokat kiegészíti 3–4 speciális esettanulmány is.” (189)

Belgium

Valami keveset az országról

A Magyarország felényi királyság kétnyelvű – flamand-vallon –, kettős közigazgatású, a Belga Föderális Unió által összetartott ország. Minden nagy fontosságú döntést végigfuttatnak mindkét döntéshozói testületnél. A brüsszeli önkormányzat kétnyelvű, de a franciául beszélők vannak többségben, mégis 50–50%-ban vesznek részt az önkormányzatban.

A többféle hatalom között a belgáknak meg kell tanulni egyensúlyozni és kompromisszumot létrehozni. További előny: több helyről lehet támogatást szerezni.

Brüsszelben 19 elöljáróság van, ezek is nagyon erősek. Az 1970-es évektől fokozatosan elszegényedik a városközpont és gazdagodnak az elővárosok. A belvárosban csak az öregek, a bevándorlók és a munkanélküliek maradnak. A város lakosságának 25%-a 65 évesnél idősebb. 200 000 vendégmunkás él Marokkóból, Tuniszból és Törökországból. Vannak 80%-os koncentrációjú, gettó-szerű külföldi csoportok és nagy-koncentrációjú fiatalok-csoportok – ez a bűnözés melegágya.

Brüsszel hordozza az „Európa fővárosa” funkciót is. Nagy adminisztráció él itt, sok üzletember, különösen japánok és amerikaiak. A „városfejlesztés” jelenlegi koncepciója szerint ki kell rakni a szegényeket a városból, s lakások helyett irodákat, bankokat kell építeni. A közösségfejlesztők ezt a folyamatot vissza akarják fordítani.

A közösségi munka a 4 legbelső és legszegényebb kerületben folyik.

A belga közösségfejlesztői hálózat

Jan Theunissen előadása:

„Arról fogok beszélni, hogyan szerveződik meg a közösségi munka Belgiumban és hogyan működik a mi szervezetünk.

A közösségi munka, a közösségfejlesztés alapelvei tulajdonképpen megegyeznek azzal, amit ennek kapcsán Hollandiáról hallottunk. A terminológia is ennek felel meg, a német kollégától hallottuk már ezt, de hozzánk is Hollandiából jött az információ.

Elsősorban Belgium hollandul beszélő részéről fogok beszélni, hogy ott hogyan szerveződik meg a közösségi munka. A közösségi munkát a flamand önkormányzat segíti, azt lehetne mondani, hogy támogatás formájában kb. 160 millió frankot kapunk (ez kb. 640 millió forintnak felel meg. A szerk.). Kapunk támogatásokat is, de a szervezetek maguk, önállóan működnek. A flamand kormány a támogatást bizonyos kondíciókhoz köti, így például el kell

készítenünk az ötéves tervet, illetve minden évben el kell készíteni egy részletes tervet.

Én a VIBOSO nevű szervezetnél dolgozom – a neve flamandul: *Vlaams Instituut ter Bevordering en Ondersteuning van de Samenlevingsopbouw*. Ez a szervezet azzal a céllal jött létre, hogy segítse a közösségfejlesztési munkát. Kis szervezet vagyunk, 7 állandó alkalmazottunk van, 1 igazgatónk, 1 titkárnő és 5 képzéssel foglalkozó szakember segíti még a munkánkat. A VIBOSO 7 regionális szervezeten keresztül szervezi meg a közösségi munkát. Minden egyes tartományhoz tartozik egy intézmény. Öt ilyen tartomány van plusz Antwerpen és Brüsszel. Ezekben a regionális intézményekben vannak fizetett közösségi munkások, általában 7–8, a nagy szervezetekben, pl. Antwerpenben 25, tehát összességében kb. 100 ilyen közösségi alkalmazott van, ehhez jön még kb. ugyanennyi, akiket alkalmi forrásokból tudunk fizetni.

Minden egyes intézménynek el kell készítenie az 5 évre vonatkozó tervét, amelyben részletesen ki kell fejteniük a prioritásukat, hogy melyik régióval fognak foglalkozni, milyen csoportokra fognak koncentrálni stb. Ezek a munkások az adott régió különböző helyein fognak tevékenykedni, de a regionális intézmény fogja őket alkalmazni. Ez azt jelenti tehát, hogy kb. 200 munkással dolgozunk Belgiumban, ebből 100 a fix és ez kb. 6 milliós népességre vonatkozik.

Végül néhány információ a VIBOSO-ról. A 7 regionális intézmény képviselői ott vannak a VIBOSO igazgatóságában, tehát elég nagy hatással vannak arra, amit csinálunk. Nagyon fontos része a munkánknak, hogy a szakembereknek segítsünk egyre inkább minőségi munkát végezni.

Alapképzést biztosítunk a közösségi munkások számára és a regionális intézmények vállalták azt, hogy minden egyes közösségi munkást el fognak küldeni erre a képzésre. Ezen kívül többfajta kurzust tudunk följánlani még a közösségi munkásoknak. Ezeknél az egyik fő téma a részvétel kérdése, milyen keretekben, milyen módszerekkel tudjuk biztosítani a részvételt, milyen hozzáállással – a gondolkodásról is itt kell beszélni. Kialakult az a gyakorlat, hogy az önkéntes közösségi munkások, akik már bizonyos ideje együtt dolgoznak, összejönnek rendszeresen és mondjuk 5–6 alkalommal kicserélik a tapasztalataikat az adott konkrét munkára vonatkozóan.

Említettem, hogy a szakmai fejlesztés másik fontos területe az új módszereknek a kidolgozása. Különböző kutatásokat végzünk, így például különböző kísérleti projekteken keresztül – lehetnek 2–3 éves projektek –, megnézzük azt, hogy milyen eredménnyel tudunk bizonyos dolgokat megvalósítani? A fő kérdés elsősorban az, hogy hogyan tudjuk javítani a részvételt. Ez a kérdés a

közösségfejlesztés kulcsfontos kérdése. Az új módszereket integráljuk az adott közösségfejlesztői munkába.

A munkánk másik nagyon fontos része, hogy speciális programokban veszünk részt. Az első ilyen fontos program az alacsony jövedelműeknek a lakáskérdésben való segítése. A másik ilyen fontos kérdés az embereknek, akik munka nélkül vannak és nagyon alacsony képzettséggel rendelkeznek, a munkahely teremtése. A harmadik ilyen fontos témánk a szomszédságoknak a segítése, fejlesztése. Ma már bizonyos pénzalapokat tesz félre a flamand kormány a helyi önkormányzatok számára, amelynek az a célja, hogy az ott élők javíthassák helyzetüket, életkörülményeiket. Egyfelől a helyi embereket segíthetjük szerveződni, másfelől a helyi önkormányzatot a pénzek felhasználásában.

Ez volt a három fő témakör: a lakáskérdés, az alacsony végzettségű munkanélküliek, illetve a részvétel javítása, fejlesztések során. Ehhez a három területhez kapcsolódóan a VIBOSO a következő módon kapcsolódik be: egyrészt összehozza a közösségfejlesztési munkásokat, akiknek az a feladata, hogy kialakítsák a megfelelő választ ezeknél a programoknál, elvégezzék a megfelelő elemzéseket, alternatív megoldásokkal álljanak elő. A második fontos módja a munkának, amikor a közösségfejlesztő munkások azért jönnek össze, hogy megosszák a tapasztalataikat az adott kérdésre vonatkozóan. És végül a harmadik módja a munkának az, hogy új szolgáltatásokat, új modelleket próbálunk kifejleszteni és hogyha ezek beválnak, akkor megkíséreljük őket teljesen függetlenné tenni, tehát először próbálunk támogatást kapni a helyi önkormányzattól, a flamand kormánytól, majd megpróbáljuk elérni, hogy utána már ez a munka a közösségfejlesztők segítségével, önállóan tudjon működni.

Továbbá vannak szakmai publikációink, van egy dokumentum-központunk, ahol ezek az anyagok hozzáférhetők mind a szakemberek, mind a diákok számára, és végül megpróbálunk kapcsolatot teremteni a más szakterületeken tevékenykedőkkel is, hogy a közösségfejlesztők más területeken is vizsgálják az adott kérdéseket.” (190)

Projektek Belgiumban

Lakásiügyekben:

- olyanok, amelyek egyfajta csoport érdekeinek felelnek meg (pl. időseknek lift, tolókocsi, stb.);
- helyreállítási, felújítási munkák;

- szociális projektek – együttműködnek építőipari cégekkel és a helyi lakosoknak adnak munkát. Itt az a gond, hogy az építő vállalatok a saját embereikkel akarnak dolgozni és nem akarják a helyi embereket alkalmazni, pedig azok olcsóbban megcsinálnának sok mindent.

Munkanélküliekre vonatkozó projektek:

- nők és bevándorlók;
- hosszú távú munkanélkülieknek képzés, visszazoktatás a munkába;
- szociális vállalkozások szervezése

Jóléti projektek:

- azoknak, akik nem jutnak hozzá bizonyos szolgáltatásokhoz (pl. nincs tállakozóhelyük)
- új szolgáltatások szervezése.

Egy példa – a „North-District” – az Északi-Városrész project

Az értékes földterület megszerzéséért a legkülönbözőbb módon indult meg a harc. Telek- és ingatlanspekuláció, a lakások, házak felvásárlása, hogy azután hagyják tönkremenni a házakat, hogy végül le kelljen bontani és az embereket Brüsszelen kívülre telepíteni, erőszakkal. Egy újjáépített városrészre pl. csak 6 ezer ember jöhetett vissza a 12 ezerből. Az '58-as világkiállítás helyszínét pl. 3 hónap alatt lebontották. A 19. századi épületek helyett „modern” felhőkarcolók épültek.

A közösségfejlesztők a helyi lakosokkal harcolnak a „tabula rasa” modernista várospolitiká ellen, most éppen a Manhattan-city projekt ellen. Ez a projekt pénzhiány miatt évekre félbeszakadt, most folytatják majd. A még megmaradt régi részen 60% külföldi él, korszerűsítetlen bérházakban, bérlőként, kis lakásokban nagy családok, szakképzetlenek, alacsony iskolázottságúak, 5 óra után nincs rendőr a környéken.

A közösségi munkások nem a hivatalos szolgáltatások ellen dolgoznak, hanem velük együttműködve.

Németország

Armin Kuphal előadása

„1. A közösségfejlesztés német kifejezése a *Gemeinwesenarbeit*, ami ugyan német szónak hangzik, de a népesség nagy részének semmit nem jelent. A „közösség” szó hagyományos fordítása a *Gemeinschaft*, de ez túlságosan közel van a családi kontextushoz és az elmúlt ezer évben eléggé el is torzították, főleg a náciak, akiknek az volt az elképzelésük, hogy „minden német egy közösség”, „Volksgemeinschaft”. A „közösség”-re használatos másik szavunk a

„Gemeinwesen”, de ez is ritkán, elsősorban hazafias értelemben használt, patetikus szó – így gyakorlatilag egy név nélküli munkát végzünk ...

Egy másik nagy szakmai hiányosságunk, hogy közösségfejlesztés csak helyi szinten létezik, az önkormányzatok szintjén. Tartományi- ill. országos szinten senkit nem érdekelnek ezek a kérdések, hiszen az állami szervezeteknek megvannak az egyéb funkcióik, tehát mással foglalkoznak, mint a helyi önkormányzatok. Mi tehát helyben cselekszünk és megpróbálunk, ha tudunk, globálisan gondolkodni.

2. A közösségfejlesztést Németországban a városi szociálpolitika részének tekintik. A szociális munkások a közösségfejlesztést úgy tanulják, mint a szociális munka 3. módszerét, az esetmunka és a csoportmunka mellett. Elég sok közösségi munkásunk van, de nincs számukra rendszeres szakmai képzés. A praktizáló közösségi munkásokat maguk a szervezetek „termelik” ki maguknak. Találunk közöttük szociális munkásokat, szociológusokat – én is az vagyok –, tanárokat és mindenféle foglalkozású embereket. A közösségfejlesztés német változata eléggé eltolódik a városi szociális munka felé. Miután a közösségfejlesztés csakis helyi szinten működik, ezért nincsenek olyan országos szervezeteink, mint például a Community Development Foundation az Egyesült Királyságban, vagy a VIBOSO Belgiumban, vagy az LCO Hollandiában, vagy a CPA Írországban, vagy a Közösségfejlesztők Egyesülete Magyarországon – egyszerűen nincsenek ilyen szervezetek. Voltak ugyan próbálkozásaink arra, hogy megszervezzük a közösségi munkásokat. A *Pari-tätische Bildungswerk Bundesverband* – dolgozom ebben a szervezetben is –, próbálkozott azzal, hogy a különböző projekteken keresztül összekapcsolja a közösségfejlesztést, de ez egy nagyon nehéz feladat. Nem mondhatnám, hogy nagyon sikeresek voltunk vele. Könnyű kapcsolatba lépni más projektekkel, kollégákkal más városokban, de nincsenek rendszeres, állandó cserék. Ezért úgy döntöttünk, hogy regionális szinten próbálkozunk tovább. A PBW szerepe az információk koordinálása a helyi és regionális közösségfejlesztési szervezetek között, amelyek többnyire az önkéntest szektort képviselik.

Németországban a közösségfejlesztés városi munkának tekintett foglalkozás. Kisebb városokban, ahol mondjuk százezer ember él, a közösségfejlesztés vagy nem ismert, vagy úgy érzik, hogy nincs szükség rá.

Németországban szakmai megegyezés van arra vonatkozóan, hogy ne az önkormányzatok, hanem a jóléti ügynökségek szervezzék meg a közösségfejlesztést. Meg kell azt említenünk, hogy a nem-kormányzati jóléti szervezeteknek joguk van arra, hogy támogatást szerezzenek az önkormányzatoktól, ha valamilyen közszolgálati feladatot végeznek. Ezt úgy is szokták nevezni, hogy a „szubszidiaritás elve”. Ez az önkormányzati finanszírozás nagyon so-

káig csak az egyházaknak és a nagyobb jóléti szervezeteknek járt, de az elmúlt 25 évben sok alulról szerveződő szervezet olyan jól tudott működni, hogy sikerült olyan státuszt elérniük, hogy most már rendszeres támogatást kapnak az önkormányzatoktól. Az a szervezet, ahol én dolgozom, szintén megvalósította ezt.

A közösségfejlesztési projektek legtöbbször – nem mindegyike – az ún. problematikus területeken végez közösségi vagy szociális munkát. Saarbrückenben, ahol élek és dolgozom, különböző dolgokat ajánlanak a közösségfejlesztési projektek: tanácsadás szegényeknek – ez az én munkám –, támogatásokkal kapcsolatos szolgáltatások, ifjúsággal kapcsolatos munka, szociális munka gyerekekkel és fiatalokkal, pl. a házi munkában való segítség, foglalkoztatási és képzési programok. Működtetünk ún. állampolgári központokat is és rendszeres újságunk van.

A közösségfejlesztéssel kapcsolatos tevékenységeket általában az önkormányzatok szociálpolitikája részeként tekintik, hiszen a legtöbb tevékenységet a szociális osztály irányítja és finanszírozza. Ezért eléggé el is csodálkoztam Stockholmban, amikor ott voltunk a CEBSD tagokkal egy évvel ezelőtt, hogy az ottani közösségfejlesztési programot az Ingatlan Osztály irányítja. A projektek persze Németországban is kaphatnak más szervezetektől is támogatást, főleg az Európai Uniótól.

3. A '70-es években fedezték fel Németországban a közösségfejlesztést. Ekkoriban mindenki Hollandiára nézett, az volt a példa, Hollandia volt a közösségfejlesztés „Mekkája”. A '70-es években nagyon népszerűnek tűnt az az elképzelés, hogy a proletáriátusért dolgozunk és megmentjük a szegény embereket. Ez volt az időszaka a hosszú elméleti vitáknak. A '80-as években, amikor elkezdődött a pénzügyi válság és ezzel egyfajta konzervatív visszatérés volt tapasztalható, a helyi projektek hanyatlásnak indultak. Az elmúlt tíz évben egyfajta reneszánszról is beszélhetünk a közösségfejlesztést illetően. A mostani pénzügyi nehézségek ellenére a projektek azért fennmaradtak. A projekteket azért tovább finanszírozzák az önkormányzatok, mert azokat a szociális munka részeként kezelik. De mi egyre inkább próbálunk egy újfajta közösségfejlesztési munka irányába elmenni.

Végül arról, hogy milyen munkát végzek is én Saarbrückenben. Saarbrückennek 200 ezer lakosa van, közel helyezkedik el a francia határhoz. Két munkaterületem van, egyrészt a város egyik szegény kerületében dolgozom közösségi munkásként, másrészt az egyetem szociológia tanszékén tanítok. Minden nap délben megváltozik az irodám, kollégáim, az ügyfeleim, telefonszámom, még az a nyelv is amit beszélek. A közösségi munkámban a helyi dialektust beszélem, az egyetemen az írott, a tudományos nyelvet.” (191)

Franciaország

Gilbert Dif előadása:

„1. Képzési területen dolgozom Franciaországban és ugyanúgy, mint a német kollégától elhangzott, nálunk is vannak problémák a „közösség” szóval. Mi *helyi fejlesztésről, társadalmi fejlesztésről, gazdasági fejlesztésről, a szolidaritás fejlesztéséről* beszélünk, tehát nem angolszász fogalmakkal dolgozunk. Dumas és Segquier mostanában megjelent könyvükben, amely a „Kollektív cselekvés építése – szolidaritás fejlesztése” címet viseli, megkülönböztetnek egyéni, csoport, közösségi és kollektív fejlődést. Az ő általuk kifejtett „fejlesztés” fogalom kapcsolatba hozható az angolszász „közösségfejlesztés”-sel, mert valamennyi fejlődési szintet magába integrál.

Lehet, hogy nagyon értünk a speciális fogalmak létrehozásához, de Franciaországban egyfajta negatív képzet társul a „közösség” szóhoz: gettó, bezártságban tartás egyfelől, másfelől a vallási fanatizmus.

Napjainkban talán megkezdődött egy pozitív értelmű használata is a szónak: szomszédság, élet-közösség, sorsközösség, stb.

Van néhány szervezet, amely a közösségfejlesztés metodikájával foglalkozik. A hivatalos szociális munka egyre inkább arra törekszik, hogy az egyéni esetkezelés helyett kollektív cselekvés jöjjön létre.

2. A kérdés, ami a leginkább foglalkoztat minket Franciaországban, az az, hogy hogyan tudjuk megvalósítani a népesség valódi részvételét a városi vagy vidéki fejlesztésben, hogyan tudjuk a helyi kezdeményezéseket a kulturális és a gazdasági szektorban előbbre vinni.

A részvétel gyakran nem több, mint pusztán szó. Megvan az akarat, hogy az emberek partner-szereplőkké váljanak, de manapság inkább csak az információra és a kommunikációra irányul a folyamat és nem a módszerekre, az „öntudatosítástétel”, a „képessé tétel” Paolo Freire-i módszereire.

A helyi szociális munkásokban megvan az akarat, hogy tevékenységüket úgy tartsák nyilván, mint közösségfejlesztést. A különböző szervezetek más és más helyre teszik a hangsúlyt: helyi fejlesztés – développement local (UNADEL); économie solidaire (ADSP, REAS), népegészség, helyi kezdeményezések, állampolgári cselekvés... A munka inkább kísérleti jellegűnek mondható, egymástól elszigetelt, csak egyes térségekben terjed. De megvan rá az akarat, hogy láthatóvá és legálissá tegyék ezt a munkát, mégpedig a centralizmus, az intézmények építésének mai gyakorlata, a jóléti állam ellen.

3. Azt mondhatnánk, hogy Franciaországban „közösségi munkás” mint olyan, nem létezik. Egy 1996-os tanulmány 100 fejlesztéssel foglalkozó szakmát tart nyilván. A szociális munka képzése alapvetően az egyéni közvetítésre

irányul (ez tulajdonképpen az amerikai „esetmunka”). Az alapozó anyag elsajátítása után a hallgatók a csoportmunka, a módszertan kérdéseivel foglalkoznak, és nem a közösségfejlesztéssel. Ennek ellenére 1956 és 1975 között a szociális munkások képzése valamelyest a közösségi munka felé fordult, de ennek ellenére Franciaországban a szociális munka még mindig egyfajta egyéni munkát jelent. Egyre inkább felmerül az a gondolat, hogy a szociális intézményekben kutassák azt, hogy milyen kollektív megoldások lehetségesek, szemben az egyéni szociális kérdésekkel, hogy ne mindig az egyéni jóléti kérdéseket hangoztassák a kollektív kérdésekkel szemben. Egyik ilyen kérdés a kisgyermekkel kapcsolatos: a baby-sitter szolgáltatás egy egyéni jóléti szolgáltatás, a családnak nyújtott szolgáltatás, vagy pedig legyenek közös bölcsődék?

Találunk ugyan szociális munkás hálózatot Franciaországban is, de ezek nagyon gyakran testületi jelleggel működnek, pl. mint a szakszervezetek. Sok ember tart a szakmai versengéstől és nagyon nehéz nyitni a területet, összehasonlítani a különböző területeken folyó gyakorlatot.

4. A szervezet, amiben dolgozom, egy sajátos szervezet, azt is mondhatnánk, hogy „szél ellen”, az „ár ellenében” dolgozik. Sajátosságunk a közösségfejlesztés iránti hűség, ezért a nevünk Műhely-tér a közösségfejlesztési kezdeményezésekhez – *ECLORE Espace-ateliers d'initiatives communautaires de développement*.

Célunk

- azoknak az embereknek a hálózatba szervezése, akik támogatói-szereplői a helyi kezdeményezéseknek;
- nemzetközi és kultúrák közötti csereprogramok szervezése;
- képzésekkel, mégpedig a szociálpedagógia által kifejlesztett, a részvételt biztosító módszerekkel támogatni a projektek vezetését. Fő cél az együttműködés és a kölcsönösség;
- a francia és az európai nemzetközi eszközök és módszerek felkutatása, cseréje, terjesztése, kipróbálása, megtanulása – vagyis mindezek bevitele egy keringési rendszerbe.” (192)

Franciaországot szerencsére két szervezet képviselőinek nézőpontjából is be tudjuk mutatni. A másik előadónk Daniel Talleyrand volt:

„A közösségfejlesztést lényegében „közösségi orvoslás”-nak is nevezhetnénk (én magam orvos vagyok). *Mouvement pour le Développement Social Local* – a társadalmi- és helyi fejlesztés mozgalma. A hozzászólásom első részében ennek a társadalmi-helyi fejlesztési mozgalomnak a meghatározását szeretném adni, utána pedig a franciaországi társadalmi helyzetet szeretném ismertetni,

majd azt, hogy milyen munkát végzünk a terepen. Végül majd elérkezem a konklúzióhoz.

A „társadalmi helyi fejlesztési mozgalom” hálózatának tagjai lehetnek szakemberek és lakosok is. Ezek az emberek másodlagos hálózatokhoz is tartoznak és mindezek a hálózatok átszövik, keresztezik egymást. Amikor szükség van rá, az egyik hálózat a másikhoz fordul tanácsért, segítségért és ezt az egész nagy hálózatot nevezzük mi társadalmi-helyi fejlesztési mozgalomnak.

A mozgalom céljai a következők: információkat és eszközöket nyújtani, a hálózat egyik pontjáról eljuttatni ezeket a hálózat másik pontjára. A második célkitűzés: erőforrás-központként működni,ilyent létrehozni azért, hogy támogassuk, kövessük, impulzusokat adjunk közösségfejlesztési projekteknek. Harmadik célunk egyfajta műhely létrehozni arra a célra, hogy bizonyos koncepciókat, felfogásokat tanulmányozzon, elemezze ezeket, meghatározásokat adjon, konszolidálja őket. Amiken most dolgozunk: a részvételen alapuló demokrácia fogalma. Ezek a fogalmak Franciaországban eléggé komolyak manapság. A méltányosság és az egyenlőség fogalma.

Szeretném a hálózatom tagjait bemutatni: a társadalmi és helyi fejlesztési mozgalomban működő egyik hálózat kb. 300 embert jelent. Ők csak természetes személyek, akik Franciaország különböző pontjairól valók, ám a maguk kontextusában egy-egy jogi személyiséghez tartozhatnak. Vannak besegítők, tehát külső szakértők is a hálózatban, akik interveniálnak. Van egy hálózatunk partneregyesületekből vagy partnermozgalmakból. Van egy terepen dolgozó gyakorlati szakemberekből álló hálózat, egy lakosokból, helybéliekből álló hálózat és a CEBSD-n keresztül egy nemzetközi hálózat is.

Most a társadalmi és a helyi fejlesztési mozgalomnak különösen két aspektusáról szeretnék beszélni, ez a két terület, amiben én magam is a leginkább aktív vagyok, ez a képzés, illetve a tanácsadó típusú interveniálás. Ezek a képzések és a tanácsadás a terepen történnek. Néhány programunk: egy lakosságot bevonó felmérés; „*Érezd jól magad a városodban – érezd jól magad az életedben.*”; „*Fogadó a városban*”, amelyben a helyi lakosokkal együtt dolgozunk egy közösségi ház, egy mindenki számára szolgáló közösségi tér felépítésén; hálózatépítés több különböző városban működő közösségfejlesztési program között – ennek keretében az egyes városokban lakók meglátogatják a másik városok lakóit. További terveink is vannak persze, így például olyanok, amelyek a hatalom és a felelősség kérdését feszegetik a közösségfejlesztés keretein belül. A jövőre vonatkozóan éppen újabb terveket készítünk elő. Kb. ennyi akartam mondani a terepen végzett munkáinkról.

Azt szeretném még elmondani, hogy milyen megfigyeléseket tettem a terepmunka során. A francia társadalmi helyzetről elmondható, hogy a munka-

nélküliség növekszik. A lakosság elöregedik, a társadalombiztosítás deficitese, politikai szempontból pedig a szélsőjobb előre tör. A külföldieket kiutasítják, ha lehet, sőt, még a franciákat is nagy számban valamilyen módon a háttérbe szorítják. Ezzel kapcsolatban felmerül az egyenlőség, a méltányosság kérdése is.

Az emberek négy kategóriájáról szólnék. A népesség tagjairól, a szociális asszisztensekről, a helyi hatóságokról vagy helyi döntéshozókról, és az olyan tanácsadókról-intervenálókról, mint amilyen én magam is vagyok.

Nézzük a lakosokat, a népet! A lakosok kifejezik a szükségleteiket, igényeiket, sikerül mobilizálni magukat arra, hogy megoldásokat találjanak. De a megszervezésük nagyon nehéz.

Konfliktusok merülnek fel a szociális munkások és a lakosság között, mert a szociális munkások elképzelik, hogy mik a problémák, a lakosoknak meg más gondjaik vannak. A szociális munkásnak nehéz elképzelnit, hogy a lakosok is képesek valamire. Gyorsabban akarnak haladni, mint ahogyan az emberek bírják. A hatóságokkal szemben az idő kezelésével vannak problémáik. Érdekes, mert mintha három időszámítás szerint dolgoznának: más a helyi hatóságok időszámítása, más a szociális munkásé és más a lakosságé. Ez a háromféle idő-kezelés nem egyeztethető össze.

Térjünk át a helyi hatóságokra! Ők készek arra, hogy pénzt adjanak a helyi projektekre, hozzánk fordulnak, a kívülről segítőkhez. Mihelyt azonban a projekt előre halad, félni kezdenek, hogy előre halad. Hirtelen pánikhelyzet alakul ki az önkormányzatnál, félnek az ilyen kívülről segítőtől, mint mi. De a szociális munkások, szociális asszisztensek sem szeretnek bennünket. Megzavarjuk az ő hagyományos kapcsolataikat, tehát a szociális munkások és a lakosság kapcsolatba belekeverünk. Ugyanakkor egyfajta kauciót is jelentünk a kormánynak, mi kívülről segítők, mindez nem egy könnyű helyzet. Minderre igaz az, hogy semmi sem történhet politikai szándék nélkül.

Azzal fejezném be, hogy mindennek ellenére így kell előre haladnunk, mert nincsen más megoldás, mint a közösségfejlesztés.” (193)

Írország

Margaret Barry előadása:

„A mi szervezetünk, a *Combat Poverty Agency – CPA* – a szegénység leküzdésére alakult országos, nem-kormányzati szervezet, amit egy, a családi és szociális közösségek kormányhivatala támogat. Parlamenti törvény hozta létre a szervezetünket. Egyik funkciója az, hogy olyan lépéseket kezdeményezzen, amelyek célja a szegénység leküzdése – ilyen a közösségfejlesztés is –, a má-

sik, hogy értékelje, elemezze ezeket a lépéseket. A CPA kísérleti projekteket támogat, nemzeti közösségfejlesztési erőforrás-központként működik, és a közösségek nagyobb szerepét keresi a döntéshozatalban.

Alapvetően négy pontban lehet összefoglalni azokat a feladatokat, amelyeket kitűztünk magunk elé. A közösségfejlesztés egy része ezeknek a feladatoknak, de nem az egyetlen.

A négy feladat arra vonatkozik, hogy hogyan tudunk a szegénységgel megbirkózni az országban. Az első az, hogy a kormánynak tanácsot adjunk a szegénység leküzdésével kapcsolatban, a második a szegénységre vonatkozó kutatások, a harmadik a közvélemény jobb tájékoztatása a szegénység okairól és következményeiről, s a negyedik a közösségek fejlesztése és a szegénység elleni projektek.

Munkánk felépítése nagyon sok tekintetben hasonlít a már elhangzottakhoz. Alapvetően az a közösségfejlesztéssel kapcsolatos feladata a szervezetnek, hogy egy integrált stratégia formájában segítse azt. Lehet, hogy az én perspektívám különbözik más írországi perspektívától, mert mi úgy látjuk, a közösségfejlesztés a szegény területeken való tevékenység. Különböző módon működünk támogatóként, de finanszírozóként is – mivel azonban kis szervezet vagyunk, általában nem hosszú távon finanszírozunk.

Az elmúlt években elsősorban a következő területeken dolgoztunk: a nők helyi hálózatával, a hátrányos helyzetűek képzésével, illetve a művészeteket használtuk fel a közösségfejlesztésben. Munkánkat általában úgy kell elképzelni, hogy 2–3 éven keresztül együttműködünk egy helyi csoporttal, amelyet mi finanszírozunk alkalmazott munkatársakkal és a munka folyamán próbálunk kutatást végezni arra vonatkozóan, hogy mi a legjobb megközelítése a helyi csoporttal való munkának, milyen előnyöket tudunk kifejleszteni, és azután már a tapasztalatok alapján tudunk az önkormányzatokhoz fordulni különböző segítségért, támogatásokért.

Végül két-három dolog, ami nem kapcsolódik közvetlenül az előzőekben elmondottakhoz. Nagyon nagy hatással voltam rám a többiek beszámolóit, mert ezekből nagyon sok minden kiderült arról, hogy a közösségi munka, ill. szerveződések hogyan alakultak az egyes országokban, hiszen ahogyan ma működünk, az ennek a történetnek az eredménye. Azt hiszem, nagyon érdekes is lenne ennek az eredményét részletesen megnézni, hiszen egyes országokban már 20–30 évre visszamenő tapasztalatok vannak. Abból, ami itt tegnap és ma elhangzott, hogy a közösségfejlesztés egy szakma, az azért Írországból még mindig vitatott elképzelés. Ma már van ugyan egyetemi képzés a közösség-

fejlesztéssel kapcsolatban, ennek ellenére felmerül az a kérdés, hogy ki az, aki ilyen oktatásban részesülhet, ki az, aki ehhez hozzá tud férni? Másrészt a nem fizetésért dolgozó munkatársak hogyan tudnák elérni, hogy ők is fizetésért dolgozhassanak?

Nagyon fontos kérdés, hogy milyen legyen az önkormányzatok és a közösségi munka kapcsolata? Mennyire legyenek önállóak, mennyire segítsék egymást, mi lenne a legjobb kapcsolat a kettő között, milyen munkát végezne az önkormányzat, mit a közösségi munkás? Ez olyan vita, ami nagyon is foglalkoztat minket.

Végül elmondanám, hogy nagyon fontos a közösségi munka és a kormányzati munka. A '95-ös koppenhágai ENSZ csúcsertekezleten megfogalmazódott egy szegénységellenes stratégia, amelynek fő célja a szegénység megszüntetése volt. Nagyon fontosnak tartanám tisztázni azt, hogy a közösségi munka mivel tud ehhez hozzájárulni? Hiszen mi azzal a stratégiával dolgozunk, hogy a helyi embereknek megvan a saját véleményük, tapasztalatuk a helyi munkára vonatkozóan.” (194)

Katalónia, Spanyolország

Katalónia fővárosában, Barcelonában működik 4 éve a *Desenvolupament Comunitari* közösségfejlesztő szervezet, amely a közösségi munka szellemiségét és módszereit hivatott terjeszteni, mert a modernizáció gyakorlatában eddig csak egyéni munkával foglalkoztak az országban, vagyis esetkezeléssel, s közösségi munka egyáltalán nem volt. 1996-ban, ottjártunkkor pl. éppen szociális munkásoknak szervezett tanfolyamot a közösségről Carles Riera kollégánk, a DC vezetője.

Kollégáink kezdetben több önálló egyesületben dolgoztak, de elhatározták, hogy létrehozzák a *Desenvolupament Comunitari*-t. Ez egy független üzleti vállalkozás, szövetkezet, amelynek munkáját egy alapítvány segíti. Az alapítvány projektmunkákból szerzi a pénzt és támogatásokból. 7 fős stábbal dolgoznak, szerződéses alapon. Pénzeik 75%-át projekteken keresztül szerzik, a helyi és regionális önkormányzatoktól, 25%-át pedig az üzleti szektortól.

Kutatásra, kísérletekre kapnak megbízást egyetemektől és más szervezetektől. Kísérleti munka elméleti előkészítésével is foglalkoznak. Munkatársaik vegyes végzettségűek, antropológus, szociológus, geográfus, szociális munkás, pedagógus, pszichológus van a csapatban.

A továbbiakban Elena Rovira előadását közöljük:

„Egy barcelonai szociális szervezetnek, a Desenvolupament Comunitari-nak vagyok a munkatársa. Szervezetünk önkénteseket és szakmai szervezeteket támogat Katalóniában. Fő profilunk a közösségfejlesztés. Arra törekszünk, hogy az embereknek segítsünk felismerni, hogy ők mire képesek. Különböző területeken működünk, de az egyik legfontosabb a bevándorlással kapcsolatos.

Szeretnék egy példát bemutatni, ami egy közösségfejlesztési projekt és talán jól mutatja be azt, hogy milyen lehet a kapcsolat a helyi részvétel és a különböző szervezetek között. Nagyon sok bevándorló érkezik hozzánk, elsősorban az ún. Maghreb, észak-afrikai országokból. A bevándorlók nagyok sok problémája közül talán kettőt lehetne kiemelni. Amikor megérkeznek Katalóniába, általában egyedül vannak és nem tudják, hogyan is lehet az országban boldogulni? A második része a dolognak, hogy nem is fogadják őket jól. Nagyon sokszor ők kapják meg a legrosszabb munkákat, amit senki más nem akar elvégezni, a legrosszabb lakásokat stb. És hát egyfajta megbélyegzéssel is szembe kell nézniük.

Szervezetünk tehát ebből indul ki: ezek az emberek egyedül vannak, ki vannak rekesztve, szegények. Az a célunk, hogy őket is be tudjuk vonni, mint bármelyik más állampolgárt a társadalmi életbe. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy jó megközelítést alkalmazzunk. Lehet, hogy más országokban már ismert ez a szerep, de nálunk még új elképzelés: egyfajta interkulturális közvetítői szerep a közösségfejlesztésben. Az interkulturális közvetítő két kultúra között van, ismeri a bevándoroltak kultúráját és tudja, hogy hogyan működnek a dolgok Katalóniában, és a bevándorlókat ebbe be tudja avatni. Ennek a személynek nyilván tisztában kell azzal lennie, hogy az egyes szervezetek milyen politikát folytatnak.

Három évig dolgoztunk egy követelményrendszeren és egy rá épülő képzésen. Ez a követelményrendszer arról szól, hogy milyen fajta emberre van szükség az interkulturális közvetítésre? És most egy új projektet fogunk indítani, további 3 évre. Ennek az új projektnek a célja az interkulturális közvetítők munkájának az integrálása. Tehát, hogy elismerjük a kulturális közvetítőket szociális- és közösségfejlesztő munkásként.” (195)

Olasz, portugál és svéd kollégáink sajnos nem tudtak részt venni a magyarországi szemináriumon, így hozzászólásuk hiányában csak rövid információ-közlésre vállalkozhatunk.

Olaszország

Fondazione LABOS – A Szociális Munka Módszertani Intézete. A LABOS egy nonprofit szervezet, széles körű kutató-, értékelő- és képző munkát végez olasz és nemzetközi szervezetek számára. Konzultációt biztosít továbbá olyan szervezetek részére amelyek innovatív projektek kifejlesztésével foglalkozni.

Olaszországban a közösségi munka csak a vidéki munkában létezik. Elméletben tanítják az egyetemeken, de gyakorlata nincs. Szociális munka létezik, de a szervezetek alig dolgoznak egymással. A politika nem használja a közösségi munka lehetőségeit. Vannak kezdeményezések, de azok nem csatolódnak vissza az elméletbe és a politikába, a döntéshozatalba. A szociális munka identitása is gyenge.

Portugália

A Cooperativa de Ensino Superior de Servicio Social CESSS a Szociális Munka Intézetének (ISSSP) törvényes képviselője. Az ISSSP feladata a szociális munkások képzése, s képzésein keresztül a közösségi projektek segítése. Az ISSSP szerepet játszik a helyi közösségi fejlesztő egyesületek műhely- és hálózati munkájában.

Svédország

Svédországban pedig – bár folyik ilyen tartalmú szakmai munka – csak angolul tudják kifejezni a közösségfejlesztést, mert a svéd nyelvnek egyáltalán nincsen szava a közösségre.

Svédországban csak a Hans Andersson-vezette *CESAM Centrum for samhallsarbete och mobilisering* használja konzekvensen a közösségfejlesztés és a közösségi munka kifejezéseket, a többiek szociális munkának hívják tevékenységüket.

A CESAM szerepe: megismertetni a közösségfejlesztést az állami, az önkéntes és a magánszektor szereplőivel. Rendeltetésének megfelelően a CESAM közösségekkel, helyi és regionális önkormányzatokkal, kormányzati testületekkel és nemzeti intézményekkel dolgozik együtt. Nemzeti adattárat fejlesztett ki, és kapcsolatokat épített a többi északi ország közösségfejlesztési szervezeteivel.

Létezik egy Skandináviát összefogó közösségfejlesztési szervezet, a *NOCSA – Nordic Community of Community Work* – Kétévente rendeznek üléseket Norvégia, Dánia, Svédország szervezeteinek meghívásával. Potenciálisan a balti-államokban is létrejöhet hasonló szervezet.

XIV. FEJEZET

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ÉPÜLŐ HAZAI HÁLÓZATA ÉS KAPCSOLATRENDSZERE

A Közösségfejlesztők Egyesülete

A *Közösségfejlesztők Egyesülete* 1989 áprilisában alakult azokból a szakemberekből (közösségi munkásokból, népművelőkből, pedagógusokból, lelkészekből, tanárokból, szociológusokból, szociálpolitikusokból és szociális munkásokból, pszichológusokból) és laikusokból, akik akkoriban már több mint 10 éve dolgoztak társadalmunk demokratizálódásáért, a hátrányokkal küzdő vidék egyenragúsodásáért.

Az Egyesület országosan fejti ki tevékenységét közel 260 tagján keresztül. A tagok között magánszemélyek és szervezetek – képviselőtestületek, megyei közösségfejlesztő szervezetek, stb. – is megtalálhatók. 1991-ben Debrecenben, 1992-ben Békéscsabán, 1993-ban Tatabányán, 1995-ben Pécsen alakultak *megyei közösségfejlesztői egyesületek*. Valamennyiünk célja a helyi cselekvés serkentése, mozgalommá szervezése, a közösségi fejlődés elősegítése, a közösségfejlesztés szemléletének és módszereinek terjesztése és új intézmények építésének kezdeményezése.

Célja elérése érdekében az Egyesület a következő *működési formákat* honosította meg.

Fórumok szervezése

A társadalmat leginkább foglalkoztató kérdésekre igyekszünk közösségi válaszokat találni és tapasztalatainkat átadni egymásnak. Elsősorban a cselekedni tudó közösségeket és személyeket vonjuk be mozgalmunk körébe, azokat, akiknek példájából mások is erőt meríthetnek. Az általunk szervezett fórumok vagy tematikusak, vagy mindenkit érintő problémát igyekeznek körüljárni, s így országos jellegűek. A tematikus fórumokat mindig azon a településen szervezzük, ahol az adott kérdésre először fogalmazódott meg cselekvő válasz.

1989 óta a következő főbb fórumokat rendeztük:

- Az egyház és a közösségfejlesztés
- A szociális munka és a közösségfejlesztés
- Alternatív gazdasági tevékenységek, pl. biogazdálkodás, házi konzervek gyártása, falusi turizmus, gyógynövény termesztés- és feldolgozás, stb.
- A helyi társadalmi-kulturális fejlesztés példái
- Egy helyi társadalom, Gyulaj fejlesztése – nemzetközi szeminárium
- A közösségek szerepe a növekvő munkanélküliségben
- Falvak kulturális fejlesztése
- Gyökérterezs szennyvíztisztítás
- Települési gyermekönkormányzatok
- Községfejlesztés vidéki térségekben – angol-magyar szeminárium
- Maison Familiale Rurale – a szakképzés egy francia közösségi modellje, amely helyi kezdeményezésből nőtt ki
- A civil társadalom filozófiája, identitása és stratégiája
- Település, közösség, fejlesztés – a településfejlesztés példái
- Községfejlesztés a felsőoktatásban
- Községfejlesztés és munkahelyteremtés I.
- Községfejlesztés Európában
- Községfejlesztés és munkahelyteremtés 2.
- ICEA projekt-hálózat a települési gyermek- és ifjúsági önkormányzatokról

A nyilvánosság szervezése – Parola, Parola-füzetek, Civil Rádió

1990-ben alapítottuk meg egyesületünk lapját, a *PAROLA*-t – főszerkesztője Péterfi Ferenc –, amely évente négyszer teszi közzé a helyi cselekvés eredményeit, módjait, s a helyi cselekvés infrastruktúrájára – pályázatok, támogató- és képző szervezetek, stb. – vonatkozó híreket. A hosszabb tanulmányok mellékletben, az ún. *PAROLA-füzetek*ben jelennek meg. Eddig 15 Parola füzet jelent meg.

Az egyesület kezdeményezésére, több mint 100 civil szervezet együttműködésével és önkéntes működtetésében 1995-ben megalakult a *CIVIL RÁDIÓ*, amely Budapesten hetente 5 napon át napi 12 órában sugározza a civil társadalom híreit. A Civil Rádió elindította a helyi rádiók országos mozgalmát és az önkéntesek képzését, vezetője Péterfi Ferenc.

Az egyesület másodközlésekkel és képzésekkel is segíti a helyi lapokat szerkesztő önkénteseket, ill. a kábeltelevíziók közösségi adásainak létrehozóit.

Képzések szervezése – Civil Kollégium Alapítvány

a, szakemberek képzése

1987-től először a középfokú népművelő-képzéseken folyt közösségfejlesztői felkészülés, majd 1990-től az új szakképesítési rendelet lehetővé teszi önálló, *szakképesítést adó közösségfejlesztői-szervezői képzés* folytatását is. Több felsőoktatási intézmény – közművelődési, szociális, egészségügyi, agrár- és műszaki – tanít már valamely formában (szeminárium, egy vagy két féléves tantárgy) közösségfejlesztést, 1994–97-ig a pécsi *Janus Pannonius Tudományegyetem Szociálpolitika Szaka* nappali képzés keretében, választható főszakon tanította a közösségfejlesztést. E képzés egyben tantárgyfejlesztő képzés is volt.

Az egyesület és a *Magyar Művelődési Intézet* megkísérelti összefogni az ország felsőoktatási intézményeiben folyó „közösségfejlesztő”, „szociális közösségi munka” oktatását, és szerepet vinni a tantárgyfejlesztésben és az információcserében.

Az egyesület – az MMI-vel együtt – kidolgozta a közösségfejlesztői szakképzési tematikát közép- és felsőfokon és felvétette a közösségfejlesztést az országos szakképzési jegyzékbe művelődésszervező-közösségfejlesztő specializációval. A specializációból önálló szakképzéssé fejleszthetőséget napjainkban kérelmeztük meg. A képzések oktatói és vizsgáztatási hátterét szintén az Egyesület és az MMI biztosítja.

b, önkéntesek képzése

Az egyesület az egyik alapítója a *Civil Kollégium Alapítványnak*, amely a cselekedni kívánó polgárok és az önszervező közösségek képzési szervezete.

Sok képzőintézmény van már Magyarországon, közülük nem egy a non-profit szervezetekkel, önkéntesekkel is foglalkozik, de zömmel csak azokkal, akik kifejezetten tanulni akarnak. Mi, helyi közösségfejlesztői munkáink során, nem ilyen emberekkel találkozunk. Sokakban meg sem fogalmazódik a képzés iránti szükséglet. Rájöttünk, hogy a helyi emberek csak egy általuk meghatározott feladat sikeres megvalósítása érdekében hajlandóak tanulni, de akkor is csak az általuk ismert, velük együtt dolgozó „tanárral” és élményszerű, saját tapasztalataikra és véleményükre építő képzésen. Ez a felismerés az alapja a Civil Kollégiumnak, melynek igazgatója Varga A. Tamás.

A Civil Kollégium bentlakásos képzési központja a *Kunbábonyi Közösségi Ház*, partnerszervezete a *Northern College, Barnsley*-ban, az Egyesült Királyságban.

Hálózatépítés – Közösségszolgálat Alapítvány

Az egyesület évek óta dolgozik azon, hogy kiépítse a közösségfejlesztés hazai szakemberhálózatát és munkahelyeit. 1993-ban megalapította a *Közösségszolgálat Alapítványt*, amely 12 ún. Közösségszolgálatot hozott létre az országban. Az Egyesület jelenleg arra tesz erőfeszítéseket, hogy a hazai foglalkoztatáspolitikai szervezetek és alapok programjainak részévé tudja tenni további közösségfejlesztők alkalmazását. Elnöke Beke Pál.

Közösségi Adattár

A *Közösségi Adattár*, ill. az őt létrehozó *Közösségi Kapcsolat Alapítvány* 1991-ben alakult az egyesület kezdeményezésére. Az Adattár gyűjti és szolgáltatja a helyi fejlesztésre vonatkozó valamennyi információt: szervezeteket, tanulmányokat, cikkeket, programokat, pályázati információkat és adatokat, esettanulmányokat, címlistákat, partnerszervezeteket. A Közösségi Adattár vezetője Huszerl József, munkatársa Simon Mária.

Külföldi kapcsolatok

A Közösségfejlesztők Egyesülete tagja és nemzeti szervezete az *ICEA International Community Education Association* (Nemzetközi Közösségi Művelődési Egyesületnek), mely 1992-ben Budapesten, az egyesülettel közösen rendezte meg 2. Európa-konferenciáját „Gazdaság, Környezet, Művelődés az új Európában” címmel. Tagja továbbá a már alaposan bemutatott *Combined European Bureau for Social Development* (Egyesített Európai Iroda a Társadalmi Fejlődésért) elnevezésű közösségfejlesztési szakmai szervezetnek, mely az Európai Közösség országainak vezető kutatóműhelyeit és szakembereit fogja össze, közös kutatások és projektek keretében. Tagja az egyesület az önkéntesek nemzetközi szervezetének (*IAVE International Association for Volunteers Efforts*) és a nem-kormányzati szervezeteket és mozgalmait egyesítő *El Taller* elnevezésű szervezetnek is, mely főleg a globális Észak-Dél párbeszéd elmélyítését tűzte ki célul.

Zárszó – lezárul egy „hőskor”?

A magyarországi közösségfejlesztők közel 20 éve küzdenek azért, hogy a közösségfejlesztés, mint társadalmi reformkonceptió és módszer egyre inkább teret hódítson és önálló szakmává fejlődve, szakemberek sokaságával szolgálhassa a társadalmi fejlődést. E két évtized alatt már többször hittük azt, hogy elérkeztünk a foglalkozás széleskörű bevezetésének szakaszához, ezt azonban még ma is sok tényező késlelteti. Ezzel együtt igaz az, hogy jelenlegi társadalmi problémáink szinte „kiáltanak” a közösségfejlesztést megerősítő döntések után.

Lehetséges, hogy csak a mi javíthatatlan optimizmusunk miatt érezzük mostanában mégis (megint) úgy, hogy egy hullámvölgy után ismét nőnek esélyeink? Vagy az európai csatlakozásra való felkészülés folyamata valóban növeli a közösségfejlesztés esélyeit is? Naponta olvasunk-hallunk a tömegkommunikációban az ún. „euro-kompatibilis” intézményekről, s nem ilyen-e a közösségfejlesztés is? S valóban, a segélyprogramok fokozatosan tőlünk keletebbre vonulnak, s már két EU támogatási program is megjelent Magyarországon, nevezetesen a Leonardo és a Socrates programok, stb. Úgy tűnik, közel az idő, amikor a Szociális Alap is megnyílik a számunkra... s ez bizony minden eddiginél közelebb perspektívát ígér. Talán természetes, hogy ilyenkor az „ügyért” oly régóta küzdők egy kissé vissza is hőkölnek és szorongani kezdenek, hiszen mindez, ami eddig elfért a két kezükben, kinőhet onnan, s a néhány szereplős küzdelem sokszereplőssé válik, amelyben már lehetetlen úgy felelősséget vállalni, mint korábban - mindenkiért... Vajon tényleg ez előtt a változás előtt állunk? Még nem tudjuk, de mostanában úgy látszik, hogy egy „hőskor” hamarosan lezárul...

Mindezek ma még csak sejtések. Hogy igazolódna-e ezek a sejtések, azt a következő 5–10 év fogja eldönteni. Addig is mindenesetre tesszük, amit a körülményeink között tenni tudunk és amit fontosnak, jónak látunk megtenni.

Jegyzetek

- (1) Ld. Hankiss Elemér és munkatársai, az amerikai-magyar értéktereket összehasonlító vizsgálatát!
- (2) Ld. Fircz Tamás könyvét!
- (3) Ld. a következőkben Szelényi Iván véleményét! In: Bevezető tanulmány... stb.
- (4) Ld. a későbbiekben az angol Thomas-Henderson szerzőpáros véleményét!
- (5) Ld. Tordai 240. o.
- (6) Ld. Bell-Newby 6. p.
- (7) A fejezet „Közösség – társadalmi struktúra” alcímétől az „Összefüggés...” alcíméig terjedő része R. Plant: Community and Ideology c. művének gondolatmenete, néhol szó szerinti fordítása alapján készült. Ford. Vercseg Ilona
- (8) Parsons-t idézi Szelényi Iván, ld. a „Városshociológia” kötetet! 15. o.
- (9) Parsons-t idézi Szelényi uott
- (10) Minar-t és Greer-t (1969) idézi Plant, hiv. mű 13. o.
- (11) Ld. Bell-Newby (1972) hiv. mű, idézi Plant, hiv. mű 15. o.
- (12) 1967, idézi Plant 17. hiv. mű 17. o.
- (13) 1957, uott.
- (14) Uott.
- (15) Idézi Plant hiv. mű 18. o.
- (16) Uott.
- (17) Hegel-t idézi Plant, uott 20. o.
- (18) Thomason-t idézi Plant, uott 21. o.
- (19) Uott 22. o.
- (20) Uott.
- (21) Ld. még a Kereszténység és közösség c. kötetet!
- (22) Ld. Gergely Attila: A települési közösség..., stb. Az idézet a 20. oldalon található.
- (23) Uott 21. o. A szóban forgó mű: Tönnies: Közösség és társadalom.
- (24) Tönnies, id. mű 9. o.
- (25) Uott 15. o.
- (26) Uott 23. o.
- (27) Uott 24. o.
- (28) Uott 57. o.
- (29) Uott.

- (30) Uott 63. o.
- (31) Uott 329. o.
- (32) Plant id. mű 31. o.
- (33) Uott 32. o.
- (34) Plant idézi Younghusband-et uott.
- (35) Plant idézi Minar-t és Greer-t uott 35. o.
- (36) Ld. Hankiss és munkatársai: Folytonosság és szakadás... hivatkozott műve 23. oldalát!
- (37) Ld. Cartwright-Zander: A csoportdinamika keletkezése c. tanulmányát a 43–44. oldalon!
- (38) Ld. Pataki Ferenc: Társadalomlélektan és társadalmi valóság 98–99 p.
- (39) Ld. Mérei Ferenc előszavát a Csoportdinamika c. kötetből, 44. o.
- (40) Ld. Lewin: Csoportdinamika és Mérei: Társ és csoport c. köteteit!
- (41) Ld. Merton: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra! Az idézet a 606. oldalon található.
- (42) Uott
- (43) Merton idézi Parsons-t id. műve 606. oldalán
- (44) Ld. Heller Ágnes: A mindennapi élet. Az idézet az 59. oldalról származik.
- (45) Uott 62. o.
- (46) Uott 65. o.
- (47) Uott 56. o.
- (48) Uott 63. o.
- (49) Ld. Márkus Mária-Hegedűs András: Közösség és individuum. Az idézet az 1925. oldalon található.
- (50) Uott 1926. o.
- (51) Ld. Vitányi Iván: A közművelődés... stb. c. mű 526. oldalát!
- (52) Ld. Csoportlélektan vázlata 178. o.
- (53) Ld. Kalocsai Dezső: Egyén és közösség... 220. o.
- (54) Uott 221 o.
- (55) Uott 209. o.
- (56) Petrovskij kiemelése. In: Tudomány-közösség-művészet, 106 p.
- (57) Márkus-Hegedűs id. mű 1926. o.
- (58) Ld. Pataki Ferenc: Egyén és közösség... 74–75. o.
- (59) Ld. Márkus-Hegedűs id. mű 1927. oldalát!
- (60) Ld. Pataki id. mű 79. o.
- (61) Uott 79–80. o.
- (62) Ld. Petrovskij id. mű 109. o.

- (63) Uott 112. o.
- (64) Uott 114. o.
- (65) Uott 115. o.
- (66) Uott.
- (67) Ld. Marx–Engels: A német ideológia. Az idézet a 63. oldalról való.
- (68) Makarenko Művei V.k. 160 o. oroszul, idézi Petrovszkij id. mű 120. o.
- (69) Uott.
- (70) Ld. Csepeli György: Bevezetés a... 188. o.
- (71) Petrovszkij id. mű 121. o.
- (72) Uott.
- (73) Id. mű 66. o.
- (74) Uott 67 o.
- (75) Uott 68. o.
- (76) Ld. Vitányi id. művét!
- (77) Ld. Simmel: A nagyváros és a... 264. o.
- (78) Uott 263. o.
- (79) idézi Gergely Attila: Intézmények... 26. o.
- (80) Ld. Simmel.: A nagyváros és a... 263–264. o.
- (81) Seebohm-t idézi Plant, hiv. műve 40. oldalán.
- (82) idézi Plant hiv. tanulmánya 38. oldalán.
- (83) Ld. Simmel 259–60. o.
- (84) Ld. Simmel id. mű.
- (85) Ld. Warren 176. o.
- (86) Warren-t idézi Plant hiv. műve 42. oldalán!
- (87) Goode-t idézi Plant hiv. műve 43. oldalán!
- (88) Ld. Szelényi hiv. tanulm. 16.o.
- (89) Davis-t idézi Gergely hiv. tanulmánya 23. oldalán.
- (90) Uott.
- (91) Williams-t idézi Plant, hiv. mű 48015049. o.
- (92) Ld. Gergely Attila: Intézmények stb. c. tanulmányát is a hiánypótló intézmények építéséről!
- (93) Az adatokat az 1994-es európai Poverty-programban résztvevő Combined European Bureau for Social Development tagok ismertették Örebro-ban (a CEBSD egy európai közösségfejlesztési szervezet, bemutatását ld. később! Tagja a magyar Közösségfejlesztők Egyesülete is).
- (94) Ld. Szakolczai Árpád tanulmányát!
- (95) Ld. Ernst F. Schumacher: A kicsi szép. 172–173. p.
- (96) Uott 19. p.

- (97) Uott 20. p.
- (98) Ld. Melakou Tegegn: Innovations and... c. tanulmányát!
- (99) Ld. Gergely id. mű „Intézmények...” 3. p.
- (100) Uott 4. p.
- (101) Uott 6. p.
- (102) Ld. Elisabeth Pfeil: Szomszédsági és... 271. o.
- (103) Ld. a II. fejezet „Közösség és lokalitás” c. részét!
- (104) Carpenter, Vierkandt, R. König közelítései alapján E. Pfeil id. tanulmánya 269. oldalát!
- (105) Uott 268–69.o.
- (106) Uott 270. o.
- (107) Uott 271. o.
- (108) Uott 272. o.
- (109) Uott, majd Riemert idézi Pfeil
- (110) Riemert idézi Pfeil hiv. műve 273. oldalán.
- (111) Uott 274. o.
- (112) Uott 275. o.
- (113) Uott 277. o.
- (114) Uott.
- (115) Uott 278. o.
- (116) Uott 279. o.
- (117) Uott 280. o.
- (118) Uott 281. o.
- (119) Uott
- (120) Uott 282–83. o.
- (121) Ld. Henderson–Thomas: Skills... 4. o.
- (122) Ld. Neighbourhood and... 28–29. p.
- (123) Ld. Henderson–Thomas id. műve 16. oldalát!
- (124) Ld. Henderson–Thomas id. műve 6. oldalát!
- (125) Ld. Henderson–Thomas id. mű 6–7. o.!
- (126) Uott
- (127) Warren-t idézi Rivlin, uott 3–4. o.
- (128) Ld. Peter *Baldock*: Community... c. könyvét!
- (129) Az itt felsoroltak bővebb vonatkozásait ld. a VII. A módszerek kialakulása. c. fejezetben, ill. az ott hivatkozott bibliográfiai adatoknál!
- (130) Bővebben ld. a XIV. fejezetben!

- (131) Ld. a Párbeszéd Kör Kézikönyv-et. Az itt közölt részletet Borbélyné Nagy Éva bocsátotta lemezen rendelkezésünkre. A részletes módszerleírást a füzetek tartalmazzák.
- (132) A Mánfai Önkéntes Segítő Hálózat kidolgozója Schmidt Melinda közösségfejlesztő, szervezői Schmidt Melinda és Kovács Katalin családsegítő (1996)
- (133) Ld. Közösségi felmérés Kőbányán (Javaslatok további cselekvésre) c. füzetet!
- (134) Ld. Bakonyszentkirály, Bakonyoszlop és Csesznek Közérdekű Közösségi Kalendáriumait, valamint Francz Vilmos-Keresztesné Várhelyi Ilona: Tanulókör-változatok a Hajdúságban c. kiadványát és a Tanulóköri Kalauz-t!
- (135) Kővágótöttös problémalistáját az általuk végzett interjúk alapján a közösségfejlesztők, Péterfi Ferenc és Schmidt Melinda, valamint az érintett helyi lakosok dolgozták ki 1995-ben.
- (136) Kecskéd problémalistáját a közösségfejlesztők, Keresztesi József, Mészáros Zsuzsa és Vercseg Ilona, valamint az érintett helyi lakosok dolgozták ki 1994-ben.
- (137) Groskáné Piránszki Irén (Hajdú-Bihar megyei Közösségszolgálat) esettanulmánya, 1994
- (138) Az erőforrás-feltárás Bihariné Asbóth Emőke (Somogy megyei Közösségszolgálat) és a helyi lakosok munkája 1994-ből
- (139) A szanki felmérés 1994-ben készült. A helyi közösségi folyamat segítői Falk Miklósné és Vercseg Ilona voltak.
- (140) Az emlékeztetőt Pósfay Péter (Vas megyei Közösségszolgálat) írta 1994-ben
- (141) A leírást Wim van Rees-től kaptunk. A módszerismertető több változatban is olvasható a Közösségi Adattárban, Bp. I. Corvin tér 8.
- (142) Combined European Bureau for Social Development (Egyesített Európai Iroda a Társadalmi Fejlődésért).
- (143) Makk Katalin összefoglalója, 1993
- (144) A témalista csak a kezdeményező helyi csoportok által feltett, az összes helyszínt összevonó kérdéseket tartalmazza, s nem a válaszokat ill. a megvalósulásokat!
- (145) A füzetek megtalálhatók a Közösségi Adattárban.
- (146) Vercseg Ilona, a cserkúti fejlesztés segítőjének összefoglalója. 1995
- (147) A földéaki fejlesztést Magyar Istvánné (Dél-magyarországi Közösségszolgálat) segítette. Az idézet részlet az ő összefoglalójából. 1995.
- (148) Ld. a (146) jegyzetet!

- (149) Részlet Péterfi Ferenc esettanulmányából, aki 1995-ben a kővágó-töttösi fejlesztői munkát segítette.
- (150) Mészáros Zsuzsa, a szőnyi fejlesztőmunka segítőjének összefoglalója, 1995.
- (151) A porrogi és a
- (152) segesdi fejlesztőmunkát Bihariné Asbóth Emőke segítette. Mindkét idézet az ő esettanulmányából való. 1995.
- (153) Részlet Szolnoki Ildikó esettanulmányából. 1995.
- (154) Bakonysárkányon Keresztesi József segítette a fejlesztőmunkát. Az idézet az ő 1995-ös esettanulmányából való.
- (155) Ld. a (147) jegyzetet!
- (156) Talán soha módszer még akkora karriert nem futott be ilyen rövid idő alatt, mint a SWOT-analízis a rendszerváltás óta Magyarországon! Ezt az üzleti életből átvett módszert azonban valóban haszonnal lehet alkalmazni a humán fejlesztésekben is, ezért jogos, hogy a civil társadalommal kapcsolatos képzésektől a szervezet-, a szövetkezetfejlesztési tanfolyamokig széles körben alkalmazzák. Mi az angliai Devonban dolgozó közgazdász-közösségfejlesztő Judith Reynolds-tól tanultuk e módszert az általa vezetett két magyarországi szövetkezetfejlesztési tanfolyamon. Erről ld. bővebben még a XI. fejezetet!
- (157) Az információk közösségi használatba vételéről ld. még a VI. „Társadalmi nyilvánosság” fejezetben írottakat!
- (158) Ld. Kecskédi Tükör!
- (159) Péterfi Ferenc munkája „Az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény” alapján
- (160) Varga A. Tamás összeállítása
- (161) Ezt az anyagot 1996 augusztusában állította össze Varga A. Tamás és a „felnőtt segítők” csoportja a balatongyöröki települési- és gyermekönkormányzati képzésen.
- (162) Vercseg Ilona és a helyi lakosokból álló fejlesztői csoport összeállítása.
- (163) Frey Mária kifejezései, a Közösségfejlesztők Egyesülete, az OFA és a Magyar Művelődési Intézet által 1998. április 24–26-án rendezett „Közösségi munkahelyteremtés” c. szemináriumon elhangzott előadásából. Ld.: még Parola 1998. I. sz.
- (164) A Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesületei helyi egységeinek és országos szervezetének címét és néhány helyi projektjének ismertetését ld. a Közösségfejlesztés és munkahelyteremtés c. Parola füzetben!

- (165) A modellkísérlet a Felső-Kiskunsági Kistérségben folyik 1998 márciusától, Varga A. Tamás és Mészáros Zsuzsa vezetésével, a Közösségfejlesztők Egyesülete munkájának keretében, a Civil Kollégium támogatásával. A munkát az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány szponzorálja.
- (166) Ennek bővebb kifejtését ld. a svéd közösségfejlesztési oktató, Alf Ronnby: A helyi közösségek mozgósítása c. tanulmányában – mely részlet azonos című könyvéből – a Parola 1996/II. számában!
- (167) Ld. a (164) jegyzetet!
- (168) Ld. a Közösségi felmérés Cserkúton c. kiadványt!
- (169) Ld. „Az aktivizáló módszerek” fejezetben az interjúkészítésre vonatkozó módszertani leírást!
- (170) E fejezet anyagát a hivatkozott dokumentumokon és a Magyarországon megtartott CEBSD szemináriumon túl nagyrészt saját személyes tapasztalataink adják, amelyeket konferenciákon, nemzetközi szervezetek vezetőségi ülésein és tanulmányútjainkon szereztünk. Tudjuk, hogy az anyag messze nem kimerült, eklektikus, némely országról többet, másról kevesebbet sikerült megtudnunk. Tervezzük persze egy jól kimunkált kötet megjelentetését, amelyhez a Közösségi Adattárunkba az évek során hazahordott tengernyi és nagyon színvonalas anyagból is válogatnánk-fordítanánk, ám erre jelenleg sajnos nincs időnk és pénzünk. Amiért úgy gondoltuk mégis, hogy érdemes megjelentetni e „töredék-ismereteket”, az tanítványaink érdeklődésének köszönhető – a valami, kivált ha naprakész, mégiscsak több, mint a semmi... A szerzők.
- (171) Ld. Bill Jordan: Jótékony tanácsok c. könyvét!
- (172) 122 p. uott.
- (173) Uott.
- (174) Ld. Gergely Attila: A települési... c. tanulmányát!
- (175) Uott 3. o.
- (176) Uott 6. o.
- (177) Uott.
- (178) Uott.
- (179) Idézi Gergely hiv. tanulmánya 10. oldalán.
- (180) Ld. Perlman-Gurin hiv. mű 7. o.!
- (181) Ld. Uott 8. o.
- (182) Uott 8–9. o.
- (183) Uott 10. o.
- (184) Uott 10–11. o.

- (185) Ld. pld. David Thomas: *The Making of Community Work*. Allen and Unwin, 1989.
- (186) Az előadás „A hatékony közösségi újjászületés előfeltételei” címen 1998 májusában hangzott el a CEBSD Saarbrücken-i összejövetelén. Ford. Vercseg Ilona.
- (187) Paul Henderson a CEBSD 1994. január 14-i vitafórumára készítette ezt az anyagot. Ford. Vercseg Ilona.
A stratégia első javaslata egyébként 1997-ben el is készült Paul Henderson tollából: „Social Inclusion and Citizenship in Europe” címmel. Magyarul is kiadtuk, ld. a bibliográfiában a Társadalomhoz tartozás és állampolgáriság Európában... c. Parola-füzetet!
- (188) A Közösségfejlesztők Egyesülete, a Civil Kollégium és a Magyar Művelődési Intézet „Közösségfejlesztés Európában” címmel 1997. október 31-november 1-én szemináriumot szervezett a Civil Kollégium kunbányai képzési központjában. A résztvevők a CEBSD tagjai és magyar közösségfejlesztők, közösségi munkások voltak.
E szemináriumon mutattuk be Paul Henderson „Social Inclusion and Citizenship in Europe” c. tanulmányának magyar változatát, amely a „Társadalomhoz tartozás és állampolgáriság Európában” címet kapta. (Ld. kötetvégi bibliográfiánkat!) Ugyanakkor arra kértük külföldi kollégáinkat, hogy röviden mutassák be az országaikban folyó közösségfejlesztői munkát.
Először Alan Twelvetrees hozzászólását mutattuk be – CDF Wales.
- (189) Fred Stafleu hozzászólása – LCO, Hollandia. A kollégáinknak általunk feltett 4 kérdésre: – *Mit jelent a közösségfejlesztés az Ön társadalmi környezetében? Mire helyeződik a közösségfejlesztés fő hangsúlya? A szakma kiterjedtsége – a szakemberek száma, hálózatok, alkalmazási kérdések. Munkánk speciális vonása, amit fontosnak vagy érdekesnek tartunk* – néhányan megadták a válaszokat, míg mások szabadon beszéltek.
- (190) Jan Theunissen hozzászólása. – VIBOSO, Belgium
- (191) Armin Kuphal hozzászólása. – PBW, Németország
- (192) Gilbert Dif hozzászólása. – ECLORE, Franciaország
- (193) Daniel Talleyrand hozzászólása. – MDSL, Franciaország
- (194) Margaret Barry hozzászólása. – CPA, Írország
- (195) Elena Rovira hozzászólása. – DC, Katalónia/Spanyolország

Felhasznált irodalom

- An Annotated Bibliography. Coping with Social and Economic Change at Neighbourhood Level European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Loughlinstown House, Shankill, Co. Dublin, Ireland, 1989. 239 p.
- Az Ashburton-i Szomszédsági Tanács működési rendje. In: Szomszédság. Szerk. és ford. Vercseg Ilona, (Parola füzetek) Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 65 p. 61–64 p.
- Bakonyszentkirály, Bakonyoszlop és Csesznek Közérdekű Községi Kalendariuma. 1984. Szerkesztő-közösségfejlesztő: Varga A. Tamás és Vercseg Ilona. Bp. Bakonyszentkirály Községi Közös Tanács – Népművelési Intézet, 1984. 132 p.
- Baldock, Peter: Community Work and Social Work, London, 1974. Routledge and Kegan Paul
- Bell, Colin–Newby, Howard: Community studies. An introd. to the Sociology of the Local Community. London, G. Allen and Unwin Ltd. 1971. 262 p.
- Cartwright, D.–Zander, A.: A csoportdinamika keletkezése. In: Csoportlélektan, 33–62 p. Budapest, Gondolat Kiadó, 1980. 735 p.
- Coleman, J.S.: Community Disorganization. In: Contemporary Social Problems. Ed. by Merton R.K. and Nisbet R.A. 553–605. p.
- Harcourt, Brace and World, Inc. New York and Burlingame 1961. 754 p.
- McConnell, Charlie: A közösségfejlesztés támogatása Európában. (Parola füzetek), Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, 1992. 47. p.
- Human Behavior. The Community. By Editors of Time-Life Books, ed. W.K. Coolrick, Canada, 1976. 176 p.
- The Sociology of Community. A Selection of Readings. Ed. and introd by C. Bell and H. Newby. Forew. by N. Elias London, Frank Cass and Co. Ltd. 1974. LII.355 p. New Sociology Library
- Csepeli György: Bevezetés a szociálpszichológiába. ELTE jegyzet, Budapest, Tankönyvkiadó 1986. 350 p.
- Csepeli György: Csoporttudat, nemzettudat. Budapest, Magvető Kiadó, 1987. 388 p.
- Csepeli György: A közösségépítés új alternatívái Magyarországon I–II. Szegedi Nyári Egyetem, 1988.
- Csoportlélektan. Válogatta és a bevezető tanulmányt írta Pataki Ferenc. Budapest, Gondolat Kiadó, 1980. 735 p.

- Francz Vilmos–Keresztesné Várhelyi Ilona: Tanulókör-változatok a Hajdúságban. Budapest, Népművelési Intézet Művelődési és Klub Osztálya – Kölcsey Ferenc Művelődési Központ Felnőttnevelési Stúdiója, 1981. 121 p.
- Gergely Attila: Intézmények építése a helyi közösségben. (Parola-füzetek), Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1991. 68 p.
- Gergely Attila: A települési közösség vizsgálatának elméleti keretei az amerikai szociológiában. Kézirat, 1974. 33 p.
- Gibson, Tony: A Strategy for Neighbourhoods In Community Network, 1990.
- Gibson, Tony: Taking the Neighbourhood Initiative. Neighbourhood Initiatives Foundation, Department of the Environment, 1991.
- Gibson, Tony: Ragadjuk magunkhoz a kezdeményezést szomszédságunkban! In: Szomszédság. Szerk. és ford. Vercseg Ilona, (Parola füzetek), Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 65 p. 19–60. p.
- Hankiss–Manchin–Füstös–Szakolczay: Folytonosság és szakadás. A magyar társadalom értékrendjének leírása egy országos értékszociológiai vizsgálat alapján. MTA Szociológiai Kutató Intézet, Műhelytanulmányok, Bp. 1982. 604 p.
- Hankiss Elemér: Közösségek válsága és hiánya. (Gyorsuló idő), In: Diagnózisok, 63–69 p. Budapest, Magvető Kiadó, 1982. 304. p.
- Heller Ágnes: A mindennapi élet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970. 333 p.
- Henderson, Paul: Társadalomhoz tartozás és állampolgáriság Európában Mit tehet mindezért a közösségfejlesztés? Kiadja a Közösségfejlesztők Egyesülete (Parola füzetek). Szerk. Vercseg Ilona, ford. Varga Tamás. Bp. 1997. 92 p.
- Henderson, Paul – Thomas, N.David: Skills in Neighbourhood Work National Institute Social Services Library No. 39. London, Allen and Unwin, Boston and Sidney 1980, 1987. 358 p.
- Jordan, Bill: Jótékony tanácsok. Fejezet a szerző Invitation to Social Work c. könyvéből, Robertson, Oxford, 1984. = Esély 1993/3. sz. 120–129 p. Ford. Kozma Judit.
- Jung, Robert – Millert, Norbert: The Future Workshop Method. Kézirat, én. Ford. Jordán Andrea 1966-ban.
- Kalocsai Dezső: Egyén és közösség fejlődésének néhány társadalmi feltételéről. In: Társadalomtudományi Közlemények 1981. 11. évf. 2. sz. 209–221 p.

- Kecskédi Tükör. A közösségi felmérés összegzése és javaslatok cselekvésre, 1994–1995. Szerk. dr. Vercseg Ilona és Mészáros Zsuzsa. Megjelent a Hír-Szolgálat Egyesület, a Közösségfejlesztők Egyesülete, a Közösségszolgálat Alapítvány és a Magyar Művelődési Intézet közös kiadásában, 1995. Kecskéd. 50 p.
- Kereszténység és közösség. Tanulmányok a kisközösségekről. Teológiai Kiskönyvtár, Kiegészítő Füzetek 1. Róma, 1981. 215 p.
- Közösségfejlesztés és munkahelyteremtés. Szerk. Vercseg Ilona. (Parola füzetek), Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete, 1997. 108 p.
- Közösségi felmérés, Cserkút, 1995. Szerk. dr. Vercseg Ilona. Kiadta a Cserkúti Önkormányzat 1995. 28 p.
- Közösségi felmérés Kőbányán (Javaslatok további cselekvésre). Szerkesztők: közösségfejlesztők: Gosztonyi Géza, Makk Katalin, Péterfi Ferenc, Vercseg Ilona. Kiadja a Budapesti Szociális Forrásközpont és a Közösségfejlesztők Egyesülete, 1997. Budapest. 40 p.
- Közösséglélektan. Szöveggyűjtemény szociális szervezőknek. Bárczy G. Gyógyp. Tanárképző Főisk. Budapest, Tankönyvkiadó, 1986. 147 p.
- Márkus Mária – Hegedűs András: Közösség és individuum. = Kortárs, 1970. 14. évf. 12. sz. 1925–1933 p.
- Marx–Engels: A német ideológia. MEM 34. kötet, Budapest, 1959. 63. o.
- Maurer György: Közösségek a kommunától a szomszédsáig. Budapest, 1987. Kézirat, Főv. Szabó Ervin Könyvtár.
- Mérei Ferenc: A cselekvés szerkezete és a közösségi dinamika – Kurt Lewin pszichológiája. In: Csoportdinamika. Válogatás Kurt Lewin műveiből, 7–57 p. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1975. 514 p.
- Mérei Ferenc: Közösségek rejtett hálózata. Szociometriai értelmezés. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1971. 402. p.
- Mérei Ferenc: Társ és csoport. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989. 370 p.
- Merton, Robert K.: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra. Budapest, Gondolat Kiadó, 1980. 811 p.
- Minar, D.W. and Greer, S. eds (1969): The Concept of Community, Chicago, Aldine Neighbourhood Initiatives Foundation's Report: „Breaking the Deadlock – Releasing the Energy” produced for The Times/RIBA Community Enterprise Scheme, available from NIF, Suite 23–25 Horsehay House, Horsehay, Telford TF4 3PY.
- Nisbet, R.A.: The Social Philosophers. Community and Conflict in Western Thought Heinemann, London, Th. Y. Crowell Co., Inc. 1973. 466 p.
- Nisbet, R.A.: The Sociological Tradition. Basic Books, Inc. New York, 1966. 349 p.

- Nisbet, R.A.: *The Quest for Community*, New York, Oxford University Press 1970.
- PAROLA a közösségi felmérésről, 1995.
- Parsons, T.: *The Principle Structure of Community: A Sociological View*
In: *Structure and Process in Modern Societies* (Gencoe, II.1.: Free Press, 1960) 153 p.
- Párbeszéd Kör Kézikönyv – Útmutató a párbeszéd körök vezetői, szervezői és résztvevői számára 1–2. Kiadja a „Találjuk ki Magyarországot” Klub Párbeszéd Kör Programja é.n. 32 és 40 p. Szerk. Borbélyné Nagy Éva, ford. Kandó Mihály és Stefány Judit.
- Pataki Ferenc: *Egyén és közösség a mai magyar társadalomban*. In: *Közösségi társadalom – eszmény és valóság*, 73–86 p.
- Pataki Ferenc: *Közösségi társadalom – eszmény és valóság*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1988. 257 p.
- Pataki Ferenc: *Makarenko élete és pedagógiája*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1988. 696 p.
- Pataki Ferenc: *Társadalomlélektan és társadalmi valóság* 98–99 p. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1977. 363 p.
- Pedagógiai szociálpszichológia*. Válogatta és a bevezetőt írta Pataki Ferenc. Budapest, Gondolat Kiadó, 1976. 729 p.
- Perlman, R. – Gurin, A.: *Közösségszervezés és társadalmi tervezés*. Vál. Varga A. Tamás. Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 138 p.
- Perlman, R. – Gurin, A.: *Közösségszervezés és társadalmi tervezés*. Vál. Varga A. Tamás. Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 138 p.
- Péterfi Ferenc: *Nyilvánosság, öntevékenység, animáció*. Bp. OKK, 1987. 57 p.
- Petrovskij, Artur Vladimirovics: *A kollektíva szociálpszichológiai elméletről*. Ford. Láng Rózsa. Szerk. Huszár Tibor. In: *Tudomány-közösség-művészet*, 106–130 p. Budapest, Gondolat Kiadó, 1978. 242 p.
- Pfeil, Elisabeth: *Szomszédsági és érintkezési kör a nagyvárosban; elméleti megfontolások* In: *Városshociológia* 267–285. p. Szerk. és a bevezetőt írta Szelényi Iván Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1973. 441 p.
- Plant, Raymond: *Community and Ideology*. London–Boston, Routledge and Kegan Paul, 1974. 94 p.
- Poplin, D.E.: *Communities*. New York, MacMillan, 1972.
- Ronby, Alf: *A helyi közösségek mozgósítása – részlet*. = *Parola* 1996/II.
- Schumacher, Ernst F.: *A kicsi szép*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó. 1991. 304 p.

- Simmel, G.: A nagyváros és a szellemi élet. In: Városshociológia, 251–267. p. szerk. Szelényi Iván. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1973. 441 p.
- Szabó Máté: Közösségek, önszerveződés, önsegély – elméleti és gyakorlati modellek az NSzK-ban. = Valóság, 1987. 10. sz. 105–111 p.
- Szakolczai Árpád: A fejlődés megkérdőjelezése. Bp. Akadémia Kiadó 1990. 226. p.
- Szelényi Iván: Bevezető tanulmány a „Városshociológia” kötethez. 7–41 p. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1973. 441 p.
- Szomszédság. Szerk., a bevezető tanulmányt írta és fordította Vercseg Ilona dr. Tony Gibson tanulmányával. Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete (Parola Füzetek), 1993. 65 p.
- Tegegn, Melakou: Innovations and New Approaches in Development Education, El Taller, Tunisia, 1993.
- Tordai Zádor: Közösség és illuzórikus közösség. In: Közösséges emberi dolgok, 239–326 p. Budapest, Magvető Kiadó, 1974. 373 p.
- Tönnies, F.: Közösség és társadalom. Budapest, Gondolat Kiadó, 1983. 359 p.
- Önsegítő csoportok. Laikusok önkéntes társulásai a humán szolgáltatásban. Vál. Fridli Judit. Budapest, Orsz. Egészségvédelmi Tanács drogprogramja, 1989. 186 p.
- Tanulóköri Kalauz. Összeállította Otso Appelqvist. Szerk. Keresztesné dr. Várhelyi Ilona. Bp. Népművelési Intézet, 1981. 103 p.
- Települési gyermek és ifjúsági önkormányzatok tábora. Összefoglaló. Balatongyörök, 1996. augusztus 17–22. Szerk. Boldoczki Éva, Farkas Éva. Bp. Települési Gyermekönkormányzatokat Segítők Egyesülete, 1996. 46 p.
- Vitányi Iván: A közművelődés tudományos (szociológiai) vizsgálatának elméleti alapjai I–IV. ld. IV. kötetet 661 p. Budapest, Népművelési Intézet, 1977.
- Warren, R.L.: Towards a Reformulation of Community Theory In Human Organisation, vol. XV. pp. 8–11.

Válogatás a közösségfejlesztéssel kapcsolatos hazai irodalomból

(megjegyzés: A „Felhasznált irodalom”-ban már szereplő anyagokat nem vetük be a bibliográfiába, ezért ld. azt is!)

Az anyagok nyomtatásban vagy lemezen hozzáférhetők a Községi Adattárban. Bp. I. Corvin tér 8. 201–5728. A szerk.)

Ajánlások a községi és kisvárosi településfejlesztési koncepciók készítéséhez. Szerk. Beke Pál és dr. Kováts Flórián. (Településfejlesztési füzetek) Bp. BM Kiadó, 1995. 14. 59 p.

Alapvetés. Szöveggyűjtemény a „nyitott” művelődési otthoni tevékenységhez. Vál. és szerk. Vercseg Ilona. Bp. Népművelési Intézet Művelődési Otthon és Klub Osztálya, 1983. 223 p.

Balipap Ferenc: A hetvenes évek változásai és a művelődési otthonok innovációs törekvései Magyarországon. 1984. Bp. Múzsák Kiadó, 1988. 157 p.

Balipap Ferenc: A settlement, mint népművelési és szociális intézmény története. = Esély, 1989. 2. sz. 1990. 1. és 2. sz.

Beke Pál: Javaslat a városi közművelődés átalakítására. = Kultúra és Közösség, 1989. 5. sz. 68–73 p.

Beke Pál: Kincs, ami nincs. = Alföld, 1989. 9. sz. 89–95 p.

Beke Pál: Művelődési otthonok Budapesten ma és holnap. = Kultúra és Közösség, 1975. 4. sz.

Beke Pál: Művelődési otthonon innen és túl. Bp. Művelődéskutató Intézet, 1987. 168. p.

Beke Pál: Önkormányzó társadalom. (Parola füzetek) Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete, 1991.

Beke Pál: Az önszerveződés feltételei és lehetőségei. = A Falu, 1988. 1. 18–22.p.

Beke Pál: Remény, szelárnyékban. = TIT Műhely Füzetek, 1986. 1. sz. 97–123.p.

Beke Pál: Stagnálva és funkciótlanul. = 360 fok. 1989. 1. sz. 13–34 p.

Beke Pál: Szabad művelődést! = Magyar Közigazgatás, 1990. 6. sz.

Beke Pál: Szabad művelődést! = Első kézből, 1990. Febr. 24. Mell. 2–3 p.

Beke Pál: Szükség szerint (a megyei művelődési központokról). = 360 fok, 1990. 2. sz. 43–57. p.

- Beke Pál összefoglalója: Új Szabadművelődési Konferencia, Révfülöp, 1990. február 23–25. = Kultúra és Közösség, 1990. 3. sz. 104–107. p.
- Beke Pál (válogatta és szerkesztette): Válogatás az Alföld közösségi művelődési vitájából. Bp. Múzsák Kiadó, é.n.
- Beke Pál–Koncz Gábor–Andrássy Mária: Művelődési otthonok tegnaptól holnapig. Múzsák, 1987
- Beke Pál–Bonfig Ágnes–Péterfi Ferenc–Say István–Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: A megyei művelődési központok átalakulása. Kézirat, 13 p. OKK Közösségszolgálat, 1988.
- W.W. Biddle–L.J. Biddle: A közösségfejlesztési folyamat. Szerk. Varga A. Tamás, ford. Rakovszky Zsuzsa, Szentpéteri Gabriella. OKK Közösségszolgálat, 1988. 269 p.
- Egyesületi művelődési otthonok Franciaországban. Szerk. és ford. Solymosi Judit. (Parola füzetek) Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 35. p.
- Egyház és közösségfejlesztés. A Közösségfejlesztők Egyesülete 1990-es szakmai konferenciájáról. Bárány Anzelm, Mocsáry Csaba és Szabó József plébánosokkal az interjút Vercseg Ilona készítette. (Parola füzetek) Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete, 1991.
- Ernst Gabriella: Az önszerveződés, az „NGO”-k szerepe az életminőség alakításában, az érdekérvényesítésben. Bp, 1994. július – kézirat.
- Gergely Attila: Korszakváltás, kulturális fejlesztés, művelődéspolitikai I–II. Bp. Népművelési Intézet, 1980. 40 és 45 p.
- G. Fekete Éva–Bodolai Éva: Együtt! – De hogyan? Kistérségi szerveződések megjelenése a településfejlesztésben. Miskolc, MTA Regionális Kutatások Központja, 1995. 227 p.
- „Hol van már a paraszt?” Nagy Bálint élete. Szerk. Vercseg Ilona. Bp. Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézete, 1990. 188 p.
- Identitás-filozófia-stratégia. EL-TALLER szeminárium 1993. Budapest. (Parola füzetek) Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete 1994.
- Informatika és közhasznúság. Szöveggyűjtemény. Szerk. Varga A. Tamás. Bp. OKK MI 1989. 108 p.
- Jochum, M.: Animáció – új tevékenységi terület? In: Három cikk a művelődési otthoni alaptervékenységet megújító kísérletező intézmények népművelői számára. Bp. Népművelési Intézet Művelődési Otthon és Klub Osztálya, 1982. 48 p.
- Jobbágy Mária–Péterfi Ferenc: Információs-tájékoztató tevékenység a művelődési otthonokban. Bp. Népművelési Intézet Művelődési Otthon és Klub Osztálya, 1982. 55 p.

- Közelítések. 11 beszélgetés népművelőkkel a művelődési otthoni tevékenység fejlesztéséről. Alföldi Albert, Balipap Ferenc, Győri Jánosné, Hallgató Éva, Hazag Mihály, dr. Kecskeméthyé Sedivi Lilla, Markolt Endre, Péterfi Ferenc, Takács Péter, Tóth János, Vattay Dénes interjúi. Szerk. Varga A. Tamás. Az interjúkat készítette Vercseg Ilona. Bp. Múzsák Kiadó, 1983. 123 p.
- A közösségi munka. Elmélet és gyakorlat külföldön. Vál. Varga A. Tamás, szerk. B. Vörös Gizella, Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 188 p.
- A közösségi művelődés terei – alapkérdések. Szerk. Barna Gábor, Varga A. Tamás. Bp. Népművelési Intézet, 1976.
- A közösségi rádiózásról. Szerk. Péterfi Ferenc, (Parola füzetek) Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete, 1992. 82 p.
- Kultúra és Közösség Közösségfejlesztési tematikus száma, 1991/4. szám.
- Limbos, E.: Kulturális és szabadidős csoportok animálása. Szerk. Varga A. Tamás. Bp. Népművelési Intézet, 1985. 192. p.
- G. Molnár Erzsébet: Gondolatok a térségfejlesztésről. (ZalA-Kar) = Parola, 1994. II. sz.
- PAROLA. A Közösségfejlesztők Egyesülete évente négyszer megjelenő lapja. Településeknek, közösségeknek, segítő szakembereknek. I. évfolyam: 1990. Felelős szerkesztő: Péterfi Ferenc.
- PAROLA a „Település, közösség, fejlesztés” c. budapesti konferenciáról, 1995.
- Pálinkás Sándorné: Önmagától meginduló cselekvés? Közösségfejlesztés nőgrádi településeken. Vercseg Ilona interjúja. = Kultúra és Közösség 1990. 3. sz. 123–138. p.
- Péterfi Ferenc: Helyben, nyilvánosan. Gondolatok a helyi társadalom-helyi tájékoztatás- és nyilvánosság kapcsolatáról. Bp. OKK = Lemezüjság, 1989. 14. szám.
- Péterfi Ferenc: A fejlesztőmunka esélyei és irányai városokban. = Kultúra és Közösség, 1991/4. 99 p.
- Schwarz, Peter: Menedzsment a nonprofit szervezetekben. (Parola füzetek), Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993.
- Tanulmányok a városi alapellátás problémájáról I–II. Szerk. Szentpéteri Zoltán. (Beke Pál, Varga A. Tamás, Makovecz Imre, Péterfi Ferenc, Bodnár Mihály, Losonczy Tamás, Sass István, Ballai József stb. írásai.) Bp. Népművelési Intézet Művelődési Otthon és Klub Osztály, 1981. 128 és 119 p.

- Teendők a siófoki November 7 Tsz gazdálkodási körzetéhez tartozó községek fejlesztéséért. (Első megközelítés.) A feltárásban részt vevő munkacsoport tagjai: Balipap Ferenc, Beke Pál, Fényi Tibor, Kerényi Gábor, Köles Sándor, Makovecz Imre, Péterfi Ferenc, Say István, Szentpéteri Zoltán, Varga A. Tamás, Vattay Dénes. Bp. Népművelési Intézet, 1983. 36 p.
- Történelmi, társadalmi, gazdasági és kulturális sajátosságok, adottságok, adatok Bakonyszentkirály, Bakonyoszlop és Csesznek községekről. Bp. Népművelési Intézet Művelődési Otthon és Klub Osztálya, 1983. 39 p.
- Az UNESCO által 1987-ben Magyarországon rendezett közösségfejlesztési konferencia anyagai: M. Bassand (Svájc) előadása. = Lemezújság 3. sz. 1988. febr.; J. Damrosz (Lengyelország) előadása. = Lemezújság 5. sz. 1988 május; Kárász, János előadása (osztrák). = Lemezújság 4. sz. 1988. ápr.; magyar helyzetkép (összeállította Benkő Éva) = Lemezújság 1. sz. 1987. okt.; a konferencia zárótanulmánya. = Lemezújság 2. sz. 1987. dec. Bp. OKK
- Tamás A. Varga and Ilona Vercseg: An Experiment in Community Development in the Bakony, Hungary. In: Community Development Journal, Oxford University Press 1992. Volume 27, Number 1. January 1992. p. 50–60.
- Varga A. Tamás: Francia példa a kistérségi összefogásra – Archamps. = Parola, 1993. VI. sz.
- Varga A. Tamás: Lépésjavaslatok a helyi közösségfejlesztés kialakításához. = Kultúra és Közösség, 1988. 3. sz. 104–109 p.
- Varga A. Tamás: A művelődési otthon funkcionális rendszere. = Kultúra és Közösség, 1975. 4. sz.
- Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: A helyi orgánium mint a helyi fejlesztés eszköze. = Kultúra és Közösség, 1988. 6. sz. 94–105. p. Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: Közösségfejlesztés a Bakonyban. Kultúra és Közösség 1988. 3. sz. 95–104. p.
- Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: Közösségfejlesztés a Bakonyban. = Kultúra és Közösség 1988. 3. sz. 95–104. p.
- Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: A közösségfejlesztés hazai sajátosságai. = Kultúra és Közösség 1990. 1. sz. 32–41. p.
- Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: Közösségfejlesztési törekvések néhány magyarországi településen. = Folklór–Társadalom–Művészet 1983. 3. sz. 5–19 p.

- Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: „Nyitott ház-nyitott tevékenység” képzés. Bp. Múzsák Kiadó, 1985. 132 p.
- Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: Település, közösség, fejlesztés. Tapasztalataink a helyi társadalmi-kulturális fejlesztésről. Bp, OKK. 1991. 194 p.
- Vercseg Ilona: Az epöli közösségfejlesztés kezdete. Fejlesztési javaslat. Szerk. Vercseg Ilona. = Lemezújság 14. sz. OKK Közösségszolgálat
- Vercseg Ilona: Javaslat a kecskédi önkormányzatnak a helyi civil szerveződésekről, 1994.
- Vercseg Ilona: A közművelődés fejlődésének tendenciái a '80-as évek Magyarországon. (Innováció a közművelődésben.) Bp. Művelődéskutató Intézet, 1989. 28 p.
- Vercseg Ilona: Közösség. Eszme és valóság. Bp. Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 39. p.
- Vercseg Ilona: A közösségfejlesztés további magyar sajátosságai. = Kultúra és Közösség, 1990. 3. sz. 113–122. p.
- Ilona, Vercseg: Local Action in the New Political Order In Hungary. In: Social Work in Europe, Volume 1, Number 3, 1995, p. 9–14.
- Vercseg Ilona: Önkéntesek a világban és nálunk. = Kultúra és Közösség, 1991/4. sz.
- Vercseg Ilona: Összehangolt együttműködés – Szada. (Tanulmány a helyi fejlesztés lehetőségeiről.) Könyvtár és társadalmi környezete III. Bp. Múzsák Kiadó, 1987. 77–100. p.
- Vercseg Ilona: Szocializáció, szerep, érték a népművelői pályán. Bp. Múzsák Kiadó, 1988. 222 p.
- Harvey, Brian: Networking in Eastern and Central Europe. Foreword by *Ilona Vercseg*. Community Development Foundation and Directory of Social Change, 1995, London.

HELYI ORGÁNUMOK

(kalendáriumok, mindenesek, címjegyzékek stb. – néhány az elsők közül):

- Bakonyszentkirály, Bakonyoszlop és Csesznek Közérdekű Közösségi Kalendárium. 1984. Szerkesztő-közösségfejlesztő: Varga A. Tamás és Vercseg Ilona. Bp. Bakonyszentkirály Községi Közös Tanács – Népművelési Intézet, 1984. 132 p.
- Kalendárium 1985–86. Szerkesztette a Kalendárium Baráti Kör és Varga A. Tamás, Vercseg Ilona. Bakonyszentkirály, 1985. 207 p.
- Kalendárium 1987–88. Készítette a Kalendárium Baráti Kör. 350 p.

- Bogyiszlói Téka 1986. Készült a Babits Mihály Megyei Művelődési Központ és a Népművelési Intézet gondozásában. A szerkesztőbizottság tagjai: Benkő Éva, Bonfig Ágnes, Bucz Hunor, Hosszú Klára, Papp Győző, 1986. 162 p.
- Csengeri Kalendárium 1989. (Csenger, Szamostatárfalva, Szamosangyalos, Csengersima, Csengerújfalú, Szamosbecs, Komlódtótfalu.) Szerk. Bartha Gyula, Déginé Bulyáki Edit, Fábíán Béla, Fábíán László, Osváth Ferencné, Pál-Katona Lászlóné. Kiadja a Csengeri Nagyközségi Közös Tanács 1989-ben. 220 p.
- Csurgó és környéke Kalendárium 1986–87 (Berzence, Iharosberény, Zákány) Szerk. Bihariné Asbóth Emőke, Pallag Katalin, Széll Károly. Csurgó, 1985. 235 p.
- Csurgó és környéke Kalendárium 1988–89. Szerk. Bihariné Asbóth Emőke. Csurgó, 1988. 310 p.
- Dombóvári Kalendárium 1984–85. Készült a dombóvári Városi Művelődési Központ és Könyvtár gondozásában. Szerk. L. Szilvási Sarolta és Bali-pap Ferenc. 132 p.
- Dombóvári Kalendárium 1985–86. Szerk. Balipap Ferenc. Dombóvár 1985. 352 p.
- Dombóvári Kalendárium 1987. Szerk. Balipap Ferenc. Dombóvár 1987. 375 p.
- (Első) Kaposfői Kalendárium 1989. Szerk. Beke Pál. Kaposfő, Községi Közös Tanács, 1988. 204 p.
- Fehérvár Kalauz 1987. Közhasznú ismeretek tára. Szerk. Magyarits András. Székesfehérvár, ALBATOURS, 1987. 204 p.
- Históriás Kalendárium, 1989. Bakonybánk, Bakonyszombathely, Réde. Szerk. Tóth Jenő. Kiadta a Községi Közös Tanács, Bakonyszombathely, 1989. 208 p.
- Ivői Kalendárium, 1997. A kalendárium anyagát gyűjtötte: Lukács Anna és Lukács Dénes. Összeállította Romhányi András. Szerk. Feketéné Merky Zsuzsa. Magyar Kollégium, 1996. 132 p.
- Kecskeméti Kalendárium 1988. Szerk. Ballai József. Kecskemét Kecskeméti Városszépítő Egyesület 1987. 128 p.
- KIF? Közérdekű információs füzetek, Mohács. Szerk. Váradi Judit. Mohács Bartók Béla Művelődési Központ, 1986.
- Lakótelepi Kalauz – Újpalota. Szerk. Péterfi Ferenc. Kiadja az Újpalotai Szabadidő Központ.

- Nagyrábéi Falukönyv. Készítette a Falukönyv Baráti Köre és Groskáné Piránszki Irén. Kiadja a Nagyrábéi Baráti Kör és Egyesület, és a Nagyrábéi Önkormányzat 1992-ben, 86 számozott oldal.
- Nagy Bálint: Bakony, te szép hazám! Válogatott versek. Szerk. Vercseg Ilona. 58 p. A 2. Kalendárium irodalmi melléklete, Bp. Népművelési Intézet, 1985.
- Pápai Lajos: Évszázadokban gondolkozatok! Verseskötet. Szerk. Köles Sándor. Bp. OKK, 1987. 84 p.
- (Pécsi) Kalendárium az 1987. évre. Szerk. Pálinkás György. Megjelent a Baranya Megyei Műv. Központ kiadásában. 1987. 248 p.
- Ságújfalui Kalendárium. A Ságújfalui Faluszépítő és Művelődő Egyesület kiadványa, Ságújfalu. Szerk. Pinczés Rudolfné Kiss Klára, 1992-től évente.
- Sej, Szada falu. Néprajzi olvasókönyv. Gyűjtötte és szerkesztette Cziberéné Szitó Mária. Szada, Szadai Községi Tanács és a szadai Székely Bertalan Általános Művelődési Központ 1987. 292 p.
- (Szegedi) Címgyűjtemény. Szerk. Pintér Tibor. Szeged Bartók Béla Művelődési Központ, 1983. 69 p.
- Tabi Kilátó – Közérdekű Kalendárium 1986–87. Szerk. Kálmán Mária, Városi Jogú Nk. Közös Tanács, Tab, 1986. 184 p. 1988–89. Szerk. Bertalan Béla és Bolevác József. 208 p.
- Tokaj-hegyaljai Kalendárium 1991. Szerk.: Szabolcs András. Miskolc Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési Módszertani Kp, 1990. 276 p.

VIDEOFILMEK

Közösségfejlesztés a Bakonyban. Szerkesztették a közösségfejlesztők: Varga A. Tamás és Vercseg Ilona. OKK Látószög Stúdió, 1989. november. Bp. 59 perc. Angol, francia, német nyelven is.

A bakonyi fejlesztés során 1985–87 között készült filmek:

- Az 1985-ös választások (Varga A. Tamás)
- Bemutatkozik Földi Endre (Szerk. Vercseg Ilona)
- Molnár Elek portréja (Szerk. Varga A. Tamás)
- Nagy Bálint portréja (Szerk. Szentpéteri Zoltán és Varga A. Tamás)
- Az epöli fejlesztési folyamat dokumentálása (szerkesztetlen), közösségfejlesztő Keresztesi József

- A nagyrábéi fejlesztési folyamat dokumentálása (szerkesztetlen), közösségfejlesztő Groskáné Piránszki Irén
- Közösségi felmérés Földeákon, 1995, közösségfejlesztő Magyar Istvánné
- Közösségi felmérés Kecskéden, 1994, közösségfejlesztők: Keresztesi József, Mészáros Zsuzsa, Vercseg Ilona

TV-FILMEK

- Dolgozom, jól vagyok, Lenin. Dokumentumfilm. (Bakony) Riporter: Baló György. Adásba került 1985. április 22-én
- Bakonyi Kalendárium. 1988. Évgyűrűk, szerkesztő-riporter Feledy Péter. 30 perc. Adásba került 1988. március 4.-én
- A közösségfejlesztésről. Szerkesztő-riporter: Wiegmann Alfréd. 20 perc. Adásba került 1990. 06. 22-én a TV2 műsorán.
- Korkép, Magyarország. Kapcsoljuk önmagunkat. Kecskéd. Szerkesztő-riporter Wiegmann Alfréd. Adásba került 1994. február 13-án 17,30-kor a TV2 műsorán
- Gyökfalva – a települési gyermekönkormányzatokról. MTV Objektív, 1995. febr. 13.
- Civil Kollégium Alapítvány – Kunbábonyi Közösségi Ház. MTV Civil percek, 1997.
- Mélyvíz a közösségfejlesztésről. MTV2 1998. szeptember 3. Szerk.: Wiegmann Alfréd.

Mutató

Megjegyzések:

1. A könyvünk tartalomjegyzékében felsoroltakat tárgyszavaknak is fel-foghatjuk, ezért ezeket nem vettük be a Mutató-ba;

2. A könyvben szereplő helyi egyesületek neveit lehetetlenség mind felsorolni, ezekhez a helységnév nyithat utat;

3. Önálló névmutató helyett a Mutató-ban helyet kapnak nevek is, de csak a kortárs magyar- és külföldi kollégák, más szakterületek elméleti szakemberei nem. Az ő neveiket a Felhasznált irodalom-ban tüntettük fel.

Terjedelmi okokból nem vehettünk fel mindent és mindenkit a Mutató-ba, ám igyekeztünk a könyvet jól áttekinthetővé tenni. (A szerk.)

- | | |
|---|--|
| államiság | Benkő Éva, 91; 268; 270 |
| túlsúlya, 173 | bevándorlók, 228 |
| Andersson, Hans, 12; 130; 134;
243 | Bihariné Asbóth Emőke, 110; 255;
256; 270 |
| Anglia, 198; 256 | Blin, Paul, 11; 12; 91 |
| animátor, 91 | Boda, 94; 175; 204 |
| Athén, 27 | Bodaszőlő, 94 |
| Bak, 94 | Bodnár Mihály, 267 |
| Bakonyoszlop, 255; 259; 268; 269 | Bogyiszló, 94 |
| Bakonysárkány, 94; 110 | Bokros, 94 |
| Bakonyszentkirály, 94 | Boldoczki Éva, 263 |
| kalendárium, 91 | Bóhm Emőke, 111 |
| Balassagyarmat, 92 | Braackenburg, Henri, 12 |
| Balipap Ferenc, 91; 134; 265;
267; 268; 270 | Brewer, Peter, 12 |
| Bangladesh, 229 | Brunda Gusztáv, 11 |
| Barcelona, 241 | Brüsszel, 230; 231 |
| Barry, Margaret, 12 | Budapest |
| Bátonyterenye, 94 | Szilaspatak, 94 |
| Beke Pál, 11; 91; 134; 248; 265;
266; 268; 270 | VIII. Nap utca, 94 |
| Békéscsaba – Jamina lakótelep,
94 | X. kerületeiben, 92; 94; 153 |
| Belgium, 230; 258; 285 | Budapest – Újpalota, 94 |
| Bell, John, 134 | Bugac-Majsai Homokhátság, 93 |
| | Bükkösd, 94 |
| | Caul-Futy, Louis, 11 |

CDF Community Development Foundation, 224; 226; 234; 269
 CEBSD Combined European Bureau for Social Development, 130; 134; 136; 137; 235; 238; 253; 257; 258
 CESAM, Centrum for samhallsarbete och mobilisering, 243
 Chesaux, Claude-Alain, 12
 Chile, 96; 229
 Civil Kollégium, 12; 177; 247; 257; 258
 Civil Rádió, 78; 92; 246
 Community Development Journal, 216; 268
 community education, 15; 287; 288; 289; 293
 community study, 217
 McConnell, Charlie, 12; 134
 CPA Combat Poverty Agency, 239
 Csabacsüd, 94
 Csengele, 94; 110; 112
 Csenger, 11; 92; 93; 94; 270
 Cser Annamária, 111
 Cserkút, 11; 94; 110; 147; 149; 175; 203; 204; 261
 Csernyus Lőrinc, 92
 Csesznek, 255; 259; 268; 269
 Csitár, 94; 112
 Csurgó, 92; 94; 270
 Dánia, 243
 DC Desenvolupament Comunitari, 241
 Debrecen-Csapókert, 94
 demokrácia–demokratizmus, 18; 49; 50; 60; 95; 189; 223
 Devon Szövetkezetfejlesztési Ügynökség (Co-operative Development Agency), 198
 Dif, Gilbert, 134; 236
 Dombóvár, 94; 135; 270
 ECLORE Espace-ateliers d’initiatives communautaires, 237
 Egyesült Államok, 216
 Egyesült Királyság, 112; 222; 225; 234
 Ekler Dezső, 92; 129
 El Taller, 263
 ENSZ, 130; 219; 241
 Epöl, 92
 erőforrások
 emberi-humán, 20; 51; 86
 feltárása, 125
 gazdasági, 108
 közösségi, 200
 természeti, 57; 135
 Falk Miklósné, 127; 255
 faluház-építő mozgalom, 92
 Farkas Éva, 263
 Fasolo, Emma, 134
 Fehérgyarmat, 94; 123; 154
 fejlesztés
 helyi, 16; 23; 65; 77; 112; 236; 237; 238; 248; 268
 humán, 21; 256
 infrastrukturális-gazdasági, 140
 kistérségi, 93; 94
 regionális, 23
 fejlődés
 fenntartható, 57
 Felső-Kiskunság (-i kistérség), 93
 Fényi Tibor, 268
 Fernandez, i Barrera, Josefina, 12
 foglalkoztatási társulás, 197

Foret, Christiane, 134
 forrásteremtés, 65; 225
 Földeák, 94; 110; 157
 Földes
 Általános Művelődési Központ,
 111
 francia-magyar lakossági- és
 települési cserék, 91
 Gaudy, Edmond, 11
 Gergely Attila, 48; 134; 217; 251;
 253; 257; 260; 266
 Gergely Zsolt, 92
 Ghana, 229
 Gosztonyi Géza, 11; 92; 261
 görög városállam, 28
 grassroot, 69; 73
 Grayson, John, 12
 Groskáné Piránszki Irén, 92; 110;
 255; 272
 Győri Jánosné, 267
 Győrvar, 94; 110; 129
 Gyulaj, 93; 94; 134; 135; 246
 Hajós, 94; 161
 Hallgató Éva, 91; 267
 Harc a szegénység ellen
 társadalmi akció, 219
 Harmadik világ, 219
 hátrányos helyzet, 87; 240
 Hazag Mihály, 267
 helyi
 cselekvés, 22; 23; 53; 64; 67;
 73; 77; 92; 108; 110; 111;
 113; 117; 147; 152; 155;
 164; 169; 177; 178; 207;
 208; 215; 245; 246
 fejlesztések, 16; 23; 65; 77;
 112; 236; 237; 238; 248; 268
 gazdaságfejlesztés, 211
 kezdeményezés, 194; 236; 237;
 246
 orgánumok, 78; 79
 társadalmak vizsgálata, 217
 társadalom, 20; 37; 50; 74; 111;
 116; 208; 218; 246; 267
 újságok, lapok, 77; 92; 123;
 129; 136; 151; 153; 155;
 160; 161; 169; 171; 182;
 185; 194
 Henderson, Paul, 12; 59; 134;
 223; 258
 Hercegkút, 94
 Hollandia, 134; 227; 229; 235;
 258
 Horton, Marion, 12; 59
 Hosszú Klára, 91; 270
 Hull Ház, 218
 Hús művelődési otthoni igazgató,
 91
 Huszerl József, 11; 92; 111; 134;
 152; 248
 IAVE International Association
 for Volunteer Efforts, 248
 ICEA International Association
 for Community Education, 248
 információ
 áramlás, 23
 Ipoly-térség, 93
 Izrael, 229
 Jászapáti, 94
 Jászkisér, 94
 Jászszentlászló, 94
 Jordán Andrea, 130
 Józsa, 94
 kábeltelevízió, 129; 136; 177
 Kakasd, 94
 kalendárium, 96; 139; 171; 270
 Kanada, 229

Kass Éva, 111
 katalizáló terek, 91
 Katalónia, 241
 Kecskéd, 94; 110; 112; 120; 147;
 156; 175; 255; 261; 272
 Kecskeméthyne Sedivi Lilla, 91;
 92; 267
 képzés
 egyetemi, Janus Pannonius
 Tudományegyetem
 Szociálpolitikus Szak:, 247
 önkéntesek képzése, 246; 247
 szakemberek képzése, 247
 Kerényi Gábor, 268
 Keresztesi József, 93; 110; 255;
 256
 Keresztúr, 94
 kísérleti művelődési ház, 9
 kistérségi
 fejlesztés, 93; 94
 tervezés, 90
 Kohler, Bernard, 11
 kollektívizmus, 41; 42
 Komárom-Szőny, 94
 Konyár, 94
 koppenhágai nonprofit találkozók,
 58
 Köles Sándor, 94
 Kövágótöttös, 94; 110; 118; 149;
 255
 közhasznú tanfolyamok, 91
 közművelődés-, i, 22; 252; 263;
 265; 269
 közösség szükségletei, 20
 közösség(ek)
 elmélete, fogalma, 33
 elvesztése, 35
 harmadfokú, 40
 normatív előírás, 26
 öt funkciója – Warren, 47; 48
 szerepe, 51; 246
 társadalmi hiánya, 135
 településközösségek:, 18; 19
 újra felfedezése, 27; 34
 közösségfejlesztés
 amerikai, 15
 közösségfejlesztés
 alkalmazási kérdések, 229; 258
 első kísérlet, 94
 európai trendek, 16
 hazai gyakorlat, 15; 17
 i folyamat fázisai, 86
 kapcsolata az állammal, 61
 nyugat-európai, 15
 Közösségfejlesztők Egyesülete, 16
 közösségi
 adattárak, 92
 gazdaságfejlesztés, 201
 kategóriákra vonatkozó, 228
 képviselők, 220
 konzultáció, 223
 munka funkcionális, 228
 művelődés, 137; 267
 művészet, 225
 rádiózás, 267
 területi, 219
 vállalkozás, 141; 197; 198; 201;
 202; 203; 204
 Közösségi Adattár, 78; 154; 160;
 248; 255; 265
 Közösségi Kapcsolat Alapítvány,
 248
 közösségiség, 18; 19; 31; 35; 36;
 37; 41; 49; 51; 53; 59
 Krüger, Angelika, 12
 kultúra
 gazdasági, 197
 helyi, 211

hétköznapi, 91
 közösség hatása a kultúrára, 45
 teremtő- és alkotó képesség, 58
 váltás, 57
 Kunbábony, 94
 Kunszentmiklós, 94
 Kuphal, Armin, 12; 134
 Lantos Tamás, 11
 LCO Landelijk Centrum
 Opbouwwerk, 228; 229
 Magyar Istvánné, 92; 110; 272
 Magyar Művelődési Intézet –
 MMI, 110; 111; 247; 256; 261
 Magyarbánhegyes, 94
 Magyarnándor, 94
 Makk Katalin, 92; 134; 255; 261
 Makovecz Imre, 92; 267; 268
 Mánfai Önkéntes Segítő Hálózat,
 102; 255
 Markolt Endre, 91; 93; 267
 második munkaerőpiac, 197
 Mayo, Marjorie, 12
 Mecsekajlai kistérség, 93
 Meehan, June, 134
 Mészáros Zsuzsa, 110; 176; 202;
 255; 256; 257; 261; 272
 Mórahalom
 Városi Könyvtár, 110
 MTA Regionális Kutatóintézet,
 210
 munkahelyteremtés, 209; 246; 261
 munkanélküliség kezelése
 (kísérleti modell), 197
 műegyetemi (Budapesti Műszaki
 Egyetem)
 Kulturális Titkárság, 91
 művelődési
 ház,, 91; 94; 95; 120; 145; 152;
 157; 161; 170; 171; 186; 193
 otthon, 15; 77; 265; 266; 267;
 268
 Nagy Ervin, 92
 Nagy-Britannia, 221
 Nagyigmánd, 94
 Nagykapornak, 94
 Nagyrábé, 94; 271
 Németország, 71; 134; 233
 nem-kormányzati szektor, 173;
 174
 Népművelési Intézet, 9; 260; 263;
 265; 266; 267; 268; 270; 271
 New Deal, 219
 New York, 217; 259; 262
 NOCSA Nordic Community of
 Community Work, 243
 nonprofit szektor, 178
 Northern College, 12; 247
 Norvégia, 243
 nők, 66; 121; 132; 152; 233; 240
 Nyers Sándorné, 134
 Nyitott ház kísérlet, 77; 91; 94; 95
 OFA Országos Foglalkoztatási
 Alapítvány, 256
 Olaszország, 134; 243
 Oxford, 216; 260; 262; 268
 önképzőkör
 svéd, 97; 99
 önszerző projektek, 89
 önszervező, 51; 60; 61; 73; 91; 97;
 102; 111; 179; 197; 198; 204;
 247
 önszervező-, és
 köri mozgalom, 23; 58; 78; 92;
 167; 263; 265; 266
 Pálincás Sándorné, 92; 110; 134;
 267
 Párbeszéd kör, 97

Paritätische Bildungswerk
 Bundesverband, 234
 PAROLA, 246; 262; 267
 Parola-füzetek, 246; 258; 260
 partnerség, 93; 173; 223; 225
 pénzszerzés, 182; 195
 Periklész, 27
 Péterfi Ferenc, 11; 78; 91; 110;
 118; 154; 169; 246; 255; 256;
 261; 262; 266; 267; 268
 PHARE Demokrácia Program, 110
 Pintér Tibor, 91; 271
 Pocsajiné Fábrián Magdolna, 92;
 110
 Pókaszeptek, 94
 polisz, 18; 27; 47
 Polyák Albert, 93
 Porrog, 94; 110
 Portugália, 134; 243
 Pósfay Péter, 92; 93; 110; 128;
 255
 Pörös Béla, 11
 practical theory, 85
 projektek
 tervezése, 88; 89; 132; 137;
 167; 197; 215; 219; 231;
 233; 235; 237; 240; 243; 248
 quengo – kvázi NGO, 222; 223
 R Klub, 91
 Rees, Wim van, 130; 134; 255
 részvétel
 elve, 16; 23; 44; 49; 73; 75; 79;
 81; 98; 114; 137; 142; 161;
 223; 228; 231; 232; 236; 242
 Reynolds, Hannah, 12
 Reynolds, Judith, 12; 198; 256
 Riera, Carles, 241
 Rodrigues, Fernanda, 134
 Roosevelt, 219
 Rovira, Elena, 258
 Rubiol, Gloria, 134
 Saarbrücken, 235; 258
 Ságújfalu, 94; 110; 112; 113; 271
 Sattler Anna, 92
 Save the Children, 224
 Say István, 266; 268
 Schmidt Melinda, 102; 255
 Sealey, Francis, 12
 Segesd, 94; 110; 124; 125; 155;
 162
 settlement
 mozgalom, 15; 218; 221; 265;
 285; 287; 292
 Siklósi József, 92
 Simon Mária, 248
 Skót Közösségfejlesztési
 Központ, 225
 social survey, 218
 Solymosi Lászlóné, 91
 Somogybükkösd, 94
 Spanyolország, 241
 Stafleu, Fred, 12; 258
 sustainable development, 57; 289
 Svédország, 134; 215; 243
 Szank, 94; 110; 112
 szatmári fejlesztőmunka, 93
 Százhaldombatta, 94
 Szentpéteri Zoltán, 268
 Szentpéterszeg, 94
 szerep
 üzleti szektoré, 173
 Szívesség-szolgálat, 97; 102; 103
 szociális
 munka, 22; 216; 217; 219; 222;
 234; 235; 236; 237
 vállalkozás, 197; 233
 szolidaritás, 35; 41; 48; 57; 59;
 163; 236

Szolnoki Ildikó, 152; 256
 szomszédság
 (mint) funkcionális közösség,
 72
 áthidaló, 75
 átmeneti, 75
 hat kategóriája (Baldock), 76
 integráns, 75
 körzeti, 75
 rendhagyó, 75
 széthúzó, 75
 tartalma, 72
 szövetkezés, 201
 szövetkezet
 fejlesztés-i tanfolyamok, 205
 fejlesztés-i ügynökség Devon,
 198
 hitelszövetkezetek, 199
 szubszidiaritás elve, 173; 234
 szükségletek
 felismerése-azonosítása, 53
 Takács Péter, 91; 267
 Takácsi, 94
 Talleyrand, Daniel, 258
 Tamás Gábor, 92
 Tamási és térsége, 93
 tankatalógus
 bakonyi, 77
 szegedi, 77
 tanulókör
 hajdúsági, 91
 társadalmi
 akció, 23; 73; 92; 219
 települési- és gyermek
 önkormányzatok, 93; 256
 tervezés, 23; 92; 210; 220; 262
 térségfejlesztés, 90; 267
 Területfejlesztési Tanács, 210
 tervezés
 projekteké, 89
 társadalmi, 23; 92; 210; 220;
 262
 Thatcher-kormány, 222
 Theunissen, Jan, 258
 Tóth János, 267
 Toynbee Hall, 218
 Turi Attila, 92
 turizmus
 falusi, 89; 121; 136; 138; 157;
 161; 162; 199; 203; 246
 Túrje, 94
 Twelvetrees, Alan, 221; 258
 U.S.A., 71
 Újpalota, 69
 üzleti szektor, 173; 174; 215; 223;
 224
 Varga A. Tamás, 59; 91; 94; 111;
 256; 257; 259; 262; 266; 267;
 268; 269; 271
 Varga Csaba, 94
 Varga Matild, 111
 Varga Tamás, 260; 293
 Várong, 94
 város
 állam, görög, 28
 ellenes irodalom, 217
 fejlesztés, 230
 szociológia, 218
 Vasvár, 93; 94; 129
 Vasvár és térsége, 93
 Vattay Dénes, 91; 267; 268
 Vercseg Ilona, 94; 111; 134; 251;
 255; 256; 258; 259; 260; 261;
 263; 265; 266; 267; 268; 269;
 271; 272
 VIBOSO Vlaams Instituut ter
 Bevordering en Ondersteuning

van de Samenlevingsopbouw,
231; 232; 234; 258
vidék egyenrangúsodása, 60
Vos, Koos, 12; 134
Wales, 224; 226; 258; 285
Wiegmann Alfréd, 151; 272

Zalaegerszeg, 94; 129
Zala-kar, 11; 267
Zalaszentgrót, 77; 94
Zalaszentlászló, 92; 94
Zsunypuszta, 94; 110; 112

Summary

Community Development

Written, compiled, and edited by Tamás A. Varga and Ilona Vercseg

Published in 1998 by the Hungarian Association for Community Development and the Hungarian Institute for Culture in Budapest

Contents

Foreword

PART ONE

THE CONTEXT OF COMMUNITY DEVELOPMENT

CHAPTER I.

THE IDENTITY OF COMMUNITY DEVELOPMENT

Roots

The Characteristics of community development

(Interpretation problems with community development; the concept of community development; borderlands; the activities resulting from community development; main partners; key concepts in community development; what is *not* community development?; the significance of the grassroots level)

CHAPTER II.

COMMUNITY

Introduction to the problems of interpreting the *concept of community*

Community and social structure

Compared to what is the community of *today not* a community?

Community and the whole man

Community and social divisions

Community and the loss of political involvement

Christianity and community

The dichotomy of „community and society”

Freedom, individualisation, and the loss of community

Community = Quality group?

The ideal community – Socialist society?

Collectivism, Makarenko's community

Community and activities of social value
Community – the duality of emotion and reason
The effect of the community on the individual in the context of culture
Community and locality
Community and local institutions
What does it mean to belong to a community?
The social role of communities

CHAPTER III.

DEVELOPMENT

Development as the key to *development work*
Development approaches
The „Development = economic growth” approach
The criticism of the economic development theory
Sustainable development
Non-governmental co-operation
Community education

CHAPTER IV.

THE VALUES AND ETHICS OF COMMUNITY DEVELOPMENT

Values
Ethics
Is it allowed to intervene?
The relation between community development and the state
The ethical dilemmas of community workers

CHAPTER V.

LOCALITY AND NEIGHBOURHOOD

The neighbourhood as the scene of local action
The definition of *neighbourhood*
The neighbourhood as a functional community
The significance of neighbourhoods in cities
The increasing significance of neighbourhoods
Viable communities
Neighbourhoods and the dimension of time
Neighbourhood types

CHAPTER VI.

PUBLICITY IN THE SOCIETY

Publicity in the society – the community development approach

Mass communication and local means of communication

Mass communication and local media

PART TWO

THE METHODS OF COMMUNITY DEVELOPMENT

CHAPTER VII.

THE DEVELOPMENT OF METHODS

Introduction

The phases of the process of community-led development

The development of methods

Looking back on the first experiment

CHAPTER VIII.

METHODS FOR ACTIVATING PEOPLE

Local study circles movement

Study circles – The Swedish model

„Teach and Learn Catalogue”

Community appraisals

About those who have developed this method

The general objectives of appraising the community

Choosing the neighbourhood/village

Motivating local action

'How to start all this?'

Interviewing in community development

Public discussions

Sample questionnaire

Thematic discussions – in connection with the community appraisal

The 'Future Workshop' method

Issues the questionnaire is concerned with

Problems around finalising questionnaires

The distribution and collection of the final version

The reception

The dynamics of the community development process

The continuous provision of publicity

Evaluating questionnaires

Action plans

Results

The applicability of the method – SWOT analysis

CHAPTER IX.

THE METHODS OF ORGANISING LOCAL PUBLICITY

Ways of strengthening publicity

The conscious management of local news, information, and events: giving assistance in gathering news

Gathering news of local interest from outside and maintaining outside contacts

The conscious establishment of local information channels and public forums, and the strengthening of their operation

CHAPTER X.

THE METHODS OF DEVELOPING CO-OPERATION

Co-operation among sectors

Partnership

Co-operation and development plans

Action techniques

How to found associations?

How to recruit members and involve people?

About the constitution

How to organise and chair public meetings?

Writing reports

Public Relations

Being a delegate

How to organise campaigns or action groups?

Collecting signatures

Organising protests and demonstrations

About lobbying

Establishing free advice services

Organising celebrations and festivals in the community

Fund-raising from A to Z

CHAPTER XI.
THE METHODS OF ECONOMIC DEVELOPMENT
Self-organised community enterprises
Local economic development
The community process of economic development

CHAPTER XII.
THE METHODS OF REVEALING NEIGHBOURHOODS

PART THREE
THE INSTITUTIONS OF COMMUNITY DEVELOPMENT
AND COMMUNITY WORK

CHAPTER XIII.
COMMUNITY DEVELOPMENT IN OTHER COUNTRIES

Introduction
The development of community/neighbourhood work in foreign countries –
An outline
The development of social work
The development of social research
The *settlement* community development centre
The professionalisation and specialisation of social work
Flashes from community development in contemporary Europe
United Kingdom
The historical background of community development in the United Kingdom
Community development trends in the United Kingdom
Wales
The Netherlands
Belgium
A few words about the country
The Belgian community development network
An Example. The 'North District' project
Germany
France
Ireland
Catalonia/Spain
Italy
Portugal
Sweden

CHAPTER XIV.

THE DEVELOPING NETWORK OF COMMUNITY DEVELOPMENT
HUNGARY AND ITS SYSTEM OF CONTACTS

Hungarian Association for Community Development

Organising publicity – Parola, Parola Booklets, Civil Radio

Organising training courses – Civil College Foundation

Network-building – Community Service Foundation

Information work – Community Database

Foreign contacts

Epilogue – End of an era?

Notes

Bibliography

A selection from the Hungarian literature of community development

Index

Summary in English

This book is the first greater-scale effort to summarise approximately 20 years of community development practice in Hungary and the theoretical considerations lying in its background. In this book of theirs the authors emphasisedly strive for systematising their own and their colleagues' work, and they attempt to point out a path in society which is characteristic only of community development among the professions targeting social reform.

The authors, however, do not venture to characterise community development 'as such', in other words they do not compare the well-known theories, concepts, and practices of the profession. This does not mean that this book should not contain foreign examples. It does and it does it in order to provide a basis of comparison. This time the authors regard the experiences of community development practice in Hungary as their starting point, and this is also the basis of comparison with all contemporary foreign activities. From the 80's and 90's onwards Hungarian community development workers could gradually orient themselves in Europe, and they integrated some of the solutions learnt there into the Hungarian practice, in other words they adapted them to Hungarian conditions and methods, and developed them accordingly. Thanks to the existing Hungarian practice, this provided the opportunity to develop *organically* instead of having an 'unorganic' transplantation. Since in a number of areas Hungary's European integration requires development that is unprecedented (meaning that the only opportunity is to initiate from outside or above, instead of having initiatives from below), Hungarian community development 'traditions' are considered to be of great value.

The book consists of three main parts:

Part One is titled 'The Context of Community Development', and its contents deal with what the authors consider to be the most important characteristics of community development in Hungary.

The chapter titled 'The Identity of Community Development' first tells about the roots of the profession, and the development of its foreign and Hungarian practices. The authors find that while the roots of the Western practice are to be found at around the birth of sociology and social work, those of the Hungarian one originate in community education. Naturally, similarities can be detected even between these differing roots: one example is the institution of the 'settlement', which functioned as a social and community centre at the same time. The relation between community development and the professions it originates from has faded in both practices, and the former has taken up profession-specific characteristics.

In spite of the differing roots, today community development in Hungary is approaching the Western practice to a significant extent. Among the reasons for this the new type of problems stemming from the development of the new system obviously bear primary importance. Similarly important is the spreading of European trends which Hungarian community development workers experience as challenges.

Nevertheless, there are significant differences in emphasis between the Western and Hungarian practices: while the Western one struggles against exclusion by the professional means of community development, the Hungarian one puts the emphasis on the democratic self-organisation and co-operation of local societies. Furthermore, the Western colleagues work with target groups primarily (poor people, women, immigrants, tenants, single parents, etc.), while Hungarian community development workers address 'everyone' in a given locality and they co-operate with those who demand it. People in Hungary do not tend to label themselves yet (even though the process has already started), and Hungarian community development workers therefore continue to strive for keeping the integrity of their work while also retaining their best traditions and their organic relationship with community education.

In the second part of the chapter the authors give reasons why further theoretical reflection is necessary, introduce the problems with the concepts of both 'community' and 'development', and give the definition of community development. 'Community development, or community organisation, covers the social/cultural development of local communities by their citizens themselves. The following factors have key roles in this development: action, active local citizens, their community groups and the network of these communities, and, to the extent local needs require, community development workers whose encouragement, information, and contact-building work may either assist the birth of this network of communities or strengthen it in some other way.'

In addition to the definition of community development the authors also specify the scientific fields whose results are applied in community development; the major bordering professions; the characteristic activities resulting from community development; its main partners; its key expressions.

The chapter titled 'Community' attempts to answer the fundamental question whether it is possible to speak about communality in modern societies at all. Is communality an abstract ideal or is it contemporary reality too? If the answer is yes, in what sense is it? The pressure of answering this unanswerable question of global importance is so strong in today's Hungary

because in the Soviet era community was defined as a 'quality group' which carries out the social objectives set by the political elite. This approach was a mixture of ideology and social psychology and hid the historical dimension of the concept from professionals in Hungary, which therefore the authors attempt to reveal here. In a centralised and hierarchical structure no word could be said about locality, or the free self-organisation of citizens, even though these two are the original and contemporary senses, often synonyms, of the concept of 'community'.

The authors agree to the functional interpretation of community by R. L. Warren, since it is applicable in modern societies. Its basis is identical geographical situation which, providing both physical and psychical safety as a home, is capable of fulfilling the 5 fundamental functions of socialisation, economic welfare, social inclusion, social control, and mutual support. The authors agree with the idea according to which 'community' is indeed a concept which has a valuable content, and they therefore consider this quality to be the mutual and free action of people who mean to get on in life through improving their situation while contributing to public welfare indirectly. According to their opinion the most important role of communities in today's Hungary is not only that they are suitable for practising democracy, but also that they are institutions which can make up to the shortcomings of governmental services and alternatives.

After a brief historical retrospection and the introduction of the main development schemes of the recent past, in the chapter titled 'Development' the authors formulate their vision of development. According to their experience, economic growth alone is not capable of solving the major problems of mankind. On the contrary, it increases environmental problems, poverty, ignorance, and social division. The development scheme of community development is in connection with the concept of sustainable development. The authors have confidence in small, local, and, as far as possible, community solutions which connect with local traditions and experiences, and in which self-organisation and self-help appear. In order to have these solutions one needs the further development of earlier knowledge, education, an open way of thinking, and an active lifestyle. We must bring a world controlled by money and the state closer to a world in which co-operation is not governmental. 'We are very much aware how fragile this is despite all its beauty and hopefulness. Still, our task is to counter-balance this world of money and state: we have to bring some kind of a humane and community-centred 'grain' in between the cogwheels'. The authors centre their development scheme around community education which targets the reduction of

injustice in the world so that people may become more conscious while their intellectual horizon gets wider and their ability to act increases. This is because the defencelessness and dependence of the atomised and disinterested masses of people serve the interests of the lobbies which take advantage of them.

In the chapter titled 'Values and Ethics' the authors emphasise the importance of both professional consensus and individual strategies – a system of objectives and means which is set by the people themselves. For community development the ultimate value is to be found in communality in which the revealing and reduction of needs, the learning and the development of skills needed for it, co-operation, and the responsibility and solidarity felt towards each other are realised through (local) action. To put it simply: it is action realised in a community. While action is individual development, common action is the expansion and multiplication of our limited opportunities.

The key element of ethical problems is the following: what considerations allow community development workers to intervene in social processes? Although the various types of individual strategies give one the right to intervene, it is to be noted that, regarding contents, community development workers may not intervene in the lives of individuals and their communities: their exclusive task is to help create a relation, or a communication channel in other words. The following group of ethical considerations are intended to answer the question: what can power or interest groups use community development for? Whose interest should community development workers serve? This group of questions is in close connection with the issue of employment, which is still an open question in today's Hungary. The final part of the chapter deals with the daily ethical problems of practising professionals, listing the most important pitfalls that await them.

The chapter titled 'Locality and Neighbourhood' defines locality as a new opportunity and positive experience for Hungary after the change of regime, which, at the same time, is the main dimension of local/regional action and development. The concept of 'neighbourhood' is given priority in the chapter because it is primarily an urban concept. The essence of neighbourhood relations is provided by the close contact resulting from people seeing each other regularly. In this contact the emphasis is not on spatial vicinity, but on the relation among people. Neighbourhoods are functional communities, systems of contacts based on mutual help the importance of which the authors consider to be increasing as a result of certain social phenomena (unemployment, demographic and political changes, etc.)

The way from individual to communal leads through 'local publicity'. The development of the institutions of social publicity started during the years preceding the change of political system, and it has been continued ever since. The publicity Hungarian community development workers prefer is of the bilateral type, and it consists of communication channels of two or more directions in which local community groups have a key role, and through which information of social importance is brought into public use. In this interpretation of publicity communities are therefore the basic elements of local publicity, because they provide the opportunity to interpret information, and they bring opinions to the surface, help evaluate, or even confront them, while also promoting the refinement of opinions and the arrival at a consensus. The chapter contains a comparative table which aims at presenting the fundamental differences between mass communication and local media.

The authors hope that they have managed to interpret the concepts they work with so that they can move on to summarising the practice of community development.

The **second part** of the book contains the first Hungarian methodology of community development. Its six chapters present the phases of community-led development processes and the related methods developed so far. The methodological conclusions are embedded in a rich material of experiences, examples, and case studies. On the most general level the authors characterise this process as follows: 'community development processes begin with the activation of people, and they continue with identifying problems and making them public. During this process an increasing number of people become connected to the process, and they eventually arrive at identifying and solving the problems of the community collectively. This they achieve through developing their skills and knowledge while co-operating with possible partners at the same time.'

See the table of contents for a detailed description of particular development methods!

Beside introducing methods and case studies, this part of the book also introduces the history of community development in Hungary (including the experiences resulting from the first experiment which was launched in 1983). Professional innovations are also presented in this part of the book, and they are mentioned in relation with those members of the creative core of Hungarian professionalists from whom they originate. It is emphasised that in community development practice has a primary role, and that all abstractions (including the description of methods) must therefore be based on

it. The authors also note that although an elaborated methodology is necessary, at least equally important are the individual intuition of community development workers, and the elaboration of an own system of means.

In the **third part** of the book the authors briefly introduce the foreign and national institutions of community development. The historical background of the foreign practice is provided by the development of social work, social research, and the 'settlement' community development centre. The present-day practice is introduced by those concerned, and for this the framework is provided by an international seminar held in Hungary in Autumn 1997. The expression 'those concerned' covers the professionals of the European community development organisation called Combined European Bureau for Social Development to whom the book refers several times. The authors are aware that this chapter is quite sketchy, and that the introductions are 'unjust' in the sense that those who did not have the chance to attend the seminar are now introduced in a more modest framework. Nevertheless, even these sketchy pieces of information are capable of providing the reader with the opportunity to recognise broader connections, and this is why they have been included in this book. The authors intend to write an independent book on the contents of this chapter during the coming years together with their foreign colleagues.

From the second part of the 70's onward, the most important role among the institutions of community development in Hungary has been played by a spiritual workshop consisting of some of the workers of the Hungarian Institute for Culture and the leaders of the 20 so-called 'experimental community centres'.

The Hungarian Association for Community Development then took over the initiative when it was founded at the end of the 80's. On the one hand, HACD organises community development movements all around the country, while on the other hand it does experimental work and analyses, organises professional conferences and meetings as well as training courses. The organisation makes a great effort to have community development, this effective tool of improving society, fulfil an increasingly powerful function in the development of Hungarian society.

To conclude, the authors share their recognition with their readers according to which the 'heroic age' of community development in Hungary has certainly come to an end, and the country's European integration will effect radical changes in its community development practice which, despite of its relative success, has been based on the efforts made by a small group of committed people, and on the co-operation of their sympathisers and local

partners. The question now is whether the Hungarian Association for Community Development will prove to be capable of playing a leading role in the changes effected by the challenges of Europe, or else it will only be an extra in a new and greater-scale performance.

The book is made complete by notes, bibliographies, and an index.

Tamás A. Varga is one of the founders of community development in Hungary. His creative organising work started during the 70's at the Technical University of Budapest where he initiated a study circles movement among the university students. Later he leded community education experiments in order to reform and develop the profession. These experiments eventually led to the birth of community development in Hungary. He has a determinant merit in developing the profession as well as in trying new, sometimes risky, ways while developing the national institutions of community development. He is the president of the HACD and the director of the Civil College. He lives in Budapest.

Ilona Vercseg joined the spiritual workshop of community development in 1981, and, as a result of her development work contributed to the first national professional experiment, she had become an important figure in Hungarian community development by the end of the 80's. She is noted for her written analyses and studies which follow her practical work as well as for her contribution to teaching community development and to building and maintaining international contacts. She is one of the secretaries of the HACD and the training manager of the Civil College. She lives in Budapest.

For further information please contact the HACD at the following address: 1011 Budapest, Corvin tér 8. Hungary. Phone and fax 36 1 201 5728.

(translated by Tamás Varga)